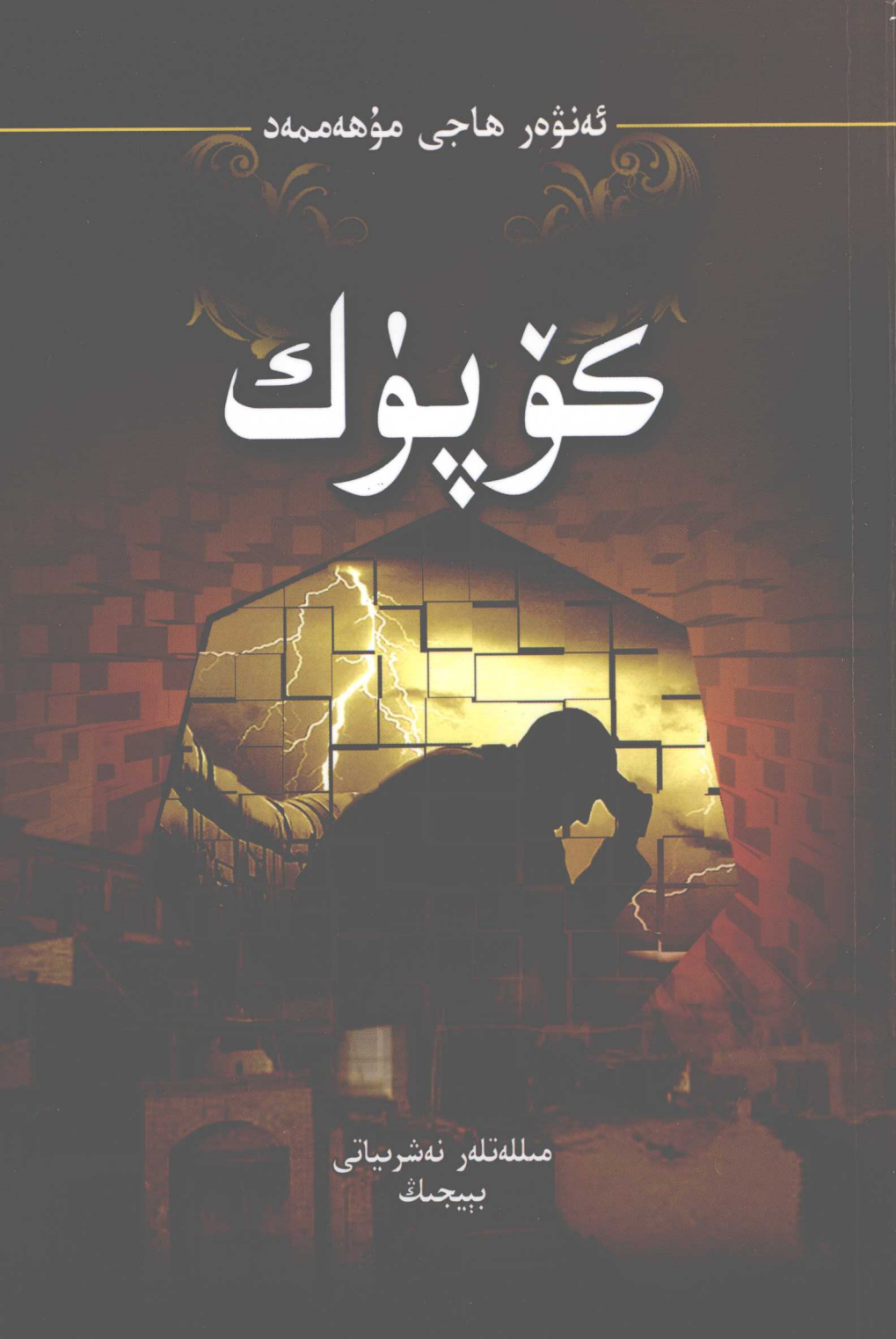
ئەنۋەر ھاجى مۇھەممەد

كۆپۈك

مىللەتلەر نەشرىياتى
بېيجىڭ

مۇقاۋىنى لايىھىلىگۈچى: نۇرمۇھەممەد ئۆمەر ئۇچقۇن

ISBN 978-7-105-10006-4

9 787105 100064 >

定价：16.00元

ئەنۋەر ھاجى مۇھەممەد

كۆپۈك

(رومان)

مىللەتلەر نەشرىياتى

مەسئۇل مۇھەررىر: ساتتار سالام
مەسئۇل كوررېكتور: شەمسىيە تۇرسۇن

ئەنۋەر ھاجى مۇھەممەد

كۆپۈك

(رومان)

نەشر قىلغۇچى	:	مىللەتلەر نەشرىياتى بېيجىڭ شەھىرى خېپىڭلى شىمالىي كوچا 14- قورۇ پوچتا نومۇرى: 100013 تېلېفون: 010-64290862
ئادرېسى	:	
ساتقۇچى	:	جايلاردىكى شىنخۇا كىتابخانىلىرى
باسقۇچى	:	بېيجىڭ دىشىن باسما زاۋۇتى
نەشرى	:	2009- يىل 6- ئايدا 1- قېتىم نەشر قىلىندى
بېسىلىشى	:	2009- يىل 6- ئايدا بېيجىڭدا 1- قېتىم بېسىلدى
ئۆلچىمى	:	850×1168 م م. 32 كەسلەم
باسما تاۋىقى	:	9.5
سانى	:	0001-3000
باھاسى	:	16.00 يۈەن

ISBN 978-7-105-10006-4/I. 2037 (维 290)

图书在版编目(CIP)数据

泡影：维吾尔文/安尼玩·买买提著. —北京：民族出版社，2009.4

ISBN 978-7-105-10006-4

Ⅰ.泡… Ⅱ.安…Ⅲ.长篇小说—中国—当代—维吾尔语（中国少数民族语言）Ⅳ.I247.5

中国版本图书馆 CIP 数据核字(2009)第 055486 号

责任编辑：沙塔尔·沙拉木
责任校对：夏木斯亚·吐尔孙
出版发行：民族出版社　http://www.mzcbs.com.
社　　址：北京市和平里北街 14 号　邮编：100013
电　　话：010-64290862（维文室）
印　　刷：北京迪鑫印刷厂
版　　次：2009 年 6 月第 1 版　北京第 1 次印刷
开　　本：850×1168 毫米 1/32
印　　张：9.5
印　　数：0001-3000
定　　价：16.00 元

ISBN 978-7-105-10006-4/I.2037（维 290）

نەشرىياتتىن

ئەنۋەر ھاجى مۇھەممەد 1974-يىلى 10-ئاينىڭ 25-كۈنى ئاقسۇ ۋىلايىتى ئۈچتۇرپان ناھىيىسىنىڭ ئاقيار يېزىسىدا تۇغۇلغان. 1991-يىلى ئۈچتۇرپان ناھىيىلىك 1-ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرۈپ مەركىزىي مىللەتلەر ئىنستىتۇتى(ھازىرقى مەركىزىي مىللەتلەر ئۇنىۋېرسىتېتى) ئۇيغۇر تىل-ئەدەبىياتى كەسپىگە قوبۇل قىلىنغان. 1996-يىلى ئوقۇش پۈتتۈرۈپ ھازىرغىچە جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتى قارمىقىدىكى «جۇڭگو مۇسۇلمانلىرى» ژۇرنىلى ئۇيغۇر تەھرىر بۆلۈمىدە ئىشلەپ كەلمەكتە.

ئەنۋەر ھاجى مۇھەممەدنىڭ ئەسەرلىرى 1991-يىلىدىن باشلاپ مەتبۇئاتلاردا ئېلان قىلىنىشقا باشلىغان بولۇپ، ھەر قايسى ئەدەبىي ژۇرناللاردا «لاي سۇ ئىچكەن جانلار»(«تاريم»)، «قىيامەتلىك كېسەل»(«تەڭرىتاغ»)، «گۈناھ»(«ئاقسۇ ئەدەبىياتى»)، «كۆز يېشى ۋە ۋەھىمىگە تولغان كۈنلەر»(«كۇرورەن»)، «بېيجىڭ ئادىمى»(«مايۋلاق»)قاتارلىق ئون نەچچە پوۋېست، «چاقىرىش»، «يىراق سەھرادىكى يېڭى ھېكايە»، «مۇھەببەت» قاتارلىق يىگىرمە پارچىغا يېقىن ھېكايە، «تەكلىماكان ئوغلى»، «مىجىت قەلەم ۋە ئۇنىڭغا يوشۇرۇنغان سىرلار»، «مۇھەببەتلىك ھايات» قاتارلىق ئەدەبىي ئاخبارات، «يازغۇچى ۋە ئىنسان تەبىئىتى»، «پروزا ئىجادىيىتىدىكى بىر قانچە مۇھىم روھىي ھالەت» قاتارلىق ئوبزورلارنى ئېلان قىلغان. ئاپتورنىڭ «لاي سۇ ئىچكەن جانلار» ناملىق پوۋېستى جەمئىيەتتە بەلگىلىك تەسىر قوزغاپ، 1996-يىلى «تاريم ئەدەبىيات مۇكاپاتى»غا ئېرىشكەن ۋە خەنزۇچىغا تەرجىمە قىلىنىپ، «شىنجاڭ ئاز سانلىق مىللەت يازغۇچىلىرى ئەسەرلىرى توپلىمى»غا كىرگۈزۈلگەن؛ «مۇھەببەت» ناملىق ھېكايىسى 2006-يىللىق «خانتەڭرى ئەدەبىيات مۇكاپاتى»غا ئېرىشكەن. 1999-يىلى ئۇنىڭ «جان

ئوتى» ناملىق پوۋېستلار توپلىمى، 2005-يىلى «لاي سۇ ئىچكەن جانلار» ناملىق پوۋېستلار توپلىمى نەشرىياتىمىز تەرىپىدىن نەشر قىلىنغان. 2005-يىلى ئۇنىڭ «ھەر كاللىدا ھەر خىيال» ناملىق ئەدەبىي ئاخبارات، ئوبزورلار توپلىمى شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى تەرىپىدىن نەشر قىلىنغان. ئۇ ئەدەبىي ئىجادىيەتتىن سىرت ئەدەبىي تەرجىمە بىلەنمۇ شۇغۇللىنىپ، نوبېل ئەدەبىيات مۇكاپاتىغا ئېرىشكەن مەشھۇر تۈركىيە يازغۇچىسى ئورخان پامۇكنىڭ «يېڭى ھايات» ناملىق رومانىنى تۈركچىدىن تەرجىمە قىلدى، بۇ كتاب 2008-يىلى 7-ئايدا نەشرىياتىمىز تەرىپىدىن نەشر قىلىندى.

ئەنۋەر ھاجى مۇھەممەد 2004-يىلدىن بۇيان «ئەرتۇرك» (Erturk) تەخەللۇسى بىلەن تور ئەدەبىياتىدىمۇ بەلگىلىك نەتىجىلەر قازانغان ياش يازغۇچى بولۇپ، ھەرقايسى تور بېكەتلىرىدە ھەر خىل تېما ۋە ژانىرلاردا 50 پارچىدىن ئارتۇق ئەسەر ئېلان قىلدى.

«كۆپۈك» ئاپتونۇملۇق تۇنجى رومانى، رومانىدا مەلۇم ناھىيە بازىرىدىكى بىر ئائىلە كىشىلىرىنىڭ ھايات كەچۈرمىشلىرىنى تەسۋىرلەش ئارقىلىق، 90-يىللارنىڭ بېشىدىن باشلاپ، شەھەرلىشىش دولقۇنىنىڭ يەنمۇ كېڭىيىشىگە ئەگىشىپ، ئۇيغۇر جەمئىيىتىدە يېڭىدىن پەيدا بولغان خىلمۇ خىل ئىجتىمائىي مەسىلىلەر يورۇتۇپ بېرىلگەن.

مۇندەرىجە

بىرىنچى باب..... 1
ئىككىنچى باب 74
ئۈچىنچى باب 200

بىرىنچى باب

1

ئەلياتقۇدا ئۇلار يەنە سەتلىشىپ قالدى:

— ياستۇقنى ئاتماڭلا! — دەپ ۋارقىرايتتى ئەر.

— ماڭ ئاشناڭنى تاپ، يوقال! — دەپ ۋارقىرايتتى ئايال.

— باشقا قويىدىغان نەرسىنى ئاتماڭلا!

— سەن بىلەن بۇ ياستۇققا ئەمدى باش قويمايمەن! — ئايال ياستۇقنى ئېرىنىڭ كاللىسىغا ئاتتى، ئېرى چاققانلىق بىلەن تۇتۇۋالدى، ئايالى ئۇنى تارتىپ يىرتىۋەتتى، ياستۇقنىڭ قېتىدىكى يۇمشاق پاختا تىتىلىپ چىقتى.

— چۇۋۇلدىمۇ مانا...

— سەندەك مازىنىڭ مېزىنى چۇۋۇيمىز شۇنداق! — ئايال غەزەپ ئاچچىقى بىلەن ئېرىنى سەتلەپ تىللاپ ئۆيىنى بېشىغا كىيدى. ئەر ئالدىراپ تالاغا ماڭدى. باھارخان ئوغلىنىڭ بىچارە ھالىنى كۆرۈپ كېلىنىنىڭ ئالدىغا كەلدى:

— ۋاي نېمە بولۇشتۇڭلار؟!

— ھېچنېمە، بېرىپ ئوغۇللىرىدىن سورىسىلا...

— زادى نېمە ئىش بولدى؟

— تازا ماز بىر نېمىگە تېگىپتىكەنمەنمۇ دەيمەن...

— ئۇنىڭ نەرى مازكەن، نېمانداق گەپ قىلىسىز؟

— ماز بولغاندىكىن ماز دەيمەن، بېرىپ ئۆزىدىن سوراپ باقسىلا!

ئەر ـ خوتۇنچىلىقتىكى كېلىشمەسلىك ئابدۇباقىنىڭ ئەرلىك غۇرۇرىنى سۇندۇرۇپ، خوتۇنىنى قىتىغۇر، جىلىخور قىلىۋەتكەنىدى.

دىمىقى ئۇستۇن خوتۇننىڭ شەھلا كۆزىدىكى كۈچلۈك ئىنتىلىش ۋە غەلىتە ئىپادىلەرنى كۆرسىلا ئۇنىڭ يۈرىكى سېلىپ كېتەتتى، كۆڭلىدە خوتۇن خەق دېگەننى ئېرىتىپ شام قىلىۋېتىمەن دەپ ئويلىسىمۇ، نەق شۇ پەيتلەردە خوتۇننىڭ توڭ قاپقىدىن، يامان كۆزىدىن، سېسىق گېپىدىن قورقۇپ، شامالدا ئۆچەي دەپ قالغان شام نۇرىدەك ئاجىز ھالغا چۈشۈپ قالاتتى. ھەر ئاخشىمى ئۇنىڭ ئەركىنلىكى تامامەن خوتۇننىڭ ئىختىيارىدا بولاتتى، پەقەت ئۇيقۇلۇقتىلا ئاندىن يۈرىكى جايىغا چۈشەتتى.

باھارخان بىر دەمدىن كېيىنلا بالىسىدىن گەپ سورىغىلى كىردى:

— سانىيخاننى نېمە قىلدىڭ؟

— ھېچنېمە...

— ئەمىسە نېمىشقا زۇۋانى بېسىقمايدۇ؟

— ئۇنىڭ ئاغزى ئاشۇنداق بەزەپ.

— سېنى شۇنداق سەتلىسە بېشىڭنى تۆۋەن سېلىپ تۇرامسەن؟

— ئۇ ساراڭ بىلەن تەڭ بولغىچە...

— ھەي، ماڭا راستىڭنى دە، ئاراڭلاردا نېمە ئىش بولدى؟

— ھېچقانداق ئىش يوق، ئۇ سىزگە بىر نېمە دېدىما؟

— نېمە دەيتتى، سېنى يارىماس لاتىغا چىقىرىۋەتتى، ئۇ سېنى نېمىشقا كەمسىتىدۇ؟ سېنىڭ نەرىڭ يارىماسكەن، ماڭا بىر دېگىنە قېنى...

— پوق يەپتۇ ئۇ جىن ساراڭ...

— ئۇنى خوتۇن قىلالماي قورقىلى تۇردۇڭمۇ ئەمدى، قارىغىنە چىرايىڭغا...

— ۋاي ئانا، بولدى قىلىڭە ئادەمنى ئۇخلىغىلى قويۇپ...

— قوپ جۇگۇ، خوتۇنىڭنىڭ يېنىغا كىرىپ يات! كىم سېنى بۇ يەردە ئۇخلىسۇن دېدى!؟ — باھارخاننىڭ تامنىمۇ تىترەتكىدەك

زەردىلىك، قاتتىق ئاۋازىدىن ئابدۇباقى چۆچۈپ كەتتى، سانىيەنى ئوغۇرلۇقچە گەپ ئاڭلاۋاتقان، مىيىغىدا كۈلۈۋاتقان سىياقتا كۆز ئالدىغا كەلتۈردى.

ــ ماڭا نېمىشقا راست گەپ قىلمايسەن؟ دېگىنە قېنى، زادى نېمە ئىش بولدى؟ ئۇ جاپىلداقنىڭ ئېغىزى نېمىشقا كەچكىچە بېسىقمايدۇ؟

ــ ھېچ ئىش يوق، ــ دېدى ئابدۇباقى پۇشۇلداپ، ــ شۇ ئۆزىچىلا تاينى يوق ئىشقا قوڭنى چېقىپ قويتى...

ــ نېمىگە قوڭنى چاقتى؟

ــ بىللىــە ياتلى دېگەندە ئۇنىمايدۇ، مىجەزىم يوق چاغدا ئادەمگىــە دوق قىلىدۇ... خۇيى يامــان خوتۇننى خوتۇن قىلماق تەسكەن، مەن بۇ بىر نېمىنى بىكار پۇل خەجلەپ ئاپتىمەن...

ــ ھەي، سەن بىر خوتۇننى يولغا سالغان ئەر كىشى تۇرۇپ مۇشۇنداق دەمسەن، مۇشۇمۇ سەندەك ئەر كىشى دەيدىغان گەپمۇ؟ نېمىشقا ئۇنى خوتۇن قىلالمايسەن، نېمىشقا ئۇنى باشقۇرالمايسەن، نېمىشقا مېنى خاتىرجەم قىلمايسەن؟!

ئابدۇباقى ئېغىر تىنىپ بىر پەس سۈكۈتكە چۆمدى، خوتۇننى ئاز دېگەندەك ئەمدى ئانىسىمۇ ئۇنى پاراكەنــدە قىلىۋاتاتتى، ئۇ قاتمۇ قات بىئارامىلىققــا چىدىماي ئاخىر ئىچىدىكى دەردىنىڭ ھەممىسىنى تۆكتى:

ــ شۇ ... مۇشۇ يېقىندىن سوغۇم ئېشىپ كەتتىمكىن، تازا مىجەزىم يوق... تۇرســام... ئاشناڭ بارمۇ، كېسىلىڭ بارمۇ دەپ چىشــىمغا تەگدى. مەن ئۇنداق ئەمەس دېسەم ئۇنىمايدۇ، نېمىشقا دائىم شۇنداق بولىدۇ دەيدۇ. مەن نەدىن بىلەي دېسەم، ســېنىڭ زادى بىر چاتىقىڭ بار، ســەن بالا تاپالمايســەن دەپ يۇرۇيدۇ، شۇنىڭ بىلەن ئۇرۇشۇپ قالدۇق...

باھارخان ئوغلىغا ئەجەبلىنىپ قاريدى، چاتاق مۇشۇنىڭدا ئىكەن، بۇرۇنقى خوتۇنى يامۇاش بولغاچقا گەپ قىلالمىغان بىلەن،

يېڭى خوتۇنى بوش قويۇۋەتمىگەن گەپ. بۇرۇنقى خوتۇنىدىن بالا يۇزى كۆرەلمەسلىكنىڭ ھەقىقىي سەۋەبى ئوغلىدا بولغىيمىدى؟

ــ ئۇنىڭ ئۆزىنىڭمۇ بىر چاتىقى بارمىكىن دەيمەن... ــ دېدى باھارخان ئوغلىنىڭ كۆڭلىنى ياساپ، ــ بېشىدىن ئىش ئۆتمىسە ئۇنداق دېمەستى...

ــ ئىشقىلىپ، بەك يامان خوتۇن ئېلىپ قاپتىمەن، ــ دېدى ئابدۇباقى يەنە ئېغىر تىنىپ، ــ بەك بولمىسا قويۇۋېتەرمەن ...

ــ خوتۇننى ئوڭلاپ خوتۇن قىلالماي تۇرۇپ قويۇۋەتمەكچىمۇ تېخى؟ مۇشۇمۇ ئەر كىشىنىڭ دەيدىغان گېپىمۇ؟ بېلىڭ نېمانچە بوش؟! نومۇس قىلمامسەن؟ ــ دېدى باھارخان پەس، زەردىلىك ئاۋازدا، ــ مەن سېنى ئوغۇل دەپ چوڭ قىلغان، تولا يۇزۇمنى تۆكمە!

ئابدۇباقى تىترەپ كەتتى، باشقا ھېچنېمە دېيەلمىدى، بىر ياقتا ئەركەك مىجەز ئانىسى، بىر ياقتا ئەركەكزەدەك خوتۇنى قاراپ تۇراتتى، ئۇ گويا ئىككى تاشنىڭ ئارىسىدا قىسىلدى. ئۇنىڭ قۇرتتەك تۆگۈلۈپ يېتىۋالغانلىقىنى كۆرۈپ باھارخاننىڭ ئەرۋاھى ئۇچتى:

ــ ماڭ جۇگۇ، خوتۇنۇڭنىڭ قېشىغا كىرىپ يات!

ئابدۇباقى ئورنىدىن تەستە قوپۇپ، ھويلىنىڭ قارشى تەرىپىدىكى ھۇجرىسىغا ماڭدى. ئۆزىگە ئايرىم ئورۇن سېلىپ يېتىۋالغان سانىيە ئابدۇباقىنىڭ كىرگىنىنى تۇيۇپ ئىچى سىقىلغان بولسىمۇ جىم يېتىۋەردى، ئابدۇباقى ئۆزىنىڭ ئورۇنىنىمۇ تۆزۈك سالالماي، ئۆز ئۆيىدىمۇ خاتىرجەم ياتالماي، ئۆزىنىڭ پالانى پۇلغا ئالغان سەتەڭ خوتۇنىدىنمۇ خۇشاللىق تاپالماي، خوتۇنىنىڭ كۆزىنى يۇمۇپ جىم ياتقانلىقىدىن رازى بولۇپ ئاخىر ئۇخلاپ قالدى.

سانىيەنىڭ سەتەڭلىكى ئابدۇباقىنىڭ ئىپتىخارى ۋە خۇشاللىقى بولۇشى كېرەك ئىدى، ئەمما ئۇنداق بولمىدى، سەتەڭلىكنىڭ ئەپت-بەشىرىسى تويدىن كېيىن چۈۋۈلۈپ چىقتى ۋە قورقۇنچلۇق تۈيۈلۇشقا باشلىدى. ئابدۇباقى شۇنى چۈشەندىكى، بۇ سەتەڭلىك ئەسلىدە بىر ئېزىتقۇ نىقاب ئىكەن. خوتۇنى پەرداز ئەينىكى ئالدىدا چىرايىغا تەمەننا قويۇپ مەغرۇر ئولتۇرسا، ئابدۇباقى بۇ ئەينەكتە ئۆزىنىڭ سولغۇن چىرايىنى، قولاشمىغان كۆلكىسىنى... كۆرەتتى.

ئېرىدىن رازى بولمىغان سانىيە ئۆزىنى بىر پۈتۈن شادلىققا ئېرىشىلمەي ئەخمەق قىلىنغاندەك، ھەتتا ئالدانغاندەك ھېس قىلدى؛ ھەر ئاخشىمى گويا چالا ئۆلۈك قىلىپ تاشلانغان ئادەمدەك قىينىلىۋېرىشىنى خالىمىدى؛ ئۆزىنىڭ كەم قالغان كۆڭلىنى ئېلىش ئۈچۈن ئېرىدىن ئەيىب ئىزدەپ، مەسخىرە ۋە ئاچچىقىنى سېسىق گەپ بىلەن بېسىقتۇرۇپ، كېچىدىكى ئىشنىڭ تەسىرىنى كۈندۈزگىمۇ سۆرەپ كىرىپ، ئاخىر ئۇنى تېزلا بويسۇندۇرۇپ يىپتەك قىلىۋەتتى، ئۇ ئېرىنىڭ تومۇرىنى تۇتۇۋالغىنىدىن ناھايىتى خۇرسەن ئىدى، مۇبادا ئۇ ئېرى تەرىپىدىن بويسۇندۇرۇلۇپ قالسا ئۆلمەكنىڭ ئۇستىگە تەپمەك بولاتتى.

ئېرىنى تىللىغان كۈنىنىڭ ئەتىسى ئۇ ئاپىسىنىڭ قېشىغا يامانلاپ بېرىپ دەرد تۆكتى:

— ھەر قايسىڭلار زورلاپ... مانا ئەمدى ئۇ نېمىگە تەگكەنگە تويدۇم! ئەر خەق دېگەنمۇ شۇنداق ياريماس بولامدۇ، ئاجرىشىپ كېتىمەن، يېنىپ كېلىپ قېشىڭىزدا تۇرىمەن...

— كەلسە-كەلمەس گەپنى قىلما، بىرەر كۈن ئازنىلىق قىلساڭ قىلىپ، يامانلايدىغان ئىشنى ھەرگىز قىلما! قولۇڭدا يا بىر ھۈنىرىڭ يوق، جېنىنى بىر ئوبدان باقارمىكىن دەپ سېنى

ئاشۇنداق باي خەقكە بەرگەن، چوڭمۇ بولدۇڭ، جاپايىڭنى ئەمدى تۆزۈڭ تارت! ــ دېدى ئانىسى يىڭنە ئىشىدىن باش كۆتۈرمەي.

ــ ھەر قايسىڭلارغا يۈك بولۇپ قالدىممۇ ئەمدى، خەپ شۇنداق دېگىنىڭىزگە...

ــ سەن ئەمدى تالانىڭ ئادىمى، ئەرگە تەگكەندىن كېيىن ئەمدى بۇرۇنقى شوخلۇقىڭنى تاشلا! ئېرىڭنى تۆزۈگگە تۆگىتىۋالساڭ بولىدۇ، باھارخانىمۇ بولىدىغان خوتۇن، ئوبدان تۆتسەڭ بولىدۇ.

ــ ئەر دېگەن شۇنداق بولسا ئەرگە تېگىپ نېمە ئىش قىلاتتىم، توۋا دەيمەن، ئەجەب تەلەيسىزكەنمەن!

ــ تېخى ئەمدى توي قىلدىڭ، ھەممە ئىش ئاستا-ئاستا بولىدۇ. بەختىڭ بولسا كېيىنچە باھارخانىدەك باي خوتۇن بولۇپ قالامسەن تېخى...

ــ ئۇنداق دېگىنىڭىز بىلەن ئۇ سىقىپ يالايدىغان بىر خوتۇنكەن، خەققە ئىجارىگە بەرگەن دۇكانلىرىدىن ھەر ئايدا ئىككى مىڭ كويدىن ئوشۇق پۇل يىغىۋالىدىكەن، يەنە تېخى ناۋايخانىغا نان ياقتۇرىدىكەن، تىككۈچىگە كىيىم تىككۈزىدىكەن، موزدۇزغا ئاياغ بۇيرۇتىدىكەن، پۇل بەرمەيدىكەن.

ــ پۇلغا شۇنداق چىڭ بولمىسا باھارخان باي بولالمايتتى. ئاشۇنداق ئۆيمىز بولىدىغان بولسا بۇ چاغقىلا بىزمۇ بېيىپ كېتەتتۇق.

ــ باي، باي دەيسىز، قارىسا ئۆيلىرى كونا، يا يېگەن-ئىچكىنىنىڭ يا تۆزۈك كەيگىنىنىڭ تايىنى يوق، تاماقنى تېخى قەمبەر دېگەن ھېلىقى شالدام ئېتىدۇ، ئادەمنىڭ كۆڭلىنى ئىلەشتۇرۇپ...

ــ خەقنى ئۇنداق كەمسىتمە، ئۇ ئاتىسىنىڭ قارغىشىغا ئۇچراپ كەتكەن قىز. باھارخانىنىڭ ئېرى ئەسلىي چوڭ موللام ئىدى، قەمبەر ئابدۇباقىدىنمۇ بۇرۇن تۇغۇلغان بالا، ئۇ كىچىكىدە ئاتىسى تاھارەت ئېلىۋاتقاندا كەينىدىن ماريغانمۇ يا

ناماز ئوقۇۋاتقاندا بېشىدىن سەللىسىنى ئېلىۋەتكەنمۇ ئىشقىلىپ ئاتىسىنى قاتتىق رەنجىتىپ قويۇپ ئۇ كىشىدىن تاياق يەپتىكەن. ئۇ شۇ تاياقتىن بەك قورقۇپ كېتىپ زۇۋانى تۇتۇلۇپ، ئاغزى سەل مايماق بولۇپ قاپتىكەنمىش، دەسلەپتە كېكەچلەپ كېيىن تىلى سەمرەپ ئاشۇنداق سۆزلىيەلمەيدىغان، ئاغزىدىن شالدام ئاقىدىغان بولۇپ قاپتىكەن. ئۇ داموللام كوپىراتسىيە ۋاقتىدىلا كېسەل تارتىپ ئۆلۈپ كەتكەن. مېنىڭ بىلىشىمچە، ئۇ ئادەمنىڭ باھارخانغا قالغان ئۆيى-زېمىنى ھازىرقىدىن چوڭ كېلەتتى، كوپىراتسىيىدىن كېيىن بازارنى كېڭەيتىش، يول ياساش ۋاقتىدا ئۇ تامنىڭ بىر قىسمى يولغا چىقىپ كەتتى. ھازىرقى يول بۇرۇن بەك تار ئىدى، بازار بولمايتتى، مانا ھازىر بازارنىڭ مەركىزى بولۇپ قالدى، باھارخاننىڭ تەلىيى كەلدى. ئېسىگدە بولسۇن، ئۇ ئۆيى-زېمىن ھامان ئېرىگگە ۋە ساڭا قالىدۇ، ئېرىگنى ئوبدان باشقۇرالايدىغانلا بولساڭ ئۇ چاغدا پۇل دېگەن دۇكان-دۇكاندىن كېلىۋېرىدۇ، بىر ئۆمۈر ھالاۋەت كۆرىسەن...

— ۋاي قويۇڭە ئاپا، شۇ خەقتىن نېمىنى تاما قىلىسىز؟ ئۆزىگنىمۇ كۆردىگىزغۇ ئەينا، يوغان بىر قورۇ-جايى بولغان بىلەن بىرەر ئېغىز چىرايلىق ئۆيى يوق، ھەممە تېمى مايماق، ئادەمنى بېسۋالارمۇ دەپ ئەنسىرەيمەن، ئاخشىمى خاتىرجەم ياتالمايمەن. باھارخان ئىجارىگە بەرگەن دۇكانلىرىنىڭمۇ دۇكان دېگۈچىلىكى يوق، ئۇنىمۇ ئىجارىكەشلەر ئۆزى ئالدىراپلا ساپتىكەن، قارىسا بىرسى بىر ياڭزا، كالا پوقىدەك پومزەك، سوكال-سولتەكلەرنىڭ ھەممىسى مۇشۇ يەرگە يىغىلغان. ئۆيلىرىنىڭ ئۆگزىسى ئاندىن سەت، تېخى بىر نېمىلىرىنى ئارتىپ قويىدۇ. كوچىدىن قارىسىڭىز بەك سەت چېنىپ تۇرىدۇ، بەزىدە نومۇس قىلىپ شۇ سەت ھويلىغا كىرگۈمۇ كەلمەيدۇ، ئۇ پىخسىق خوتۇن كونا تاملىرىنىڭ ھەممىنى چېقىپ يا تۈزۈك ئۆي سالمايدىكەن، يا چىرايلىق دۇكانلارنى سېلىپ خەققە ئىجارىگە بەرمەيدىكەن، سىقىپ يالاپ

يىغقان پۇللىرىنى نېمە قىلىدىكىن!؟

ــ ئېرىڭنىڭ قۇلقىنى ئوبدان تولغاپ باق، يا بولمىسا قېينانىڭنىڭ ئۆزىگىلا مەسلىھەت بېرىپ باق، مەنمۇ دەپ باقارمەن، بىزمۇ ئەمدى ئۇلارغا يات ئەمەس، بۇ ئىشىنى بۇرۇن باشلىۋالغان ياخشى.

ــ يوق گەپنى قىلىشمايلى ئاپا، بىز دېگەنگە ئۇنايدىغان خوتۇنما ئاشۇ؟

ــ دەپ باققانىنىڭ زىيىنى يوق، ئەڭ ياخشىسى ئېرىڭنى گەپكە كىرگۈز...

ــ ئانىسىنىڭ گېپىدىن چىقالمايدىغان ئاشۇ لامزەللە نېمە قىلالايدۇ؟! توۋا دەڭا ئاپا...

ــ نېمىلا بولسا ئېرىڭ، "ئېيىق بولسىمۇ ئېرىم بولسا، ئۆڭكۈر بولسىمۇ ئۆيۈم بولسا" دەپتىكەن، سېنى ئۇ ئۇرۇپ بىر يېرىڭنى ئەيىبناق قىلىپ قويمىغاندىكىن، تولا يامانلاپ كېلىۋەرمە.

ــ سىزلا خۇش بولسىڭىز ماقۇل، كەلمەي، ــ دېدى سانىيە قاپىقىنى تۇرۇپ.

3

ئاتىسىنىڭ قارغىشىغا كەتكەن قەمبەر تىنىم تاپماي ئۆي ئىشلىرىنى قىلاتتى، ئەگەر ئۇ بىكار تۇرۇپ قالسا، خىيال سۈرۈپ جىم ئولتۇرۇپ قالسا ياكى چۈشتە ئۇخلاپ قالسىمۇ باشقىلارنىڭ كۆزىگە سىغمايتتى، ئانىسى باھارخاندىن تارتىپ سانىيەگىچە ھەممىسى ئۇنى ئىشقا بۇيرۇپ كۆنۈپ كەتكەنىدى. ئۇ ئۇن ـ تىنسىز ئىشلەيتتى، گاھىدا شالدىمىنى قۇيۇپ ھېچكىم ئۇقالمايدىغان بىر نېمىلەرنى دەيتتى. گاچىلار ھېچ بولمىسا قول ئىشارىتى بىلەن بولسىمۇ مەقسىتىنى بىلدۈرەلەيدۇ، ئەمما قەمبەر ئۇنىمۇ بىلمەيتتى. لېكىن ئۇ پۈتۈنلەي سۆزلىيەلمەيدىغان گاچا ئەمەس

ئىدى، "ئانا" دېگەن سۆزنى تولۇق دېيەلەيتتى، قالغانلارنىڭ ئىسمىنى دېيەلىشچە دەيتتى؛ ئاۋازى ئىنچكە چىقاتتى، مۇبادا ئۇ تولۇق گەپ قىلالايدىغان ياكى ناخشا ئېيتالايدىغان بولسا ئاۋازى چوقۇم يېقىملىق ئاڭلىناتتى.

قەمبەر 16 ياش ۋاقتىدا بويىدا قالدى، باھارخان قىزىنى بىر مۇنچە تىللىدى، كىم بىلەن نېمە ئىش قىلغانلىقىنى سورىدى. قەمبەر قورسىقىنى تۇتۇپ، ئانىسىغا قانداقتۇر بىر نەرسىدىن ئەجەبلەنگەن كىچىك بالدەك قاراپ، چۈشىنىكسىز بىر نېمىلەرنى دېدى، تاكى شۇ بالىنى تۇغقىچە قورسىقىنى تۇتۇپ، ئۆزىلا چۈشىنىدىغان مەلتۇك تىلدا سۆزلەپ ھەم ئۆزىچە كۈلۈپ يۈردى. قەمبەر مەكتەپتە ئوقۇمىغاچقا ئۆيدىن تالاغا چىقمايتتى، شۇڭلاشقا، ئوغۇللار بىلەن ئۇچرىشىپ يۈرۈشى مۇمكىن ئەمەس ئىدى. باھارخان خىلمۇخىل گۇمانلارنى قىلىپ باقتى، ئۆيگە كىرىپ-چىقىپ تۇرىدىغان دۇكاندارلارنى ئويلاپ باقتى، بىراق ئۇلار كۈندۈزى دۇكان ئاچسىمۇ كېچىسى ئۆيلىرىگە كېتەتتى. دۇكاندارلار ئىچىدە پەقەت بىر قېرى موزدۇزلا ئۆيى بازاردىن يىراق بولغاچقا ئۆيىگە كېتىپ بولالمىغاندا دۇكىنىدا ياتاتتى. باھارخان بۇ ئادەمدىن گۇمانلىنىپ يۈرمىدى، ئۇ بوۋاي ئىككى موچەن تاپسىمۇ كۈنىگە شۇكۇر قىلىپ، ئاخىرەتلىكىنىڭ غېمىنى يەپ ئۆتكەن ئادەم ئىدى. گۇمانلار گۇمان پېتى قالدى، قەمبەرنىڭ ئاي-كۈنى توشۇپ، ئۆزىگىلا ئوخشايدىغان بىر قىز تۇغدى، باھارخان ئۇنىڭغا "گۈلەمبەر" دەپ ئىسىم قويدى ۋە ئۇنى خۇدايىمنىڭ ئامانىتى دەپ بىلىپ، ئۆزى بېقىپ چوڭ قىلدى. ئۇ گۈلەمبەرنىڭ چىرايىدىن ئۇنىڭ ئاتىسىنى ئېنىقلاش ئارزۇيىدىن ئاللىقاچان ۋاز كەچكەن بولسىمۇ تاڭ سەھەردە كۆرگەن بىر قېتىملىق چۈشى ئۇنى ئەسكەرتىپ قويدى. چۈشىدە ھېلىقى قېرى موزدۇز پەيدا بولۇپ ئۇنىڭغا: "باھارخان، قىزىمنىڭ ئايىغى يىرتىلىپ كېتىپتۇ، مەيەگە ئەكەلسىلە، ياماپ بېرەي" دېگۈدەك، قولىدا ئۇچلۇق

بىر بىگىز تۇرغىدەك... باھارخان چۈشىدىن ئويغىنىپ، ئۆلۈپ كەتكەن شۇ ئادەمنىڭ چىرايىنى ئەسلەپ، توۋا دەپ ياقىسىنى تۇتتى، كۆڭلىدە بىر شەك قالدى.

باھارخان "ھەقىقىي نەۋرە" كۆرۈش ئارزۇيىدىن كېچەلمەي، ئابدۇباقى بىلەن خېلى ئۇزاق ئۆي تۇتقان يېڭاش كېلىنىنى تۇغماسقا چىقىرىپ، ئوغلىدىن ئاجراشتۇرىۋەتتى.

كېيىنكى كۈنلەردە ئابدۇباقى ئۇ خوتۇنىنىڭ قۇچىقىدا بالا كۆتىرىپ باشقا بىر ئەر بىلەن كوچىدا كېتىپ بارغانلىقىنى كۆرۈپ، شۇ كۈنلا ئانىسىغا بۇنى دېدى.

ــ ئۆزىنىڭ بالىسى ئەمەستۇ؟!ــ دېدى باھارخان .

ــ تاڭ ئەمدى، بالىسى بار بىرسىگە تەگكەن بولسا...ــ دېدى ئابدۇباقى ئىرەن قىلماي.

ــ سېنىڭ بالاڭ بولۇپ قالمىسۇن يەنە؟ ــ دېدى باھارخان ئوغلىغا مىختەك قادىلىپ، ــ چىرايىنى ئېنىق كۆردۈڭمۇ؟ ئوغۇلمىكەن، قىزمىكەن؟

ــ يۆگىكىنى ئېچىپ قاراپ باقمىسام، مەن نەدىن بىلەي!ــ دېدى ئابدۇباقى جىلە بولۇپ.

ئابدۇباقى دەردىنى ئۆزى بىلەتتى، ئۇنىڭ كەيپىخۇمار، شەھۋەتپەرەس ئاغىنىلىرى خوتۇنلىرىنى بويسۇندۇرۇپ، نەچچە بالىلىقمۇ بولۇپ بولدى. ئۇ كەيپ-ساپاغا ئۆزىنى بەك ئۇرۇپ كەتمەيتتى، ئەمما يانمايتتى، ھاراقنى جىق ئىچىۋالغاندا شاشلىشىپ قالمىسا، ئادەتتە ئاغىنىلىرىدەك دادىل، قوپال ئەمەس ئىدى، دائىم ئىچ-ئىچىدىن تىترەپ، سوغۇق تەرلەپلا تۇراتتى؛ ئانىسى ئېسىگە كېلىۋالاتتى، باھارخان ئۇنىڭغا خوتۇن ئېلىپ بەرمەستە ھەم خوتۇنىدىن ئاجراشتۇرىۋەتكەندىن كېيىن بىر قانچە قېتىم: "سېنىڭ ئاتاڭ كاتتا ئۆلىما، كەيپ-ساپانى ئازراق قىل، خوتۇن دېسەڭ مەن ئۆيلەپ قويايى، يامان يولغا كىرىپ كەتمە" دېگەنىدى. ئەمما ئۇ خوتۇن ئېلىشقا ئالدىرىمايى بىر قانچە يىل

بويتاق، ئەركىن ياشاپ، يېشى 35 تىن ئاشقاندا ئاخىر ئانىسىنىڭ دېگىنىي بويىچە ئۆيلەندى، ئۆيلەنگەندىمۇ ئانىسىنىڭ پۇلى بىلەن تازا ئېسىل ئۆيلىنىۋالدى، قىز ئالدى، سەتەڭ سانىيە ئاخىر ئۇنىڭ يېڭىياچە خوتۇنى بولۇپ قالدى.

جىنسىي ئىستەك ئۇنىڭ كاللىسىغا هاراق ياكى تاماكىنىڭ خۇمارىدەك چوڭقۇر ئورناپ كەتكەنىدى، خىيالىدا شۇ هۆزۈرغا شۇنچە بېرىلەتتى، شۇ لەززەتكە هەر كېچە ئىنتىلەتتى، بىراق ئىمكانىيەت هازىرلانغان پەيتتە جىددىيلىشىپ، ۋۇجۇدى تىترەپ، پۈت-قوللىرىدىن تارتىپ جىمى ئەزايىدا جان قالمايتتى. بۇرۇنقى خوتۇنى ياۋاش بولغاچقا ئۇنىڭغا كۆڭۈل بۆلەتتى، ئازادە كەيپىيات يارىتىپ بېرەتتى. بىراق سانىيەنىڭ ئۇنىڭغا ئېلىپ كەلگىنى تەنە-مەسخىرە، ۋەهىمە، كۆڭۈلسىزلىكلا بولۇپ، ئابدۇباقى ئۇنىڭ سوغۇق مۇئامىلىسىگە ۋە مەسخىرىسىگە ئۇچرىغانچە بۇرۇنقى خوتۇنىنىڭ قەدرىنى قاتتىق هېس قىلدى.

گۈلەمبەر كىچىكىدىنلا باھارخاننى ئانام دەپ تونۇپ هەم شۇنداق ئاتاپ كەلدى، باھارخانمۇ ئۇنى ئۆزىنىڭ قىزىدەك قىلىۋالدى. قەمبەر بالىسىنىڭ بارلىق جاپاسىنى تارتىپ چوڭ قىلغان بىلەن، ئاخىرىدا ئۇنى ئانىسىغا تاشلاپ بەردى، پەقەت باھارخانلا گۈلەمبەرنىڭ قەلبىدە ئانا ئوبرازىنى تىكلىدى. بۇ مۇناسىۋەت ۋە شۇنىڭغا خاس ئاتاش-چاقىرىشلارغا ئابدۇباقىمۇ كۆنۈپ كەتتى، ئەتراپتىكى قولۇم-قوشنا، تونۇش-بىلىشلەرمۇ باھارخاننىڭ ئىززەت-هۆرمىتىنى قىلىپ، گۈلەمبەرگە غەيرىي قاراپ يۈرمىدى، ئۇنىڭ ئاتىسىنى سۈرۈشتۈرۈپ، گەپ كوچىلاپ، غەيۋەت قىلىشىپمۇ كەتمىدى. چۈنكى كىشىلەرگە ئاشۇ بالا ۋە شۇ بالىنىڭ ئانىسى مەۋجۇت بولسىلا باشقىسى بەربىر ئۇنچە مۇهىم ئەمەستەك تۇيۇلاتتى.

ھېلىقى ئاخشىمى سانىيە ئابدۇباقىغا "ماڭ ئاشناڭنى تاپ، يوقال" دەپ ۋارقىردى، سانىيەنىڭ بۇ گەپنى قانداق ئوي-خيالدا دەپ سالغانلىقىدىن قەتئىينەزەر، ئابدۇباقى مۇشۇ گەپتىنلا سۆيۈنۈپ، خوتۇننىڭ باشقا ھاقارەتلىرىنى كۆڭلىگە بەك ئېلىپ كەتمىدى، چۈنكى سانىيە ئۇنىڭ ئەرلىك كۈچىنى يەنە باشقا تەرەپتىن ئېتىراپ قىلغانىدى. ئاشۇ گەپنى ئويلىسىلا ئۇنىڭ ۋۇجۇدى يېنىكلەپ قالاتتى، خوتۇننى ھامان بىر كۈن رازى قىلىش ئارقىلىق ئۆزىنىڭ تېخى تۈگەشمىگەنلىكىنى ئىسپاتلاشنى بەكمۇ ئارزۇ قىلاتتى.

دەرۋەقە ئابدۇباقىنىڭ ھاياتىدىمۇ شۇنداق بىر ئىشلار بولغانىدى. ئۇ چاغلار ناھايىتى زېرىكىشلىك بولۇپ، ئابدۇباقى بۇرۇنقى خوتۇننى قويۇۋېتىپ، ئاغىنىلىرى بىلەن كۈندە دېگۈدەك كەيپ-ساپا قىلىپلا يۈرەتتى. باھارخان ھاراق ئىچكىلى پۇل بەرمىگەن ۋاقىتتىمۇ ئۇ چۆپقەتلىرىنى قايسى قاۋاقتا بولسۇن پۇراپ تاپاتتى، سورۇنغا قىستىلىپ كىرەتتى. بىر بازار كۈنى كەچتە ئۇ كىنوخانا ئالدىدىكى قاۋاقتا ئىچىشۋاتقان ئاغىنىلىرى زورلىغان ھاراقتىن بىر ئوتلاپ ئىچىنى قىزىتىۋالغاندىن كېيىن، سورۇندا تونۇمايدىغان بىر ئىككىيلەننىڭ ئولتۇرغانلىقىنى كۆرۈپ ئىچى پۇشۇپ، ئەدەپكە چىقىپ كىرەي دەپلا ئاستا كەشىنى توغرىلىدى. ئىچى قىززىغان چاغدىلا ئۇ ئۆزىنىڭ مەقسىتىنى ناھايىتى ئېنىق بىلەتتى.

كىنوخانىنىڭ ئالدىدىكى كەچلىك بازاردا گازىر ۋە كۆك تاماكا ساتىدىغان بىر قاملاشقان چوكان بولۇپ، ئابدۇباقىنىڭ ئاغىنىلىرى ئۇ چوكانىنىڭ گېپىنى تولا قىلاتتى، ئەپسانە پاراڭلاردىن ئابدۇباقىنىڭ كاللىسى قىزىپ كېتەتتى؛ ئۇ چوكان نەشمۇ ساتاتتى، نەشخورلار ئۇنىڭ ئۆيىگە ئىزدەپ باراتتى، ئابدۇباقىمۇ

نەچچە قېتىم ئاغىنىلىرى بىلەن بىللە بېرىپ، ئۇ چوكانىنىڭ ئۆيىدە نەشە تارتىپ پاكۇ بولۇپ يېتىپ، ئويغانغاندا قاتتىق ئان بىلەن چاي ئىچىپ، چوكانغا رەھمەت ئېيتىپ، قولىغا پۇل بېرىپ يېنىپ كەلگەنىدى. ئاكىلاشلارغا قارىغاندا، بۇ چوكانىنىڭ ئېرى سەكسەن خالتا ئاچىدىغان دوراپۇروش بولۇپ، كېسەلگە قاراپ دورا ياسايدىكەنمىش، بېغىغا يوشۇرۇنچە كەندىر تېرىپ، نەشە ياساپ سېتىپ خېلى پۇل تېپىپتىكەنمىش، تاپقان پۇلىغا بىر موتسىكلىت ئېلىپ مىنىپ شەھەر-بازار ئايلاپ ئوقەت قىلىپ يۈرگەنده، يولدا ماشىنىغا سوقۇلۇپ جېنىدىن ئايرىلغانكەنمىش.

تاماكىچى چوكان ئابدۇباقىنىڭ ھالىدىن پارقىراپ تۇرغان كۆزىدىن ئۇنىڭ كۆڭلىدىكىنى بىلىپ بولدى:

— كەلسىلە، گازىر چاقاملا؟

— گازىر چاقسام گېلىم ئاغرىيدۇ، — دېدى ئابدۇباقى چوكانىنىڭ ئۇزۇن ئورۇندۇقىنىڭ بىر چېتىدە ئولتۇرغاچ، — بىرەر چېكىم بولسا ما گالىنى ئوڭشىساق بولاتتى.

— تاماكىڭىزنى چېكىپ تۇرۇڭ.

— خۇمارنى بۇ باسالمايدۇ، يېنىڭىزدا تىرناقچىلىك بىر نەرسىمۇ يوقما؟

— يوق.

— ئۆيىڭىزگە بارماي بولمىدى، كاللامنى قاپاق قىلىپ تازا چەكمىسەم ئۆلۈپ قالىدىغاندەك قىلىمەن...

چوكان كۈلۈپ كەتتى:

— سىزنىڭ كاللىڭىز زادى قاپاق...

ئۇلار كىنو تۇگىمەستىلا قايتىپ ماڭدى. چوكانىنىڭ ئۆيىدە ئۇ نەشىنى تولدۇرۇپ چەكتى، يۈمشاق نانىدىن تويغىچە يېدى، قېنىق دەملەنگەن ئىسسىقلىق چايىنى قانغىچە ئىچتى. چوكان ئۇنى بىر كېچە قوندۇرۇپ ئەتىسى ئۇزىتىپ قويدى. ئابدۇباقى بىر ئاخشام خۇشال بولۇۋالغاندىن كېيىن ئۇ چوكانىنىڭ خۇددى

نەشـــدەكلا خۇمارلىق ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدى. چاشقانمۇ بىر كىرگەن تۆشـــۈككە نەچچە قېتىم كىرىدۇ دېگەندەك، بىر قېتىم باشلانغان ئىش پۈرسىتى كەلگەندە ئارىلاپ-ئارىلاپ يۈز بېرىپ تۇردى.

خوتۇنى بىلەن كېچىدىمۇ، كۈندۈزدىمۇ قاملىشـــالمايۋاتقان ئابدۇباقى تاماكىچى چوكانىنىڭ ئۆيىگـــە باردى، بۇ تازا چىگگى چۈش ۋاقتى ئىدى، چوكان ھويلىســـدا كـــىر يۇيۇۋاتقانىدى، ئابدۇباقىنى كۆرۈپ ئورنىدىن قوپۇپمۇ قويمىدى، قانداقتۇر بىر ئىشلار ئۈنى خاپا قىلغاندەك، ھېچنېمىگە مەيلى يوقتەك قىلاتتى. ئابدۇباقى ئوڭايسىزلىنىپ، ئادەتتىكىچە ھال-ئەھۋال سورىدى، چوكانمۇ زورىغا جاۋاب بەردى.

— بۈگۈن بىرەرسى سىزدىن نەشە تىلەپ كەلمەس؟

— تاڭەي، ئەمدى بېرىدىغان نەشىمۇ يوق...

— كەيپىياتىڭىـــز تازا جايىدا ئەمـــەس، نېمە، بىرەر ئىش بولدىما؟

— مېنىڭ كەيپىياتىم ھەر ۋاقىت جايىدا، — دېدى چوكان بېشـــىنىمۇ كۆتۈرمەي. ئۇ خېمىر يۇغۇرغـــان پەدىدە بار كۈچىنى يىغىپ كىر يۇيۇۋاتاتتى، داســـتىن مازغاپـــلار ئۆرلەپ-ئېتىلىپ چىقىۋاتاتتى.

— خاپا كۆرۈنمىسىز...

— كۈندە سىلەرگە ھىجىيىپ يۈرسەم بولامتى؟!

— نەشىڭىز راستىنلا تۈگىدى؟

— تۈگىدى، ئەمدى نېمە تاپساڭلار شۇنى چېكىڭلار!

— باشقا كەيپىنىمۇ قىلمايسىز؟...

— ئۇ كەيپىنى ئەمدى خوتۇنىڭىز بىلەن قىلىۋالارسىز.

— خوتۇنۇم ســـىزچىلىك بەلەن بولغان بولســـا بۇ يەرگە كەلمەيتتىم، — دېدى ئابدۇباقى سەمىمىيلىك بىلەن.

— ۋاييەي، ئەر خەق دېگەنچۇ، خوتۇنى تۈرسا ھەتتا مېدە

ئىشەككىمۇ كۆز سالمىدىغان بىر نېمە!

ئابدۇباقى ئەندىكسپ كەتتى، بۇ چوكانىدىكى مۇلايىملىقنىڭ نەگە كەتكەنلىكىنى بىلەلمىدى، جاھانىدىكى خوتۇن خەقنىڭ ھەممىسىنىڭ ئەسلىدە سانىيەدەك ياماق ئىكەنلىكىگە ئىشەندى.

— خوتۇن خەق دېگەنمىچۇ، يالغۇز قالغاندا چىدىماي، ئۆيىدىكى چاشقان بىلەنمۇ جۇپلىشىۋېرىدىغان بىر نېمە! — دېدى ئابدۇباقى ھاراق سورۇنىدىكى قىزىقچىدەك.

— چاشقانمۇ سىزدىن ياخشى! — دېدى چوكان ئۆگۈپ، ئۇ خۇددى راست دەۋاتقاندەكلا قىلاتتى. بۇ گەپ ئابدۇباقىنىڭ ئىچىنى لازا قۇيغاندەك ئېچىشتۇرىۋەتتى:

— چاشقانلارغا كۆنۈپ قاپسىز-دە! — دېدى ئۇ ئۆگەيسىزلىقىنى مەسخىرىلىك كۈلكە بىلەن يوشۇرۇپ، — سىزنىڭ نەپسىڭىزمۇ بوش ئەمەس!

— بىز سەتلىشىپ قالمايلى، ئاستا كېتىۋېلىڭ، — دېدى چوكان داستىكى يۇندىنى ھويلىسىدىكى ئۆزۈم قېرىنىغا تۆككەچ، — نوچى بولسىڭىز خوتۇنىڭىزنى قويۇۋېتىپ مېنى ئېلىڭ، بولمىسا بۇ يەرگە ئىككىنچى كەلمەڭ!

— كۆگلىڭىزنىڭ بۇنچە نازۇكلىشىپ كەتكەنلىكىنى ئۇقماپتىمەن، — دېدى ئابدۇباقى پەسكويغا چۈشۈپ، — تېخى تۇنۇگۈن ئالغان خوتۇننى بۈگۈن قويۇۋەتكىلى بولمايدۇ، سىزمۇ توغرا چۈشىنىڭ.

— ۋايىيەي، مەن سىلەرنى چۈشەنمەي قالامدىم، ھەر قايسىڭلارنىڭ نەزىرىدە مەن خالىغانداكىلىپ تۇتۇپ مىجىپ باقمىدىغان بىر ئويۇنچۇققۇ شۇ؟!

— ياق، ئۇنداق دېمىسىڭىز بولمايدۇ، باشقا گۈيلار قانداقكىن، ئەمما مەن سىزگە ئۇنداق قارىمايمەن...

— ھەممىڭلار بىر جاڭگالنىڭ بۆرىلىرى، — دېدى چوكان ئابدۇباقىغا ئەلەم بىلەن بىر ئالىيىپ، — نەشىدىن نەپسىڭلار

قانمسا خوتۇن تاما قىلىسلەر. سىزنى خېلى ياۋاش، تۇزۇك ئادەم كۆرسەم سىزمۇ تايىنلىقكەنسىز، خوتۇن ئالماستا ۋاي دېگىنىڭىز بىلەن ئەمدى سولاشتىڭىز. ساق ۋاقتىمدا ئىزدەپ كەلگەن بىلەن ئاغرىپ قالسام كارىڭىز يوق، نەچچە ۋاقىتتىن ئاغرىپ قېلىپ بۇگۈن ئاران ئوڭشالدىم.

ــ ئۇنداق بولسا ياخشى ئارام ئېلىڭ، ــ دېدى ئابدۇباقى چوكانغا سەل ئىچ ئاغرىتىپ، ــ ئەسلىدە مەنمۇ سىزنى كۆرۈپ كېلەيلا دەپ كەلگەن، ئاغرىپ قالغىنىڭىزنى ئۇقماپتىمەن. مېنى بەك يامان كۆرۈۋېمۇ كەتمەك، تۇيۇ قىلغاندىن كېيىن ئەمدى ئۇنداق ھەۋەسلەرنىمۇ سەل قايرىپ قويمىساق بولمايدۇ دەڭا، سىزمۇ ئۆزىڭىزنى ئوبدان ئوڭشۇۋالسىز...

ــ ئوڭشىمىساق بولامدۇ دەيسىز، ــ دېدى چوكان ئابدۇباقىنى ئۆزىتىپ چىقىۋېتىپ، ــ خەقلەرنىڭ مەندىن تاپمىغان گەپلىرى قالمىدى، ئېرىدىن مېنى كۆنلەيدىغان خوتۇنلار بىلەن گاھىدا كوچىدىلا سەتلىشىپ قالدىم، بۇ خوتۇنلارغا ھېچ ئىش بولمىغان دەپ چۈشەندۈرگىلى بولمايدىكەن، قاراپ تۇرۇپ تۆھمەتكە قالدىم. ئەمدى يېشىمىمۇ بىر يەرگە بېرىپتۇ، ئەل-جامائەت ئالدىدا سەت تۇرىدىكەن، ھالسىرىدىس ئۆلۈپ تارتىپ قالسام كىم مېنىڭ سۆيىمگە كىرىدۇ، كىم مېنىڭ نامىزىمنى چۈشۈرىدۇ، كىم مېنى ئۆلدى دەپ يىغلايدۇ، خۇش بولار بەلكىم، بىر ئەسكى خوتۇن ئۆلدى دەپ...

ــ ئۇنداقمۇ بوپ كەتمەس، ھېچ بولمىسا مانا بىز يىغلارمىز، ــ دېدى ئابدۇباقى ئۆزىنى سەمىمىي كۆرسىتىپ.

ــ قالغىنىنى خۇدايىم ئۆزى بىلەر، ــ دېدى چوكان سۈس كۈلۈمسىرەپ، ــ ئاتايا سەل قوپال تېگىپ قويدۇم، رەنجىمەيسىز.

ــ ھە ياقەي...

ئابدۇباقى شۇنچە تەبىئىي، چىرايلىق خوشلىشاي دېسىمۇ

رەڭگرويى ئۆزگىرىپ، غەلىتىلىشىپ كەتتى، ئاڭغىچە چوكان يۈزىنى دەرھال بۇراپ هويلىسىغا كىرىپ كەتتى. بەلكىم چوكان ئۇنى مەسخىرە قىلىۋاتقاندۇ، بۇنى ئويلاپ ئابدۇباقىنىڭ ئىچى يەنە ئاچچىق بولدى، ئادەم دېگەننى چۈشەنمەكنىڭ ئىنتايىن تەسلىكىنى هېس قىلدى.

5

قەمبەر ئوتتۇزدىن ئاشقان بولسىمۇ بۇرۇنقى ئىسكەتتىدىن قالمىدىغانىدەك ئەمەس؛ يۈز-كۆزى، كۆكسى، ساغرىسى يەنىلا شۇنداق يۇمىلاق، جەزبىلىك كۆرۈنەتتى. ئۇنىڭ قىزى گۈلەمبەرنىڭ ئوغۇلۇشىغا سەۋەب بولغان ئەرنىڭ كىملىكى جاهاندىكى مەشھۇر سىرلاردەك سىرلىق بولۇپ قېلىۋەردى. ئۇنىڭ گۈلەمبەر بىلەن قىلچە كارى بولمايتتى، ئۆزىنىڭ خىيالىي دۇنياسىدا ياشاۋېرەتتى، ئۇ شۇنداق بىغەم، ساغلام بولغاچقا يەنە نەچچە ئون يىللار ئۆتسىمۇ هازىرقى ئىسكەتتىدىن كەتمەيدىغانىدەك، ئۆيدىكى تۇغقىمەس ئىشلارمۇ ئۇنى جاپادىن قېرىتىۋېتەلمەيدىغانىدەك قىلاتتى. ئۇنىڭ گالۋاڭلىقى قارىماققا ئانچە بىلىنىپ كەتمەيتتى، ئۆزىمۇ ئۇنى چاندۇرماسلىققا تىرىشاتتى. ئۇنىڭ ئەقلى كەمتۇك بولغان بىلەن هېسسىياتى مول ئىدى، كېچىسى بەزىدە باهارخانىنى ئۇخلاتماي بوش ئىڭراپ، كېسەل ئادەمدەك ئېغىر-ئېغىر تىنىپ چىقاتتى. ئۇ پەقەت كېچىسىلا ئازادىلىككە، راهەتكە چىقاتتى، ئۆزىنىڭ بەدىنىگە كىچىك بالا ئويۇنچۇققا خۇمار بولغانىدەك خۇمار ئىدى.

ئابدۇباقىنىڭ بوشاڭلىقى، سانىيەنىڭ جىلىخورلۇقى، قەمبەرنىڭ يوشۇرۇن قىلىقلىرى باهارخانىنى تۇرۇپ-تۇرۇپ غەمگە سالاتتى، تەشۋىشلەندۇرەتتى. ئۇ مەرھۇم ئېرىنى هۆرمەت بىلەن ياد ئېتەتتى، بۇ ئۆينىڭ شان-شەرىپى ۋە جايىنى ساقلاش، ئۆزىنى ۋە بالىلىرىنى باشقا ئەرگە تەئەللۇق قىلماسلىق ئۈچۈن تۇل

پەتى ياشاپ كېلىۋاتاتتى. ئۇنىڭ ئانىلىق سالاھىيىتى خوجىدارلىق ئىمتىيازى بىلەن بىرلىشىپ كەتكەن بولۇپ، سانىيەمۇ ئۇنى شۇنىڭغا ھۆرمەتلەپ قويياتتى.

ئىجارىگە بېرىلگەن دۇكانلارنىڭ سودىسىنىڭ بارغانچە ياخشىلىنىشى، مال باھاسىنىڭ ئۆسۈشىگە ئەگىشىپ باھارخانمۇ دۇكانلىرىنىڭ ئىجارىسىنى ئۆستۈرىۋېدى، دۇكاندارلار غىڭ قىلالمىدى، سانىيە قېينانىسىنىڭ چىڭىلقىنى تېخىمۇ چۈشىنىپ قالدى. باھارخان ناۋايخانىدىن، تىككۈچىلىك دۇكىنىدىن، موزدۇز دۇكىنىدىن خالىغاندا پۇل سۈزەتتى، خالىغاندا پايدىلىناتتى، ئۆزىمۇ شۇ دۇكانلارغا يانداش بىر بوتكا قۇرۇۋالغان بولۇپ، كۈندىلىك مال سودىسى قىلاتتى؛ بازار كۈنلىرى ئۆپكە-زاسۇي قۇيۇپ شۇ بوتكىنىڭ ئالدىدا ساتاتتى. باھارخانىنىڭ غەللىسىگە توختىماي چۈشۈۋاتقان پۇللاردىن كۆزى قىزارغان سانىيەنىڭمۇ لەڭپۇڭچىلىق قىلىپ ئۆز ئالدىغا پۇل تاپقىسى كەلدى. ئىش باشلىۋالغاندىن كېيىن بولسا ئولتۇرسا-قوپسا دائىم شۇ ئىشىنىڭلا غېمىدە يۈرۈيدىغان، ئۆزىمۇ ئاز-تولا پۇل تېپىپ، يېڭى پاسوندا كىيىم كىيىپ خەققە چىرايلىق كۆرۈنۈپ يۈرۈشنىلا ئويلايدىغان، كېچىسى بالدۇرلا ئۇخلايدىغان بولۇپ قالدى. باھارخان كېلىنىنى لەڭپۇڭچىلىققا سېلىپ قويۇپ گويا ھەممە جەھەل-ماجرادىن قۇتۇلغانىدەك، ئوغلىنى بۆلەك چىقىرىۋەتكەندەك بولۇپ قالدى. ئابدۇباقىمۇ خوتۇنىغا قارىشىپ بېرىدىغان، يوق نەرسىنى تېپىپ بېرىدىغان بولدى. خوتۇنى مۇشۇ كىچىككىنە ئىشىدىن رازى بولسىلا ئابدۇباقى ئۇنىڭ ئۈچۈن ھەممىنى قىلىپ بېرىشكە رازى ئىدى، خوتۇنىنىڭ تەنزىسىگە كىرگەن پۇلغا كۆز سالمايتتى، ئۇنىڭ پۇل بىلەن بولسىمۇ رازى بولۇپ يۈرۈشىنى ئويلايتتى.

باھارخان باللىرىنى دەپ تېلېۋىزور ئالدى. كەچ كىرىشى بىلەن ئۇلارنىڭ ھويلىسى ئادەم بىلەن لىق تولاتتى، بىر نەچچە كۈندىن كېيىن ھويلىدىكى نەرسىلەر يۇتۇشكە باشلىۋېدى، باھارخان دۇكاندارلاردىن باشقا خەقنى كىرگۈزمىدى. ھەر كۈنى كەچ ئالتە يېرىم بولۇشى بىلەن تەڭ گۈلەمبەر تېلېۋىزورنى ئاچاتتى، ھەممىنى قالدۇرماي كۆرەتتى، ئاندىن سانىيە بىلەن ئابدۇباقى تەنزىلىرىنى يېغىشتۇرۇپ تېلېۋىزور ئالدىغا كېلەتتى، ئاڭغىچە قەمبەرمۇ تاماقنى تەييار قىلاتتى، پېشايۋان ئاستىدىكى كەڭ كارىۋاتقا داستىخان سېلىناتتى، باھارخان نامىزىنى ئوتتەپ بولۇپلا داستىخان ئالدىغا كېلەتتى. داستىخان يېغىشتۇرۇلۇشى بىلەن تەڭ دۇكاندارلار بىر-بىرلەپ كېلىشكە باشلايتتى، جەم ئولتۇرۇپ تېلېۋىزور كۆرۈشەتتى، باھارخان ئۇلارنىڭ ئارىسىدا خۇددى ئاغچا خېنىمدەك ئىززەت-ئېتىبار ئىچىدە ئولتۇراتتى، بەزىدە ئۇلاردىن ئوقەتلىنىڭ ئەھۋالىنى سوراپ قويياتتى، بۇ ئۇلارنىڭ پاراڭ قىلىپ ئولتۇرىشىغا بىر باھانە بولۇپ بېرەتتى، تېلېۋىزور كۆرۈش خۇشياقمىغاندا پاراڭلار ئەۋجىگە چىقاتتى. ئۇلار «مەملىكەت خەۋەرلىرى، خەلقئارا خەۋەرلەر»دىن كۆرە ئۆزىنىڭ خەۋەرلىرى، ئۆزىنىڭ پاراڭلىرىغا بەك قىزىقاتتى. دۇكاندارلار ئوقەتلىنىڭ پارىڭىنى تولا قىلاتتى، قاقشاپ قويياتتى، باھارخان پەرۋا قىلمايتتى.

بىر شەنبە كۈنى كەچتە تېلېۋىزوردا ناخشا-ئۇسسۇل بېرىلىۋىدى گۈلەمبەر ھاياجانلىنىپ كەتتى، بۇنى سەزگەن باھارخان:

— قوپە گۈلەمبەر ئاكىلىرىڭغا ئۇسسۇل ئويناپ بەر، — دېدى. قالغانلارمۇ باھارخانغا بولۇشۇپ ئۇنى ئۇسسۇلغا قىستىدى. گۈلەمبەر تېلېۋىزور ئىكرانىدىكى ئۇسسۇلچى ئاياللارنىڭ

نەپس، رېتىملىق ھەربىر كەتلىرى ئالدىدا ئۆزىنىڭ ئۇسسۇلىنىڭ ھېچنېمە ئەمەسلىكىنى ئويلاپ پەقەت ئوينىغۇسى كەلمىدى، ئۆپچۆرىسىدىكىلەرنىڭ تېلېۋىزوردا كۆرسىتىلۋاتقان شۇنچە چىرايلىق ئۇسسۇلنى كۆرمەي ئەكسىچە ئۆزىنى بۇ قاملاشمىغان يەردە قاملاشمىغان ئۇسسۇلنى ئويناشقا زورلىغىنىغا جىلە بولدى:

— ئوينىمايمەن!

— قوپە ئويناپ بەر، شۇلارنى دوراپ بەرسەڭمۇ ھېساب، — دېدى باھارخان.

— ۋايجان شۇ... ئۆزىڭىز ئويناڭە...

— كىچىكىدە ئويناپ بېرەتتىڭغۇ، ئەمدى نېمە بولدۇڭ؟

— دېدى ئابدۇباقى.

— ھازىر چوڭ بولدۇم، ئوينىمايمەن ..... دېدى گۈلەمبەر.

ھەممەيلەن جىم بولۇپ قېلىشتى.

گۈلەمبەر ئۆز ئانىسى قەمبەرگە يات تولمۇ زېرەك چوڭ بولغانىدى. مەكتەپتىمۇ ياخشى ئوقۇيتتى. بولۇپمۇ ئەدەبىياتتا نەتىجىسى ئالاھىدە ياخشى ئىدى. بىر قېتىملىق ئەدەبىيات دەرىسىدە مۇئەللىم بالىلارغا «باھار» دېگەن ماۋزۇدا نەسر يېزىپ كېلىشنى تاپشۇردى.

...."

باھار يېتىپ كېلىشى بىلەن تەڭ ھاۋا ئىسسىيدۇ، يەرمۇ ئىسسىيدۇ، قار-مۇزلار ئېرىپ سۇلار شىلدىرلاپ ئېقىشقا باشلايدۇ، دەل-دەرەخلەر كۆكلەيدۇ، قۇشقاچلار باھارنىڭ كەلگەنلىكىدىن نەغمىگە چۈشكەندەك ۋېچىرلاپ سايرىغىلى تۇرىدۇ، مەكتەپ ھويلىسىدىكى گۈللەر رەڭگارەڭ ئېچىلىدۇ، مەكتەپ بېغىدىكى ئۆرۈك، ئالما، نەشپۈت دەرىخى رەڭمۇرەڭ چېچەكلەپ كىشىنىڭ زوقىنى كەلتۈرىدۇ...

ئېھ باھار! سەن خۇددى ئانىسى ياساندۇرۇپ قويغان چىرايلىق قىزغا

ئوخشايسەن، تەبەسسۇم قىلسەن، ساڭا كىشىنىڭ زوقى كېلىدۇ! سېنى خۇددى ئۆزۈمنىڭ دوستىدەك ياخشى كۆرىمەن، ساڭا قاراپ تويمايمەن، سۆلارنىڭ شىلدىرلىشىمۇ، قۇشقاچلارنىڭ سايرىشىمۇ سېنىڭ ئاۋازىڭدەك ئاڭلىنىدۇ ...گۈل-بوستانلار ئارا سەيلە قىلسام، ئىللىق شامالالرغا يۈزۈمنى تۇتسام، پىرقىراپ ئۇسسۇل ئوينىسام، سۈزۈك سۇلاردىن قانغۇدەك ئىچسەم، ۋارقىراپ ناخشا ئېيتسام دەيمەن. ئېھ باھار! سەن نېمىدېگەن ئىللىق، نېمىدېگەن مېھرىبان-ھە، ئانامۇ ساڭا ئوخشاش ئىللىق ۋە مېھرىبان،'خان' دېگەن گەپنى قوشمىغاندا ئانامنىڭ ئىسمىمۇ باھار، ئانامۇ ياش ۋاقتىدا 'باھار'، 'باھارگۈل' دەپ چاقىرىلىدىغان بولغىيتى،'باھار' دېگەن بۇ ئىسىم نېمىدېگەن چىرايلىق-ھە! دوستلار، باھار پەسلى يېتىپ كېلىۋاتىدۇ، ئەمدى ئۇيقۇنى ئاز ئۇخلاپ سەھەر تۇرۇپ يۈگۈرەيلى، قۇياشقا قاراپ كۈلۈمسىرەيلى! ياخشى ئۆگىنىپ، مەكتەپ بېغىنىڭ تىمەن ئۆسكەن مايسىلىرىغا ئايلىنىپ باغۋەنلىرىمىزنىڭ ئۈمىدىنى يەردە قويمايلى!"

گۈلەمبەرنىڭ نەسىرى مۇئەللىمگە ياراپ كېتىپ، سىنىپتا ئوقۇتۇپ بولۇپ، باللاردىن: "تەسىرلەندىڭلارمۇ" دەپ سورىدى.

— تەسىرلەندۇق، — دېيىشتى قالغانلار.

— چىن ھېسسىيات دېگەن ئەنە شۇ! — دېدى مۇئەللىم، — نەسىر يازغاندا كۆڭلىمىزدىكىنى چىقىرىشىمىز كېرەك، گۈلەمبەر كۆڭلىدىكىنى دەپتۇ، مەكتەپ ئىچىدىكى باھارنىمۇ يېزىپتۇ، بايانتىن بىر قىسىمئلار كۈلگەندەك قىلدىڭلار، لېكىن بۇ بىر تەبىئىي ھېسسىيات، ئاپتور ئۆز كۆڭلىدە چوڭقۇر تەسىر قالدۇرغان نەرسىلەرنى قورۇنماي يازغان، قوللانغان ئوخشىتىشىمۇ جايىدا، باھارنى خۇددى ئانىسى ياساندۇرۇپ قويغان قىزغا ئوخشىتىپتۇ، "باھار" دېگەن ئىسىمنى ۋە باھارنىڭ ئىللىقلىقىنى ئۆزىنىڭ ئانىسىغا باغلىيالاپتۇ، مانا بۇ بىر تەسەۋۋۇر قابىلىيىتى. سىلەردىمۇ چوقۇم مۇشۇنداق تەسەۋۋۇر قابىلىيىتى بولۇشى كېرەك، ئەدەبىيات دېگەن

خىيال، تەسەۋۋۇر، ھېسسىيات بىلەن بولىدىغان نەرسە...

بالىلار گۈلەمبەرگە قاراپ قويۇشتى، قىزلار ھەسەت بىلەن، ئوغۇللار ھەۋەس بىلەن قارايتتى.

ھەر كۈنى كەچتە ئوقۇغۇچىلار مەكتەپكە پىيادە ياكى ۋېلىسىپىتلىك كېلىپ، سائەت يەتتىگە ئۇلگۈرۈپلا سىنىپلىرىغا كىرىپ كەچلىك مۇزاكىرە قىلاتتى، ھەر كىم ئۆز ئورۇندۇقىدا ئولتۇرۇپ ئۆگىنىش قىلاتتى؛ "مىسۋاش" لەقەملىك بىر بالا دائىم گۈلەمبەرنىڭ يېنىغا بېرىپ ئولتۇرۇۋالاتتى، كەتمەي بېزىرىپ تايىنى يوق گەپلەرنى قىلاتتى. بىر كۈنى كەچتە ئۇ ئۆزى يازغان بىر كۇپلېت شېئىرنى گۈلەمبەرگە كۆرسەتتى، شېئىر مۇنداق يېزىلغانىدى:

سىنىپ ئىچى ئازادە،
شۇنچە گۈزەل، يوپيورۇق.
ئىشلىمەكتە ساۋاقداشلار،
ئەدەبىياتتىن تاپشۇرۇق.

گۈلەمبەر بۇ شېئىرنى ئوقۇپ مېيىغدا كۈلۈپ قويدى. ياسىن مىسۋاشنىڭ كۆڭلى بىر قىسمىلا بولۇپ:

— بۇنى مەن ئۆتكەندە مۇئەللىم بىزنى تاپشۇرۇق ئىشلەڭلار دېگەن ۋاقىتتا سىنىپتا ئولتۇرۇپ ئوينىشىپلا يېزىپ قويغانتىم، بۇ شۇ ۋاقىتتا كاللامغا كەلگەن بىر ئىلھام، — دېدى.

— ياخشى يېزىپسىز، سىنىپنى چىرايلىق تەسۋىرلەپسىز — دېدى گۈلەمبەر.

— لېكىن كەينىدىكى ئىككى مىسرا سەل ئاددىي بولۇپ قالدى، بولمىسا قاپىيىسىغۇ ئوبدان كەلگەنتى...

— شۇنچىلىك قاپىيە تاپماقمۇ تەس، داۋاملىق يېزىپ بەرسىڭىز چوقۇم ياخشى شېئىرلارنى يازالايسىز.

— مېنىڭمۇ شائىر بولۇپ كەتكۈلا بار، لېكىن سىزدەك

بولالمايمىز-دە!

— ۋاي بولدى قىلىڭە، مۇئەللىم بىر ماختاپ قويسىزە ئەمدى...

— مۇئەللىمۇ بىكار ماختىمايدۇ، ئاڭلىسام مۇئەللىمنىڭ ئۆزىمۇ ئۇستا شائىرمىش، يازغان شېئىرلىرى كىتاب-ژۇرناللاردا ئېلان قىلىنىپ تۇرىدىكەن...

بىر كۈنى ياسىن مىسۋاش تۇرۇپلا گۈلەمبەرگە ئاتاپ بىر شېئىر يېزىپ ئۇنىڭ كۆڭلىنى ئۇتۇش خىيالىغا كەلدى، شۇنچە ئۇزاق ئويلىنىپمۇ كۆڭلىدىكىنى شېئىر قىلىپ قاپىيەگە چۈشۈرۈپ يازالمىدى، ئاخىر ئۆيىدىكى بىر قانچە ئەدەبىي ژۇرنالنىڭ كونا سانلىرىنى ۋاراقلاپ، كۆڭلىگە ياققان مۇھەببەت لىرىكىلىرىدىن پايدىلىنىپ تېرىپ-تۆشەپ يۇرۇپ ئىككى كۈپلېت شېئىرنى قۇراشتۇرۇپ چىقتى، كەچلىك مۇزاكىرە ۋاقتىدىن بۇرۇنراق سىنىپقا كېلىپ ئۆزىنىڭ ئەڭ كەينىدىكى ئورۇندۇقىدىن گۈلەمبەرگە جاي سالاقلاپ قويدى، گۈلەمبەر كېلىشى هامان ئۇنى يېنىغا تەكلىپ قىلدى، گۈلەمبەر بۇ ئىززەت-ئىكرامنى چوڭ بىلىپ ئۇنىڭ قېشىدا ئولتۇردى. مۇزاكىرە ئارىلىقىدا يەنە هېلىقىدەك ئورتاق پاراڭ باشلاندى. گۈلەمبەر ئۇنىڭ بۇ كەچتە ئاجايىپ روهلىنىپ، خۇشخۇيلىشىپ، كۆزىنىڭ، هەتتا يۈزىدىكى سېرىق تۈكلىرىنىڭمۇ بۆلەكچە يالتىراپ كەتكەنلىكىنى بايقاپ سەل ئەجەبلەندى، سەل ئۆتۈپ ئۇنىڭ هېلىقى ئىككى كۈپلېت شېئىرىنى ئوقۇدى:

سېھىرلىك كۆزۈڭدىن چاقنىغان نۇرلار،
قۇياشتەك قەلبىڭدىن چىقتىمۇ ئەي قىز.
قۇياشتەك مېھرىڭنى بەرسەڭ گەر ماڭا،
قەلبىڭدە دەرەختەك تارتاتتىم يىلتىز.

مۇھەببەت سەن بەكمۇ قىممەتلىك نەرسە،
ھېچنېمە ھېچقاچان يېتەلمەس ساڭا.
بەزىلەر كۆڭۈلنى پۈلغا تېگىشتى،
بىلىمەن بۇ قىلمىش ساۋاقتۇر ماڭا.

گۈلەمبەر بۇ شېئىردىن خېلىلا ھاياجانلاندى، بىراق بۇنى ئۇنىڭ يازغانلىقىغا ئانچە ئىشەنمىدى، شۇنداقتىمۇ كۆڭلىنى ياساپ:

ــ ياخشى يېزىپسىزغۇ، داۋاملىق يېزىپ تۇرسىڭىزلا ياخشى شېئىرلارنى يېزىپ چىقالايدىكەنسىز مانا، گېپىم راستمىكەن!...

ــ دەپ قويدى.

ياسىن مىسۋاش كۈلدى، لېكىن ئىچ-ئىچىدىن كۈلەلمىدى، ھەممە ئىش ئۆزىگە ئايان ئىدى، يەنە كېلىپ مېگىبىر جاپادا گۈلەمبەرگە ئاتاپلا قۇراشتۇرۇپ چىققان بۇ شېئىردىن گۈلەمبەر ئۇنىڭ ھېسسىياتىنى ھېچ چۈشەنگەندەك قىلمايتتى. دەل شۇچاغدا سىنىپقا ئىككى مۇئەللىم كىرىپ ئوقۇغۇچىلارنىڭ سانىنى ئېلىپ چىقىپ كەتتى، پاراڭ يەنە باشلاندى.

ــ سىز بۇ شېئىردىن زادى نېمىنى چۈشەندىڭىز؟ ــ دېدى ئۇ گۈلەمبەرگە لەپىدە بىر قاراپ.

ــ مەزمۇنىنى دەيمۇ، بەدىئىيلىكىنىمۇ؟

ــ سىز مۇئەللىمىتىڭىز ئۇنى دەپ...

ــ ئەمىسە نېمىنى دەيمەن؟

ــ نېمىنى چۈشەنگەن بولسىڭىز شۇنى دەڭ...

ــ مۇھەببەتنى كۈيلەپسىز شۇ...

ــ قايسى مۇھەببەتنى؟

ــ كۆڭلىڭىزدىكى مۇھەببەتنىچۇ؟ كۆڭلىڭىزدە چوقۇم بىرسى بار ئوخشايدۇ، شۇنىڭغا ئاتاپ يېزىپسىز، ياخشى يېزىپسىز، ئاپىرىپ ئەمدى ئۇنى شۇنىڭغا كۆرسەتسىڭىز بولغىدەك...

ياسىن مسۇاش قولىدىكى دەپتىرىنى يۆگەپ نوكەش قىلىۋالدى، گۈلەمبەرنىڭ ئاددىي قىز ئەمەسلىكىدىن ئىچى پۇشتى.

— بۇنى سىزگە ئاتاپ يازغان، — دېدى ئۇ شارتتىدە بۇرۇلۇپ.

— تولا چاقچاق قىلماڭە ئادەمگە...

— چاقچاق ئەمەس راست گەپ، بۇ شېئىرنى سىزگە ئاتاپلا يازغان!

گۈلەمبەر ئورنىدىن قوپۇپلا ئۆزىنىڭ جايىغا ماڭدى. دەل شۇ چاغدا سىنىپتا توك ئۆچۈپ قالدى. ھەممە ياقتىن ئوقۇغۇچىلارنىڭ چۇرقىراشلىرى، جوزىلارنى دۇمباق چېلىپ ئۇرۇشلىرى ئاڭلاندى. بۇنداق چاغدا ئوغۇللارغا بولۇپ بېرەتتى، قىزلارنى قوغلاپ، تېپىۋالغان يەردىلا قۇچاقلاپ، مەجبۇرىي سۆيۈپ قىن-قىنىغا سىغمايتتى، ئەڭ ياۋاش ئوغۇللارمۇ بۇ ۋاقىتتا ھەددىدىن ئاشاتتى. ھازىرمۇ شۇنداق بولدى، قىزلار چىرقىرىشىپ تالاغا قېچىشقا باشلىدى، ئوغۇللاردىن بىرسى ئىشكىنى تاقاپ چىڭ تۇرۇۋالدى. ئوغۇللار دەپتەر-قەلەملىرىنى قويۇپ قىزلارغا ئېتىلدى. جۇپ-جۇپ قارا گەۋدىلەر، ۋارقىراش، تىللاش، يىغلاشلار ئەتراپنى بىر ئالدى. گۈلەمبەرنىمۇ بىرسى كەينىدىن قۇچاقلىۋالدى، قارا گەۋدە ئۇنىڭ بەدىنىنى خۇددى مىجىۋېتىدىغاندەك چىڭ قىساتتى، يۈز-كۆزلىرىگە ئەسەبىيلىك بىلەن سۆيەتتى، گۈلەمبەرنىڭ ۋارقىرىغان، تىللىغان ئاۋازىمۇ باشقا ئاۋازلارغا قوشۇلۇپ كەتتى...

توك تۇيۇقسىز يېنىپ قالدى. گۈلەمبەر ئۆزىنى قويۇۋەتكەن ياسىن مسۇاشنىڭ چىرايىدىكى مەغرۇرلۇقنى كۆرۈپ، خۇددى سۆگەكنى غاجىلاپ بولۇپلا ئىگىسىنى تونۇمىاس بولۇۋالغان ياكى ئىگىسىگە نوچىلىق قىلىۋاتقان سېرىق ئىتنى كۆرگەندەك بولدى...

بىر ئايال بەزىدە قىزدەك، بەزىدە لۆەن چوكاندەك، بەزىدە ئانىدەك، بەزىدە بۇزۇق خوتۇندەك، بەزىدە بىر دەستە گۈلدەك، بەزىدە قۇرۇپ قالغان تىكەندەك بولۇپ قېلىشى مۇمكىن، ئاياللارنىڭ ھاياتىدىكى ۋە ھېسسىياتىدىكى ئۆزگىرىش خۇددى ساراڭ خوتۇننىڭ چاچلىرىدەك چىگىش، مۇرەككەپ. ئابدۇباقى خوتۇن خەقنىڭ دېۋەڭلىكى، شەيتانلىقى ۋە شۇملۇقى توغرۇلۇق جىق گەپلەرنى ئاڭلىغان، ئەمدىلىكتە خوتۇنى سانىيەدىن ئۇنىڭ ئەمەلىيىتىنى كۆردى؛ توي قىلىپ بىر ئۆيدە ياشاۋاتسىمۇ ئۇ خوتۇن قارىسى كۆرمىگەندەك ئۆتۈۋاتاتتى. "خوتۇندىن قورقۇش كېسىلى" قاچاندىن بېرى چاپلاشتى، ئۆزىمۇ بىلەلمىدى، خوتۇننىڭ جادۇ كۆزلىرىدىن ئەيمىنىپ، بەزگەكتەك تىترەپلا يۈرەتتى، ئۆزىمۇ خوتۇننىڭ كۆزىگە سىغىپ بولالمايۋاتاتتى. شۇنداقتىمۇ ئۇلار بىر ھۇجرىدا، بىر ھويلىدا، بىر لەڭپۇڭ غالتىكىنىڭ يېنىدا قانداقتۇر بىر ئادەت ۋە مەنپەئەتكە باغلىنىپ بىللە ئۆتىۋەردى. سانىيە ئالتە ئايدەك لەڭپۇڭچىلىق قىلىپ ئۆزىگە ئازراق پۇل يىغدى، ئابدۇباقى ئۇنىڭ قانچىلىك پۇل يىغقانلىقىنى بىلمەيتتى، پەقەت لەڭپۇڭ غالتىكى ئارقىلىقلا ئۇنى تىزگىنلەپ تۇرۇشنىڭ مۇھىملىقىنى بىلەتتى. ئۇ ھەر ئاخشىمى سانىيە يېتىپ بولغاندا ئاندىن ھۇجرىسىنى تاپاتتى. ھېچ ئەپلەشمەيۋاتقان ئەر-خوتۇنلۇق مۇناسىۋەت ئۇنىڭ ئىچىنى شۇنداق سىقاتتىكى، ئانىسىنى دېمىسە ھەر ئاخشىمى ئۆلگۈدەك مەست بولۇپ تالادا يېتىپ قالغۇسى كېلەتتى. سانىيە بىر نەچچە قېتىم ئۇنىڭغا "مىجەزىڭنى داۋالاپ كەل" دېدى، ئابدۇباقى خوتۇننىڭ كۆزلىرىدىن چاقناپ ئۆتكەن مەسخىرىلىك ئۇچقۇنلارنى ئامالسىزلىق ئىچىدە كۆردى. ئۇ خوتۇننىڭ ئايرىم بىر يوتقانغا يۆگىنىپ يېتىشلىرىدىن، ئۆزىگە نېرىدىن ئايرىم ئورۇن سېلىپ بېرىشلىرىدىن قورسىقى كۆپسىمۇ، ئەمما ئىش يەنە

ئەپلەشمەي قالسا خوتۇنى بىلەن ئۇرۇشۇپ غۇرۇرى تۆكۈلۈشتىن ئەنسىرەپ، نېرىدىن بولسىمۇ خوتۇنغا تەلمۈرۈپ ياتاتتى.

سانىيە تېلېۋىزور مەستانىسى ئىدى، ئۇلاپ بېرىلىۋاتقان تېلېۋىزىيە تىياتىرلىرىنىڭ بىرەر قىسمىنى كۆرەلمەي قالسا ئاھ ئۇرۇپ كېتەتتى، كېچىسى يالغۇز خىيال سۈرۈپ ياتاتتى، ئابدۇباقى بۇ دۇنيادا بارمۇ-يوقمۇ، خىيالىغا كىرىپ چىقمايتتى. بىر ئاخشىمى سانىيە يەنە ئۇزاققىچە خىيال سۈرۈپ كۆزى ئەمدى ئۇيقىغا بارغاندا ئابدۇباقى ئۆزىنى زادى بېسىۋالالماي ئۇنىڭ يېنىغا بېرىپ ياتتى. سانىيەنىڭ بەدىنى تاشتەك چىڭ ئىدى، گويا چىقىش تەس بولغان چىمەنلىك تاغقا ئوخشايتتى؛ ئابدۇباقى خۇددى تاغقا چىقىۋاتقان قېرى بوۋايدەك ھالسىراپ كەتتى، زىيادە ھاياجاندىن ھوشىنى يوقاتتى، قاراڭغۇدا ئۇ خوتۇنىنىڭ چىرايىنى كۆرەلمىسىمۇ لېكىن ئۇنىڭ كۆزلىرىدىكى نارازىلىقنى، مەسخىرىنى تەسەۋۋۇر قىلىپ تېخىمۇ جىددىيلىشىپ كەتتى ۋە بىر ياماڭ، سەتەڭ ۋۇجۇدنىڭ ئۇستىدە كۆچلۈك ئاپتاپتىن ئېرىگەن قار-مۇزدەك ئېرىپ ئېقىپ چۈشتى. بىر لەھزە لەززەت ئاچچىق ئەلەم ۋە پۇشايمان بىلەن ئارىلىشىپ كەتتى. ئۇ قايتا ئەسىرگە چۈشكەن دۈشمەندەك تىترەپ كېتىۋاتاتتى، ئۇ ھەقىقەتەن بىئەپ، ھەتتا قورقۇنچلۇق بىر ھالغا چۈشۈپ قالغانىدى. بۇ ھالدىن ئۇ يەنە قاتتىق ساراسىمگە چۈشۈپ، تالاغا ھاجەتكە ماڭغان بولۇپ ھۆجرىسىدىن ھاپىلا-شاپىلا چىقىپ كەتتى، خۇددى گۆردىن تىرىلىپ چىققان ئادەمدەك ئەركىن نەپەس ئالدى. سانىيە ئۇنى تازدىن مازغىچە، مەينەتتىن مۇناپىققىچە تىللاپ، غۇدۇراپ قالدى. بۇ قېتىم ئۇ نېمىشقىدۇر بۇرۇنقىدەك ئۇنلۈك چالۋاقاپ كەتمىدى.

ئابدۇباقى ھۆجرىسىغا قايتىپ كىرىۋېتىپ يەنە ئىختىيارسىز تىترەپ كەتتى، سانىيە تېخى ئۇخلىمىغانىدى:

— ئادەمنى مەينەت قىلىپ، نېمە بۇ!... ئەتە ئەتىگەندە سۇ ئىسسىتىپ بەر ئەمدى!

ـــ هه ماقۇل، ئەتە مەنمۇ يۇيۇنىمەن.
ـــ ئەمدى ئىككىنچى يېقىن كەلگۈچى بولما!...
ـــ ئۇنداق دېمىگىلا، ئەر-خوتۇن بولغاندىكىن ئەمدى... ئۇنچىلىك ئىش دېگەن بولۇپ تۇرىدۇ، بىر-بىرىمىزنىڭ ھالىغا يەتسەك نېمە بولىدۇ!... بۇرۇن ئۇنداق ئەمەستىم، سىلە بىلەن توي قىلىپلا مۇشۇنداق بولۇپ قالدىم، ئۆزۈمنىڭ ئۇقمايمەن، سىلە بىلەن بىللە بولغاندىن بېرى مىجەزىمنى تازا تەڭشىيەلمەيۋاتىمەن...
ـــ قاملاشمىغان ئىشنى زورلاپ قىلمىسا نېمە بولىدۇ؟ مانا بىر مۇنچە ئىش تېرىدىڭ ئادەمگە...
ـــ خاپا بولماڭلا ئەمدى، ھەممە ئىش ئۆتۈپ كېتىدۇ...
ـــ خەيىر بوپتۇ، ئېرىمكەن دېمىسەم بۇنىسى ئۆزۈڭگە ئادالاتقۇزاتتىم...
ئۆزىنىڭ خوتۇنىنىڭ سىرلىق، سېھىرلىك باغرىغا ئەرلىك كۈچ-قۇۋۋىتىنى سىڭدۈرمەسلىك نېمە دېگەن چوڭ ئازاب-ھە! ئابدۇباقى ئۇزاققىچە ئۇخلىيالمىدى، قات-قات كۆرپىلەر ئۈستىدە يېتىپ ئۇيقۇغا كەتكەن خوتۇنىغا قاراپ يەنە كونا خىياللىرىنى سۈردى، ئۇنى قويۇۋېتەي دېسە، بىر مۇنچە پۇل خەجلەپ ئالغان، قويۇۋەتمەي دېسە يا پايدىلىنالمىغان، سەتەڭ خوتۇنىغا خۇددى تاختا بېشىغا ئېلىپ قويۇلغان چىرايلىق ئويۇنچۇققا قارىغاندەك قاراپلا ياتقان...
كېيىنكىسى كۈنلەردە ئابدۇباقى ھاراق ئىچمىگەن كۈنلىرى ئاخشىمى زادىلا ئۇخلىيالمايدىغان بولۇپ قالدى. ئۇ تىنماي ھۇزۇرلىنىشنى ئويلايتتى، خىيال سۈرەتتى: ھازىر ھەممە خەق پۇل كويىدا ئالدىراش، خەقلەرنىڭ بوش ۋاقتىتا خوتۇن ماريالايدىغان ھەپسىلىسى قالمىدى، شۇنداقتىمۇ كېچىدە نېمە ئىشلار يۈز بېرىدۇ، خۇدايىم ئۆزى بىلىدۇ، پۇل تېپىشنىڭ مەقسىتىمۇ شۇ پۇلدىن پايدىلىنىش، راھەت كۆرۈپ ھۇزۇرلىنىشقۇ!؟ ئابدۇباقى "ھۇزۇرلىنىش" دېگەن بۇ گەپنى يادىغا ئالسىلا تاماكا، نەشە،

هاراقتىن كۆرە هېلىقى ئىشىنىڭ شۇ گەپكە ئاجايىپ ماس كېلىدىغانلىقىنى هېس قىلاتتى، جىنسىي هۆزۈر ئىستەكلىرى كاللىسىدا دائىم پەيدا بولاتتى، نەپسى هەر قاچان يوشۇرۇن تاقىلداپ تۇراتتى. ئەمما نەپسى قانىدىغان پەيتته "مانتا كۆرمىگەن قەلەندەر قاسقانغا دۇم چۈشۈپتۇ" دېگەندەك ئوسال ئىش يۈز بېرەتتى.

ئابدۇباقى تاماكىچى چوكاننىڭ هۇجرىسىدا مەيلى قۇۋۇەت دورىسى ئىچسۇن ياكى بەدىنىنىڭ ئەسلىدىكى قۇۋۇتى ئىختىيارسىز ئۇرغۇپ كەتكەن بولسۇن، كۆزلىگەن مەقسىتىگە يەتكەنىدى، ئىشەنچ ۋە شادلىققا چۆمگەنىدى. ئۇ شۇنداق دورىلارنى ئىشلىتىپ ئۆزىنىڭ خوتۇنىغىمۇ كۈچىنى كۆرسىتىپ قويۇشنى ئويلىغانىدى، بىراق ئۇ چوكاندىن سوراشتىن نومۇس قىلدى، چوكان ئۆزىدە ئۇنداق دورا بارلىقىنمۇ ئەلۋەتته دېمەيتتى، ئۇنىڭ چېيىدا دورا بارلىقى ئابدۇباقىنىڭ ئاغىنىلىرى ئارىسىدىكى گەپ ئىدى، خالاس. ئابدۇباقى ئۇنداق قۇۋۇەت دورىلىرىنى باشقا دورىپۇرۇشلاردىن تېپىپ ئىشلىتىپ كۆرۈشىنمۇ ئويلىغانىدى. لېكىن قايسىبىر سورۇندا ئۇنىڭ ئاغىنىلىرىدىن بىرى "قۇۋۇەت دورىسى ۋاقىتلىق ئۇنۇم بەرگەن بىلەن كېيىن ئادەمنى كېرەكتىن چىقىرىدۇ. بىز خەقگە كەپتەر گۆشى بىلەن هاراقتىن باشقىسى بىكار" دەپ قالىدى؛ يەنە بىرى قوپۇپ: "هاراقمۇ بولمايدۇ، هەممىدىن پاقلان گۆشى ياخشى" دېدى. ئۇلارنىڭ گېپىچە يەنىلا تەبىئىي قۇۋۇەتنى ساقلىغان ياخشى ئىدى. ئۇلارنىڭ هەممىسى خوتۇنىنى رازى قىلغانلار، بالا تاپقانلار بولغاچقا ئۇلارنىڭ گەپلىرىدىن پايدىلىنىپ قويۇش زۆرۈر ئىدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئابدۇباقى ئۇنداق دورىلارغا قىزىقىپ كەتمىدى، تاماكىچى چوكاننى رازى قىلالىغىنىم چوقۇم تەبىئىي قۇۋۇەتتىمدىن بولغان دەپ ئويلاپ يۈردى. ئەمما بۇ قېتىم يەنە خوتۇنىنى رازى قىلالماي دەككىسىنى يېدى. سانىيە جىنسىي تۇرمۇشنىڭ غالىبىيەتچىسى ئىدى، ئۇنىڭ

ۋۇجۇدى ئابدۇباقى ئۇچۇن گويا ئاسان كىرگىلى بولمايدىغان گۈزەل قەسىر ئىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ ئاجىزلىقىغا تەن بەرمەسلىك بىلەن بىر ۋاقىتتا خوتۇنىدىنمۇ ئاغرىندى، سانىيە ئۇنىڭغا بىرەر قېتىممۇ ئاكتىپلىق بىلەن يېقىنلىشىپ باقمىدى، لېكىن راستىنلا يېقىنلىشىپ، قىلىق چىقارغىلى تۇرسا ئابدۇباقى تېخىمۇ ھودۇقۇپ "ھاياجانلىق جەڭ مەيدانى"دىن تېخىمۇ بالدۇر، تېخىمۇ ئوسال ھالەتتە چېكىنىپ چىقماسمۇ؟ ئۇ چاغدا يەنە يېگىلگەن دۈشمەندەك ئاجىز، بىچارە ھالغا چۈشۈپ قالماسمۇ؟

ئەڭ مۇھىمى خوتۇن خەق يۈڭاشراق، مۇلايىمراق بولسا، ئەر-خوتۇن ئىككىيلەن كۈندۈزدىمۇ، كېچىدىمۇ ئۆز ئارا كۆيۈنۈپ، بىر-بىرىدىن سۆيۈنۈپ، بەختلىك ئۆتسە بولىدۇ. شۇ چاغدا ئابدۇباقى ئۇشتۇمتۇتلا مۇھەببەت دېگەن بىر نەرسىنى ئويلاپ قالدى. مۇھەببەت زادى توي قىلماي تۇرۇپ يۈرۈڭاتقان قىز-يىگىتلەر ئارىسىدىكى ئىشمۇ؟ توي قىلمىز دەپ يۈرۈڭاتقانلارنىڭ تولىسى تويغا ئاز قالغاندا ئايرىلىپ كېتىشىدىكەنغۇ؟ توي قىلالىغانلارمۇ تويدىن كېيىن ئۇرۇشۇپ ئاجرىشىپ كېتىدىكەنغۇ؟ مۇھەببەت كۆپۈكتەك يوقايدىغان نەرسىمدۇ؟ سانىيە بىرەرسى بىلەن يۈرۈپ باققان بولغىيمىتى؟ چوقۇم يۈرۈپ باققان، تۇنجى مۇناسىۋەتتە رازى قىلىنمىغان گەپ، شۇنداق بولمىسا نېمىشقا توي كېچىسىدىن تارتىپ تا ھازىرغىچە ئۆزىنىڭ قاتتىق رازى قىلىنىشىغا خۇددى نەشىگە بېرىلگەن نەشخوردەك خۇمار بولىدۇ؟ بۇ ئاللىقاچان ئىش كۆرۈپ قالغانلىقنىڭ ئالامىتى ئەمەسمۇ؟

سانىيە ئۆزگەردى، كېچىلىك تۇرمۇشتىن كۆرە كۈندۈزلۈك تۇرمۇشنى چوڭ بىلىدىغان بولدى. ئۇ كېچىسى ئۇخلاشتىن ئاۋۋال تېلېۋىزور ئالدىدىن كەتمەسە، كۈندۈزى لەگمۈڭ غالتىكىدىن نېرى بولمايتتى؛ كېچىسى تېلېۋىزوردىن كۆرگەن تېلېۋىزىيە تىياتىرلىرىدىكى قىزىقارلىق، رومانتىك كۆرۈنۈشلەرنى چۈشەپ ياتسا، كۈندۈزى كوچىدا ئۆتكەن ئايالالرغا قاراپ ئولتۇرۇپ،

ھەر خىل مودا كىيىملەرنى كىيىشىنى، كوچا-كويلاردا، توي-تۆكۈن ۋە مېھماندارچىلىق سورۇنلىرىدا پۈزۈر ياسىنىپ يۈرۈشنى ئويلايتتى. ئۇ قاتتىق ئورۇندۇقتا بىر كۈن ئولتۇرۇپ لەگپۇك ساتاتتى، تاپقان پۇلىنى ئۆزىنى جابدۇشقا خەجلەيتتى، ھەر كۈنى يەنە شۇ قاتتىق ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇپ ئۆزىنى كۆز-كۆز قىلاتتى. جاھاندا ئۇنىڭ بۇنىڭدىن بۆلەك ئالاھىدە چوڭ خۇشاللىقى ۋە مەقسەتلىرىمۇ يوق ئىدى. سانىيەنىڭ دوستلىرى كۆپ ئىدى، ئۇلار زېرىكسىلا سانىيەنىڭ يېنىغا كېلىپ بىكارغا لەگپۇك يېگەچ غەيۋەت پاراڭلىرىنى قىلىشاتتى. سانىيەنىڭ ئاغزى يامان بولغاچقا دوستلىرى ئۇنىڭ گەپلىرىنى ھۇزۇرلىنىپ ئاڭلىشاتتى.

ئابدۇباقى دەسلەپتە سانىيەنىڭ توي كېچىسىدىن كېيىنلا ئۆزىنى سەنلەپ چۈشۈشىدىن قاتتىق خاپا بولغانىدى، ئەمما كېيىن ئۇنىڭ ئۆزىنىڭ ئاتىسىنىمۇ سەنلەيدىغانلىقىنى بىلىپ جىم بولۇپ قالدى. بىراق باھارخان كېلىنىنىڭ ئۇنداق قوپاللىقىغا كۆنەلمەيۋاتاتتى، سانىيە ھەر قېتىم ئابدۇباقىنى سەنلىگەندە ئۇ خۇددى ئۆزىنىڭ ئانىلىق ئىمتىيازىنى كېلىنى تارتىۋالغاندەك بىئارام بولاتتى.

سانىيە دائىم بوۋاقتەك قېنىپ ئۇخلايتتى. ئۇنىڭ ئۇيقۇسىنىڭ ياخشىلىقى ئابدۇباقىغا ئەكسىچە ئۇنۇم بېرەتتى. سانىيە بىر كىم يېنىمدا پۇشۇلداپ، خارقىراپ ياتسا قەتئىي ئۇخلىيالمايمەن دەپ ئابدۇباقىنى ھەر كېچىسى دېگۈدەك ئۆزىگە يېقىن كەلتۈرمەي، ئابدۇباقىنى "چوشقىدەك خورەك تارتىسەن" دەپ ئەيىبلەيتتى. ئابدۇباقى توي قىلغاندىن بۇيان سانىيە بىلەن تولۇق بىر كېچە بىر ياستۇقتا تۇرۇككىنە باش قويۇپ باقمىغىنىنى، ئۇنىڭ بىلەن زادى ئىسسىق ئۆتۈشمەيۋاتقىنىنى ھەر كېچە ئەلەم بىلەن ئويلايتتى. "بۇ گۈينىڭ خوتۇنىنى قانداق قىلسام بولار" دەپ، ئۆچەككە كىرەلمەي سوغۇقتا قالغان قۇرتتەك تۆگۈلۈپ، تىترەپ تولغىنىپ ياتاتتى. بىر قانچە ئاخشىمى ئۇ ئاچچىقتىن ھاراق

ئىچىپ كىرىپ، خوتۇنىغا بېزەكلىك قىلىپ بېقىپ ئاقتۇرالمىدى؛ ھەر قېتىمقىدەك سېسىق گەپ ئاغلاپ، تېرىكىپ يېتىپ قالدى. ئۆزىنىڭ ئەركەكلىك كۈچىگە ئەزەلدىن شەك كەلتۈرۈپ باقمىغان بۇ بايقۇش يامان خوتۇندىن بىرنى ئېلىپ قويۇپ، ئوسال ئەھۋالغا قالغانلىقىنى ھېس قىلدى. بۇنداق بولارنى بالدۇرراق بىلگەن بولسا سانىيەنى ئېلىشقا خەجلىگەن پۇلغا ھاراق ئېلىپ ئىچكەن ياكى تاماكىچى چوكانغا خەجلىگەن بولاتتى، ھېچ بولمىسا ئىككى-ئۈچ ئاي شەھەر چۆگىلەپ كىرگەن بولسا، ياقا يۇرتلاردىن ياخشى خوتۇن ئۇچراپ قالاتتى...

ئابدۇباقى بىر كۈنى چۈشتە تاماكىچى چوكانىنىڭ ئۆيىگە كەلدى. چوكان ئۇنىڭدىن كۆپ كۈچلۈك كۆرۈنەتتى، مەڭزى ھەمىشە قىزىل تۇراتتى، بىراق ئويناق كۆزلىرىگە قانداقتۇر بىر خىيالىي پەردە تارتىلغاندەك قىلاتتى... ئۇنى كۆرۈپ ئابدۇباقى سەل تىترىدى، قانسىز لېۋى تەستە قىمىرلىدى، زۇۋانى بوش چىقتى:

— يولدىن ئۆتكەچ ئەھۋال سوراي دەپ كىرىپ قالدىم...

— ياخشى بوپتۇ.

— ئۆتكەندە سەل قوپال تېگىپ قويۇپتىمەن، كۆڭلىڭىزگە ئالماسسىز؟

— ياقەي، بۇ جانغا خاپىچىلىق توشامدۇ دەيسىز، ئۆتكەنگە سالۋات...

ئارىنى بىر دەم سۈكۈت باستى، ئابدۇباقى بۇ چوكانىنىڭ ئىپپەتلىك ئايالىلاردەك نورمال، نومۇسچان، ئەستايىدىل، سالماق ھالىتىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭ بىلەن بۇرۇن ئىشىرەتلىك ئۆتكەن چاغلىرىغا ئىشەنگۈسى كەلمەي قالدى.

چوكان خۇشياقماسلىق بىلەن ئۇنى ھويلىغىلا باشلاپ، چاي دەملەپ ئەكەلدى، ئاندىن نېرى كەتتى، ئابدۇباقى چايدىن بىر ئوتلاپلا كۈچلىنىپ كەتكەندەك بولۇپ، ئەسەبىي خىياللارغا

چۆكتى...

چوكان بىر دەمدىن كېيىن ئابدۇباقنىڭ يېنىغا كېلىپ ئۇنىڭغا تىكىلىپ تۇرۇپ:

ــ ئابدۇباقاخۇن، سىز قاچانغىچە مۇشۇنداق يۈرىسىز! خۇدادىن قورقمامسىز؟ بۇرۇن قىلغان گۇناھىمنى ئەمدى يۇيايي، ئادەم بولاي دەپ ئويلىمامسىز؟! مەن ھازىر نامازنى باشلىۋالدىم، خۇدايىم بۇيرۇسا ئۆمرۈمنىڭ ئاخىرىغىچە تاشلىماسمەن دەيمەن، بولسا سىزمۇ ئوقۇڭ، ھېچ بولمىسا جۇمە كۈنلىرى جۇمەگە بېرىڭ...

ــ دەپ تەنبىھ بېرىشكە باشلىدى.

ئابدۇباقى بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ لەسسىدە بولۇپ قالدى، بۇ چوكاندىن ئەمدى ھېچنېمىنى تاما قىلالمايدىغانلىقىنى ھېس قىلدى. چوكان ئەمدى ھالال پۇل تېپىپ، خۇدا نېسىپ قىلسا ھەرمەگە بېرىپ، ئەڭ چوڭ ئارزۇيىنى ئىشقا ئاشۇرماقچى ئىكەن.

ئابدۇباقى ئۆيىگە قايتىپ كېلىۋېتىپ تەقۋادارلىق ھەققىدە ئويلىنىپ قالدى. ئۇنىڭ رەھمەتلىك ئاتىسى تەقۋا موللا ئىدى، باھارخان بۇنى دائىم ئەسكەرتىپ، ئابدۇباقىنى مەسچىتكە بار دەپ پەقەت گەپ ئاڭلىتالمىدى، ئاندىن "نامازنى ئوقۇساڭ ئۆزۈڭگە ئوقۇيسەن، ئوقۇمىساڭ گۇناھى ئۆزۈڭگە" دەپ كارى بولمىدى. ئابدۇباقى نامازنى ئوقۇماقتا يوق، ھاراق ئىچتى، زىنا قىلدى... گۇناھى بەك جىق. تاماكىچى چوكان تۆۋە قىلىشقا باشلاپتۇ، ئەمما ئابدۇباقى خۇددى ئۆلمەيدىغاندەك، خۇدانىڭ ئالدىغا بارمايدىغاندەك ياشاۋاتىدۇ... ئۇ خۇدادىن قورقامدۇ؟ ھەممىدىن ئۇلۇغ خۇدادىن قورقمىغان ئادەم نېمىشقا خوتۇنىدىن، ئانىسىدىن قورقىدۇ؟

ئابدۇباقى ھېچ بولمىسا جۇمە نامىزىغا بولسىمۇ بېرىش نىيىتىگە كەلدى. بىر جۇمە كۈنى مەسچىتكە بىر جاپادا غۇسلى تاھارەت ئېلىپ مەسچىتكە باردى، جامائەتكە قېتىلىپ ۋەز ئاڭلىدى، نامازنى ئوقۇدى، نامازدىن چىققاندا كۆڭلى ئىنتايىن ئازادىلىككە چۆمدى.

نۇرغۇن ئەر جامائەت بىلەن بىللە نامازغا تۆتەش ئارقىلىق تۆۋەنكى ئەركەكلىكىگە يەنە ئىشىنىپ قالدى، دېمەك، ئۇ يەنىلا بىر ئەر، ئەرلەر توپىغا قوشۇلالايدىغان ھەقىقىي بىر ئەر ئىدى.

ئابدۇباقى مەسچىتتىكى چوڭ دەرۋازىسىدىن چىقىپ، مەسچىتكە قاراشلىق دۇكانلارغا قاراپ بېقىپ، بىر دوراپۇرۇشنىڭ ئالدىغا ئىختىيارسىز بېرىپ قالدى، دوراپۇرۇش ياشىنىپ قالغان ئادەم بولۇپ، چوڭ تۇپتەك قىلاتتى، دۇكىنىدا ھەقىقەتەن سەكسەن خالتىغا يېقىن دورا ئەشيالىرى تۇراتتى، ئايرىم بىر جايغا كىچىك خالتىلىق دورىلار ئېلىپ قويۇلغان بولۇپ، قارىماققا چاي دورىسىدەكمۇ قىلاتتى، ئۇنىڭ ئىچىدە چوقۇم ئىسسىقلىق دورىلىرى بولۇشى مۇمكىن ئىدى.

ــ قانداق دورا ئالاي دەيسىز ئۇكام؟ــ دېدى دوراپۇرۇش ئۇنىڭ ئەستايىدىل ھالىتىگە قاراپ.

ــ قانداق دورىلار بار؟

ــ بۇلارنىڭ ھەممىسى تەبىئىي دورا، دورا ياسايدىغانلىرىمۇ بار...

ــ مۇنداق ئۆتكەچ قاراپ باقاي دەپ قالدىم...

ــ قارىسىڭىزمۇ شۇ مۇشۇنداق دورىلار، ھەر خىل كېسەلگە شىپا بولىدۇ، تەبىئىتى ھەر خىل، مىجەزىڭىزگە قارىتا بۇيرۇپ بېرىمىز...

ــ ئادەمنىڭ مىجەزىنى تەڭشەيدىغان دورىلار بارمۇ؟ مەسىلەن، ئىسسىقلىق... چاي دورا دېگەندەك...

دوراپۇرۇش ئۇنىڭغا قاراپلا كۆڭلىدىكىنى تۇيدى، بۇنداق ھاجەتمەنلەر بۇرۇنقىدىن كۆپىيىپ كېتىۋاتاتتى. دوراپۇرۇشنىڭ ئالدىغا تۇنجى كەلگەندە قورۇنغانلار قايتا كەلگىنىدە "سوغۇقۇم ئېشىپ كېتىۋاتىدۇ، ئىشتىھايىم تۇتۇلۇۋاتىدۇ، بەل ئاغرىۋاتىدۇ، بەدىنىمدە ھېچ قۇۋۋەت يوق، ئۇيقۇم ياخشى ئەمەس، نېرۋام ئاجىز، ئاخشىمى ئارامىلىق يوق..." دېگەندەك گەپلەر بىلەن

كۆڭلىدىكىنى ئىپادىلەۋېرەتتى. بەزىلىرى گەپىنى ھېچ يوشۇرۇپ ئولتۇرماستىن "ھېلىقىدىن بولسا بەرسىلە ئاكاۋا، مۇشۇ كۈندە خوتۇن خەق تولا كۈنلەپ كېتىۋاتىدۇ" دەيتتى.

ــ ھاجىتىڭىز ماڭا ئايان، ــ دېدى دوراپۇرۇش، ــ ئۆيلەنگىلى ئۇزاق بولدىمۇ؟

ئابدۇباقى بۇ دوراپۇرۇشنىڭ تەجرىبىسىگە قول قويدى، ئالدىراپ جاۋاب بەردى:

ــ ئىككى ئۆيلەنگەن، ھازىرقىسى ئىككىنچىسى...

ــ قارىغاندا ئەپ ئەمەسكەنسىلەر، ــ دېدى دوراپۇرۇش، ــ خوتۇن خەققە يامانراق بولۇپ، خوتۇن خەق قوپال ئەردىن چۆچۈيدۇ، بولمىسا تومۇرىڭىزنى تۇتۇۋالىدۇ، تومۇر تۇتقۇزۇپ قويغاندىن كېيىنلا ئىش چاتاق، گەپنىڭىز ئاقمايدۇ، ئىشىڭىز كۆڭۈلدىكىدەك بولمايدۇ، ئوسال ھالغا چۈشۈپ قالىسىز، كۈندۈزدىمۇ خاپا يۈرۈيسىز...

ئابدۇباقى ئۆپچۆرىسىگە قاراپ قويدى، دوراپۇرۇش ئۇنىڭغا قاراپ قويۇپ گەپنى داۋاملاشتۇردى:

ــ تولائەنسىز كۆرۈنسىز، بۇمۇ ياخشى ئەمەس. بۇ دۇكانغا سىز كىرسىڭىز ئىككىنچى بىرسى ئالدىراپ كىرمەيدۇ. چۈنكى بۇ ھاراق بوتكىسى ئەمەس. ھېچكىم سىزگە ئۇلپەت بولالمايدۇ، ئەردىڭىزنى تارتىشىپ بېرەلمەيدۇ. بىر كىم بىر كىمگە دوقۇرۇشۇپ قېلىشىنىمۇ خالىمايدۇ. لېكىن جاھان مۇشۇنداق كېتىۋەرسە، ئەر خەقنىڭ بۇرۇنقىدەك كۈچ-قۇۋۋىتى قالمايدىغان بولسا، قاراپ تۇرىسىز، بۇندىن كېيىن ھېچكىم ھېچكىمنى زادىلىق قىلالمايدىغان بولىدۇ. مەن بىر قاراپلا مىجەزىڭىزنىڭ سۇسلۇقىنى بىلدىم، بەدەنده قان ئاز بولسا سوغۇق ئەڭگىز ئېشىپ كېتىپ شەھۋەت ئاجىزلىشىدۇ، زەئىپى باھلىق پەيدا بولىدۇ. سىز ئىسسىقلىق دورىلارنى ئىشلىتىپ كۆرۈڭ، بۇ دورىلار سوغۇق ئەڭگىزنى تارتىدۇ، قاننى كۆپەيتىدۇ، باھنى كۈچەيتىدۇ، بەدەننى قۇۋۋەتلەندۈرىدۇ، تەن سۈيۇقلىقىنى

تەڭشەيدۇ... تەۋسىيەم شۇكى، ياخشى ئوزۇقلىنىڭ، ھاراق ئىچمەڭ، تاماكا چەكمەڭ. ھۇجرىنىڭ ھاۋاسى بەك سوغۇق ياكى بەك ئىسسىق بولمىسۇن، قورسىقىڭىز بەك توپۇپ كەتكەندە، مەستلىكىڭىزدىن يېشىلمىگەندە، مىجەزىڭىز يوق چاغدا ئۇ ئىشنى زورلاپ قىلماڭ؛ بەدەندە كۈچ-قۇۋۋىتىڭىز تولۇق چاغدا، خوتۇنىڭىزنىڭ كەيپى ئوبدان ۋاقتىدا پۇرسەتنى غەنىمەت بىلىڭ. ئادەمدە قۇۋۋەتنى نەپسانىيەت تولۇق بولۇشى لازىم.

دوراپۇرۇش گېپىنى توگىتىپ، بىر كىچىك خالتىسىدىن بىر بولاق دورا ئوراپ بەردى ۋە:

— بۇنى چاي ئورنىدا ئىچىپ كۆرۈڭ، سەھەردە، كەچتە، تاماقتىن كېيىن ئىچسىڭىز بولىدۇ. ئۇنىڭدىن باشقا، ئۆزىڭىزمۇ ئۇ ئىش بىلەن زىيادە ھەپىلىشىپ كەتمەڭ، ھەپتىدە ئىككى قېتىم بولسا مۇۋاپىق. ئەمما ئۇ ئىشنى دائىم ئويلاپ تۇرۇۋالماڭ، كەيپ-ساپا قىلماڭ، كەيپ-ساپانى كۆپ قىلغان ئادەمنىڭ نېرۋىسى ئاجىزلىشىپ كېتىدۇ، نېرۋا بۇزۇلغاندىن كېيىن مىجەزمۇ بۇزۇلىدۇ. تەندىكى قۇۋۋەتنى نەپسانىيەتنى ئوڭشىغىلى بولىدۇ، ئەمما روھىي نەپسانىيەتنى ئوڭشىماق تەس، بۇ ھەر كىمنىڭ ئۆزىگە باغلىق. بەدەننى ئىسسىق تۇتۇڭ، ئۇيقۇنى ياخشى ئۇخلاڭ، بۇ دورىنى ئىچىش بىلەن بىللە باھانى قۇۋۋەتلەندۈرىدىغان نەرسىلەرنىمۇ دائىم يەپ تۇرۇڭ. پاقلان گۆشى، كەپتەر گۆشى، ياڭاق مېغىزى، شورپا، ئىسسىقلىق چاي دېگەنلەر سىزگە پايدا قىلىدۇ ...

ئابدۇباقى بۇ گەپلەرنى ئەستايىدىل ئاڭلىدى، دورىنى ئېلىپ يانچۇقىغا سالدى. ئۇ دۇكاندىن چىقىپ تۇرۇشىغا يەنە بىر ئەر خۇددى خالاغا نۆۋەت سىقىلاپ تۇرغاندەكلا ئالدىراپ كىرىپ كەتتى.

ئابدۇباقى ئانىسىغا ئۆزىنىڭ مەسچىتكە بارغانلىقىنى، تازا مىجەزى بولماي قېلىپ تۇيۇقسىز كۆرۈنگەنلىكىنى، نېرۋا ئاجىزلىقىنى ئۆيدە داۋالاش ئۈچۈن بىر ئاز پۇل كېرەكلىكىنى ئېيتىۋىدى،

باھارخان ئۇنىڭ مەسچىتكە بارغانلىقىدىن، ئەمدى ھاراق ئىچمەي، تاماكا چەكمەي ياخشى ئوزۇقلىنىش ئارزۇسىغا كەلگەنلىكىدىن خۇش بولۇپ ئۇنىڭغا پۇل بەردى. ئابدۇباقى ئانىسى بەرگەن پۇلغا بازار كۈنى يوغان خالتىدا بىر خالتا ياڭاق ئالدى. شۇندىن كېيىن يانچۇقىدا پۇلى بولسىلا كىنوخانا ئالدىغا بېرىپ كاۋاپ، باچكا گۆشى، تۇخۇم يەيدىغان بولدى. بىر شەنبە كۈنى كەچتە ئۇ يەنە كىنوخانا ئالدىدا كەپتەر گۆشى يەپ ئولتۇراتتى، بىر ئاغىنىسى كېلىپ ئۇنى بىلىيارت ئويناشقا تارتتى، ئۇلار دائىم پۇل تىكىشىپ ئويناياتتى.

ــ مۇنداق قىلايلى، ــ دېدى ئابدۇباقى ــ ئىككىمىز يات ئادەم بولمىغاندىكىن پۇل تىكىشىپ كەتمەيلى، تەنزە ھەققىنى تەڭ تۆلەيلى، كىم جىق ئۇتتۇرسا شۇ ئۆيدە گۆش قاينىتىپ مېھمان قىلسۇن!

ئاغىنىسى ماقۇل بولدى. ئۇلار ئالتە قول ئويناپ بولدى قىلدى. ئابدۇباقى تۆت قول، ئاغىنىسى ئىككى قول ئۇتتى. ئاغىنىسى ئۇنى ئۆيىگە ئاپىرىپ مېھمان قىلماقچى بولدى. ئابدۇباقى بۇ ئاغىنىسى بىلەن كونا ئۇلپەت بولغان بىلەن ئۆيىگە ھېيت-ئايەمدىن باشقا كۈنى بېرىپ باقمىغانىدى. ئاغىنىسى ھاراق سورۇنى راستلاپ تەييار بولدى ۋە ئابدۇباقىغا كۆگۈل چۈشەندۈرۈشكە باشلىدى:

ــ يېقىندىن بۇيان جىق ئادەم بار سورۇندىن قاچىدىغان بولۇپ قالدىم، ئەسلىدە ئاغىنە دېگەندىن بىرسىلا بولسا كۈپايە ئىكەن...

ئابدۇباقى ئۇنىڭ سۆزىدىن تەسىرلىنىپ كەتتى:

ــ راست، مەنمۇ شۇنداق ئويلايمەن، شۇڭا نەچچە ۋاقىتتىن بېرى ھاراق سورۇنىغىمۇ بارمىدىم، ئاغىنە جىق بولغان بىلەن ھەقىقىي ئاغىنە ئاز بولىدىكەن ...

ساھىبخانا ئايال بىر قانچە خىل قورۇما قورۇپ كىردى، ئابدۇباقى بۇ ئايالغا قاراپ "خوتۇن كىشى دېگەن مانا مۇشۇنداق

مۇلايىم، كۆيۈمچان بولسا بولمامدۇ" دەپ ئويلاپ ھەسرەتلەندى، ئاغىنىسىگە ھەۋەسلەندى.

— ئوخشىمىغان سەيلەرگە ئېغىز تەگكەچ ئەمىسە... قورۇنماي، خۇددى ئۆزىگىزنىڭ ئۆيىدەك ئولتۇرۇڭ، — دېدى ساھىبخانا ئايال كۈلۈمسىرەپ.

ئازادە ئولتۇرۇۋاتقان ئابدۇباقى بۇ ئۆينى خۇددى ئۆزىنىڭ ئۆيىدەك تەسەۋۋۇر قىلىپ، يەنە ھەسرەتلەندى.

ئىچىش باشلاندى، ئابدۇباقى ئادەتتىكى ئاچچىق ھاراقلارنى ئەمدى ئىچەلمەيدىغانلىقىنى، چىلانغان ھاراق بولسا بىرەر رومكا ئىچىپ قويىدىغانلىقىنى ئېيتىپ بېزىرىپ تۇرۇۋالغاچقا، ئاغىنىسى ئامالسىز ھاراق ئىشكاپىنى ئاچتى. ئابدۇباقى ئادەمگىياھ چىلانغان ھاراقتىن بىر رومكا ئىچىپ ناھايىتى قانائەتلەندى. ھاراق گەرچە سەل قاڭسىق بولسىمۇ دوربلىق قىممىتى بار ئىدى، ئابدۇباقى ئۇنىڭ بەدەنگە، بولۇپمۇ جىنسىي ئاجىزلىققا قانچىلىك مەنپەئەت قىلىدىغانلىقىنى بىلمىسىمۇ، بىراق ئۇنىڭ كۆچىنى ھامان بىر ئاخشىمى كۆرۈپ قالىدىغاندەك ھېس قىلاتتى. ئۇلار ئاز-ئازدىن ئىچىشكەچ پاراڭ بىلەن بىر نەچچە سائەتنى ئۆتكۈزدى. ئاغىنىسى ئۆزىنى ماختاپ كېلىپ، ئۆيىدە بىر نەچچە خىل چىلانغان ھاراق بارلىقىنى، بولۇپمۇ يىلان چىلانغان ھاراقنىڭ ئالاھىدە ئىكەنلىكىنى، ئەر-خوتۇنلۇق تۇرمۇشتا بەك ئەسقاتىدىغانلىقىنى دەپ سالدى. ئابدۇباقىنىڭ كۆزلىرى چەكچىيىپ كەتتى، ئاغىنىسىنىڭ خوتۇنىنى پىلىكتەك يۇمشىتىپ، ئۇنى ئۆزىگە بويسۇندۇرغان مۇلايىم قىلىۋەتكەنلىكىنىڭ سىرىنى ئۇقۇۋالغاندەك بولدى...

— ما كارامەتنى! — دېدى ئۇ ئىچ-ئىچىدىن ھەۋەسلىنىپ،

— بۇ ھاراقلارنى نەدە ساتىدۇ؟ ئۆزۈڭ ياسىدىڭمۇ يا!؟

— بەزىلىرىنى چوڭ ماگىزىنلاردا ساتىدۇ، قىممەت... چىلايدىغان نەرسىنى تاپساڭ ئۆزۈڭ چىلىۋالساڭمۇ بولىدۇ، ھاراقنى

ئۇزاقراق ساقلايسەن، بىراقلا ئىچىۋالمايسەن...

ئابدۇباقى "بۇ ئاداشـــمۇ خوتۇننىڭ مۇشـــۇ ھاراققا تايىنىپ رازى قىلىدىكەنغۇ" دەپ ئويلاپ كۆڭلى ئارام تاپتى. بىر دەمدىن كېيىن ئاغىنىســـى ئەدەپكە چىقىپ كـــرەي دەپ تالاغا ماڭدى. ئابدۇباقى ئىككىلىنىپ ئولتۇرمايلا ئىشـــكاپتىن ھېلىقى ھاراقنى ئېلىپ، ئاغزىنى تەستە ئېچىپ، بوتۇلكىنى كۆتۈرۈپلا بىر يۇتۇم ئىچىۋەتتـــى، ھاراقتا لەيلەپ ياتقان بىر چـــار يىلان ۋە بىر قارا يىلاننىڭ ئۆلۈكى بوتۇلكىنىڭ ئېغزىدىن چىقىپ كەتكىلى تاس قالدى، ئۇ قاتتىق قورقۇپ، بوتۇلكىنىڭ ئېغزىنى تېز ئەتتى ۋە ئۇنى جايىغا قويۇپ، ئىشكاپنى ياپتى. سەل ئۆتۈپ ئۇنىڭ گېلى قۇرۇشقا، بەدىنى تەرلەشكە باشلىدى... ئاغىنىسى كىرگەن ۋاقىتتا ئۇ ھە دەپ يەنە قورۇما يەۋاتاتتى، سوغۇق چاي ئىچىۋاتاتتى.

ئابدۇباقى ئاغىنىسىغا كۆپ رەھمەت ئېيتىپ، ئۇنىڭ بىلەن خوشلىشىپ ئۆيىگە راۋان بولدى، يولدا بارغىچە كىچىك تەرىتى قىستاپ، كوچىنىڭ بىر چېتىگە ئۆتۈپلا، قارا ئاغۇلۇقتىن پايدىلىنىپ ھاجىتىنى راۋا قىلـــدى. ئاندىن ئىنتايىن روھلىنىپ، خوتۇنىنى ســـېغىنىپ قەدىمىنى ئىتتىكلەتتى. ئۆيىگە كېلىپ، ھۇجرىسىغا كىرىپ، كۆزى ئەمدى ئۇيقۇغا بارغان سانىيەنى ئويغىتىۋەتتى.

ـــ تېخـــى ئۇخلىمىدىڭلىمـــا خوتـــۇن... ـــ دېـــدى ئۇ يېشىنىۋېتىپ.

ـــ يەنـــە ئىچىپســـەندە، ـــ دېـــدى ســـانىيە چىرايىنى پۈرۈشتۈرۈپ، ـــ كوچىدا مەست يېتىپ، قۇسۇقۇڭنى ئىت يالاپ بولغاندا كەلدىڭمۇ؟

ـــ تىللىماڭلا جېنىم خوتۇن، بۇگۈن بىر جىم يېتىڭلا... ـــ ئابدۇباقى خوتۇنىنىڭ يوتقىنىنى قايرىپ ئۇنىڭ ئىچىگە كىرگىلى تەمشەلدى.

ـــ ھاراق ئىچكەندىكىن ئۇيقۇڭنى ئۇخلىساڭ بولمامدۇ، نېمە ئادەمگە سېسىق پۇرىتىپ...

— جىق ئىچمىدىم خوتۇن، شۇ ئازراقلا...
— ماڭ، ساق چېغىڭدا كەل، مەن ئۇخلايمەن...
— ئۇنداق قىلماڭلا جېنىم خوتۇن ... مۇشۇ بىر قېتىم ئۇناڭلا، ئەمدى ئىككىنچى ئىچىدىغان بولسام ئىت بوپ كېتەي!
— كاللاڭ ئوڭۇشالغاندا يات مەن بىلەن، بۇگۈن مىجەزىم يوق.
— جېنىم خوتۇن، خۇش بوپ كېتەي ... — ئابدۇباقى سانىيەگە يامىشۇپتىپ زۇۋانى پەسلەپ كەتتى، سانىيە ھە دەپ يۈزىنى ئەپقېچىپ، بۇرنىنى ئېتىپ ئۇنى ئوستىدىن چۈشۈرىۋېتىشكە ئۇرۇنماتتى.
— ماقۇل دەپ جىم يېتىڭلا ئوبدان خوتۇن، بەلەن خوتۇن، تاتلىق خوتۇن...— ئابدۇباقى خوتۇنىنى زورلىغانچە ئەسەبىيلىشىپ كەتتى، بەدىنى چوغدەكى تۆمۈردەك قىزىپ، نېرۋىلىرى ئىنتايىن سەزگۈرلىشىپ كەتتى. ئۇ سانىيەنىڭ چاچلىرى ۋە يۈزىدىن كېلىۋاتقان خۇشپۇراقلاردىن مەست بولدىيۇ توساتتىنلا كۆڭلى ئاينىغاندەك بولۇپ، مەيدىسى ئېغىرلىشىپ، گېلىغا بىر نەرسە لۆمۈلدەپ ماڭدى... يەرگە ئېگىشىپ بولغىچە قاڭسىق قۇسۇق ئۇنىڭ كانىيىدىن شىددەت بىلەن ئېتىلىپ چىقىپ، سانىيەنىڭ چېچى ۋە يۈز-كۆزىنى رەسۋا قىلىۋەتتى. ئابدۇباقى ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ بولغىچە سانىيە ئۇنىڭ كانىيىغا ئېسىلىپ، قۇسۇققا مىلەنگەن ياستۇق ۋە يوتقانىنى ئۇنىڭ بېشىغا ئارتىپ، كاللا-ماللىسىغا ئۇرۇۋەردى، زۇۋانىنى قويۇۋېتىپ تىللاۋەردى:
— ۋۇي ئۆلەمەن پوق قۇرتى، قۇسە، ئەمدى قۇسە، نەرىمگە قۇسسەن، قېنى يەنە قۇسە...
— ۋاي خوتۇن، مەن قەستەن قىلمىدىم...
— قۇسقىنى تالادا قۇسماي ماڭا قۇسۇپ بېرەمسەن ھەي مەينەت، قۇسقىنى ئۆزۈڭگە يالىتىمەن، يالا مانى، ۋۇي لالما ئىت!

— ئى ئانام ئۇخلاۋاتىدۇ... بولدى قىلىڭلا دەيمەن...

— ئاڭلىسا ئاڭلىسۇن، كېلىپ كۆرسۇن سەندەك لالما ئىتنىك هالىنى! ئەمدى هاراق ئىچمەيدىغان بولدى دەپ كېتىشلىرى تېخى!

— ئەمدى ئىچمەيمەن... بولدى قىلىڭلا.

— هەر قانچە بولسىمۇ كۆڭلۈڭ ئېلىشقىنىنى تۈيمامسەن دەيمەن هەي مەينەت، ئادەمگە پوق قۇرتىدەك چاپلىشىسەن، ئۆزۈڭنى يا چاغلىمايسەن، ساق چېغىڭدا كەل دەپ چىرايلىق دېسەممۇ ئاڭلىمايسەن، ئەمدى ئادالا ما ئۇستۈاشلىرىمنى، ئەتە تېخى بىر كۈن مۇشۇ ئۆينى تازىلايسەن، يوتقان بىلەن ياستۇقنىڭ كىرلىكلىرىنى يۇيىسەن، قەمبەرگە يۇغۇزماي ئۆزۈڭ يۇيىسەن، يۇيماي باقە قېنى!...

شۇ چاغدا ياندىكى ئۆيدىن باھارخاننىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى:

— ۋاي بالامەي، نېمە بولۇشتۇڭلا! نېمانداق تۇڭمەس جېدەل بۇ!

— ۋاي ئانا، كىرىپ كۆرسىلە ما مەينەتچىلىكنى، يوتقان كۆرپىنىڭ بىرسىمۇ ساق قالمىدى، هەممىنى قۇسۇققا سىلەپ بولدى ما مەينەت...

— هەي ئابدۇباقى، ۋۇي ئادەم بولمايدىغان ئىشەك! — دېدى باھارخان توساتتىن قەھرىلىك ئاۋازدا، — مەن ساڭا قانچە دېدىم هاراق ئىچمە دەپ، مەسچىتكە بېرىپ خېلى تۇزلىپ قاپتۇ دېسەم ئەمدى يەنە ئىشەك سۈيدۇكىنى پۇراپ تاپتىڭمۇ!

خوتۇنىدىن كۇندە ئۇنىڭدىنمۇ سېسىق گەپلەرنى ئاڭلاپ تۇرسىمۇ مىت قىلمايدىغان ئابدۇباقىغا ئانسىنىڭ گېپى ئېغىر كەلدى:

— سىزمۇ تولا كوتۇلدىماڭ، بۇ ئىشنى سىز ئۇقمايسىز...

— هە مەن كوتۇلدىماي، هاراق ساڭا دورا بولغان بولسا ئەمىسە بېرىپ ئىچىۋەر، تۇڭىگە ئوخشاش كەينىڭگە سىيىۋەر،

ھەر ئاخشىمى كېلىپ قۇسۇۋەر، خوتۇنۇڭدىن تاياقنى تارتا يەۋەر، دەشنام ئاڭلاپ ئولتۇرىۋەر، قۇسقىڭنى ئۆزۈڭ ئادالاۋەر، ھەر كۈنى ئاشــۇنداق ئۆزۈڭنىڭ مەينىتىنى ئادالاپ ئۆت! ھوي ياخشى گەپ ئۆتمەيدىغان ئىزا خالتىسى...

سانىيە ئانا-بالا ئىككىسىنىڭ بۇنداق تەڭشىپ قېلىشىنى ئەمدى كۆرۈۋاتاتتى. ئابدۇباقى ئانىســىغا قېيدىيالىغان بىلەن قۇسقىنى خوتۇنىغا ئادالاتقۇزالمايدىغان ھالغا چۈشۈپ بولغانىدى.

8

مۇبادا بــۇ دۇنيادىكى ھەممە ئەرلەرنــى ھاياتلىق چۆلىدە كېتىۋاتقان تۆگىلەر دەپ پەرەز قىلساق، سانىيە شۇ تۆگىلەرنىڭ ئىچىدىن ئابدۇباقى ئاتلىق بىــر تۆگىنىڭ بۇرنىدىن يېتىلەپ، ئۇســتىگە يۈك ئارتىپ ياكــى ئۆزى مىنــىپ ھەممىنىڭ ئالدىدا كارۋانبېشى بولۇپ مېڭىشــنى ئارزۇلايتتى. ئۇ بۇ ئارزۇغا يەتتى، شۇڭا بۇرۇندىن ئويلاپ كەلگەن قانداقتۇر بىر قۇدرەتلىك ئەرنى ئەمــدى ئۇنچۇالا خيــال قىلماس بولدى، چۈنكــى ئابدۇباقى ســانىيەنىڭ ئارزۇســىدىكىدەك ئەر بولالماي، ئۇنىڭغا ســەت كۆرۈنۈشكە باشلىدى، بۇ ھەقىقەتەن ئەپسۇسلىنارلىق ئىش ئىدى. ئۇلارنىڭ مۇناســىۋىتى بىرەر قېتىممۇ تــازا چىڭغا چىققۇدەك، ھەر ئىككى تەرەپنىڭ تەسەۋۋۇرىدىكىدەك ۋايىغا يەتمەي تۇرۇپ بۇزۇلغىلى ئاز قالغاندا، باھارخان ئۆزىنىڭ كەڭرى ھويلىســىغا تېلېۋىزورنى پەيدا قىلدى، دۇكانلىرىنىڭ ئىجارىسىنى ئۆستۈردى. قېينانىســىنىڭ ئاقىلانە ئىشــلىرى ســانىيەنى مەمنۇن قىلدى، ئۇ ئۆزىنىڭ ئانىســى بىلەن قېينانىســىنىڭ ھەقىقەتەن قالتىس ئايالالردىن ئىكەنلىكىنى، ئۇلارنىڭ ئىشەنچىسىگە ئېرىشىشنىڭ مۇھىملىقىنى چۈشىنىپ قالدى. بىراق بىر مەزگىلدىن كېيىن سانىيە تېلېۋىزور كۆرۈشتىنمۇ، لەگمۇڭ سېتىشتىنمۇ زېرىكتى. ئۇ ئۆزىنىڭ

تەڭتۇشلىرى بىلەن ئۆزىنى ھەر دائىم سېلىشتۇراتتى، ھېلىلا تېخى ئۆزىنىڭ يېنىغا كېلىپ لەڭپۇڭ يەپ بىر ئوبدان گەپ قىلىپ بەرگەن دوستى خوش دەپ ماڭغاندا ئۇنىڭ كەينىدىن قاراپ ئۆزىنى زامانغا يېتىشەلمەي قېلىۋاتقاندەك، ئەر-خوتۇنلۇق تۇرمۇشتىن ھېچبىر خوۋلۇق كۆرمەيۋاتقاندەك ھېس قىلاتتى. قارىماققا خەق ھەۋەسلەنگۈدەك تۇرمۇش كەچۈرگەن بىلەن ئېرىدىن كۆڭلى سۇ ئىچمىسە قانداق بولغىنى؟ ئابدۇباقى ئارقىلىق ئاخىر مۇشۇ ئۆي-زېمىن، مال-مۈلۈككە ئېرىشكەن تەقدىردىمۇ تۇرمۇشتىن راھەت كۆرەلمىسە ئۇنىڭ نېمە پايدىسى؟ خەقلەر گازىرچىلىق، لەڭپۇڭچىلىق دېگەندەك ئۇششاق ئوقەتنى تاشلاپ، چوڭ سودا قىلغىلى تۇردى، كۆپلىگەن ئائىلىلەر رەڭلىك تېلېۋىزور ئېلىشقا باشلىدى. ئۇ ھەر ئاخشىمى يەنە رەڭسىز، كىچىك تېلېۋىزورغا قاراپ، كۈندۈزى بىر كۈن ئاپتاپقا قاقلىنىپ، خېرىدار كۈتۈپ، مۈكچىيىپ ئولتۇرسۇنمۇ؟

سانىيە لەڭپۇڭچىلىقنى ياراتمىدى، ئۆزىنىڭ ئورنىغا قەمبەرنى تۇرغۇزۇپ قويۇپ، دوستلىرى بىلەن بىللە بازار چۆگىلەشكە، سورۇنلارغا بېرىشقا باشلىدى، بۇ يەردە ئۇ لەڭپۇڭ سېتىپ ئولتۇرغاندىن بەكرەك ئۆزىنى نامايان قىلالايتتى. بۇنىڭغا ئاھارخان ئاخىر چىدىيالمىدى:

— بالام، مۇشۇ يېقىندىن باردىغان يېرىڭىز كۆپىيىپ قالدى، سەل دىققەت قىلىڭ!

— ۋاي ئانا، مەن دائىم ئاداشلىرىم بىلەن بىللە، سىلى ئەنسىرىگۈدەك ھېچ ئىش يوق!

— شۇنداقتىمۇ دىققەت قىلىڭ، ھەممە ئىش ئۆز لايىقىدا بولسۇن.

— مەن يا توي قىلمىغان قىز بولمىسام، ئەنسىرەپ نېمە قىلاتتىلا؟!

- ھازىر جۇۋانلار بەكرەك يامان چىقىپ كېتىپ باردۇ،

ئەنسىرەپ قالىدىكەنمىز.

ــ خاتىرجەم بولسىلا، ھەر قانچە يامان بولساقمۇ كوچىغا چىقىپ قالمايمىز.

ــ ئىشقىلىپ، خۇدايىم ساقلىسۇن. ھەممىدىن يامىنى بىكارچىلىق، بىكارچىلىقتىن ئىش بۇزۇلىدۇ. سىز ھازىر بىكار قېلىۋاتىسىز. بىكار ئولتۇرۇپ پۇل تاپماق تەس كەلدىمۇ؟ لەگپۇگنى زادى ساتامسىز، قانداق قىلىسىز؟

ــ ساتىمەن، لېكىن تۆزۈك پايدا تاپقىلى بولمايدىكەن. ئۇنىڭ ئۈستىگە مېنىڭ ئاداشلىرىم جىق، كۈندە دېگۈدەك بىر-ئىككىسى لەگپۇڭ يەيدۇ، پۇل دېيىشكە مەن خىجىل بولىمەن، يا ئۇلار ئۆزىنى بىلىپ بەرمەيدۇ. شۇڭا قەمبەر مېنىڭ ئورنۇمدا لەگپۇڭ ساتسۇنمىكىن...

ــ قەمبەر لەگپۇڭ ساتالمايدۇ، ئۇنىڭ ئۆيدە قىلىدىغان ئىشى جىق.

ــ ئەمىسە ئابدۇباقى ساتسۇن...

بۇ گەپتىن باھارخانىنىڭ غۇرۇرىدە ئاچچىقى كەلدى:

ــ ئېرىگىزنى دېپەيدەك قارىتىپ قويۇپ، ئۆزىگىز كوچا چىگدامسىزا!؟ خەقلەر كۆرسە نېمە دەيدۇ؟!

ــ نېمە دېسە دېمەمدۇ؟! كىنوخانىنىڭ ئالدىدىمۇ نەچچە ئەر خەق گازىر، لەگپۇڭ سېتىپ يۈرمەمدۇ؟ ئابدۇباقاخۇن چوڭ ئوقەتنى قىلالمىغاندىكىن شۇ ئىشنى قىلسۇن، ئەر خەق بولغاندىكىن پۇل تېپىپ خوتۇنىنى باقسۇن، مانە!؟ يا بىر تۆزۈك ھۈنەر بىلمىسە، يا بىر ئۆز ئالدىغا پۇل تېپىپ خەجلەشنى بىلمىسە، يا بىر يېگى ئۆي تۆتۈپ ئولتۇرۇشنى بىلمىسە، ئۇنىڭ نەرى بىر ئەر؟! قاچانغىچە ئاشۇنداق يۈرۈيدۇ ئۇ؟ ... ــ سانىيە سۆزلىگەنچە قاينام كەتتى.

ــ ئەرنى ئەر قىلغانمۇ، يەر قىلغانمۇ خوتۇن دەپتىكەن، ئېرى لامزەللە بولسا خوتۇنى چاققانراق بولۇشى كېرەك، سىزنى

مەن خېلى ئوبدان كېلىن دەپ يۈرسەم، سىزمۇ ئەمدى پېشىگىزنى قېقىپ تۇمشۇقىگىزنى تولغاپ يۈرەمسىز؟! ــ دېدى باھارخانمۇ بوش كەلمەي.

ــ ماڭا ئەلچى قويغاندا ئەجەب ئۇنى لامزەللە دېمىگەنتىلە، ئەمدى ئۇنىڭ پوقىنى ماڭا ئارتىپ قويامىلا، مانە!؟

ــ سىزنى ئوگشاپ كېتەر دەپتىمەن، ــ دېدى باھارخان چاندۇرماي، ئۇ سانىيەنىڭ بۇ ئۆيگە ھامان تارتىشىپ تۇرىدىغانلىقىنى، ئوبدان گەپ قىلسا ئەيۈەشكە كېلىدىغانلىقىنى بىلەتتى.

ــ ئەگەر ماڭا قويۇپ بەرسىلە مەن ئۇنى ئاشۇنداق ئوگشايمەن، ــ دېدى سانىيە قەتئىي ھالدا.

ــ ھە ئوگشاڭ، قېنى ئوگشاپ بېقىڭ، ئۇنى ئوگشاپ كېتەلىسىگىز مەنمۇ خۇش...

باھارخان ئوغلىغا زادى سانىيەدەك بىر كېلىن لازىم دەپ ئويلايتتى. ئابدۇباقى ئەگەر بۇرۇنقىدەك يۇۋاش، مىس-مىس خوتۇن ئېلىپ قالغان بولسا، مەيلى كەلگەنچە ئىش قىلىپ، تېخىمۇ ھۇرۇنلىشىپ، دۆتلىشىپ جېنىنى ئوبدان باقالمايتتى. ئەگەر ئانىسىدىن پوككىدە ئايرىلىپ قالسا، مۇشۇ كەڭ ئۆي-زېمىننى ساقلاپ قالالىشىمۇ بىر گەپ ئىدى. بازارلىق ھۆكۈمەت ئورۇنلىرى باھارخانغا بۇ ئۆينىڭ ھامان چېقىلىپ باشقا يەرگە كۆچۈرۈلىدىغانلىقىنى بىر قانچە قېتىم پۈرىتىپ بولدى. دەرۋەقە، پۇلى كۆپ ئىداره، شىركەت ۋە شەخسلەرنىڭ بۇنداق جايغا كۆز قىزارتىشى تەبىئي ئىدى. ناھىيە بازىرىنىڭ يوللىرى ئاساسەن رەتلىنىپ، كېڭەيتىلىپ بولغاچقا، باھارخان بازارلىق ھۆكۈمەتتىكىلەرنىڭ گەپلىرىدىن بەكمۇ تەشۋىشلىنىپ كەتمەيتتى، چۈنكى ئۇ بازارلىق ھۆكۈمەت ۋە بازار قۇرۇلۇشى ئىدارىسىدىكىلەرگە بىر نەچچە قېتىم ماسلىشىپ، تام ئورنىنىڭ خېلى كۆپ قىسمىنى ئەل قاتارى چىقىرىپ بەرگەنىدى، ئەمدى ھەممىدىن قۇرۇق

قېلىشقا ھەرگىز ئۇنىمايتتى.

— چىك تۇرسىلا، — دېگەنىدى سانىيەنىك ئانىسى، — قوللىرىدا زېمىن خېتىنى بولغاندىكىن نېمىدىن قورقىلا، يامىنى كەلسە بۇ يەردىن ئۆلۈكۈم چىقسا چىقىدۇكى تىرىكىم چىقمايدۇ دەپ يېتىۋالغۇلۇق، سىلىنى ھېچكىم ھەيدەپ چىقىرالمايدۇ. مەن سىلىگە دېسەم قۇدام، مۇشۇ ئۆيىنىك ئورنىغا بارغۇ، مۇشۇ بازارغا ياراشتۇرۇپ ئىككى-ئۈچ قەۋەتلىك تازا ئېسىل بىنا سېلىپ، ئۇستىدە ئۆزلىرى ئولتۇرۇپ، ئاستىلىرىنى دۇكان قىلىۋەتكەن بولسىلا، پۇل دېگەن ئىشكىلىرىدىنمۇ، تۆگىلۈكلىرىدىنمۇ كىرەتتى، پۇل بولغاندىكىن سىلىنى ھەيدەيمەن دەيدىغان بوگۇشلارنىك گېپىنىمۇ مايلىغلى بولاتتى، شۇنىك بىلەن سىلىگە ھېچكىم، ھەتتا ھاكىم بولسىمۇ چېقىلالمايتتى...

— مەنمۇ ئويلىغان قۇدام شۇنى، — دېگەنىدى باھارخان، — بازارلىق ھۆكۈمەتتىن ئۇنىمايۋاتىدۇ ئەمەسمۇ، بولمىسا ئۆزۈمنىك پۇلىغا قوشۇپ، بانكىدىن قەرز ئالسامىلا پۈتىدىغان ئىش. بىزنىك ماۋۇ بىر قوشىنىمىزنىك ئوغلى چوك سودىگەر ئەمەسمۇ، شۇنىمۇ يېگىدىن قەۋەتلىك ئۆي سالغىلى قويمىدى، ئاگلىساق بىزنىك بۇ ئۆيلەر كوچىنىك ئوتتۇرىسىغا كېلىپ قالغاچقا، بازارلىق ھۆكۈمەتتىكىلەرنىك رۇخسىتىنى ئالماي تۇرۇپ، ئۆز ئالدىمىزغا ئۆي ياكى دۇكان سالالمايدىكەنمىز... ئۇغۇ مەيلىغۇ قۇدام، سىلى كۆرۈۋاتقان مۇشۇ ئۆي، مۇشۇ ئىجارە دۇكانلىرىنمۇ قايتا ياسىغلى قويمايۋاتىدۇ ئەمەسمۇ، كوچىنىك ئىسكەتىنى بۇزۇۋاتىدۇ دەيدۇ، ئەمما ياسىغلى قويمايدۇ، يېگىدىن ئۆي، دۇكان سېلىشقا ئەسلا ئۇنىمايدۇ... دېمەك، ئۇ خەقنىك مەقسىتى باشقا، بىزنى زادى بۇ يەردىن قوغلاپ ئۆزلىرى ئىگە بولماقچى، ئۇنىك ئۈستىگە بىزنىك بۇ يېرىمىزگە شۆلگىيىنى ئېقىتىپ، چىشىنى بىلەپ تۇرغانلار كۆرمىك دېسىلە ھازىر... خۇدايىمغۇ تېخى ئۇنداق كۆننى بىزگە كۆرسەتمىدى، ياخشى كۆننىك يامىنى كېلىپ قالسا قېنى ئۇنى

كۆرەرمىز...

ــ ئۇنداقمۇ بولۇپ كەتمەس، سىلىمۇ قاراپ تۇرماسلا، بىزمۇ قاراپ تۇرماسمىز، تەۋەررۈك زىيىننى ئۇنداق ئاسان قولدىن چىقىرىۋىتىدىغان ئىش يوق!

باھارخان قۇدىسىنىڭ بەستىگە چۈشلۈق خېلى جېنى بار ئايال ئىكەنلىكىنى، قىزىنىمۇ خۇددى ئۆزىدەكلا بېقىپ چوڭ قىلغانلىقىنى شۇ چاغدىلا ھېس قىلغانىدى.

9

باھارخانىنىڭ ئىگىدارچىلىقىدىكى بىر دۇكاندا يېشى ئوتتۇزدىن ئاشقان بولسىمۇ خوتۇن قارىسى كۆرمەي ئۆتۈۋاتقان ھېلىماخۇن ئىسىملىك بىر موزدۇز بار ئىدى، كۈندۈزى شۇ دۇكاندا ئىش قىلاتتى، كېچىسى شۇ دۇكاندا يېتىپ-قوپاتتى، بىر ئايىغىنى 15 كۈندە ئاران پۈتتۈرەتتى، ئەمما ئايىغىنى 15 يىل چىدىغۇدەك تىكەتتى. ئۇ باھارخانىنىڭ ھمايىسىدىلا شۇنچىلىك كۈن كۆرۈۋاتقىنىغا شۈكۈر دەپ، كۈنلىرىنى ئىشتىن باش كۆتۈرمەي ئۆتكۈزەتتى، تاپقان پۇللىرىنى باھارخانغا سادىقلىق بىلەن تاپشۇراتتى. باھارخان ئۇنىڭغا كىرەكلىك بىر قىسىم پۇللارنىلا قالدۇرۇپ قالغىنىنى ئۆزى ساقلايتتى. ئۇ دۇكانداراللار ئىچىدە ئەڭ كەمبەغەل بولسىمۇ، لېكىن باھارخانغا ئەڭ سادىق ئىدى. بۇ ئائىلىدىكىلەرنىڭ كىيىۋاتقان ئايىغىلىرىنىڭ ھەممىسىنى دېگۈدەك ئۇ تىكەتتى ياكى يامايتتى.

ھېلىماخۇن باھارخانىنىڭ ئۆيىدىن ئاش-تاماق يەيتتى. سانىيە بۇ ئۆيگە كېلىن بولغان دەسلەپكى چاغلاردا قەمبەر ئەتكەن تاماقنى شۇ قاساق موزدۇز يېسىلا بولىدىغانىدەك ھېس قىلاتتى. ھېلىماخۇن قەمبەر ئېلىپ كىرگەن تاماقلارنى يەپ، قارنى تويغاندا ئىشىنى قىلاتتى، قورسىقى ئاچقاندا يەنە قەمبەرنىڭ شەپسىگە قۇلاق

سالاتتى، قەمبەر دۆكانغا كىرگەندە ئۇنىڭغا ھىجىيىپ، قاچىغا قول ئۇزارتاتتى؛ قەمبەر ئۇنىڭغا بىر نېمىلەرنى دەپ گۇڭۇرلاپ قويۇپ چىقىپ كېتەتتى، ئۇنىڭ ھەر قېتىم "قاچىنى ئۆزۈڭ يۇي" دېمەكچى بولغىنىنى ھېلىماخۇن ئېنىق چۈشىنەتتى، قاچىسىنى بىكارلاپ قازان بېشىدا قاچا يۇيۇۋاتقان قەمبەرگە تەڭلىسە قەمبەر ئۇنى تۇرۇۋېدىن سۇ تارتىشقا بۇيرۇيتتى، قەمبەر پەقەت ئۇنلا ئىشقا بۇيرۇيالايتتى. شۇنداق قىلىپ ھەر كۈنى ئىككى ۋاخ سۇ تارتىش ھېلىماخۇننىڭ ۋەزىپىسى بولۇپ قالدى.

باھارخان ھېلىماخۇن بىلەن قەمبەرنىڭ بارغانچە ئىناق ئۆتۈۋاتقانلىقىنى سەزدى. قەمبەر كېچىسى پەقەت جىم ئۇخلىمايتتى، گاھىدا ئوچۇقتىن-ئوچۇق ئىگراپ ياكى ئېغىر تىنىپ، باھارخان بىلەن گۈلەمبەرنى بىئارام قىلاتتى. باھارخان ئۇنىڭغا نەچچە دەپ، ئايرىم يەردە دۆشەكلەپ، تىللاپ بېقىپمۇ ئۇنىڭ يامان ئادىتىنى ئۆزگەرتەلمىدى، ھەر قانچە قىلسىمۇ ئۇنىڭ قولىنى كېسىپ تاشلاشنىڭ ئورنى يوق-تە! بىردىنبىر ئامال يەنىلا ئۇنى ئەرگە بېرىۋېتىش ئىدى. باھارخان كۆپ ئويلىنىپ ئاخىر ئۇنى باش-كۆزىنىڭ سادىغىسى قىلىپ ھېلىماخۇنغا ياتلىق قىلىۋېتىش قارارىغا كەلدى. بۇ قارار قەمبەرگە ئۇقتۇرۇلغاندا ئۇنىڭ يوغان كۆزلىرى تېخىمۇ يوغان ئېچىلدى، لەۋلىرىنى ئۆمەللەتتى: "ئانا... ئانا... ئۇ... ئۇ... " دېگەندەك بىر گەپلەرنى قىلىپ، ئۆزىنىڭ بۇنىڭدىن ھەيران قېلىۋاتقانلىقىنى ئىپادىلىدى.

— ماقۇل دە قىزىم، يېشىڭمۇ بىر يەرگە باردى، بۇنداق ئۆتىۋەرسەڭ قاملاشمايدىكەن. خوتۇن خەق دېگەن ئەردە ياخشى، كۆزۈمنىڭ ئوچۇقىدا سېنى ياتلىق قىلىپ بىر ئەرنىڭ قولىغا تۇتقۇزاي. ئۇ ساڭا كۆيۈنىدۇ، بىر ئوبدان ھۇنەرى بار، ساڭا توپلەي تىكىپ بېرىدۇ، مۇشۇ ئۆيدە تۇرىدۇ، ھېچنەگە بارمايدۇ، قېشىڭدا مەن بار قىزىم، ھېچنېمىدىن ئەنسىرىمە...

قەمبەر بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ يەنە ھەيران بولۇپ قاراپ تۇردى،

باھارخانىسىغا ئىچى سىيرىلغاندەك بولدى. ئۇ پەقەت ئەقلى ۋە تىلىدىكى كەمتۈكلۈك تۈپەيلىدىن ئاشىۇ كۆرۈمسىز، قاسماق موزدۇزغا تەۋە بولۇپ كېتەتتى، "تەقدىر شۇنداق ئوخشايدۇ، ــ دەپ ئويلىدى باھارخان، ــ ھەر ئىككىلىسى خۇدايىمنىڭ ئاجىز بەندىسى، ھازىر بۇنداق تۇرغان بىلەن ئەتىگىچە ئۆزىمىز ئوڭشۇالمىز، تۇرمۇش قورۇقۇالغاندىن كېيىن بىرى ئۆزىنىڭ يامان ئادىتىنى تاشلايدۇ، بىرى ئۆز ئارزۇسىغا قېنىپ، مېنىڭدىن ئۇ دۇنيا بۇ دۇنيا خۇش بولۇپ كېتىدۇ..."

ئابدۇباقىنىڭ بۇ ئىشتىن قورسىقى كۆپتى:

ــ ئادەم چىقمىغاندەك ئەمدى شۇ موزدۇزنى تاپتىڭىزما!؟ ما خەق ھېلى گەپ تاپىدۇ جۇمۇ، ئويلاپ ئىش قىلىڭ!؟

ــ نېمە دەپ گەپ تاپقۇدەك؟!

ــ ئىككىسىنىڭ بىرەر چاتىقى بار دەپچۇ؟!

ــ يوقالغىنە ماڭ! ــ دېدى باھارخان غەزەپ بىلەن، ــ قەمبەر سېنىڭ نېمەڭ، ئۆز ئاچاڭغىمۇ شۇنداق قارا چاپلامسەن، شۇ گەپنى خوتۇنۇڭ بىلەن سەن تاپمىساڭ ھېچكىم تاپمايدۇ!

ــ قېنى قاراپ تۇرۇڭ!

ــ يوقالغىنە جۇگۇ ئىچىمنى ئىلەشتۇرمەي!

ــ نەگە يوقىلىمەن نەگە!! ــ دەپ ۋارقىرىدى ئابدۇباقى ئاچچىقتىن لاغىلداپ تىترەپ، ــ يوقالسا ئاۋۇ قاسماق موزدۇز يوقالسۇن!

ــ ئۇ ھېچنەگە يوقالمايدۇ، قولىدا ھۇنىرى بار. ئۆزۈڭنىڭ قولىدىن پوق كەلمەيدۇ، يەنە نېمە يوغان گەپ قىلىسەن؟! بېرىپ خوتۇنۇڭنى باشقۇر، خوتۇنۇڭ كوچىغا چىقىپ كەتكىلى نەۋاخ، بېرىپ تېپىپ كەل!

ــ نەگە بارسا بارسۇن ئۇنداق قانجۇق، ئىزدىمەيمەن...

ــ خوتۇنۇڭنى باشقۇرالمىغان ئادەم نېمە ئىش قىلىسەن بۇ يەردە، مېنى باشقۇراي دەمسەن؟!

بۇ گەپ ئابدۇباقىغا تازا تەگدى، ئاچچىقتىن بېشىنى چۆرۈپ، تالاغا چىقىپ نەلەرگىدۇر يوقالدى.

سانىيە قېينانىسىنىڭ ئۇ قارارىدىن ئۆزىنىڭ بۇرۇنقى بىر خىيالىنى ئاختۇرۇپ تاپتى: قەمبەر ئەتكەن تاماقنى شۇ موزدۇز يېسىلا مۇۋاپىق.

— بۇمۇ بوپتۇ، — دېدى ئۇ زاكىلىق ئارىلاش كۈلۈپ، — لېكىن ئۇ ئادەم كۆيۈگۈللۈققا يارامدىكىن تاك؟!

— ياراپ قالار، — دېدى باھارخان ئىشەنچ بىلەن، — قەمبەرگە زادى شۇنداق يۇۋاش، سادىق ئادەم لازىم.

قەمبەرنى ئالدىغانلىقىنى ئاكىلىغاندا ھېلىماخۇننىڭ قولىدىن بولقىسى چۈشۈپ كەتتى، ئۆزىنىڭ قۇلىقىغا ئىشەنمەي قالدى:

— با... با... باھارخاچا، نېمە دەيلا؟!...

— ئىككىگلارنىڭ بېشىنى قوشۇپ قويايلىمىكى دەۋاتىمىز.

ھېلىماخۇننىڭ يۈرىكى مومدەك يۇمشاپ ئېرىپ كەتتى. كۆزلىرى خۇشاللىقتىن چاقناپ، ئاندىن ياشقا تولدى، ئەمما ئۇ ھەر قانچە تەسىرلىنىپ كەتكەندىمۇ ئۇنى ئىپادىلەشكە يەنىلا قاشاكلىق قىلاتتى، ئۇ پەقەت ھاياجاندىن بوغۇلۇپ تۇرۇپ ئېغىزىنى ئۆمەللەتتى:

— با ...باھارخاچا، مەن مەشھەدە ئۆلگىچە سىلىگە كۆيۈگۈل بولاي، ئىشلىرىنى قىلاي... تويلۇقنى مەن ئىشلەپ قايتۇراي!...

— تويلۇقتىن غەم قىلما، بۇ ئۆيمۇ ئۆزۈڭنىڭ ئۆيىدەك، بۇنىڭدىن كېيىن قەمبەرگە ئوبدان قارىساڭ شۇنىڭ ئۆزى كۇپايە، بېشىڭنى سىلىغىنىمنى ئېسىڭدىن چىقىرىپ قويمىساكلا بولدىغۇ!

— چوقۇم ئېسىمدە ساقلايمەن! ...— ئۇنىڭ ئاۋازى زىيادە خۇشاللىقتىن تىترەپ كەتتى، بىر ھېسابتا ئۇ بولغۇسى قېينانىسىغا چىن دىلىدىن مۇشۇنداق قەسەم بەردى.

شۇنداق قىلىپ ئۇ ئىككىسىنىڭ تويى بولدى. تويغا جىق ئادەم قاتناشمىدى، قاتناشقانلارمۇ بۇ توي ھەققىدە ئاللىقانداق

گەپلەرنى قىلىشپ كەتمىدى.

ھېلىماخۇننىڭ تويدىن ئاۋۋاللا تۇزلىپ، خېلى چىرايلىق بىر ھۇجرا تۇسىگە كىرگەن دۇكىنى توي كېچىسى خۇددى ئۇنىڭ شاھانە ھەرەمخانىسىغا ئايلاندى. سۈپىغا سېلىنغان يېڭى يوتقان-كۆرپىلەر ۋە شۇ تۆشەك ئۇستىدە ياتقان قاملاشقان چوكان ئۇنىڭ بۇ دۇنيادا ئېرىشكەن ئەڭ چوڭ بەختى ئىدى. ئۇ تۇنۇگۈنلا تېخى ناھايىتى ئەبگا بىر ئادەم ئىدى، مانا ئەمدى پېشانىسىنىڭ ئوڭلۇقىدىن بىر يۇمىلىنىپلا بەخت ئىگىسىگە ئايلاندى.

ھېلىماخۇن كىيىملىرىنى ئالدىرىماي سېلىپ يوتقانغا كىردى، ئۈزۈندىن بېرى يەردە سۆرىلىپ، جېنى قاقشاپ يۈرگەن پاقا كۆلچەكنى كۆرگەندەك يايراپ كەتتى، قەمبەر شۇ كۆلچەكتە تىترەۋاتقان نازۇك قۇمۇشقا ئوخشايتتى...

ئابدۇباقى بۇ كەچتە خوتۇنىدىن يىراق يەردە ئىچى پۈشۈپ ياتاتتى، توختىماي تاماكا چېكەتتى.

51

— ئۆينى ئىسلىماي ئۇخلىساڭ بولمامدۇ ھەي بىر نېمە! — دەپ ئاچچىقلاندى سانىيە.

ئابدۇباقى ئىلگىرى تاماكىنى تالادا چېكىپ كىرەتتى، بىراق بۈگۈنكى ئەھۋال باشقىچە ئىدى، ئۇ قەمبەر بىلەن شۇ چۈپرەندە موزدۇزنىڭ بىر ھۇجرىغا جەم بولۇپ قېلىشىنى كۆڭلىگە ھېچ سىغدۇرالمايۋاتاتتى، ئىچى ئاچچىققا تولۇپ، يۈرىكى ئەلەمدە مۇجۇلۇۋاتاتتى... ئۇنى ئاز دەپ خوتۇنى ئۇنىڭ يەنە تەتۈر قىلىۋاتاتتى. ئۇ چىدىيالمىدى:

— ئۇيقۇڭلىنى ئۇخلاڭلا، تاماكا چەككىلىمۇ قويمامدىكىنە ئەمدى، ئۆينى ئىسلىسام ئۆزۈمنىڭ ئۆيى...

— ئۆي سېنىڭ بولسا مەن كىمنىڭ؟! ماڭا بىر قارىغىنە ھەي يۈزسىز، — سانىيە ئۇنىڭغا غەزەپ بىلەن ھومايدى.

ئابدۇباقى سانىيەنى مېنىڭ دېيەلمەيتتى، چۈنكى بۇ خوتۇنىنىڭ ۋۇجۇدىغا تېخى ئىگە بولالمىغانىدى، شۇڭا ئۇ

گاڭگىراپ تۇرۇپ قالدى.

ــ خىيالىڭدا ســـەن مېنى نېمە كۆرۈۋاتىسەن!؟ ماڭا قاراپ تۇرۇپ بىر گەپ قىلە!

ئابدۇباقى ياستۇقنى مەيدىســـىگە بېسىپ، پەگاڭا بېشىنى ساڭگىلىتىپ دۇم ياتاتتى، ئۆچمىگەن تاماكىسىدىن يەنىلا ئىس چىقىۋاتاتتى.

ــ ماڭا قارا دەيمەن ھەي خام قاپاق بەگگى، مەن ســـېنىڭ نېمەڭ!؟

ئابدۇباقى خوتۇنىنىڭ سۆر-ھەيۋىسىدىن يەنە تەمتىرىگىلى تۇردى، بۇنداق چاغدائۇ خوتۇنىنىڭ كۆزىگە دادىل تىكىلەلمەيتتى، گەپ قىلسا باشـــقا ياقتا قارىۋېلىپ خىيالىغا كەلگەنچە سۆزلەپ قويۇپ، ئارقىدىن يەنە ئۆزىنىڭ گېپىدىن ئەنسىرەپ كېتەتتى.

ــ ماڭا قاراپ بىر گەپ قىلىپ باقە سەن، مەن يا كۆزۈگگە جىن كۆرۈنەمدىم؟ قاچانلا قارىسا كۆزۈگنى مەندىن ئەپقاچىسەن، خۇدۇكۇڭ بارمۇ يا؟!

ــ يوق گەپنى قىلماڭلا...

ــ تووا، سەندەك بىر نېمە بىلەنمۇ ئۆي تۇتۇپ يۈرۈۋاتىمەن-ھە! ئىچىگنى ئىسلىماي نېمە گېپىڭ بولسا دېمەمسەن؟! ئاناڭغا ھەر گەپنى قىلسەنۇ ماڭا قىلساڭ بولمامدىكەن!؟

ــ گەپ دېگەننى ئاڭلايدىغان ئادەمگە قىلىمىز.

ــ مـــەن گەپ ئاڭلىمامدىكەنمەن؟ ئېغـــىزى ئېچىلدىغۇ ما نېمىنىڭ...

ــ خوتۇن خەقنىڭ مانداق ياۋاشراق بولغىنىنى كۆرگەن...

ــ مـــەن قانداقكەنمـــەن، ياماڭ بولـــۇپ تېرەگنى تەتۇر سويمىغاندىمەن!

ــ مانا ئەمەســـمۇ مانا، مۇشـــۇمۇ خوتۇن خەق قىلىدىغان گەپمۇ ئەمدى...

ــ ھەي سەن تولا چىشمىغا تەگمە، ياماڭ بولۇپ بىر نېمە

قىلدىڭمۇ سېنى!؟

ـــ قىلمىدىڭلىما، نەچچە قېتىم مەشەدە ماڭا ھەيۋە قىلمىدىڭلىما، ئانامنى دېمىسەم، سىلىنى خوتۇن كىشىكەن دېمىسەم... مەنمۇ...

ـــ ھە نېمە قىلالايتتىڭ، ئۇرامتىڭ مېنى!؟ ئۇخلاپ چۈشۈڭ، ئەگەر ماڭا چېقىلساڭ بىر يېرىڭنى چىشلەپ ئۈزۈۋالىمەن!

بۇ گەپتىن ئابدۇباقى ئىختىيارسىز تىترەپ كەتتى. سانىيە ئۇنى مەيلى غەزەپتىن ياكى ھاياجاندىن بولسۇن ئۆزىگە زادى چېقىلدۇرمايدىغاندەكلا قىلاتتى. بۇنداق خوتۇننىڭ ئەمدى نېمە كېرىكى؟

ـــ ئەڭ ياخشىسى، ئاجرىشىپ كېتىلى...ـــ دېدى ئابدۇباقى خوتۇنىغا يالتىيىپ قاراپ، ئۇ بۇ گەپنى دەپ بولۇپلا يەنە بېشىنى تۆۋەن سالدى.

ـــ نېمە!؟ ئاجرىشىلى؟! ـــ سانىيەنىڭ كۆزلىرى غەزەپتىن چەكچەيدى، زۇۋانى چوڭايدى، ـــ مەن ساڭا ئاجراشقىلى تەگكەن ئەمەس، قاچان ئاجراشقۇم كەلسە شۇ چاغدا ئاجرىشىمەن، كۆرۈڭە تېخى، مېنى قويۇۋېتەرمىش! خورىكىڭ ئەجەب ئۆسۈپ قاپتۇغۇ سېنىڭ، ئۆچۈرە تاماكاڭنى! ئۆينى ئىسلاپ بولدۇڭ! يەرگىمۇ بىر مۇنچە تۈكۈرۈپ بولدۇڭ! ...ـــ ئابدۇباقى تاماكىسىنى ئاخىرقى قېتىم كۈچەپ شوراپ بولغىچە سانىيە جىلە بولۇپ ئۇنىڭ ئالدىغا دېۋەيلەپ كەلدى، ئابدۇباقى تاماكىسىنى ھاپلا-شاپلا يەرگە تاشلىدى. سانىيە يەرگە چۈشكەن تاماكىنى دەسسەپ ئېزىۋەتتى.

ئۆي ئىچى قاراڭغۇلۇققا ۋە تىمتاسلىققا چۆمدى. ئابدۇباقى خوتۇنىغا قارىدى، غېمىدە يوق ئۇخلاپ كەتكەن خوتۇنى گويا تاۋۇت ئىچىدىكى جەسەتكە ئوخشايتتى. ئابدۇباقى تۈيۈقسىز شۇركىنىپ كەتتى، خوتۇنى زادى ھەر قاچان جىنسىي ھەۋەستىن خالىي ئۆلۈكتەك تىنچ ياتاتتى. شۇنداق بولۇشى كېرەكمۇ؟ خوتۇن دېگەننى نېمىگە ئالىدۇ كىشى؟! تويدىن ئاۋۋال ئۇ سانىيەگە

تاتلىق سۇيمىغا قارىغاندەك قاراپ نەپسى تاقىلدىغان بىلەن، ۋەسىلىگە يەتكەندە پاقا تەشكەن سۇيمىدەك قاراپ تۇردى، ئۆزىنىڭ قانداقسىگە سولۇشۇپ كەتكىنىنى بىلمەيلا قالدى. ئاشۇ توي كېچىسىدىكى مەغلۇبىيەت ئۇنى سەۋدايى، لەقۋا قىلىپ قويدى. ئارزۇيىدىكى ئىشنى ئويلىغانچە قاملاشتۇرالمىدى، خوتۇنىنىڭ غۇرۇرى بىلەن تەڭ ئۆزىنىڭمۇ ئەرلىك غۇرۇرى تۆكۈلدى. سورۇنلاردا خوتۇنلار ھەققىدە ئەپسانە پاراڭلار بولغاندا ئۇ چاندۇرماي ئولتۇرغان بىلەن دەردىنى ئىچىدە بىلدى. ھەر بىر كېچىنى ئىنتايىن تەستە ئۆتكۈزۈپ كەلدى، ئەمما خىيالىدا ئاغىنىلىرى ئۇنى ھەر كېچە مەسخىرە قىلىپ، مازاق-چاقچاقلارغا كۆمۈۋېتەتتى...

ئەمەلىيەتتە سانىيەمۇ بەزى كېچىلىرى ئۇخلىيالماي جىلە بولاتتى. ئابدۇباقىنى ئىچىدە قارىغاپ، ئاندىن بۇنىڭدىنمۇ ئىچى پۇشۇپ باشقا خىياللارنى سۈرەتتى. توي كېچىسى ئىش ئەپلەشمىگەندىن تارتىپ ئۇ ئۆزىنى قاتتىق ئەخمەق قىلىنغاندەك ھېس قىلىپ، ئابدۇباقىنى نۆلگە چىقىرىپ كۆڭلى تىندى. ئاندىن ئۆزى ياخشى كۆرمەي، چۈشەنمەي تەگكەن بۇ ئەردىن يىرگىنىپ، ئۆزىنى قاچۇرۇپ، ئۆزىنىڭ بۇرۇنقى ئادىتى، شېرىن خىياللىرى بىلەن بەند بولدى...

سانىيە تۇنجى تەسىراتقا بەك سەزگۈر ئىدى، بىرەرسى بىلەن تۇنجى كۆرۈشكەندە ئۇنىڭغا كۆڭلىدە يا ئۇنداق يا بۇنداق دەپ باھا بېرەتتى، ياقتۇرىدىغان ياقتۇرمايدىغىنىنى ئېنىق ئايرىيتتى، ئۇتتۇرىدا ھېچنېمە قالدۇرمايتتى. ئەمما توي ئىشىدا ئۇ بولغۇسى ئېرىگە ئېنىق ھۆكۈم قىلالمىدى، يەنە بىر جەھەتتىن ئۆزىگە ئۆزى خوجا بولالمىدى. شۇنداق قىلىپ، بۇ يارىماس ئەرنىڭ بەختسىز خوتۇنى بولۇپ قالدى...

ئىككىسى بۇرۇقتۇرمىلىقتا ياتقاندا ھېلىماخۇننىڭ دۇكىنىدىن تۈيۈقسىز قەمبەرنىڭ ئۇزۇپ-ئۇزۇپ ئىگىرىغان ئاۋازى ئاڭلاندى-

يۇ يەنە بىر دەمدىلا پەسلەپ كەتتى، بۇ ئاۋازدىن ئابدۇباقىنىڭ يۈرىكى ئېغىپ كەتتى، سانىيەنىڭمۇ ئارامى بۇزۇلدى. ئادەتتە بىرەر غەيرىي تەۋسىنى ئاڭلىسىلا ئەنسىرەپ ياتالمايدىغان باھارخان بۇ ئاخشىمى ئورنىدىن قوزغالمىدى، گۈلەمبەر ئانىسىغا قاراپ جىم ياتقاندەك قىلغان بىلەن زادىلا ئۇخلىيالمىدى.

گۈلەمبەر ئاچىسىنىڭ بۇنىڭدىن كېيىن شۇ قاسماق موزدۇزنىڭ دۇكىنىدا تۇنەيدىغانلىقىنى ئويلىسىلا كۆڭلى بىر قىسما بولاتتى. ئۇ كىچىكىدىنلا باھارخانىنى ئانام دەپ كەلگەن، لېكىن كىچىكىدە بىر قېتىم قوشنىسىنىڭ قىزى بىلەن بىر نېمىنى تالىشىپ ئۇرۇشۇپ قالغاندا ئۇ قىزنىڭ ئاپىسى گۈلەمبەرنى "ماڭە بېرىپ هويلاڭدا ئوينا سىراڭنىڭ قىزى، خۇي-پەيلىڭ ئاپاڭ قەمبەر سىراڭغىلا ئوخشاپتۇ" دەپ تىللىغانىدى. كېيىن ئابدۇباقىمۇ بىر قېتىم ئۇنى ئانىسىدىن پۇل سورىغۇزۇشقا ئۇنىتالماي مەستلىكىدە "هاراملىق" دەپ سالغانىدى. ئادەتتە باشقىلارنىڭ ھەر قانداق گېپىگە سەزگۈر گۈلەمبەر ئۇ گەپتىن يىغلاپ ئانىسىغا دەرد تۆكتى، باھارخان ئابدۇباقىنى بىر مۇنچە تىللاپ ئۆيدىن قوغلاپ چىقاردى. شۇنىڭدىن كېيىن گۈلەمبەرنىڭ كۆڭلىگە بىر گۇمان چۈشتى، زىيادە خىيالچان بولۇپ كەتتى، قەلبىدە ئەزەلدىن تولۇن ئايدەك يورۇق بىر ئانىنىڭ يۈزىنى بۇلۇت توسۇۋالغاندەك بولدى. ئۇ شۇ گۇماندىن ئىزچىل يانماي، چىرايىنى قەمبەرگە سېلىشتۇرۇپ ھەم باشقا نازۇك تۇيغۇلىرىغا ئاساسلىنىپ قەمبەرنىڭ ئۆزىنىڭ ئاچىسى ئەمەس بەلكى ھەقىقىي ئانىسى ئىكەنلىكىنى پەملىدى، بىراق بىر بالىنى تۇغۇپ قويۇش بىلەن ئۇنىڭغا ئىگە بولالمىسا ئۇنى قانداقمۇ ئانا دېگىلى بولسۇن؟ ئۇنداقتا ئاتىسى كىم؟

بىر كۈنى گۈلەمبەر ئانىسى بىلەن يالغۇز قالغان چاغدا ئاخىر غەيرەتكە كېلىپ ئېغىز ئاچتى:

— ئانا، سىزدىن بىر ئىشنى سورىسام بولامدۇ؟

— ھە، نېمىنى سورايتىتىڭ؟

ـــ مېنى زادى كىم تۇغقان؟
ـــ توۋا، سېنى ئاناڭ تۇغمىسا كىم تۇغىدۇ؟
مېنى قەمبەر ئاچام تۇغۇپتىكەنمىشقۇ؟
ـــ كىم شۇنداق دەيدۇ؟
ـــ ھېچكىم...
ـــ بىرسى سېنى يەنە تىللاپتۇ-دە!
ـــ راست گەپ قىلىڭە ئانا، سىز يەنىلا مېنىڭ ئانامغۇ؟!
ـــ ئاناڭ دېگەن مەن، شۇنى ئۇقساڭ بولدى!
ـــ سىزغۇ مېنىڭ ئانام، لېكىن مېنى كىم تۇغقان؟
ـــ مەن سېنى يا تالادىن كۆتۈرۈپ كىرمىسەم نېمىگە گۇمان قىلىسەن؟!
ـــ مۇنداقلا سـوراپ قويدۇم ئانا، خاپـا بولۇپ كەتمەڭ، ئەمدى ئىككىنچى سورىمايمەن...
ـــ قەمبەرمۇ مېنىڭ قىزىم، سەنمۇ مېنىڭ قىزىم، قەمبەرنىڭ قىزى بولساڭمۇ سەن يەنە بەربىر مېنىڭ قىزىمغۇ؟! نېمە ئۇنى-بۇنى تالىشىپ يۈرۈيسەن؟

شۇنىڭدىن كېيىن گۈلەمبەر ئۇ گەپنى قايتا تىلغا ئالمىدى، بەزىدە قانداقتۇر بىر ئىشلاردىن قاپىقى تۇرۇلۇپ قالغان باھارخاننى كۆرسە، ھەمىشە خىيالىي يۈرۈيدىغان، كۈلۈپ تۇرىدىغان قەمبەر ئۇنىڭغا سـۆيۈملۈك بىر ئانىدەك كۆرۈنۈپ كېتەتتى. ئەمما ئۇنىڭ ياتلىق بولۇپ كېتىشى بىلەن تەڭ گۈلەمبەر ئۇنى ئانام دەپ ئانچە ئويلىماس بولدى.

10

شـۇنداق قىلىپ قەمبەرنىـڭ تەقدىرى ئانىسـىنىڭ بىر ئوي-خىيالـى بىلەنلا ئۆزگەردى، باھارخـان دانا رەھبەردەك كەسـكىن بىر بۇيرۇق بىلەنلا ئەيىبناق قىزىنى ئۇ ئەسـلىدىنلا

موهتاج بولغان بىر ئەرگە چېتىپ، ئۇنىڭ يېرىم جېنىنى پۈتۈن قىلدى. بىر ئەرگە ياتلىق بولماستا ھېچنېمىگە ھېساب بولمىغان بىر ھېسسىياتلىق ۋۇجۇدنى مۇرادىغا يەتكۈزدى. كۆپتىن بېرى يوشۇرۇن تەقەززالىقتا ياشاپ كەلگەن قەمبەر تويدىن كېيىن بەختكە ئېرىشتى، سېھرىلىك سەزگۈلىرىنىڭ قات-قات تۈگۈچلىرى ئاستا-ئاستا يېشىلدى.

ئون نەچچە يىل ئاۋۇال ئۇ بىر دۇكانچىنىڭ زورلۇقىغا ئۇچرىغان، دۇكانچى "سىز بەك چىرايلىق، سىزنى خوتۇنلۇققا ئالىمەن، بويىنىڭىزغا ئالتۇن زەنجىر ئاسىمەن" دەپ بىر ياقتىن ئالداپ-سىلاپ، بىر ياقتىن ئۇنىڭ نومۇسىغا تەگكەنىدى، كېيىن دۇكىنىنى تاقاپ يوقالدى.

شۇنچە يىللاردىن كېيىن قەمبەر ئاخىر جايىنى تاپتى، باھارخانىمۇ ناھايىتى ئېغىر بىر روھىي بېسىمدىن قۇتۇلدى. قەمبەر ئۇ موزدۇزغا تېگىپلا قاملىشىپ كەتتى ۋە ئېرىگە ئاجايىپ ئۆگىنىپ قالدى. گۈلەمبەرلا ئەمەس، شۇ ئۆيدىكى ھەممەيلەن، دۇكاندارلار ۋە قوشنىلارمۇ قەمبەردىكى ئۆزگىرىشلەرنى ھېس قىلىشتى، ئۇنىڭ چىرايىدىن ئاللىقانداق شادلىق، بەختىيارلىق جىلۋىلىنىپ تۇراتتى، بۇرۇنقىدەك سۆلغۇن، سۆرەلمە ئەمەس ئىدى. بۇيرۇلغان ئىشنى چەبدەس قىلاتتى، بۇرۇن زادىلا دېيەلمەيدىغان سۆزلەرنى دەپ مەقسىتىنى ئۇقتۇرۇۋاتاتتى، شۇ ھالەتتە گويا ئەمدى تىلى چىقىۋاتقان كىچىك بالىغا ئوخشايتتى. قەمبەرگە ئېرىشكەندىن كېيىن ھېلىماخۇنمۇ ئېرىنچەكلىكنى تاشلىدى، ئاياغنى ئىتتىك يامايدىغان بولدى.

گۈلەمبەر ئاكىسى ئابدۇباقى بىلەن سانىيەنىڭ مۇناسىۋىتىگە قاراپ، بۇلارنىڭ تويى بىر بىمەنە بىرلىشىش دەپ ھۆكۈم قىلىۋەتكەنىدى. يېقىندا يەنە قاملاشمىغان بىر توي بولدى، ئەدەبىيات دەرسى بېرىدىغان چىمەنگۈل خانىم ئۆزىگە پەقەت ماس كەلمەيدىغان بىر ئادەمگە تەگدى. ئۇ ئادەم ماتېماتىكا دەرسى

بېرىدىغان، كىيىنىشىگە دىققەت قىلمايدىغان، دەرسنى ناھايىتى تېز سۆزلەيدىغان، ئاچچىقى يامان، قىلىقى سەت بىر ئوقۇتقۇچى ئىدى. بىر قېتىم مەۋسۇملۇق ماتېماتىكا ئىمتىھاندا سىنىپتىكى ئوقۇغۇچىلارنىڭ نەتىجىسى ئومۇمىيۈزلۈك تۆۋەن چىقىپ قالغاندا ئۇ سىنىپقا خاپا كىرىپ "مەكتەپ ماڭاشىمنى تۇتىمەن، تۇتىمەنلا دەيدۇ، ئەمدى تۇتىمەن دېسە ما يېرىمنى تۇتۇڭ دەيمەن" دەپ جان يېرىنى كۆرسەتكەندە، ئوغۇللار پاراققىدە كۈلۈشۈپ، قىزلار بېشىنى تۆۋەن سالغانىدى. چىمەنگۈل خانىم پاكىز، چىرايلىق كىيىنىپ يۈرەتتى، دەرسنى ياخشى سۆزلەيتتى، قاچانلا قارىسا نازاكەتلىك، يېقىملىق كۆرۈنەتتى. سىنىپتىكى كەپسىز ئوغۇللار ئۇ خانىمنىڭ شۇ مىجەزىنى بىلمۇېلىپ، بەزىدە ئۇنى ئوڭايسىزلاندۇراتتى. چىمەنگۈل خانىمنىڭ تويى بولىدىغانلىق گېپى تارقىلىپ يۈرگەن كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئۇ خانىم سىنىپقا دەرس ئۆتكىلى كىرىپ، ھەممەيلەن ئورنىدىن تۇرغاندا بىرسى يېنىدىكى ساۋاقدىشىدىن بىزار بولغاندەك: "بوپتۇ، ۋاي بوپتۇ، چىمەنگۈل خانىم ئەرگە تەگسە بوپتۇ، سېنىڭ ئاچاڭمۇ ئەرگە تېگىدىغۇ! نېمە كەچكىچە كوتۈلدايسەن!" دەپ، چىمەنگۈل خانىمنى ھۆپپىدە قىزارتىۋەتكەن، ئوقۇغۇچىلارنىڭ ھەممىسى ئۇزاققىچە پىخىلداپ كۈلۈشكەنىدى.

چىمەنگۈل خانىم ئالىي مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان ۋاقتىدىلا شېئىر ئېلان قىلىپ بەلگىلىك ئىناۋەت قازانغان، ئەدەبىياتقا كۆچلۈك ئىشتىياقى بار بىر ھەۋەسكار ئىدى، خاتىرىلىرىدىكى ئېلان قىلىنمىغان شېئىرلىرىنى ئوقۇغۇچىلارغا ئوقۇپ بېرەتتى. بۇ چاغلار ئۇ خانىمنىڭ خىزمەتكە يېڭىدىن كىرىشىپ ئوقۇتقۇچىلىققا چىن دىلىدىن بېرىلگەن، قەلبى قىزغىنلىققا تولغان چاغلىرى بولغاچقا دەرس بەرگەن ئوقۇغۇچىلىرى بىلەنمۇ ئىچقويۇن-تاشقويۇن بولۇپ كەتكەنىدى، قىزلارنى ياتقىغا باشلاپ ئۆزى تاماق ئېتىپ مېھمان قىلاتتى، يېڭىدىن يازغان شېئىرلىرىنى ئوقۇپ بېرەتتى،

گۈلەمبەرمۇ بىر نەرسە يېزىپ قالسا شۇ خانىمغا كۆرسىتىپ پىكىر ئالاتتى، چىمەنگۈل خانىم ئۇنىڭغا ئۆزى بىلىدىغان ئەدەبىيات نەزەريىلىرىنى زېرىكمەي سۆزلەپ بېرەتتى ۋە ئۇنى دادىل يېزىشقا، باشقىلارنى زادىلا دوراپ قالماسلىققا ئىلھاملاندۇراتتى. چىمەنگۈل خانىم قىزلارغا دائىم ئۆزىنىڭ ئالىي مەكتەپتىكى ئوقۇش ھاياتىنى سۆزلەپ بېرەتتى، گۈلەمبەر ئۇ خانىمنىڭ ھاياجانلىق گەپلىرىدىن ئاجايىپ كۆڭۈللۈك، غايىۋى بىر مەكتەپ ھاياتىنى تەسەۋۋۇر قىلاتتى، يەنە ئىككى يىلدىن كېيىن چوقۇم ئالىي مەكتەپ ئىمتىھانىدىن ئۆتۈپ، باشقا بىر ئېسىل شەھەر ۋە ئېسىل مەكتەپ مۇھىتىدا ياشاپ بېقىشنى ئارزۇ قىلاتتى؛ مۇنداقچە ئېيتقاندا، چىمەنگۈل خانىم گۈلەمبەرگىلا ئەمەس باشقا قىزلارغىمۇ بىر ئۈلگە بولۇپ، ئۇلارغا ئۆزىنىڭ كەلگۈسىدىكى گۈزەل ئوبرازىنى تەسەۋۋۇر قىلغۇزاتتى؛ قىزلار چىمەنگۈل خانىمنىڭ ۋۇجۇدىدىن ئۆزلىرىنىڭ كېلىچەكتىكى ھالىتىنى كۆرگەندەك بولاتتى، شۇڭا بۇ خانىم توي قىلغاندىمۇ قىزلار خۇددى ئۆز ئىشىدەك بىلىپ ھەر خىل خىيالىلارنى قىلىشتى.

چىمەنگۈل خانىم بىر ھەپتىلىك ئارام ئالغاندا گۈلەمبەرنىڭ ئۇ خانىمنى بەك كۆرگۈسى كېلىپ كەتتى، تويدىن كېيىن ئۇ خانىمدا قانداق يېڭى ئالامەتلەرنىڭ پەيدا بولىدىغانلىقىغا قىزىقتى. باشقا قىزلار "چىمەنگۈل خانىم سىنىپقا چوقۇم پەچەت كىيىنىپ كىرىدۇ" دېيىشەتتى. ئەمما گۈلەمبەر چىمەنگۈل خانىمنىڭ كىيىنىشلىرىدىن كۆرە ئۇنىڭ قانداق چىراي ئىپادىسى بىلەن سىنىپقا كىرىدىغانلىقىغا ۋە ئوقۇغۇچىلىرىغا قانداق تەرزدە قارايدىغانلىقىغا ھەم شۇنىڭدىن كېيىن ئوقۇغۇچىلىرىغا قانداق مۇئامىلە قىلىدىغانلىقىغا بەك قىزىقاتتى. سىنىپىدىكى ئوغۇللار بولسا "ئۇ خانىم توي قىلىپلا قېلىنىلىشىپ كېتىدۇ، بىزنى قورقماي تىللايدىغان بولىدۇ، بىر ئىش بولسلا ئېرىگە دەيدۇ، ئۇ شاتراق ئەپەندى خوتۇنىنىڭ گېپىگە كىرىپ بىزدىن ئۆچ ئالىدۇ" دەپ

يۈرەتتى.

ھەپتە ئۆتـــۈپ چىمەنگۈل خانىمنىڭ دەرســـكە كىرىدىغان ۋاقتىمۇ كەلدى، دەرســـكە كىرىش قوڭغۇرىقى چېلىنغان ھامان ئوقۇغۇچىلارنىڭ ھەممىســـى بـــر خىل ھاياجـــان، قىزىقىش، جىددىيلىشـــش ئىچىدە ئۇ خانىمنىڭ سىنىپقا كىرىشىنى كۈتۈپ تۇرۇشـــتى. ھايال ئۆتمەيلا چىمەنگۈل خانىم ســـىنىپقا ناھايىتى تەبىئىي قىياپەتتە كىرىپ كەلدى ۋە ئىشـــكنى ئاســـتا يېپىپ، ســـالماق قەدەم تاشـــلاپ مۇنبەر ئالدىغا كەلدى، ئـــۆرە تۇرۇپ ھۆرمەت بىلدۈرۈۋاتقان ئوقۇغۇچىلىرىغا قاراپ، ئۇلارنىڭ ئۆزىگە ناھايىتى دىققەت قىلىۋاتقانلىقىنى بايقاپ ســـەل خىجىل بولدى، "ئولتـــۇرۇڭلار" دەپ بولغاندىن كېيىن يوقلىمىغا قارىغان بولۇپ بىر پەس تۇرۇپ قالدى، يۈزى ســـەل-پەل قىزاردى. قىزلار ئۇنى ئوغۇللاردىنمۇ بەك ســـەزگۈرلۈك بىلەن بايقاپ، تويدىن كېيىن بولىدىغان ئاللىقانداق ئىشلارنى ۋە ئۆزگىرىشلەرنى ئىنچىكىلىك بىلەن ئويلاپ، خىياللارغا چۆكۈشتى. خانىمغا سەزگۈرلۈك بىلەن دىققەت قىلىپ ئولتۇرغان گۈلەمبەر خانىمنى بىر كېچىدىلا قېرىپ كەتكەندەك، بۇرۇنقىدىن بىچارىلىشىپ قالغاندەك ھېس قىلىپ، كۆڭلى يېرىم بولدى.

ئەتىسى چىمەنگۈل خانىمنىڭ ئېرى دەرس ئۆتكىلى كىردى، دەرسنى ئاۋۋالقىدەكلا، ھېچ ئىش بولمىغاندەكلا ئۆتىۋەردى. بىراق ئوقۇغۇچىلار ئۇنىڭ دەرسىنى كۆڭۈل قويۇپ ئاڭلىمىدى. ئوغۇللار ئۇنى ئىچىدە تىللاپ، يەرگە پات-پات تۈكۈرۈپ قويۇشتى؛ قىزلار ئۇنىڭ يېڭى شـــىمىغا ئىختىيارســـز دىققەت قىلىشىپ، ئۇنىڭ ھېلىقى ئۇنتۇلغۇسىز ســـەت گېپىنى تۇيۇقسىز ئېسىگە ئېلىشىپ بىئارام بولۇشـــتى. ئۇ دوسكىغا يازغان نەرسىلىرىنى بىر ياشتىن ئۆچۈرۈپـــلا ماڭاتتى، ئۇنىڭ بىلەن ھېچكىمنىڭ كارى بولمىدى، مۇبادا ئۇنىڭ دەرســـى ئۆزلەشمەي ماڭاشى يەنە تۇتۇپ قېلىنسا، ھېلىقىدەك سەتلىشەرمۇ؟

ئوغۇللار تەنەپپۇسقا چىققاندا بىر-بىرىگە: "قارىغاندا بۇ ئەپەندى توي قىلىپ قەرزگە بوغۇلۇپتۇ، دىققىتى بۇزۇلۇپتۇ، ئەمدى ئۇنىڭ كاللىسى خوتۇنىغلا كېتىپ قالىدۇ-دە، دەرسىنى ياخشى ئۆتەلمەيدۇ، بىز ئىمتىھاندىن ئۆتەلمىسەك ئۇنىڭ ماڭاشى يەنە كولىنىدۇ، ماڭاشسىز تۇتۇپ قېلىنغاندىن كېيىن 'ما يېرىمنى تۇتۇڭلار' دېمەي نېمە دەيدۇ، ھەممە گۇناھ شۇنىڭدا تۇرسا..." دېگەندەك گەپلەرنى قىلىشىپ، بىر ھازاغىچە كۈلۈشۈپ تەنەپپۇس ۋاقتىنى توشقۇزدى. ئوغۇللار ئۇ گەپلەرنى قىزلارغا ئاڭلىتىپ تۇرۇپ دېگەچكە، ئۇلار قۇلىقىنى دىكك تۇتۇپ ئاڭلاشتى ھەم ئىچى قارنى بوشاپ قالغاندەك بولۇشتى.

11

ناھىيە بازىرىنىڭ رەتلەنگەن، كېڭەيتىلگەن يوللىرى پۈتكەندىن كېيىن باھارخانىنىڭ قورۇسىغا نۇرغۇن كۆزلەر تىكىلدى، بايلار ۋە ھوقۇقدارلارنىڭ كۆزلىرى قىزاردى. بازارلىق ھۆكۈمەتتىكىلەر باھارخانىنىڭ ئۇ جايىنى بەربىر ئۆزلىرىنىڭ ئىلكىدىكى مۈلۈك قاتارىدا كۆرەتتى، شۇڭا ئۇدا بىر نەچچە قېتىم ئادەم ئەۋەتىپ باھارخانىغا بۇ ئۆينىڭ جايىغا قايتا ئۆي سېلىشقا بولمايدىغانلىقىنى، پەقەت مۇۋاپىق باھادىلا سېتىشقىلا بولىدىغانلىقىنى، ساقلاندىمۇ ھۆكۈمەتنىڭ بۇئاستە رەھبەرلىكىدە سېتىشى كېرەكلىكىنى ھۆكۈمەتنىڭ بۇيرۇقى سۈپىتىدە ئۇقتۇرۇش قىلدى. باھارخان شۇنىڭدىن كېيىن خاتىرجەم بولالمىدى، مەرھۇم ئېرىدىن ئايرىلغاندىن بۇيان تۇنجى قېتىم ئۆزىنى يالغۇزسىز، باشپاناھسىز سەزدى؛ ھۆكۈمەتتىكىلەر ھەر قاچان ئۇنىڭغا تەھدىت سېلىشى، بېسىم ئىشلىتىشى، ھەتتا مەجبۇرىي كۆچۈرۈۋېتىشى مۇمكىن ئىدى.

دەرۋەقە بىر كۈنى بىر توپ ئادەم باھارخانىنىڭ قورۇ-جايىنى كۆزدىن كەچۈرۈشكە كەلدى، ئۇلارنىڭ ئىچىدە ناھىيىنىڭ

مەدەنىيەت-مائارىپ ئىشلىرىغا مەسئۇل مۇئاۋىن ھاكىمى، مائارىپ ئىدارىسىنىڭ باشلىقى ۋە بازارلىق ھۆكۈمەتنىڭ باشلىقى قاتارلىق مۇھىم شەخسلەر بار ئىدى. ئۇلار باھارخانغا خۇددى بۇ ئۆيگە ئاپەت ياغدۇرغۇچى يامان مەخلۇقلاردەك كۆرۈنۈپ كەتتى، كۆزلىرىدىن تەشۋىش، ۋەھىمە، ئاچچىق ۋە ئومىدسىزلىك غىل-پال ئەكس ئەتتى، رەڭگرويىمۇ بۆلەكچە ئۆزگىرىپ كەتتى. ئۇلارنى ئۆيگە باشلاپ ناۋايخانىدىن نان، سامسا كەلتۈرۈپ ئالدىغا ناۋات چاي قويدى، ئەمما ھەربىرىدىكى قولاشماي قالدى، ئاللىقانداق كېلىشمەسلىكنى تۇيغان كۆڭلى خۇددى ئۇنىڭ جىمى ئەزايىنى پالەچ قىلىپ قويغاندەك قىلاتتى.

— بولدى ئاۋارە بولمىسلا، — دېدى ھاكىم قولىنى چايغا ئۇزاتقاچ، — بىز ھازىرلا قايتىمىز، بىر مۇنچە ئىشلار بىزگە قاراپ تۇرىدۇ، شۇڭا گەپنى ئۇزارتماي سىلىگە دەيدىغانلىنى دەپ ئاستا ماڭمىساق بولمايدۇ.

باھارخان قىلىۋاتقان ئىشىنى توختىتىپ ئۇنىڭغا نېمە گەپ دېگەن مەنىدە قارىدى. باھارخان بۇ ھاكىمنى تولا كۆرەتتى، چۈنكى ئۇنىڭ ھەشەمەتلىك قورۇسى مۇشۇ ئەتراپتا ئىدى، كەچقۇرۇنلاردا نەۋرىسىنى يېتىلەپ ئايلانغىلى چىقاتتى، ھەممە نەرسىگە بۇ جايىنىڭ پادىشاھىدەك مەغرۇرلۇق بىلەن نەزەر تاشلايتتى.

— تۆرگە چىقسىلا تۆرگە، تۆردە ئولتۇرۇپ دېيىشىدىغان پاراڭ بۇ، — دېدى ھاكىم بىر ياققا سۈرۈلۈپ، قالغانلارمۇ ھاكىمغا ئەگىشىپ سۈرۈلۈپ باھارخانغا ئورۇن بوشاتتى، باھارخان ئۇ يەرگە كېلىپ ئولتۇرۇپ، داستىخاننىڭ بىر بۇرجىكىنى مەقسەتسىزلا پۇرلاپ مىجىقلىغىلى تۇردى.

— مۇنداق ئىش قارىسىلا، — دېدى ھاكىم باھارخانغا مىختەك قادىلىپ، — قارىساق بۇ قورۇ-جايلىرىمۇ كونىراپ كېتىپتۇ، سىلىگە ئوچۇقىنى دېسەك، بۇ يەرگە بىز بۇرۇنلا مائارىپ

ئىدارىسى سېلىشنى پىلانلىغان ئىدۇق، لېكىن نەچچە يىلدىن پۇل ھەل قىلالماي كەلدۇق، يېقىندا بۇ پۇلمۇ ھەل بولدى، ھەممە تەييارلىقلار پۈتتى. ئەسلىدە بىر-ئىككى يىل ئاۋۋاللا بۇ جايىنى سىلىدىن ئېلىپ، كونا ئۆي، دۇكانلارنى چېقىۋېتىپ، ئەتراپىغا توساق تام قوپۇرۇپ قويىمىز دەپ ئويلاشقانىدۇق، لېكىن بازارلىق ھۆكۈمەتتىكىلەر سىلىنى يالغۇز ئايالكەن، قىينىچىلىقى بار ئىكەن، ۋاقتىنچە تۇرۇپ تۇرسۇن، دۇكانلىرىدىن پايدىلىنىۋالسۇن دەپ تۇرۇۋالغاچقا بىزمۇ بوپتۇ دېگەنىدۇق، ئەمدى ئۇنىڭ ۋاقتى توشۇپ قالدى. پات يېقىندا ناھىيىمىزگە يۇقىرىدىن تەكشۈرۈش ئۆمىكى كېلىپ، بۇ بازارنىڭ قۇرۇلۇش ۋە تەرەققىيات ئەھۋالىنى كۆزدىن كەچۈرمەكچى. بۇ ئۆي ھازىر كوچا مەركىزىگە يېقىنلا بولغاچقا ئوڭاي كۆزگە چېلىقىدۇ، ئۇلار كۆرۈپ قالسىمۇ بىر سەت، ئۆزىمىزگە تېخىمۇ سەت بولىدۇ. ناھىيە رەھبەرلىرىدىن تارتىپ مۇناسىۋەتلىك ئىدارىلەرنىڭ مەسئۇللىرىغىچە بۇ ئىشقا كۆڭۈل بۆلۈۋاتىدۇ، بىر نەچچە قېتىم مۇشۇ ھەقتە مەخسۇس يىغىنمۇ ئاچتۇق. ئاخىر سىلىنى بۇ يەردىن كۆچۈرۈشنى قارار قىلدۇق. بۇ ھەرگىز ھېنىڭ شەخسەن چىقارغان قارارىم ئەمەس، يۇقىرىنىڭ قارارى، بۇنى ئېنىق چۈشەنسىلە...

— ئاخىر كېلىپ مەندەك بىر ئاجىز ئايالغا كۈچۈكلار يېتىپتۇ-دە! — دېدى باھارخان تىترەپ تۇرۇپ، — ھۆكۈمەتنىڭ قارارى، ھۆكۈمەتنىڭ قارارى دەيسىلەر، قاچانغىچە تۆگىمەيدىغان ھۆكۈمەتنىڭ قارارىكەن ئۇ، نەچچە قېتىم ھۆكۈمەتنىڭ قارارىغا بويسۇنۇپ مۇشۇ قورۇنىڭ يېرىمىنى دېگۈدەك يولغا چىقىرىپ بەردىم، قولۇمدا ئىسپات قەغىزى بار، ئىشەنمىسەڭلار كۆرسىتىپ قويماي... — باھارخان ئىشكاپىنىڭ تارتمىسىنى ئېچىپ بۇ قورۇ-جايىنىڭ بۇرۇنقى زېمىن خېتىدىن تارتىپ كېيىنكى ھۆججەتلەرگىچە ھەممىسىنى چىقىرىپ ئۇلارغا كۆرسەتتى.

— بىز ئىشىنىمىز، — دېدى ھاكىم ھۆججەتلەرنى قايتۇرۇپ

بەرئۆبتىپ، ــ بازار يولىنى كېڭەيتىشكە قوشقان تۆھپىلىرىنىمۇ بىلىمىز. بىز بۇ قورۇ-جايلىرىنى بىكارغا تارتىۋالماقچى ئەمەس، قانۇنلۇق يول بىلەن ھۆججەتلىشىپ سېتىۋالىمىز. سىلىنىڭ يۆتكىلىپ بارىدىغان ئۆيلىرىنىمۇ ئاللىقاچان تەييارلاپ قويدۇق، ئۇ ئۆيمۇ خېلى كەڭ، بازارغا ئانچە يىراق ئەمەس، يەنە تېخى ئوغۇللىرىغا بىر تام ئورنىمۇ كۆرسىتىپ بەرىمىز.

ــ ئۆي بولغانلا ھېسابمۇ؟ ماۋۇ تۇرمۇشنى قانداق قامدايمىز!؟ مەن يا ھەر قايسىلىرىدەك ئايلىقچى ئەمەس، مۇشۇ دۇكانلارغا تايىنىپ جان باقمىساق باشقا تاپاۋىتىمىز يوق...

ــ ئۇنىڭدىن غەم قىلىپ كەتمىسىلە، ــ دېدى ھاكىم ئىشەنچ بىلەن، ــ باللىرىنى ئىشقا ئورۇنلاشتۇرىمىز. ئەگەر بۇ قورۇنىڭ ئورنىغا چوڭراق بىرەر سودا دۇكىنى سالالىساق ئىدۇق، سىلىگە مەخسۇس بىر نەچچە دۇكاننى ئايرىپ بېرەتتۇق، لېكىن بۇ يەرگە بىز ئىشخانا بىناسى سالىمىز. شۇنداقتىمۇ سىلىنى ھەرگىز زىيان تارتقۇزمايمىز، كېيىنكى تۇرمۇشلىرىغا چوقۇم كاپالەتلىك قىلىمىز، قىيىنچىلىقلىرى بولسا ھەل قىلىمىز.

باھارخان ئۆزىنىڭ ئاجىزلىقىنى يەنىمۇ چوڭقۇر ھېس قىلدى. بۇلار ئىككى گەپنىڭ بىرى بولسىلا "ئۆي سىلىنىڭ بولغان بىلەن يەر-زېمىن دۆلەتنىڭ" دەپ تۇراتتى، ئەگەر "زادى كۆچمەيمەن، قېنى قانداق قىلالايسىلەر" دەپ تۇرۇۋالسا ھەر خىل بېسىم ۋە ۋاستىلار بىلەن مەجبۇرى كۆچۈرەتتى. بازار يولىنى كېڭەيتىش ۋاقتىدىمۇ ئۆي كۆچكىلى، تېمىنى چاققىلى ئۇنىمىغانلار ئاخىر ساقچىلارنىڭ بېسىمىغا تىز پۈككەندى، باھارخان بۇنداق دىكتاتۇرغا ئۇچراشنى خالىمايتتى. ھۆكۈمەت بۇ قورۇ-جاينىڭ ئورنىغا پۇل بېرىمىز دەۋاتقاندا جاھاللىق ئاقامدۇ؟ يەنە كېلىپ ھاكىم بۇ ئىشقا بىۋاستە قول تىقىپتۇ. باھارخان ئۇنىڭ ياخشى مۇئامىلىلىرىنى ۋە بەرگەن ۋەدىلىرىنى ئويلاپ ئاخىر يۇمشاپ قالدى.

— بوپتۇ، ھۆكۈمەت نامىدىن ھەر قايسىڭلار تالاشقىنىڭلار ئۇچۇن بۇ قورۇدىن كەچسەممۇ كېچەي... بۇ قورۇنى بەربىر گۆرۈمگە ئەكىتەلمەيمەن، باللىرىمغا قالار دەپتىم، قارىغاندا باللىرىمنىڭمۇ بۇ قورۇدىن رىسقى يوق ئوخشايدۇ... — دېدى باھارخان يىغلامسىراپ، — مەرھۇمدىن قالغان قورۇ-جاي ئىدى، نەچچە قېتىم كىچىكلەپ مۇشۇنچىلىك قالدى، ئەمدى ھېچنېمىسى قالمايدىغان بولدى... بوپتۇ، پۇل بېرىمىز دەيسىلەر، باللىرىمنى ئىشقا ئورۇنلاشتۇرىمىز دەيسىلەر، چوقۇم شۇنداق قىلىشىڭلار كېرەك، بولمىسا بۇ قورۇدىن چىقمايمەن.

— خاتىرجەم بولسىلا، — دېدى ھاكىم خۇشال بولۇپ، — ئاۋۋال بۇ قورۇنى باھالىۋالساق، قالغان ئىش دېگەن ئاسان...

قالغانلارمۇ ھاكىمغا بولۇشۇپ ھە- ھۇ دېيىشىپ ئولتۇردى.

— قانچە پۇلغا باھالايسىلەر؟ — دېدى باھارخان جىددىيلىشىپ، چۈنكى ئۇ بۇ قورۇنى ئۆزىنىڭ مۆلچەرىدە 50 مىڭ كويدىن كەم سېتىلماسلىقى كېرەك دەپ ھېسابلايتتى، ئىلگىرى نەچچە ئادەم بۇ قورۇغا شۇ ئەتراپتا باھا قويۇپ بېقىشقانىدى، بىراق ئۇلار دېگەن شەخسىي، بۇلار دېگەن ھۆكۈمەت-دە! ھۆكۈمەت ئادەملىرىنىڭ ھۆكۈمەت ھېسابىدا قانچىلىك باھا قويۇشى باھارخانغا نامەلۇم ئىدى. ھاكىم باشلىق بىر قاتار مەنسەپدارلارمۇ باھارخانىنىڭ ئالدىراپ نەق گەپنى چىقارغىنىدىن جىددىيلىشىپ قېلىشتى، بىراق گەپنى ئاۋۋال ئۆزلىرى چىقارغاندىكىن، باھا مەسىلىسىنى نەق مەيدانىدا تېزدىن ھەل قىلىۋەتمەي بولمايتتى.

— ئۆزلىرى بىر دەپ باقسىلا، — دېدى ھاكىم چېقىر كۆزلىرىنى ئوينىتىپ، قالغانلارنىڭ كۆز قارىچۇقلىرىمۇ ھاكىمغا ئەگىشىپ تېز ھەرىكەتلىنىۋاتقاندەك قىلاتتى.

— مەن ھەر قايسىلىرىغا شۇنى دەپ قويايى، — دېدى باھارخان جان كۆچ كەلگەندە ھېچنېمىدىن قورقمايدىغان ئادەمدەك قەتئىي تۇستە، — مەن سودىغا خېلى پىششىق، پۇلغىمۇ پىششىق

ئايال، پۇلغا كەلگەندە خەققە تەكەللۇپ قىلغۇم كەلمەيدۇ، شۇڭا سىلەرگىمۇ ئوچۇقىنى دەۋېرەي، قورۇغا يۇز مىڭ كوي بېرىڭلار، شۇنداق باھا قويغانلار چىققان، مەن ساتمىغانىدىم، بازارلىق ھۆكۈمەت ساتقىلى قويمىغان...

— چۈنكى بۇ جاي بازار قۇرۇلۇش پىلانىغا كىرىپ بولغان، شەخسىيلەرنىڭ قالايمىقان ئېلىپ-سېتىشىغا بولمايتتى، ئۆي سالىمەن دېسىمۇ بولمايتتى، — دەپ گەپ قىستۇردى بازارلىق ھۆكۈمەت باشلىقى.

— سىياسەت شۇنداق، — دېدى ھاكىم، — ناھىيە تۇرماق ھازىر يېزا بازىرىمۇ رەتلىنىۋاتىدۇ، كوچىنىڭ بويىغا ھەر كىم ئۆز ئىختىيارىچە ئۆي سالىۋەرسە، كەپىدەك دۈكان قۇرۇپ ئولتۇرىۋەرسە، كوچىنىڭ ئىسكەتىگە تەسىر يېتىدىغان گەپ.

— سىلىگە خەق يۇز مىڭ كوي باھا قويسا ئۇ ئۆزىنىڭ ئىشى، بۇ جايىنى باھالاشتا شەخسىيلەرنىڭ قانداق باھا قويۇشى بىلەن كارىمىز يوق، — دېدى بازار باشلىقى، — بىز ھۆكۈمەت ئادىمى، يەرنى ھۆكۈمەت ھېسابىدا باھالايمىز، بۇ ھەقتە ئېنىق بەلگىلىمىلەر بار.

بۇ گەپنى ئاڭلاپ باھارخان "بۇ قورۇنى بۇ خەق بەك تۆۋەن باھالاپ قويمىغيدى" دەپ ئويلاپ دەككە-دۈككىگە چۈشتى.

— شۇنداق، — دەپ تەستىقلىدى ھاكىم، — بىز بۇ يەرگە باھا تالاشقىلى كەلمىدۇق، كۆڭلىمىزدە سان بار. باشتا دېدىمغۇ، ئىشقىلىپ سىلىنى زىيان تارتقۇزمايمىز، خاتىرجەم بولسىلا...

— بىز ئەلۋەتتە ھۆكۈمەتنىڭ دېگىنىگە بويسۇنىمىز، لېكىن بۇ قورۇنى يۇز مىڭ كويدىن بەك كەم دەپ ئورۇڭالساڭلارمۇ بولمايدۇ، ھۆكۈمەتمۇ ئادىل بولۇشى كېرەك، — دېدى باھارخانمۇ بوش كەلمەي، شۇ ئەلپازدا ئۇ خۇددى بىر كۆچلۇك دۆلەتنىڭ ئەمەلدارى بىلەن چېگرا مەسلىسى ھەققىدە كېلىشىم ھاسىل قىلىۋاتقان بىر ئاجىز دۆلەتنىڭ دىپلوماتىيە ئەمەلدارىغا ئوخشايتتى.

— ئەلۋەتتە، — دېدى ھاكىم بىر كېرىلىۋېتىپ، — قېنى بۇ ھەقتە بازار باشلىقى بىر نېمە دېسۇن.

— سىلىنىڭ بۇ قورۇ-جايلىرى بىر مو بەش پۇڭ كېلىدۇ، شۇنداق بولغاندا 25 مىڭ كوي ئەتراپىدا سېتىلسا مۇۋاپىق...

— نېمە دەۋاتىلا، بۇ يەر بازارنىڭ مەركىزى! — دېدى باھارخان ئورنىدىن چاچراپ قوپۇپ، — ماۋۇ يىگىرمە نەچچە ئېغىز ئۆي، دۇكان، ئۇنىڭغا كەتكەن ياغاچ-تاشنىڭ پۇلىچۇ؟! ئۇ نەگە كېتىدۇ؟!

— ئولتۇرسىلا، ئولتۇرسىلا، — دېدى ھاكىم جىددىيلىشىپ، — ئۇنىمۇ ھېسابلايمىز، ئالدىرىماي تۇرمايلا...

— بىزگە كېرىكى يەر، بۇ ئۆينىڭ ياغاچلىرىمۇ كونىراپ قاپداپ كېتىپتۇ... — دېدى مائارىپ ئىدارىسىنىڭ باشلىقى تورۇسقا قاراپ.

شۇنداقتىمۇ ھېسابلايمىز، — دېدى بازار باشلىقى، — ھېسابلىمساق بولمايدۇ.

باھارخان ئۇلار بىلەن بىرەر سائەتچە تالاش-تارتىش قىلغان بولسىمۇ باھادا زادىلا كېلىشەلمىدى، ئەمما باھارخان بەرىبىر ئۇلارنىڭ دېگىنىگە كۆنمەي قوتۇلالمىدى، تەۋەررۈك جايى ئاخىر 40 مىڭ كويغا توختىدى.

بۇ كۈنى ئابدۇباقى خوتۇنى بىلەن بىللە بىر ئاغىنىسىنىڭ بالىسىنىڭ خەتنە تويىغا كەتكەچكە، بۇ مۇھىم ئىشنىڭ مۇقەددىمىسىنى كۆرەلمىدى، كەچتە ئۆيگە كېلىپ تۇرۇشىغا باھارخان ئۇنى ئايرىم چاقىرىپ، خۇددى بىرسىگە دەرد تۆكۈۋاتقاندەك سۆزلەپ كەتتى:

— بېشىمىزغا كۈن چۈشتى، ئېشىمىزغا توپا چېچىلدى بالام... ھېلىقى ھوشۇر ھاكىمنى بىلىسەنغۇ، بۈگۈن شۇ ئادەم كەينىگە بىر مۇنچە ئادەملىرىنى سېلىپ كېلىپ بۇ ئۆينى تالاشتى، ئۆينى ھۆكۈمەتكە سېتىڭلار، كۆچۈڭلار دەيدۇ. ئۇنى دېسەممۇ، بۇنى

دېسەمۇ ئۇنىمىدى، ھۆكۈمەت بىلەن تەڭ تۇرغىلى بولمايدىكەن، ساتماي قۇتۇلالمىدىم، ساتمىسام مەجبۇرىي كۆچۈرۈپ قولىمىزغا ھېچ نېمە بەرمىگىدەك. شۇنىڭ بىلەن ئاخىر 40 مىڭ كويغا ساتتىم، ئۇلار بىزگە يەنە بازار ئىچىدىن ئۆي بېرىدىغان، سېنى ئىشقا ئورۇنلاشتۇرىدىغان بولدى...

ئابدۇباقى ئانىسىنىڭ ئېغىزىغا قاراپلا قالدى، ئۆزىنىڭ قانداق ھېسسىياتقا كېلىۋاتقانلىقىنىمۇ ئاڭقىرالمىدى.

— ئەسلىدە بۇ ئىشنى ھەممىمىز بار چاغدا مەسلىھەتلىشىپ قىلساق بولاتتى، لېكىن ئۇلار بۇگۈن سىلەر يوق چاغدا تۇيۇقسىز كېلىپ قالدى، مېنى زادى ساتمىساڭمۇ ساتىسەن دەپ قىستاپ تۇرۇۋالدى، ئامال يوق بوپتۇ دېدىم...

— بوپتۇ، ئوبدان بوپتۇ — دېدى ئابدۇباقى ئانىسىغا ھومىيىپ، — سېتىپ ئوبدان قىپسىز...

— بۇ يەرگە ماگىزىن سېلىنغان بولسىمۇ بىرەر دۇكانىنى قايرىۋالاتتۇق، ھېچ بولمىسا سەن شۇ يەردە مال ساتساڭمۇ بولاتتى، لېكىن ئۇلار بۇ يەرگە ئىشخانا سالىدىكەن، ماڭارىپ ئىدارىسىنى مۇشۇ يەرگە كۆچۈرىدىكەن...

— بۇ ئوغرىلار ئەجەب تېز تۇتۇش قىلىپتا!؟ پۇلنى قاچان بېرىدىغان بولدى؟

— ئەتە-ئۆگۈن ئەكىلىپ بېرەر، — دېدى باھارخان ئېغىر تىنىپ.

— ئۇ پۇلنى قانداق قىلىسىز؟...

— يېڭى ئۆينى تۇزەيمىز، ئازراق سودا-سېتىقمۇ قىلىمىز، ھازىرقىدەك يېتىپ يەۋېرىدىغان ئىش يوق ئەمدى!

— ئوبدان بوپتۇ، بەك ئېسىل ئىش بوپتۇ — دېدى ئابدۇباقى ئاچچىق تىنىپ، — جان بېقىش تېخىمۇ ئاسان بولىدىغان بولدى...

— شۇڭا مەن سېنى ئىشلىسۇن، ئۆز نېنىنى ئۆزى تېپىپ

يېسۇن دەۋاتمايمەنمۇ؟ ئۆزۈڭنىڭ ئىشنى مۇشۇ چاغقىچە تېپىپ قىلالمىدىڭ، ئەمدى ھۆكۈمەت ئىشقا ئورۇنلاشتۇرىمىز دەۋاتىدۇ، تەييار خىزمەت دېگەن ئۇنچە ئاسان قولغا كەلمەيدۇ. ئۇلار سېنى ئىشقا ئورۇنلاشتۇرىمىز دېگەندىكىن مەنمۇ خېلى خاتىرجەم بولدۇم. ھەممىسى شۇ سېنىڭ غېمىڭ...

ــ ھۆكۈمەتنىڭ ئىككى توكتوك ماشىنىغا سارغىيىپ يۈرىمەنمۇ ئەمدى، ھېچبولمىسا ئۆينىڭ باھاسى ئۆسكەندە بولسىمۇ ساتقان بولساق، گەپ قىلماي 100 مىڭ كويىنى قومۇراتتۇق...

ــ سېنىڭ ئاغزىڭدا گەپلا بار! ــ دېدى باھارخان جىلە بولۇپ، ــ سەن بىر ئەر كىشىدەك بولغان بولساڭ بۇ ھالغا چۈشۈپ قالمايتتۇق...

ــ ھەممىنى قىلغان ئۆزىڭىز، ــ دېدى ئابدۇباقى ئاچچىقتىن تىترەپ تۇرۇپ، ــ مېنى ئىش قىلغىلى قويمىغانمۇ ئۆزىڭىز، ئۆزىڭىز ھەممىنى پوكانغا بېسىپ ياتتىڭىز، پۇل بولمىسا نېمە ئىش قىلغىلى بولىدۇ؟!

ــ ھەي كالىۋاش! مەن ھەممىنى پوكىنىمغا بېسىپ يېتىپ سېنى ئاچ-يالىڭاچ قويدۇممۇ؟! ئۇقمەت قىل دەپ ساڭا پۇل بەرمەي تۇرۇۋالغان يېرىم بارمۇ؟ ئوڭلاپ كاۋاپچىلىقنىمۇ قاملاشتۇرالمىساڭ چوڭ ئوقمەت قىلالامتىڭ؟ كىچىك ئىشنى ياراتماي چوڭىغا ئېسىلغان بىلەن ئۇنى قىلالمىساڭ، مەن قانداق قىلىمەن؟! كىچىكىدە يا تۇزۇك ئوقۇمىدىڭ، يا بىرەر ھۈنەرگە كۆڭۈل قويمىدىڭ، مۇشۇ كەمگىچە تۇزۇك بىر ئىشنى باشقا ئېلىپ چىققىنىڭنى كۆرمىدىم. شۇنىڭغا باقماي تېخى ھالىڭ چوڭ، خەقنىڭ بالىلىرىغا قاراپ باققىنا، سەندىن كىچىك ماڭقىلارمۇ ھازىر سېنى ياراتمىغۇدەك ئادەم بولۇپ كەتتى...

ئابدۇباقى ئانىسىدىن بۇنداق ئىزانى ئىشتىۋېرىپ قېلىنلىشىپ كەتكەنسىدى، ھېچنېمە دېمەي بېزىرىپ ئولتۇردى، باھارخان سۆزلەۋەردى:

— گەپ قىلىڭ دېسە ئالتە ئېشەككە يۈك، ئەيىبنى ئۆزۈڭگە قويماي ماڭا قويسەن، بالا بېقىپ چوڭ قىلغان گۇناھمۇ؟ ھەممىسى شۇ سەن تازىنىڭ غېمى، نېمە دېسەڭ قىلىپ بەردىم، ئالىمەن دېگەن خوتۇنۇڭنى ئېلىپ بەردىم، يەنە ئاناڭ يامانمۇ!؟ گەپنى يوغان قىلغىنىڭ بىلەن شۇنىڭغا چۈشلۈق مادارىڭ بولسا قىل، ماڭا يۆلەنمەي بىر قىلىپ باققىنا قېنى؟ ...

— ئۆينى سېتىپ بولۇپ ئەمدى قاينىغىنىڭىز نېمىسى؟! بۇ ئۆيگە سىز ئىگە بولغاندىكىن نېمە دېسىڭىز شۇ ھېساب، ئۆينى ساتتىم دېسىڭىزلا ئىش تۈگىمىدىمۇ؟ ماڭا قاياپ نېمە قىلىسىز؟!

— مەن بايا نېمە دەۋاتىمەن ھەي قاپاق، ھۆكۈمەت سات دەپ زورلىغاندىكىن ساتتىم.

— يوغان ئىش قىپسىز، ئۆيىنىمۇ سېتىپسىز، مېنىمۇ سېتىپسىز. ئەمدى ھۆكۈمەتكە قۇل بولۇپ ئىشلەيدىكەنمەن، سىز زادى يامان خوتۇن...

— چىقە ماڭ، ھۇ گەپ ئاڭلىمايدىغان ئېشەك! — باھارخان ئوغلىنىڭ ئالدىغا دېۋەيلەپ كەلدى.

ئابدۇباقى ئانىسىنىڭ ئەلپازىنى كۆرۈپ چۆچۈپ تالاغا ماڭدى، چىقىپ كېتىۋېتىپ تاشقىرىدا گەپ تىڭشاپ تۇرغان سانىيەنى كۆرۈپ قالدى.

ئاخشىمى ئۇخلايدىغان چاغدا ئابدۇباقى خوتۇنىنىڭ تاپا-تەنىسىگە ئۇچرىدى:

— جاھاندا سىلەردەك دۆت خەق يوق جۇمۇ، تەييار ئاشنى ئوڭلاپ يېيەلمەيدىغان قاپاقلار...

— بېرىپ ئانامغا دەڭلا ئۇ گەپنى.

— ئەمدى گەپ قىلغۇم يوق ئاناڭغا، ئۆزىنى ئەقىللىق چاغلىغان بىلەن ئەسلىدە يامان دۆت خوتۇنكەن.

— ئاغزىڭلىغا بېقىپ گەپ قىلىڭلا، — دېدى ئابدۇباقى ئۆڭۈپ، — ھۆكۈمەت بېسىم قىلسا ئامال يوق.

— ئاناڭ ئۆيىنى، هەممىزنى سىغدۇرغان بولىدىغان بولدى...

— ساتسا ئۆزىنىڭ ئۆيىنى ساتتى، سىلىنىڭ نېمەگىلىنى سېتىپتۇ؟! سىلىنىڭ بۇ ئۆيدە هەققىگىلا يوق.

— مەن ساڭا ئەر دەپ تەگكەن، نېمىشقا هەققىم يوق؟ — دېدى سانىيە ئابدۇباقىنىڭ ئالدىغا دېۋىلەپ، — 40 مىڭ كويدا مېنىڭمۇ هەققىم بار، مېنى باقالمايدىغان ئادەم خوتۇن ئالمەن دېگىچە بېرىپ ئېشىكىڭنى باقساڭ بولمامدۇ؟

— شۇنداق قىلسام بوپتىكەن... — دېدى ئابدۇباقى خۇرسىنىپ، — ئېشەك باققان بولسام هېچ بولمىسا مىنگىلى قويىاتتى.

— سەن بۇ ئەپتىگىدە ئېشەككىمۇ مىنەلمەيسەن، هالىڭغا بېقىپ گەپ قىل! — دېدى سانىيە ئۇنى ئۇجۇقتۇرۇپ.

ئابدۇباقى نېمىلا دېسە خوتۇنىنىڭ ئالدىدا تىلى توتۇلۇپ قالاتتى، ئاقىۋەت "خوتۇندىن قورقۇش كېسىلى" تېخىمۇ ئېغىرلىشاتتى.

— بۇ ئۆيىنىڭ ئورنىغا هۆكۈمەتتىن ئۆي بەرسە نەدىن بېرەر؟ تېخى ساڭا خىزمەت بەرگۈدەك، سەندەك لامزەللىنىمۇ هۆكۈمەت ئىشقا ئورۇنلاشتۇرامدىكەن؟ هۆكۈمەتنىڭ هاجەتخانىسىنى تازىلىغىلى قويامدىكىن دەيمەن سېنى!

— پوقتەك گەپ قىلماڭلا...

— بۇ ئۆيدىكى هەممىڭ لامزەللە، هەممىڭ بىر زەمبىل پوق! نەچچە ۋاقىتتىن تەييارنى يەپ يېتىشىپ ئارقا هويلاڭغا شاخنداپ يۇرۇشتۇڭ، ئەمدى بۇ دۇكانلىرىڭدىن قۇرۇق قېلىشىڭ هەر قايسىڭغا كىم بىكارغا نان يېقىپ، كىيىم تىكىپ بېرىدۇ؟ ئاناڭ تەييارغا ئۆگىنىپ قالغاندا هەقىچان ئۇنى قىلالمايدۇ، مەنمۇ قىلالمايمەن، ئاخىر يەنە شۇ پۇلغا كۇچۇڭ يېتىشىدۇ. لېكىن يېتىپ يەۋېرىشىڭ 40 مىڭ كوي تۆت كۈندە تۈگەپ، ئاندىن

كوچىغا چىقىپ تىلەمچىلىك قىلىشىسىن قاراپ تۇر... ئاناڭنى خېلى ياماڭ ئايال دەپ يۈرسەم، ئۇمۇ ھۆكۈمەتنىڭ پوقىنى يەپتۇ. ھۆكۈمەتكە ئۇششۇقلۇق قىلسا ئېقىپمۇ قالاتتى، بەك بولمىغاندا 40 مىڭ كويدىن جىقراق پۇل ئۇندۇرۇۋالاتتى. بۇ ئۆي ئەگەر بىزدەك ئادەمنىڭ قولىدا بولغان بولسا ھۆكۈمەتكە بۇنداق ئاسان تارتقۇزۇپ قويمايتتۇق، بۇ يەرگە چوڭ ماگىزىن ياكى كاتتا رېستوران سېلىپلا بېيىپ كېتەتتۇق!

— بىزمۇ قىلالايتتۇق، بازارلىق ھۆكۈمەتنىڭ گۈيلىرى ئۇنىمىدى، ھۆكۈمەت بىزنى بۇ يەردىن بۇرۇنلا كۆچۈرىمىز دەپ يۈرگەن...

— ھۆكۈمەتنىڭ بۇ يەرگە كۆزى قىزىرىشتىن ئىلگىرى نېمە ئىش قىلىشقانتىڭ! ئۆيلىرىڭ شۇنداق كونا، سەت كۆرۈنگەندىكىن ھۆكۈمەتمۇ كۆچ دەيدۇ، باشقا ئۆي-ئىمارەت سالىمىز دەيدۇ شۇ!

— بوشراق سۆزلەڭلا، ئانام ئاڭلاپ قالىدۇ...

— سەن لاكات ئانام-ئانام دەپلا مۇشۇ كۈنگە قالدىڭ مانا!

بىر ھەپتىدىن كېيىن "ھۆكۈمەت ۋەكىللىرى" باھارخانىنىڭ ئۆيىگە كېلىپ، ئاۋۋال باھارخانىنى ھۆججەتكە قول قويغۇزۇپ، ئاندىن ئۇنىڭغا 40 مىڭ يۈەننى نەق ساناپ بەردى. باھارخانىنىڭ ئېتەكلىرى بىر دۆۋە پۇلغا تولدى، ئابدۇباقى بىلەن سانىيەنىڭ كۆزلىرى چەكچىيىپ كەتتى. "ھۆكۈمەت ۋەكىللىرى" ھاياجان ئىچىدە ئۇزاپ كېتىشكەندىن كېيىن باھارخان يا خۇش بولغىنىنى يا قايغۇرغىنىنى بىلەلمەي، پۇلنى يىغىشتۇرۇش بىلەنلا ئاۋارە بولدى، ئوغلى بىلەن كېلىنىگە قارىماي تۇرۇپ گەپ قىلاتتى:

— ھەممىنى كۆردۇڭلار ئەنە، ئامال يوق. بۇلار نېمە قىلىمەن دېسە قىلالايدۇ، ئۆينىمۇ تەييار قىلىپ قويۇپتۇ، قالغان ئىشلارنىمۇ پات ئارىدا ھەل قىلىدىغان بولدى ...

بىر ئايدىن كېيىن باھارخان قورۇسىنى بىكارلىدى، دۇكاندارلارمۇ دەرىخى ئۆرۈلگەن مايمۇنلاردەك تېزىپ كېتىشتى.

باھارخان ئائىلىسىدىكىلەر ناھىيىلىك كەسپىي ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ ئائىلىلىكلەر قورۇسىغا كۆچۈرۈپ كېلىندى. ئۇلار تۇرىدىغان ئۆي كىچىكرەك ھويلىسى بار، ئۇچ ئېغىزلىق، كونىراق ئۆي ئىدى. ھويلىدا ئۇچ تۈپ ئالما دەرىخى، بىر بۇلۇڭدا ئەپچىل ئاشخانا بار ئىدى.

ئىككىنچى باب

1

ئانىسىنىڭ كۆكسىنى شوراپ سۈت ئەمگەن بالا ئانىسى ئېمىتمىگەن چاغدا قولىنى ئېمىدۇ، قولىنى شوراشتەك ئادەت كېيىن ئۇنىڭ تاماكا شوراش ئادىتىگە ئۆزگىرىدۇ. ئابدۇباقى تاماكىنى پات-پات شوراپ تۇرمىسا ئېغىزى، ھەتتا ئۆپكىسى بىئارام بولاتتى، ئاغىنىلىرى بەزىدە "ھاراقنى تاشلىۋەتكەندىن تاماكىنى تاشلىۋەتكەن ياخشى" دەپ قويۇشاتتى، ئەمما بىرەر ئاي ھاراق ئىچمىگەن بىلەن بىرەر كۈن تاماكا چەكمىسە تۇرالمايتتى. ئابدۇباقىمۇ شۇنداق كەيپىخۇمار ئىدى، ھاراق، تاماكىنىڭ جىنسىي ئىقتىدارنى ئاجىزلاشتۇرىۋېتىدىغانلىقىنى بىلمەيتتى، خوتۇنىدىن ئالالمىغان لەززەتنى شۇنىڭدىن بولسىمۇ ئالغۇسى كېلەتتى. ئەگەر ئۇنىڭ ئون نەچچە يېشىدىن باشلاپ كەيپ-ساپاغا خەجلىگەن پۇللىرىنى ھېسابلاپ كەلسە ھاكىملار بەرگەن 40 مىڭ كويدىنمۇ ئېشىپ كېتەتتى، خەجلىنىپ كەتكەن پۇلنى كىمۇ ئۆتىمۇشىنىڭ كانىيىدىن بوغۇپ قايتۇرۇۋالالايدۇ؟

ناھىيە بازىرىدا بازار بولغان كۈنلىرى كەچتە ئابدۇباقى دائىم كونا ئاغىنىلىرىنىڭ يېڭى دوستلىرى بىلەن تونۇشۇپ قالاتتى، ئۇلار ھۆكۈمەتكە ئىشلەپ ياكى ھەر خىل سودا-تىجارەت بىلەن شۇغۇللىنىپ ھال-ئەھۋالىنى ياخشىلاۋاتقانلار، كاتتا ئۆي، سەتەڭ خوتۇن، نوچى ھاراق، ئېسىل تاماكىلارغا ئېرىشىش ئۈچۈن كۈرەش قىلىۋاتقانلار ھەم ئېرىشىۋاتقانلار ئىدى. ئابدۇباقى ئۇلار بىلەن بىرەر قاۋاقخانىدا سورۇن تۈزۈپ، تۇغىمەس تەكەللۇپ، ياسالما كۆڭۈل ئىزھارى، ئانچە-مۇنچە چاقچاق، قىزىق گەپ ۋە

ئەپسانە پاراڭلار بىلەن ئولتۇرغاندا روھى كۆتۈرۈلۈپ قالاتتى.

شۇ پەيتتىمۇ ئۇ بىر سورۇندا كونا ئاغىنىلىرى ۋە يېڭى تونۇشلىرىنىڭ ئارىسىغا قىستىلىپ، ئىچىپ-چېكىپ، سورۇندىكى گەپكە قۇلاق سېلىپ ئولتۇراتتى. سورۇن دېگەندە كىم گەپكە قاۋۇل، چاقچاققا ئۇستا بولسا شۇ نوچى، ئابدۇباقى ئۆزىنىڭ بۇ جەھەتتە ئانچە بىكسى يوقلۇقىغا ئىچى پۇشاتتى. بۇنداق چاغدا سورۇننىڭ بەزىبىر ئۇششاق چىقىملىرىنى تۆلەش ئارقىلىق كۆڭلى ئازادە ئولتۇراتتى. ئەمەلىيەتتە سورۇندا گەپ تىڭشاپ ئولتۇرۇپ بەرسىمۇ ھېساب، بۇمۇ چوڭ ئىش، سۆزلىگۈچى ھامان ئەستايىدىل ئاڭلىغۇچىنى ياقتۇرىدۇ، ئابدۇباقى ھەر قانداق سورۇندا سۆزلىگۈچىنىڭ سۆيۈنۈشىگە ئېرىشەتتى. بۇ سورۇندىمۇ ئۇ يېڭى تونۇشقان پاراڭچىلارنىڭ قىزىق ئەپسانىلىرىنى ئاڭلاۋاتاتتى.

— مەن ناھىيىلىك سوتتا ئىشلىمەستە ئۆزۈمنىڭ يېزىسىدا مەخسۇس مۇشۇ توي رەسىمىتىنى بېجىرەتتىم، — دەپ گەپ باشلىدى بىرەيلەن ئىچىپ قىزىۋالغاندىن كېيىنكى ھاياجىنىنى باسالماي، — كېيىن ناھىيىگە يۆتكىلىپ كەلدىم، سىلەر بىلىسىلەر، بىزنىڭ يېزا بىلەن ناھىيىنىڭ ئارىلىقى پىيادە ماڭسا يېرىم سائەتلىك يول، ئاستىمدا موتو بولغاندىكىن بەش مىنۇتقا قالماي ئىدارىگە كېلىپ بولىمەن، بازار كۈنى ئىشلىمىگەندىكىن بازارغا ۋاقچىرەك كېلىپ قالىمەن. يولدا دائىم بىرەر چوكان ئۇچراپ قالىدۇ، قارىسام شۇ ساپلا مەن بۇرۇن ئېرىدىن ئاجراشتۇرۇپ قويغان چوكانلار. مېنى كۆرۈپلا تونۇۋالىدۇ؛ "موتوغا چىقىڭ، دېگەن يېرىگىزگە ئاپىرىپ قوياي" دەيمەن، سەل تارتىشىپراق ماقۇل دەيدۇ، يولدا بارغىچە ئۇنىڭغا "ئالدىرىمىسىڭىز سىزنى سەيلى قىلدۇرۇپ كېلەي، بىر يەر بار، بەك چىرايلىق، كۆڭلىڭىز ئېچىلىپ قالىدۇ" دەيمەن، دەسلەپتە ئۇنمايدۇ. كېيىن ئۇنى دەپ، بۇنى دەپ ئاخىر مىڭ تەستە كۆندۈرىمەن، يولدا بارغىچە دېمىگەن چىرايلىق گەپلىرىم قالمايدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇنى بېلىق

كۆلىگە ئاپىرىمەن، كۆلنىڭ ئەترابى ئېگىز قۇمۇشلۇق، مەنزىرىسى چىرايلىق. ئۇ يەرگە ئادەتتە ئانچە ئادەم بارمايدۇ. بېرىپ كۆلنى بىر ئايلىنىپ بولغىچە چوكانمۇ ئىنىدەككە كېلىپ بولىدۇ، ئاندىن قۇمۇشلۇققا كىرىپ ئىشنى باشلايمىز. قارىسام دائىملامەن چاپىنىمنى يەرگە سېلىپ بېرىدىكەنمەن، كىيىمىمنىڭ ساپاسى قالمايدىكەن، شۇڭا ئۆيدىن بىر ئەدىيال ئاپىرىپ قۇمۇشلۇققا تىقىپ قويدۇم. ھازىر قارىسام ئۇمۇ پۇرلىشىپ يىرتىلاي دەپ قاپتۇ، كۆپە ئاپىراي دېسەم قۇمۇشلۇق نەم بولغاندىكىن كۆكىرىپ قالىدىكەن، ئەمدى پىششىقراق ئەدىيالدىن بىرنى ئاپىرىپ قويىمسام بولمىدى...

ئابدۇباقى ئۇنىڭغا ھەۋەسلىنىپ كەتتى، باشقىلار تۇشمۇ تۇشتىن گەپ ئاتتى، ئۇمۇ كۈلۈپ تۇرۇپ گەپ قايتۇراتتى:

— بازار كۇنى يولدا ماڭلاپ تۇرىدىكەنسەن-دە!؟

— ماڭلىمايمىز، ئۆزى كېلىدۇ...

— يولدىن سۈزگەن بېلىقنى بېلىق كۆلىگە ئاپىرىمەن دېگىنە!

— ئاپىرىپ ھۇزۇرلىنىمىز.

— كونا بېلىق بولسمۇ تەمى تاتلىق-دە؟!

— ئۇنى بىر دېمە!

— ئۆيدىن ئەدىيال يۇتۇپ كەتسە خوتۇنۇڭ گەپ قىلمىدىما؟!

— خوتۇن بىزگە گەپ قىلالمايدۇ.

— ئۆزۈڭنىڭ خوتۇنىنىمۇ شۇ يەرگە ئاپاردىڭمىكىن دەيمىنا!؟

— ئاپارسام بولىۋېرىدۇ، چاتاق يوق.

— كىم بىلىدۇ، كەچ ۋاقىتلىرى خوتۇنۇڭنى تونۇمايلا ئۇ يەرگە ئاپاردىڭمۇ تېخى!

— بىز ئۇ يەرگە كەچتە بارمايمىز دېگىنە، پاشىغا ئامراق بولساڭ سەن بېرىپ كەل.

ـــ خوتۇنۇڭنـــى تەملـــك قىلالمايۋ يۇرۇپتىكەنســـەن-دە ئەسلىي!

ـــ خوتۇنۇم ئەزەلدىن تەملىك.

ـــ خوتۇنۇڭ ئۇقۇپ قالســـا يېگـــەن بېلىقلىرىڭنى ئالدى-كەينىڭدىن چىقىرىۋېتەرمىكى...

ـــ چىققىنى سېنىڭكى بولسۇن...

ـــ شۇنداق قىلىپ بېلىق كۆلىنى سېسىتىپ بوپسەن-دە!

ـــ ئاز گەپ قىل، ھېلىغۇ كۆلكەن، سەنمۇ سېسىسەن.

گەپلەر بارغانچە قىزىپ، كۆلكىلەر ئەۋجىگە چىقتى، ئەپسانە پـــاراڭ قىلغۇچىمۇ قىزىپ، كۆلۈپ ئولتۇردى. بىر دەمدىن كېيىن يەنە بىرەيلەن گەپ باشلىدى:

مـــەن بۇرۇن مۇشـــۇ كىنوخانىدا ئىشـــلىگەن چېغىمدا ھەر ئاخشـــىمى ئىشىك توســـاتتىم. كىنوخانىنىڭ دەرۋازىسى ئالدىدا ئـــازراق قىنچىقى بار بىر خوتۇن لەگىپۇگچىلىق قىلاتتى، كۆندۈزى كوچىغا چىقىپ ئۆزىنى بازارغا سېلىپ يۈرەتتى، خېلى پەيزى بار ئىـــدى. بىر كۈنى ئۆيدە ئىچىم پۇشـــۇپ كېتىپ كوچىغا چىقىپ ئۇنىڭ بىلەن ئۇچرىشـــىپ قالدىم، گەپكە سالسام ماقۇل دېدى. "ياتىقىمغا چۈشتىن كېيىن كەل" دېدىم. ئۇ كېلىشىڭ ئالدىدا بىر ئاغىنەم ياتاقتا كېلىپ قالدى، ئۇ ئۇنداق ئىشتىن نېرى قاچىدىغان ئاداش ئىدى. ئۇ كېلىپ ئەمدى چاي ئىچىپ تۇرۇشـــىمىزغا تالادا ئىشىك قېقىلدى، ھېلىقى ئىش يادىمغا كەلدى، ئاپلا دېدىم، ئۇ خوتۇنىڭ بۇنداق تېز كېلىدىغانلىقىنى نەدىن بىلەي، ئاغىنەمگە قاراپ ھودۇقۇپ كەتتىم. ھېچ ئىش قىلالمىغانىنى ئاز دەپ ئۇنىڭ ئالدىدىمۇ سەت بىر ئىش بولاتتى، شۇڭا ئۇنىڭغا "بىر لەگىپۇگچى خوتـــۇن پۇل دەپ كەلمەكچىدى، ئۆتكەنـــدە بىر مۇنچە لەگىپۇڭ يەپ پۇلنـــى بەرمىگەنىدىم، نەچچە قېتىـــم كىنوغا كىرگۈزۈپ قويســـام يەنە پۇل دەپ كېلىۋېرىدۇ بۇ ئۇششـــۇق خوتۇن، سىلە ئاســـتا چىقىپ مېنى ياتىقىدا يوق تۇرىدۇ دەگىلا، مەن ئىشكىنىڭ

كەينىگە ئۆتۈۋالاي" دېدىم. ئاغىنەم چىقىپ مېنى يوق دېگەنىدى، ئۇ خوتۇن "چۈشتىن كېيىن ئۆزى كەل دەپ قويۇپ ئۆزى يوقاپ كېتەمدىكەن، قانداق ئىشتان بېغى بوش بىر نېمە ئۇ گېپىدە تۇرمايدىغان، ئۇنداق ئادەم گېپىنى ئوچۇق قىلسا بولمامدۇ مېنى ئىسسىقتا يول ماڭغۇزماي، ئۆتىگە مەن قاراپ باقاي" دەپ ئىشكنى ئېچىپلا ئۆيگە كىردى؛ ئىككى ئېغىز گەپنى ئوڭشاپ قىلىپ، ئۇ خوتۇننى كەتكۈزۈۋېتەلمىگەن ئاغىنەمگە ئاچچىقىم كەلدى. ئۇ خوتۇن كىرىپلا مېنى كۆرۈپ قالدى، بۇنداق قورقۇنچلۇق كۆزنى ئۆمرۈمدە كۆرۈپ باقمىغانىدىم، خۇددى جىندىن قورققاندەك قېتىپ تۇرۇپ قالدىم. ئۇ مېنى زاڭلىق قىلىپ "كىرگىلى چاشقان تۆشۈكى تاپالماي قالدىگىزمۇ، هالىگىز شۇنچىلىكمۇ" دېگىلى تۇردى، ئاغىنەم ھېچنېمىنى چۈشەنمەي قاراپ تۇردى، مەن ئۇنىڭغا "ھازىرچە قايتىپ تۇرۇڭلا ئاداش، بۇ خوتۇندىن ئەمدى قۇتۇلغىلى بولمايدۇ، ئۇنىڭ بىلەن ئۆزۈم ھېسابلىشىمەن" دېسەم، ئۇ "ئەمسە باشقا كۈنى كېلەي" دەپ خوشلىشىپ كەتتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ خوتۇن ماڭا قالدى، مەن ئۇنىڭغا: "مېنى قانداق تېپىۋالدىگىز" دېسەم، "كۆڭلۈم تۇيدى" دەيدۇ تېخى! ئۇنداق خوتۇنلار يامان كېلىدىكەن. مەن ئۇ كۈنى ھەيران قالدىم، خوتۇن خەقنىڭ بارغۇ، خۇلقى-نازى بولمىسا بىكارىكەن، ھەر قانچە چىرايلى بولسىمۇ خۇلقى يوق خوتۇن ئالماڭلا، خۇلقى يوق خوتۇننى قويۇۋېتىپ، باشقا خوتۇن تېپىڭلار.

— "خوتۇنۇمدىن ئاشنام بەلەن" دېمەكچىغۇ سەن، ئاشنا بىلەن بۇزۇقنىڭ نېمە پەرقى! — دېدى بىرەيلەن.

— ئىككىسى ئوخشىمايدۇ... — دېدى بالدۇرلا شىرشىم بولۇپ قالغان بىرسى جوزىغا بېشىنى ساڭگىلىتىپ.

— هاي-هاي، خەپشۇك، كاللاڭلار بەك قىزىپ كېتىپتۇ، ما ئەتراپىمىزدا ئادەم بار جۇمۇ، گەپنى ئاۋايلاپراق قىلىلى، — دېدى ساقي.

سورۇندا يەنە بىرەيلەننىڭ ئەپسانىسى ئابدۇباقىغا بەك تەسىر قىلدى، ئۇنىڭ ھېكايىسى مۇنداق ئىدى: بىر سودىگەر بازارغا بېرىپ كەچ قايتۇ، سېتىپ بولالمىغان رەختلىرىنى ھارۋىغا بېسىپ خوتۇنى بىلەن ئۆيىگە قايتىپ مېڭىپتۇ. يول ئۇزۇن بولغاچقا پاراڭلىشىپمۇ زېرىكىپتۇ؛ خوتۇنى ئاينىڭ يورۇقىدا ئۇنىڭغا بەك سەتەڭ كۆرۈنۈپ كېتىپتۇ، يەنە كېلىپ ھارۋىغا قوشۇلغان ھاڭگا ئېشىكىمۇ يولدا توختىماي سۆيدۈك پۈراپ، گاھى مېڭىپ گاھى توختاپ تۇرۇۋاپتۇ؛ سودىگەر قارىسا ئۇ ئىشەكنىڭ ھاڭگىلىقى تۇتۇپ كەتكەن، خوتۇنى: "قاراڭلا، ما مەينەتنىڭ قېلىنلىقىنى..." دەپتۇ. سودىگەر كۈلۈپ قويۇپ ئولتۇرۇپتۇ. ئۇلار مېڭىپتۇ- مېڭىپتۇ، يولدا ئادەملەر شالاڭلاپ قاپتۇ. سودىگەر ھارۇنى يولنىڭ چېتىگە تارتىپ، ئېشىكنى ئىتتىك مېڭىشقا زورلاپ تاياق بىلەن تازا ساپتىكەن، خوتۇنى ئۇنى توسۇپ، "بۇ مەخلۇققىمۇ ئىچىڭلار ئاغرىسۇن، بازارمۇ بازار يورغىلاپ ھېلىمۇ چىدايدۇ بۇ جانىۋار" دەپتۇ؛ سودىگەر "ھارۇنىنى ئەمىسە ئۆزۈڭلا ھەيدەڭلا" دەپ تاياقنى تاشلاپ بېرىپتۇ. خوتۇنى ماقۇل دەپ تاياقنى قولىغا ئاپتۇ؛ ئىككىيلەن ئورۇن ئالمىشىۋاتقاندا سودىگەرنىڭ تۇرۇپلا ھەۋىسى قۇتراپ كېتىپتۇ، خوتۇنىنى ئەيۇھشكە كەلتۈرۈۋاتقاندا ئۇ قارشىلىق قىلىپتۇ، "خەق كۆرۈپ قالىدۇ، ھارۇنىڭ ئۇستىدىمۇ بۇنداق ئىشنى قىلغان بارمۇ، ئۆيگە بارغاندا..." دەپتۇ؛ بىراق ئۇ قانچە قارشىلىق قىلغانسېرى سودىگەر تېخىمۇ ئەسەبىيلىشىپ كېتىپتۇ، خوتۇنىمۇ ئاخىر ئۇنىڭغا بويسۇنۇپتۇ؛ ئىككىلىسى ئۆزىنى ئونتۇپ ھېسسىيات ئەۋجىگە يېتەي دېگەندە توساتتىن ئالدى تەرەپتىن بىر قارا ماشىنا چىقىپ قاپتۇ؛ ماشىنىنىڭ چىرىقى ھارۇنى يورۇتقاندا ئۇلار ئېشەكنىڭ يولنىڭ ئوتتۇرىسىغا كېلىپ قالغانلىقىنى بايقاپتۇ؛ ماشىنا قاتتىق سېگنال بەرگەندە ئۇلار تەڭلا چۆچۈپ ھودۇقۇپ كېتىپتۇ؛ سودىگەر لەنتى ئېشەكنىڭ كۆتىگە قاتتىق زىغلاپ، ئۇنى يولنىڭ چېتىگە ھەيدەپتۇ؛ ئۆيگە

كەلگەندە قارىسا بىچارە ئېشەكنىڭ كۆتى قاناپ، كۆرگۈسىز بولۇپ كېتىپتۇ...

سورۇن تازا قىزىغاندا بۇنداق سېرىق پاراڭلار كەم بولمايتتى. ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ كەچمىشلىرىگە باشقىلارنىڭكىنىمۇ قېتىپ، كۆپتۈرۈپ، قىزىقارلىق سۆزلەيتىكى، باشقىلارنىڭ كۈلكىسىگە ئېرىشىش ئۈچۈن ئۆزلىرىنى مەسخىرە قىلىشتىنمۇ يانمايتتى.

ئابدۇباقى ئۇلارنىڭ گېپىگە كۈلەتتى-يۇ، كۈلكىسىگە ھەمىشە بىر خىل ھەسرەت، ئوڭايسىزلىق ۋە ئەلەم ئارىلىشىپ قالاتتى، زادى ئېچىلىپ-يېيىلىپ ئولتۇرالمايتتى، پۇخادىن چىققۇدەك قاقاھلاپ كۈلەلمەي مەنسىز ئىلجىيىپ قويىاتتى؛ ساقى ھاراقنى سۇنۇپ: "ھە ئابدۇباقى، ئىچە مانى، خوتۇنىڭدىن قورقساڭ بىز سېنى ئۆيۈڭگە ئاپىرىپ قويىمىز" دېسە جىلە بولاتتى، سورۇن ئەھلىگە خوتۇنىدىن قورقايدىغانلىقىنى كۆرسىتىپ قويماقچى بولاتتى، رومكىنى قولىغا ئېلىپ، ھەممەيلەنگە تەكشى قارىۋېتىپ "خوشە ئەمىسە" دەپ گۈپپىدە ئىچەتتى، چىرايى قورۇلۇپ سەتلىشىپ كېتەتتى. ھاراق ئۇنىڭ ئىچ-باغرىنى قىزىتىپ، قانلىرىنى ئۇرغۇتۇپ، مېڭىسىگە تەسىر قىلغىلى تۇرغاندا پىغانى ئۆرلەپ قالاتتى، غەرق مەستلىكتە يېقىن بىرەرسىگە يىغلاپ تۇرۇپ دەردىنى تۆكۈپ بەرگۈسى كېلەتتى، ئەمما ئۇ دەردىنى تۆكۈپ بولغۇچە ھاراق دائىم ئۇنىڭ ئاشقازىنىغا سىڭمەي تۇرۇپ قالغان نەرسىلەر بىلەن تۆكۈلۈپ چۈشەتتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ مەستلىكىمۇ يېشىلىپ قالغاندەك، قورساق كۆپۈكىمۇ يېنىپ كەتكەندەك بولاتتى.

ئۇنىڭ ئاشقازىنى ۋە بۆرىكى سەل چاتاق بولسىمۇ دوختۇرغا كۆرۈنمەي يۈرەتتى؛ ئۇنىڭ كاللىسىدا ھازىر ھەممىدىن يامىنى جىنسىي ئاجىزلىق كېسىلى ئىدى، بىر ئەر ئۇچۈن قىرىققا بارماي تۇرۇپلا زەئىپلىشىش ھەقىقەتەن ئازابلىق ئىش ئىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ بۇرۇنقى ئالتۇن دەۋرىنى سېغىنىپ ئەسلەيتتى، ۋاقتىنىڭ شۇنداق

تېز سۈرئەتتە ئۆزىنى ئاجىزلىتىپ بىر يەرگە ئاپىرىپ قويغانلىقىغا ئەجەبلىنەتتى، ئىچى پۈشاتتى. ئىلگىرى ئۇ ئاغىنىلىرىدىن "بىر تامچە مەنى ئاتمىش تامچە قانغا تەڭ" دېگەن گەپنى ئاڭلىغاندا، ئۆزىنى بېسىقتۇرىدىغان يامان ئادىتىنى بىر مەزگىل تاشلىغانىدى؛ كېيىن بىر سۇرۇندا ناھىيىلىك دوختۇرخانىدا ئىشلەيدىغان بىرسى ئۇ گەپنى يوققا چىقىرىپ "بىر تامچە مەنى بىر يۈتۇم شۆلگەيگىمۇ تەڭ ئەمەس، ئۇ دېگەن ئارتۇق سۈيۇقلۇق، ئۇنىڭ قان بىلەن مۇناسىۋىتى يوق" دېگەندە، ئابدۇباقى "ئۇنداقتا ئۇ خالىغاندا چىقىپ كەتسىمۇ بەدەنگە زىيىنى بولمايدىكەنغۇ؟" دەپ ئويلاپ، بۇرۇنقى يامان ئادىتىنى خۇددى قېرى ئاشىنىسىنى تېپىۋالغاندەك يەنە تېپىۋالدى، بۇنىڭ ئەسلىدە كەيپ-ساپا خۇمارىدىنمۇ يامان ئىش ئىكەنلىكىنى، شۇنداق قىلىۋېرىپ ئاخىر ئۆزىنى تۇڭگەشتۇرگەنلىكىنى كېچىكىپ چۈشىنىپ، قىلمىشلىرىغا پۇشايمان قىلدى؛ ھېلىقى دوختۇرغا غەزەپلەندى، "دوختۇر دېگەنمۇ سەندەك بولامدۇ؟ سەن گۈي مېنى خاتا يولغا باشلىمىغان بولساڭ بۇ ھالغا چۈشۈپ قالمايتتىم" دەپ ئۆنى ئىچىدە مىڭنى تىللىدى. "توختام سۇدىكى سامان ئاسان سېسىپ قالغاندەك، ئۇرۇقدانداپ ئۆزاق تۇرۇپ قالغان ئۇرۇقمۇ پۇچەكلىشىپ قالىدۇ، شۇڭا مەنىنىڭ چىقىپ تۇرغىنى ياخشى" دېگەنىدى تېخى ئۇ بەدبەخ دوختۇر. ئابدۇباقى بۇنىڭدىنمۇ گۇمانلىناتتى، لېكىن توختام سۇ بىلەن ساماننىڭ مىسالىغا قىياسەن، ئۇ گەپنىڭ راستلىقىغا ئىشىنىپمۇ قالاتتى. "سانىيەدىنمۇ بالا تاپالماسمەنمۇ، بىر يىلغىچە بالا تاپالمىسام ئاغىنىلەرنىڭ ئالدىدا مازاققا قالارمەنمۇ..." دەپ ئەسرەپ ئىچى پۇشۇپ كېتەتتى.

ئۇنىڭ سانىيەنى خوتۇنلۇققا ئالغىنىغمۇ مانا نەچچە ئايلار بولدى، خوتۇن ھەۋىسى كۆتۈلمىگەندە ۋەھىمگە ئايلاندى، ئىش ئەپلەشمىگەنسېرى ۋەھىمە تېخىمۇ كۈچەيدى؛ ۋەھىمە ۋە قورقۇنچ كۈچلۈك ھاياجانغا ئوخشاپ كېتىدىغان روھىي ھالەت بولغاچقا،

ئۇ دائىم جىددىيلىشىشتىن، رېفلىكسلىق ھودۇقۇشتىن خالىي بولالمىدى؛ نېرۋىسى جىددىيلەشكەن ھامان ئۆزىنى باشقۇرالماي قالاتتى، بۇنى بىر كېسەللىك دېگەندە ئۇنىڭ جىسمانىي داۋاسى تېپىلغان بولسا، روھىي داۋاسى ئاسان تېپىلمايتتى، ھاراق ئەكسىچە ئۇنىڭ دەردىنى تېخىمۇ ئېغىرلاشتۇراتتى. بىراق ئۇ ئۆزىنى يېقىتىپ قويالمىغان يوشۇرۇن كېسەللىكنىڭ تەھدىتىدىن قىلچە قورقماي، ئالدىغا كەلگەن ھاراقنى ياندۇرماي ئىچىۋەردى، مەست بولغاندا يۈز-كۆزى تەڭلا قىزاردى.

سورۇن تارقالغاندا بىر ئاغىنىسى ئۇنى يۆلەشتۇرۇپ ئېلىپ قالدى.

— خوتۇن تالاقنى بۇگۈن... — دېدى ئۇ ئالىجۇقى سۆزلەپ.

— ئىچىۋالساڭ ئاندىن قىلالايدىكەنسەن-دە! — دېدى ئاغىنىسى ئۇنى مازاق قىلىپ.

ئابدۇباقى ئۇنىڭغا ئاستا ئالىيىپ يەنە ئەسلىگە ياندى، كۆزلىرىدىن چالا مەستلىكتىلا كۆرۈلىدىغان بىپەرۋالىق ھەم بىچارە مەغرۇرلۇق ئەكس ئېتەتتى.

— بەرىپلا خوتۇنغا كىيىمىڭنى سال دەيمەن! — دېدى ئۇ يەنە تىلىنى چاينap.

— ئاندىنچۇ؟

— ئۇنىمسا بېقىنىغا تازا قويىمەن...

— ئۇناپ قالسىچۇ؟

— ئۇناپ قالسا جىم يات دەيمەن... جىم ياتمىسا يەنە كاللىسىغا قۇسمەن، ھى...ھى...

ئۇلار تۆت كوچىنىڭ دوقمۇشىدىن قايرىلىدىغاندا ئاغىنىسى ئابدۇباقىنى تاشلاپ قويۇپ، كوچىدىكى ساتىراشخانىلارنىڭ بىرىگە كىرىپ كەتتى.

ئابدۇباقى ھويلىسىنىڭ ئىشىكىنى ئاچالماي خېلىغىچە

تىمسقلاپ يۈردى، ئىشكنى ئەسلىدە باھارخان ئوچۇق قويغان بولسىمۇ سانىيە ئۆزى كېيىن ئېتىپ قويغانىدى؛ باھارخان ئىشكنى ئېچىپ: "ئۆينى تېپىپ كېلەلەپسەن-ھە" دەپ تەنە قىلدى. چۈنكى ئابدۇباقى بىر نەچچە قېتىم مەستلىكتە كونا ئۆيگە كېتىپ قېلىپ ھەم شۇ يەردە يېتىپ قېلىپ، ئانىسىنى خېلىلا ئاۋارە قىلغانىدى. باھارخان ئۇنى شۇ ئۆينىڭ دەردىدە ھاراق ئىچىپ يۈرىدۇ دەپ ئويلىغاچقا، ئۇ ئۆيگە مەست كەلسىمۇ ئانچە قاتتىق گەپ قىلىپ كەتمەيتتى.

ئابدۇباقى ھۇجرىسىغا كىرىپ، ئورۇننىنى سلاشتۇردى، قولى خوتۇننىڭ يوتقىنىغا ئۇرۇندى. ئورۇن دېگەن شۇ ئەمەسمۇ! ئۇنىڭ ئىچ-باغرى ھاراقنىڭ كۈچىدىن ھەم خوتۇننىڭ پىراقىدىن ئۆرتىنىپ كەتتى، ھېچ نېمىنى ئويلاپ ئولتۇرمايلا كىيىمنى سېلىپ، سانىيەنىڭ يوتقىنىنى قايرىپ ئۇنىڭ ئىچىگە كىردى. "خوتۇن بۇگۈن مېنىڭكى، كوچىدىكى بۇزۇقلار قۇرۇپ كەتسۇن..." دەپ خىيال قىلىپ سانىيەنىڭ كەينىدىن قۇچاقلىدى، قاتتىق ھاياجاندىن يۈرىكى شىددەتلىك سوقۇپ كەتتى؛ بىر مەزگىل ئۇشۇشۇك تەگكەن قاينىاق ھېسسىياتى قايتىدىن ئۆرلەشكە باشلىدى، كاللىسى تېخىمۇ قىزىپ كەتتى، ئالتۇنىدەك بۇنداق قىممەتلىك پەيتنى چىڭ تۇتۇش قارارىغا كەلدى. بىراق شېرىن ئۇيقۇدا ياتقان خوتۇنى يەنىلا مۇستەھكەم قەلئەدەك تۇراتتى، ئۇنىڭغا قاياقتىن يېقىنلىشىش كېرەك؟ ئۇ ئاتايا ئاغىنىسىگە "بېرىپلا خوتۇنۇمنىڭ قوينىغا كىرىمەن، غىدىڭ-پىدىڭ قىلسا بېقىنىغا تازا قويىمەن" دەپ پو ئاتقانىدى، مانا ئەمدى ئۇ خۇددى بازاردىن تاللاپ ئالغان يامان بىر ئېشەكنى كۆندۈرۈپ بولالماي، ئۇنىڭ تېپىۋېتىشىدىن ياكى ئېتىۋېتىشىدىن قورقۇپ مىنەلمەي يۈرگەن غىلتاڭ، قورقۇنچاق ئادەمگە ئايلىنىپ قالدى. بۇنىڭدىن ئۇنىڭ ئىچى ئاچچىقتا تولدى، ھاراق سورۇنىدا كىمدۇر بىرەيلەننىڭ "خوتۇن خەقنىڭ تولىسى ئەسكى خۇيى

بار ئېشەككە ئوخشايدۇ، سەن ئۇنى مىنمىسەڭ ئۇ ساڭا مىنىدۇ" دېگەن سـەت گەپىنى يادىغا ئېلىپ، تۇرۇپلا كۆچلۈك غەزەپ ۋە ئىرادىگە كەلدى، "بۇ كېچە يا ئۇنى مەن مىنىمەن، يا ئۇ مېنى مىنىدۇ، يا ئۇنى مەن يۈگەنلەيمەن، يا ئۇ مېنى يۈگەنلەيدۇ، ھەتتا يا ئۇ ئۆلىدۇ ياكى مەن ئۆلىمەن... نېمە بولسام مەيلى... شۇ چاغدا كۆرىمەن..." دەپ ئويلاپ بىردىنلا ئەسەبىيلىشىپ، خوتۇنىنىڭ ئىچ كىيىملىرىنى قوپاللىق بىلەپ تارتىپ سـېلىپ تاشـلىدى، ئاندىن ئۇنىڭ ماموقتەك يۇمشاق، سىلىق، سېھىرلىك بەدىنىنى سىلاشـقا باشـلىدى، كۆزىگە قاراڭغۇلۇقتىن باشـقا ھېچنېمە كۆرۈنمىدى. "كۆز قورقاق، قول باتۇر" دېگەندەك، قولى ئۇنىڭ كاللىسىدىكى قورقۇنچنى بىر-بىرلەپ يوقاتتى، قولى ئۇرۇنغان يەرلـەر ئۇنىڭ بىر-بىرلەپ قولغـا كەلتۈرگەن ھەم بۇ دۇنيادا ئېرىشكەن ئەڭ چوڭ غەلىبىسـى بولۇپ قېلىۋاتاتتى. نەپسىنى مەيلىگە قويۇۋەتكىنىدىن ئۇ شـۇنچىلىك شادلىنىپ كەتتىكى، ئېغىزىغـا يىغلىغان شـۆلگەينى يۇتۇشـقىمۇ ئۇلگۈرەلمىدى؛ خوتۇنىنى ئوڭدىسىغا ئۆرۈپ بولغاندىن كېيىن ئۇنىڭ ھېسسىياتى خۇددى بىرنېچى پوتەينى پارتىلىتىپ، ھوررا توۋلاپ غەلىبىسېرى ئالغا ئىلگىرلىگەن ئەسـكەرلەردەك جەڭگىۋارلىشـىپ كەتتى. سانىيەنىڭ شېرىن ئۇيقۇسـى بۇزۇلۇپ، ئابدۇباقىغا "قايتۇرما ھۇجۇم"غا ئۆتتى، ئىككى تەرەپ ئوتتۇرىسىدا "بىمەنە ئۇرۇش" باشـلاندى، تارىختىكى نۇرغۇن بىمەنە ئۇرۇشلارغا ئوخشاش بۇ ئۇرۇشمۇ ھەر ئىككى تەرەپكە پايدىسىز ئىدى.

ئابدۇباقى خوتۇنىنىڭ قايتۇرما ئىنكاسـىغا قارىتا ئالدىنئالا تەييارلىق قىلىپ قويغاچقا، خوتۇنى بىلەن خىلىلا تىركەشـتى. سانىيە ئۇنىڭ مەستلىكتە ئەمەس، ساق چېغىدا شۇنداق قىلالىشىنى ئارزۇ قىلىپ، بۇ ئارزۇيىغا يېتەلمەي ئۇنىڭدىن جاق تويغانىدى. شـۇڭا ئابدۇباقى ھەر قاچان مەيلى سـاق ياكى مەست بولسۇن جىم يېتىشى، ئۆز ھالى بىلەن ھېسابلىشىشى، خوتۇنىنى قاچان

خۇش قىلىپ كۆڭلىنى ئالالىسا ئاندىن ئۇنىڭغا يېقىنلىشىشى كېرەك ئىدى، بۇ سانىيە ئۇچۇن گويا بىر مۇقەددەس مىزانىدەك بولۇپ قالغانىدى. ئابدۇباقىنىڭ ھازىرقى ئەسەبىيلىكى بۇ مىزانغا تۇپتىن خىلاپ ئىدى، سانىيەنىڭ نەزىرىدە بۇ خۇددى باسقۇنچىلىق جىنايىتى بىلەن ئوخشاش ئىدى، بۇنداق چاغدا سانىيە ئابدۇباقىنى ئېرىم دەپ ھېسابلىمايتتى ھەم قىلچە يۇز-خاتىرە قىلمايتتى. ئەمما ئابدۇباقى بۇ قېتىم جان-جەھلى بىلەن كۆرەش قىلىۋاتاتتى، بۇ كۆرەشكە ئۇنىڭ يەنىلا كۆچلىنىۋاتقان ھېسسىياتى يار دەم بېرىۋاتاتتى. ئۇ خوتۇنىنىڭ يىلاندەك تولغىنىپ ھەم يۇلقىنىپ قارشىلىق قىلىۋاتقىنىدىن، تىل نەشتىرى سانچىشقا ئاران تۇرغانلىقىدىن تېخىمۇ جەھلى قاتتى، بايا تىن ساتراشخانىغا كىرىپ كەتكەن ئاغىنىسىنىڭ ئازغىنە پۇل بىلەن نەپسىنى قاندۇرىدىغانلىقىنى ئويلاپ، نۇرغۇن پۇلغا ئالغان بۇ خوتۇنىدىن قانائەتلىنىلمەيۋاتقىنىغا قورسىقى كۆپتى. ئۇ خامانغا قېتىلغان كالىدەك ئېغىر-ئېغىر پۇشۇلداپ، بىر خىل جىددىي ھېسسىياتنى بويلاپ توختىماي ئايلىناتتى، ئېغىزىدىن كۆپۈك قاينايتتى؛ ئۆزىنىڭ ئەرلىكى، خوتۇنىنىڭ خوتۇنلىقى ئۇچۇن پۈتۈن كۈچ-قۇۋۋىتىنى يىغاتتى، ۋۇجۇدىغا چىدام-غەيرەت بېرەتتى. "جىم يېتىگلا، ھېلى بىكار... ئۆتكەنكىدەك قۇسۇۋېتىمەن..." دەپ تەھدىت سالاتتى. سانىيە: "قۇسۇپ باقە قېنى... كۆرگۈلۈكۈڭنى كۆرسىتىمەن" دەپ ئۇنىڭ گېلىنى سىقىۋالدى، ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن ياش چىقىپ كەتتى، خىرقىراپ-بوغۇلۇپ تۇرۇپ ھۆركىرىدى:

— سىقە... سىقىپ ئۆلتۈرىۋەت گۇيىنىڭ خوتۇنى! بۇ جاندىن تويدۇم...

— ھالىڭغا بېقىپ ئىش قىل ھەزلەك...

— بۇگۈن يا سەن ئۆلسەن... يا مەن ئۆلىمەن... — ئابدۇباقى خىرقىرايتتى، تىپىرلايتتى، سانىيەنى ئۇرغىلى تەمشىلەتتى، لېكىن مەستلىكتە ھېچ ھەرىكىتى قولاشمىدى.

نەرىقى ئۆيدە ياتقان باھارخان توۋلىدى:

— نومۇس قىلىڭلار، ھەي نومۇس!!

— نومۇس قىلمايدىغان كىم؟— دەپ ۋارقىرىدى سانىيەمۇ چالۋاقاپ، — ئۇيقۇمنى ھارام قىلدى ماۋۇ ئېشەك!...

— سىزمۇ مەست بىلەن تەڭ بولغىچە جىم ياتسىڭىز بولمامدۇ، ئۇنىڭغا قەتئىي كۆيۈنمەيسىز، گەپ سىزدىمۇ بار!

— سىلە كۆيۈمچان بولغاندىكىن كىرىپ ئۇخلىتىپ قويسىلا ئەمىسە...

باھارخان كونا جايىدىن ئايرىلغاندىن كېيىن كېلىنىنىڭ ھۆرمىتىدىنمۇ ئايرىلىپ قېلىۋاتقانلىقىدىن ئاغرىنىپ يۈرەتتى، بۇ گەپتىن ئۆزىنى باسالماي، ئۇلارنىڭ ھۇجرىسىغا كىرىپ چىراغنى ياندۇردى.

— سىز بىر خوتۇن كىشى بولغاندىكىن ئەلۋەتتە ئۇنى ئايىسىڭىز بولمامدۇ؟! ئورۇنىنمۇ سېلىپ قويماپسىزغۇ؟

— ئۇ ئۆزىنى ئايىمىسا مەن قانداق ئايايمەن؟! ھېلىمۇ ئۇنى ئاياپ مۇشۇ كۈنگە كەلدىم، — دېدى سانىيە غەزەپ بىلەن، — ئۇ نېمىسگە شۇنچە ھاراق ئىچىدۇ؟ نېمىسگە چوڭچىلىق قىلىدۇ؟! ھاراقنى نەدە ئىچسە شۇ يەردە ياتسا بولمامدۇ! ئۆيگە ساق كەلسە بولمامدۇ! مەن بولسام ئورۇننى سېلىش ئۈياقتا تۇرسۇن ئىشكىنىمۇ ئېچىپ بەرمەيتتىم!...

— ھە... مۇنداق دەڭ، مەندىن كېيىن قالغاندا بۇنىڭغا كۈن يوق ئوخشايدۇ-دە!

— ئۆزىدىن كۆرسۇن!

— بۇ ئۆيدىن ماڭا پايدا يوقكەن دەڭا گەپنى ئوچۇقلا قىلىپ!

— سىلىدىن قانچىلىك پايدا چىقاتتى!؟ بۇ ئۆيگە كېلىن بولۇپ نېمە خوۋلۇق كۆردۈم مەن؟!

— قاراڭ ما يۈزسىزلىكنى، بىزدىن كۆرگەن راھەتلىرىڭىز

ئازمۇ؟! سىزنى مۇشەققەتتە قويغان يېرىمىز بارمۇ؟ ياشىماق تەس كېلىۋاتامدۇ! باشقا خوتۇنلارنى دورايمەن دەۋاتامسىز؟! مەن ئارتۇق گەپ قىلماي، ئۆزىڭىزنى بىلىۋېلىڭ...

سانىيە دىمىقىنى قېقىپ تەتۈر قاراپ تۇرۇۋالدى، باھارخان ئۆزىنى تۇتۇۋالدى، تامغا يۆلىنىپ بېشىنى ساڭگىلىتىپ ئولتۇرغان ئوغلىغا قاراپ ئېچىندى. ئاندىن ئۆينىڭ يېرىمىنى ئىگىلىگەن شال كارىۋاتنى غىچىرلىتىپ دەسسەپ، ئابدۇباقىنىڭ يوتقانلىرىنى تاشلاپ بىردەمدىلا ئورۇن راستلاپ، ئۇنىڭغا تۇۋلىدى:

— قوپە، جايىڭغا كىرىپ يات!

ئابدۇباقى جايىدىن قوپماي ئولتۇراتتى، باھارخان ئۇنىڭ دولىسىدىن تۇتۇپ تارتتى:

— قوپ دەيمەن ھەي كالىنىڭ پوقى، ئىتتەك تۇگۈلۈپ ئولتۇرماي جايىڭنى تېپىپ يات. قايسى جېنىڭغا ھاراق ئىچسەن، قاچانغىچە ئادەم بولمايسەن دەيمەن!؟ "كېلىنىڭ يامان بولسا ئوغلۇڭدىن كۆر" دەپ، قاچانغىچە سەن نېمىنىڭ دەردىنى تارتىمەن مەن!

ئابدۇباقى ئانىسىنىڭ ئەلپازىدىن سەل چۆچۈپ، جايىغا ئۆمىلەپ باردى-دە، يوتقانغا كىردى.

2

ئەر-ئايالنىڭ مۇناسىۋىتى خۇددى لىڭگىرتاقتاققا ئوخشايدۇ، بىر ئۇچىدا ئەر، بىر ئۇچىدا ئايال ئولتۇرىدۇ، بىرسى پەسكە باسسا، بىرسى ئۈستۈن كۆتۈرۈلىدۇ، ئەمما چوقۇم تەڭپۇڭلۇقنى ساقلىشى كېرەك. بىراق ئابدۇباقى بىلەن سانىيە توي قىلغاندىن باشلاپلا تەڭپۇڭلۇقنى يوقاتتى. ئۇلارنىڭ ئەر-ئايالنىڭ مۇناسىۋىتى جىنسىي ئىقتىدار ئوتتۇرىسىدىكى كۈچ سىنىشىشقىلا مەركەزلىشىپ قالدى. سانىيە تېخى قىز بولغاچقا جىنسىي ئىقتىدار

جەھەتتە مۇتلەق ئۇستۇنلۇككە ئىگە، شۇڭا سالمىقمۇ ئېغىر ئىدى، بۇنداق ئېغىرلىقنى سەل چاغلىغىلى بولمايتتى. ئابدۇباقى يېشى چوڭايغانچە ئىقتىدارىدىن مەسىلە چىقىۋاتقان بىر ئەر بولغاچقا سالمىقمۇ يېنىك ئىدى، خۇددى لىگگىرتاقتاقتىن ئۇچۇپ چۈشۈپ كېتىدىغاندەكلا قىلاتتى. بۇنداق بىچارە ھالغا قېلىشنى بۇرۇنراق ئويلىغان بولسا ئۇ توي قىلمىغان، شۇ لىگگىرتاقتاققا زورلىسىمۇ چىقمىغان بولاتتى. ئۇ ئىش-ئۇقەتكە يارىماسلىقىدىن كۆرە، خوتۇن ئالدىدىكى يارىماسلىقىنى ئەڭ چوڭ ئاپەت ھېسابلايدىغان بولدى؛ ھە دېسە شۇ ئىشنى چوڭ بىلىپ، كۈندۈزدىكى ئىشلىرىغا ئانچە كۆڭۈل بۆلمەيتتى، يەنە كېلىپ ئۆيى ئايرىم بولمىغاچقا، ئانىسى باھارخاننىڭ ئالدىدا ئۆزىنى چوڭ بولالمايدىغان بالىدەك ھەم زادى يارىملىق ئىر بولالمايدىغاندەك ھېس قىلاتتى، ئىچى پۇشاتتى، پەقەت ھاراقلا ئۇنىڭ تەلىپىگە لايىقلاشقانىدى.

تۇنۇگۈن كەچتە مەستلىكتە ئەسەبىيلەشكەندە ئۇ خوتۇنى سانىيەگە بىر قىزغا باسقۇنچىلىق قىلماقچى بولغاندەك قوپال مۇئامىلە قىلىپ، ئۇچىغا چىققان ۋەھشىي ھېسسىياتتا: "يا سەن ئۆلسەن، يا مەن ئۆلىمەن" دەپ چۈقان سالدى، دېمەك ئاۋۇال سانىيەنى، ئاندىن ئۆزىنى ھەقدادىغا يەتكۈزۈش ئۈنىڭغا ھايات-ماماتلىق مەسىلىسىدەكلا مۇھىم بولۇپ قالغانىدى. شۇنداقتىمۇ ئۇ يەنىلا مەقسەت-تەلىپىنى قاندۇرالماي، ئەلەملىك تىپىرلاپ، ئاچچىق يۇتۇپ ئۇخلاپ قالدى.

ئەتىسى تاڭ ئاتقاندا ئۇ ئاغرىۋاتقان گېلىنى سلاپ، ئاخشام ئۇچرىغان خورلۇقلىرىنى ئويلاپ ئاچچىق خىيال سۈرۈپ ياتتى. ئورنىدىن قوپۇپ يوتقىنىنى يىغىۋاتقان سانىيە ئۇنىڭغا خۇددى ئۆلۈك ئېشەككە قارىغاندەك بىزارلىق بىلەن قاراپ قويۇپ غۇدۇرلىدى:

— ئاخشىمى سېسىق پۇراپ كەلگەن، يا ئادەمنى ئۇخلاتمىغان، ئەتىسى كۈن چۈشكىچە قوپمىغان... ھەممىسى شۇ

ئېشەك سۈيدۈكىنىك كاساپىتى... ئۇنى قايسى پۇلۇڭغا ئىچسەن، يا خەقتىن تىلەپ تاپامسەن؟!...

ــ ئىچسەم ئۆزۈمنىك پۇلىغا ئىچتىم، نېمە كوتۇلدايسەن!

ــ دېدى ئابدۇباقى بوغۇق ئاۋازدا، ئىچىدە بىر ئاچچىق زەرداپ بولۇپ قاينىاپ تۇراتتى.

ــ بۇنىڭدىن كېيىن هاراق ئىچىپ يېنىمغا كېلىدىغان بولساڭ، تېپىپ پەسكە چۈشۈرىۋېتىمەن، پەستە ياتسەن.

ئابدۇباقى ئۇنىڭ گېپىگە جاۋاب بەرمەي يەرگە بىرنى تۈكۈرۈپ قويدى.

ــ قارا ما مەينەتلىكىڭنى، ئاخشامۇ ئېشەكتەك سەت قىلىق قىلدىڭ، بېشىمغا قۇسمەن دەپ شالىڭنى قۇيدۇڭ...

ئابدۇباقى گەپ قىلماي يەنە بىرنى تۈكۈردى.

سانىيە ئۇنىڭ كاللىسىغا دەسسۈپتىدىغاندەك ئەلپازدا هەيۋە قىلىپ كەلدى:

ــ نېمە تۈكۈرىسەن هەي مەينەت، قوپە، تۈكرۈكىڭنى ئال، ئاخشام تازا كانىيىڭنى سىقىپ، زۇۋانىڭنى بوغۇپلا قويسام بوپتىكەن، هېلىمۇ ئايىغىنىمنى بىل...

ــ ماڭە ئىشىڭنى قىل؟!... ــ دېدى ئابدۇباقى كۆزىنى چەكچەيتىپ، ــ تۈكۈرسەم، ئۆزۈمنىڭ ئۆيى...

ــ مېنى تېخى سەنلىگۈدەك بولدۇڭمۇ سەن!؟ ــ دېدى سانىيە قولىنى ئۇنىڭ كۆزىگە تىقىۋېتىدىغاندەك تەڭلەپ.

ــ سەنمۇ مېنى سەن دەيسەنغۇ... دېسەم نېمە بوپتۇ! ــ دېدى ئابدۇباقى ئەمدى هەقىقىي نوچىلىققا قەدەم قويغاندەك كۆرەڭلەپ.

ــ دېسەڭ بۇرۇنراق دېسەڭ بولمامدۇ هەي لامزەللە!! ــ دېدى سانىيە ئۇنىڭ بېشىنى نوقۇپ، ــ تىلىڭنى باشتا قاغا چوقۇۋالغانمىدى؟!

ــ بېشىمغا تەگمە! ــ دېدى ئابدۇباقى خوتۇنىغا بۇقدەك

ئالىيىپ، ــ ھېلى ئوبدان تەگكۈزۈپ قويىمەن...

ــ ئاپىرە ماڭ خام قاپاق كاللاڭنى، ــ دېدى سانىيە ئۇنىڭ بېشىنى تېخىمۇ ئىتتىرىپ، ــ كاللاڭدا لىقمۇ لىق ئېشەك سۈيدۇكى...

ئابدۇباقى بۇ ئاھانەت ۋە خورلۇققا زادىلا چىداپ تۇرالمىدى، "يەنە چېقىلە رەسۋا" دەپ ئېغىزىنى بۇزۇش بىلەنلا قالماي ئورنىدىن چاچراپ قوپۇپ، بارلىق كۈچىنى يىغىپ سانىيەنى بىر تۈرتۈپلا يىقىتىۋەتتى، سانىيەنىڭ ئورنىدىن قوپسىلا ئۆزىنى بوش قويمايدىغانلىقىنى پەملەپ، ئۇنىڭ ئۈستىگە چىقىۋېلىپ يۈز-كۆزلىرىگە مۇشت ياغدۇرۇۋەتتى، قانچە ئۇرغانچە ئۆزىنى ھەقىقىي ئەر كىشىدەك ھېس قىلىپ شۇنچە ھۇزۇرلاندى، قانچە ھۇزۇرلانغانسېرى شۇنچە ئەسەبىيلەشتى ھەم ۋەھشىيلەشتى؛ بۇ ئارقىلىق ئۆزىنىڭ بۇرۇن زادى قاندۇرالمىغان ئەرلىك ھەۋىسىنى قاندۇرۇۋاتقاندەك شادلىنىپ كەتتى. ئۇنىڭ مۇشتى زەردەك يىغىلىپ قالغان يۇرىكىگە ئوخشاش تېز ھەرىكەتلىنەتتى. سانىيە تۈيۇقسىز ھەم قاتتىق تەگكەن ئۇ مۇشتلارنى تۇراپ بولالماي ھالىدىن كەتتى، قالايمىقان ۋارقىراپ خېلىلا تىركەشتى، ئانىسىنى توۋلاپ ۋارقىرىدى، باھارخان ئۇلگۈرۈپ كېلىپ بولغىچە بىر مۇنچە تايياق يەپ يۈز-كۆزلىرى كۆرگۈسىز بولۇپ كەتتى. باھارخان كەلگەندە سانىيەنىڭ بۇرنىدىن قان، كۆزلىرىدىن ياش ئېقىۋاتاتتى. ئابدۇباقى شۇ چاغدىلا خوتۇنىنى ئاخىر بويسۇندۇرغانلىقىنى ھېس قىلدى، خوتۇنىنى ئۇرۇش ئارقىلىق ئاچچىقىنى چىقىرىۋېلىشنىڭ ئۇنىڭدىن جىنسىي ھەۋىسىنى قاندۇرۇش بىلەن ئەجەب ئوخشىشىپ كېتىدىغىنىدىن ھەيران قالدى.

3

سانىيە يامانلاپ كېتىپ ئانىسىغا بىر مۇنچە دەرد تۆكتى.

ـــ خېلى يۇڭاشـــتەك تۇراتتى، ماراپ چىشلەيدىغان ئىتتەك ئوســـال نېمكىنـــا ئۇ ـــ دېـــدى ئانىســـى، ـــ بىزدىن يىراق كېتىۋېلىپلا سېنى بوزەك قىلغىلى تۇرۇپتۇ-دە! خەپ باھارخانمۇ ئالدىمغا كېلە!

ـــ ئەسلىي مەنمۇ بوش كەلمەيتتىم ـــ دېدى سانىيە غەزەپ بىلەن، ـــ ئۇ ئېشەك سۈيدۈكىنى ئىچكەن سارىك چېپ قوپۇپلا قوناق سوققاندەك ئۇرۇپ كەتتى...

ـــ ئـــا خوتۇننى دەيمىنـــا، بالدۇرراق كېلىـــپ ئاجرىتىپ قويماي!

ـــ ۋاي ئۇ قېرى جادىمۇ تاياق يېگىنىمگە خۇش.

ـــ ئۆيىنـــى ھۆكۈمەتكە ســـېتىپ ئۇ خوتۇنمـــۇ ئەمدى تازا ئېلىشـــىپ قالغىلى تۇرۇپتۇ، بۇرۇن باھارخان دېســـە خېلى ۋاي دەيتتۇق، شۇڭىمۇ مەن سېنى ئۇ خوتۇنغا كېلىنلىككە بەرگەن، ئەمدى نېمىسى قالدى، ئۆي ساتقان 40 مىڭ كويى تۇگىسە قانداق قىلىدىكەن، ھالىغـــا باقماي تېخى نېمە يوغانچىلىق ئۇ خەققە! ھېچ بىر ئىشقا ئېپى يوق، قىچقارسا ئېتى يوق گەدەنكەش تازىنىڭ تېخى ســـېنى ئۇرغىدەك بولغىنىنى، ۋۇي ئىچى قورتلاپ كەتكەن تازا!...

ـــ ئالدىرىماي تۇرسۇن، كۆرىدىغىنىنى تېخى ئەمدى كۆرىدۇ ئۇ شـــوۋقچى! ـــ سانىيەنىڭ كۆزلىرىدىن غەزەپ ۋە ئۆچمەنلىك نۇرى چاقناپ كەتتى.

ـــ بولدى، شـــۇ دەيـــۋز ئېرىگىدىن ئاجرىشـــىپلا كەتكىنە، باھارخان ئالدىمغا كېلىدىغان بولسا دەيدىغان گېپىم بار.

ـــ ياق، ئاجراشمايمەن ـــ دېدى سانىيە قەتئىي تۇستە ـــ مېنى ئۇرىۋېلىپ قويۇۋېتەمدىكەن، مەن ئۇنىڭ كۆچۈكىمىدىم؟! ئۇنداق ئاسان ئىش يوق، ھېساب-كىتاب تېخى تۇگىمىدى...

ـــ نېمە قىلاي دەيســـەن؟ ـــ دېدى ســـانىيەنىڭ ئانىسى تېگىرقاپ.

— نېمىلا قىلسام قىلىمەن!

— ئۇنىڭدىن ئۆچ ئالاي دەمسەن؟! قەستلەيدىغان ئىشنى قىلما جۇمۇ، ھۆكۈمەتنىڭ جازاسىدىن قۇتۇلالمايسەن.

— ۋاييەي، نېمانچە ئەنسىرەيسىز، ئۇنداق قىلىپ ساراڭمۇ مەن، ئۇنداق مەرەزگە چېقىلسام پوقى ئۆزۈمگە چاچرايدۇ شۇ، مېنىڭ ئويلىغىنىم باشقا...

— تۈيۈقسىز بىر ئىش تېرىپ قويساڭ ئۆزۈڭ بالاغا قالىسەن، بىزگىمۇ ئىش تېرىپ بېرىسەن.

— ۋاي بولدى ئەنسىرىمىگە، ھېچ ئىش بولمايدۇ، ئەجەب قورقۇپ كېتىدىكەنسىز.

— سەن كاجراق چوڭ بولۇپ قالغان، ئاچچىقىڭ ئاندىن يامان، شۇڭا دەيمىنا...

— ياۋاش تۇرۇپ بەرسە پىتمۇ بوزەك قىلىدۇ ئادەمنى! ئاچچىقىم بولغان بىلەن ئۇنچە دوت ئەمەسمەن!

— ئەقلىڭ بولسا بايىقىدەك گەپنى قىلماستىڭ.

— ۋاي-ۋۇي، ئەجەب تولا گەپ قىلىدىكەنسىز، سېزنىڭ راست دەپلا ئولتۇرۇپ بېرەي بولدى!.

— نېمە بولدۇڭ!؟ ئېرىڭدىن يامانلاپ كېلىپ ئەمدى ماڭا قوڭ چاقامسەن؟!

— ئەمىسە نېمىشقا ئادەمنى جىلە قىلىۋېرىسىز؟

— ئاجراش دېسەم ئۇنىماي، ئۇنى قىلىمەن، بۇنى قىلىمەن دەپ يۈرسەڭ، ئادەمنى يا خاتىرجەم قىلمىساڭ، سۆزلىمەي قانداق قىلىمەن؟

— مەن ئۆچ ئالىمەن دېمىدىم، مېنىڭ باشقا ئويلىغانلىرىم بار!

— دېمەمسەن ئەمىسە، يوشۇرىدىغان نېمە بار!؟ ماڭا دېمەي كىمگە دەيتتىڭ؟

— ۋاي ئانا، نېمىنى دەيمەن، ئۆزۈمۇ ئۇقمايمەن!

ـــ ئۆز كۆڭلۈڭدىكىنى نېمىشقا ئۇقمايسەن، سارائىمۇ سەن!

ـــ ھە مەن ســـارائ، ھەممە ئىشىمغا چېپىلىپ مېنى سارائ قىلاي دېدىڭىز، باھارخانمۇ سىزدەك چېپىلغاق ئەمەس!

ـــ ئەمىسە قېينانائىڭنىك ئۆيىگە كەت! دەردىڭنى شۇ خوتۇنغا تۆكۈپ بەر.

ـــ نەگە كېتىمەن نەگە؟! تولا مېنى قوغلىمائ. بۇرۇن ئۆزىڭىز زورلاپ شۇ توخۇ پوقىغا تەگكۈزگەن ، ئەمدى ئاجراش، ئاجراش دەيسىز، ئۇنىڭدىن ئاجرىشىپ كىمگە تېگىمەن؟ ئاجرىشىپ نېمە پايدا؟! ئەر خەق دېگەنگە ھۆ بولدۇم...

ـــ ياخشـــى ئەرگە تەگ، بىر ئىشقا ئېپى بار، تۇتسا سېپى بار، باي ئادەمگە تەگسەڭ تۇرمۇشۇڭ گۈلدەك ئۆتمەمدۇ؟

ـــ ئەر خەقنىڭ ياخشىسى قالمىدى، بىز ياخشى دېگەن بىلەن ئۇ خەقنىڭ ئىچىدە قانداق توڭگۇز قاترايدۇ، كىم بىلىدۇ؟! ئۇلار بىر ئەردىن چىققان خوتۇننى ياراتمايدۇ، خالىسا خۇش قىلىپ، خالىسا باشقا خوتۇنلارنى خۇش قىلىپ يۈرۈيدۇ، ئۇنىڭدىن كۆرە بىر ئەردىن چىققاي تۇرغان ياخشى...

ـــ مەن ساڭا ياخشى بولسۇن دەۋاتىمەن، سەن جاھىللىق قىلىپ، ئاشۇ يۇندىپۇرۇش بىلەن داۋاملىق ئۆي تۇتماقچىما؟

ـــ مەنمۇ ئۇ لامزەللىگە خۇشـــتار ئەمـــەس، لېكىن مېنىڭ بۇنداقلا ئاجرىشـــىپ كەتكۈم يوق، ئۇ ھەزلەكنىڭ جاجىســـىنى بەرمەي قويمايمەن...

ـــ يەنە كاجلىق قىلىۋاتسەن، گېپىمنى ئوبدان ئاڭلا، ـــ دېدى ئانىســـى بىتاقەت بولۇپ، ـــ سەن كېيىنكى تۇرمۇشۇڭنى ئويلىمىسائ بولمايدۇ، باھارخانغا شۇنچە دېسەم ئۇ كالۋا خوتۇن ئاڭلىمـــاي، ئۆيىنى ئاخىر ھۆكۈمەتكـــە تارتقۇزۇپ قويۇپتۇ، ئۆي ســـاتقان پۇللىرىمۇ ئۇنداق-بۇنداق قىلىپ تۈگەيدۇ، ھۆكۈمەت بەرگەن پۇلنىڭ بەرىكىتى يوق. ئۇ خوتۇن ئاخىرەتلىكىگە ئانچە-مۇنچـــە پۇل ســـاقلاپ قويالامدۇ-يوق، خۇدايىم ئـــۆزى بىلىدۇ.

ئوغلى بىر يۇندىپۇرۇش، ھېلىماخۇن بىر تېجىمەل، قەمبەر بولسا ئەيىبناق، ھېلىقى قىزى ئوقۇشقا پۇل دەيدۇ، ھازىر سەندىن باشقا نەچچە جان شۇ خوتۇنغا قاراشلىق. ئۇ خوتۇن يېتىپ يەۋەرسە، تاغدەك ئالتۇنى بولسىمۇ توشمايدۇ. سېنى ئۇلارغا بېرىپ بەك خاتا قىپتىمەن، بۇنداق بولارىنى پەقەت ئويلىماپتىمەن، شۇ ئەخمەق خوتۇنغا بەك ئىشىنىپ كېتىپتىمەن، ئەمدى بولسىمۇ ھوشىمىزنى تاپايلى. سەن تېخى ياش، ئۆزۈڭ ئويلاپ بىر ئىش قىل، بولمىسا ئېغىر كۈنگە قالىسەن. بىزمۇ پوككىدە ئۆلۈپ تارتىپ قالساق ساڭا قارايدىغان ئادەم يوق، خەقنىڭ ئالدىدا خارلىققا قالىسەن...

سانىيە ئويلىنىپ قالدى، لېكىن ئۇ ئۆزىنىڭ تۇيغۇسىغا بەك ئىشىنەتتى، بۇنداق ئىشەنچ ئۇنىڭ ئۆزى بىلگەنچە ئىش قىلىشىغا مەدەت بولاتتى.

— ئۇنداقمۇ بولۇپ كەتمەس، — دېدى ئۇ كۆزىنى بىر نۇقتىغا تىكىپ، — ئاجراشسامۇ ھازىر ئاجراشمايمەن.

— ھازىر ئاجراشمىساڭ، بالاڭ بولغاندا ئاجرىشامتىڭ؟!

بۇ گەپ سانىيەگە غەلىتە ئاڭلاندى. بۇ ئىشنى ئۇ قىلچە ئويلاپ باقمىغانىدى.

— سىز تېخى ئۇنى بالا تاپالايدۇ دەمسىزا؟ — دېدى ئۇ مەسخىرىلىك كۈلۈپ.

— نېمە، ئۇنىڭ بىرەر ئەيىبى بارمىكەن!؟

— ئۇنىڭ گېپىنى قىلماڭ، ئۇ ياريماس شوۋېچىدىن ئاقساق-چولاق، سارىڭ-دەلدۇشلەر ياخشىراق...

— ئەمىسە نېمە قىلىسەن ئۇنىڭغا تارتىشىپ، كۆڭلۈڭگە ياققۇدەك باشقا بىر ئەرگە تەگسەڭ بولمامدۇ؟!

— ۋاييەي، ئەمدى شۇ بالا تۇغمەن دەپلا خەقتىن خەقنە ئۆتۈپ تۇرىمەنمۇ؟

— ئەمىسە تۇغماس بولۇپ ئولتۇرامسەن؟!

— بالا دېگەن كىچىكىدە ئانىسىنى خاپا قىلىدىغان، چوڭ

بولغاندا جاپا سالىدىغان بىر نېمە، شۇڭا دەيمەن، بالا تۇغۇپ نېمە قىلىمەن؟ بالا تۇغۇپ چوڭ قىلىپ بولغىچە قېرىپ سەتلىشىپ كېتىدىغان گەپ...

ــ ئەمىسە سەن بالا تۇغماي، كوچا سەتەڭلىرىدەك ياشاي دەمسىنا؟!

ــ مەن بالا تۇغمايمەن دېدىمۇ؟! ــ دېدى سانىيە تېرىكىپ

ــ كىم كوچا سەتىگى بولىمەن دەپتۇ؟

ــ گەپلىرىڭدىن چىقىپ تۇرمامدۇ؟ بالا تۇغمىساڭ نېمە ئىش قىلىسەن؟! كوچىغا چىقىپ غىتىلداپ يۈرمەتسىڭ!

ــ ئېلىشىپ قالدىڭىزمۇ نېمە؟! ــ دېدى سانىيە ئانىسىغا ھۈرپىيىپ ــ نېمانداق گەپ قىلىسىز ئادەمگە...

ــ ئۆزۈڭ ئېلىشىپ قاپسەن، بالا تۇغمايمەن دېگەن خوتۇنىڭ ھەممىسى سارىڭ، ھەممىسى كوچا سارىگى...

ئۆزىڭىز سارىڭ بوپسز ھازىر ــ دېدى سانىيە ئاچچىقتىن بوغۇلۇپ، ــ گەپ قىلسا يا چۈشەنمىگەن!

ــ يوقالغىنا ماڭ زاغۇنباش سارىڭ! ئاجرىشامسەن، ئاجراشمامسەن، بالا تۇغامسەن، تۇغمامسەن، كارىم نېمە! بېقىپ مۇشۇنچىلىك قىلىپ قويدۇم، بېرىپ نېمە قىلساڭ قىلمامسەن!؟

ــ ھە ماقۇل، مەن يوقلاي، سىزمۇ ئەمدى پاتۇرماڭ بۇ ئۆيگە، مەن زادى ھېچ نەگە پاتمايمەن، مەن زادى كوچا سارىگى، كوچىغا چىقىپ كەتسەملا بولىدىغۇ زادى...! ــ سانىيە غەزەپلىنىپ، بوغجىمسىنى كۆتۈرۈپ تالاغا ماڭدى.

ــ توختا، نەگە بارىسەن؟! ــ ئانىسى كەينىدىن توۋلىدى، سانىيە قارىماي كېتىۋەردى، ئالدىغا كوچىدىن يېنىپ كېلىۋاتقان دادىسى ئۇچراپ قالدى، سانىيە بارلىق لامزەللە ئەرلەرگە لەنەت ئوقۇپ، ئۇنى يانداپ ئۆتۈپ كەتتى، دادىسى گەپمۇ قىلماي يېنىپ كېلىۋەردى.

ــ تۇتۇپ قالساڭلا بولمامدۇ؟! ــ دېدى سانىيەنىڭ ئانىسى

يولدىشىغا كايىپ ــ سىلىمۇ تازا لامزەللە... ئۇنىڭ ئېرى دېگەن مۇناپىق خېلى ياۋاش بىر نەمسىدەك قىلاتتى، ئىچىدىن مۇڭگۈز چىقىپ قىزىڭلىنى ئۇرغۇدەك بوپتۇ!...

ــ ئۇرسا ئۇرغاندۇ، ئۇرغانغا نېمە بولاتتى... ــ دېدى سانىيەنىڭ دادىسى تاماكىسىنى ئالدىرىماي يۆگەپ.

4

سانىيە كوچىغا چىقىپلا ئەركىن نەپەس ئالدى. ئۇ شۇنى ھېس قىلدىكى، كوچا بۇرۇقتۇرمىلىققا تولغان ئۆيدىن ياخشى ئىدى، كوچىدا ئۆيدە تولا كۆرۈپ سەت كۆرۈنۈپ كەتكەن ئادەملەرنىڭ چىرايى چېلىقمايتتى، نۇرغۇن يېڭى چىرايلار، يېڭى كۆزلەر ئۇچراپ تۇراتتى. بۇ جاھاندا ناتونۇش چىرايلارنىڭ تۇنجى ئۇچرىشىشىدىنمۇ قىزىقارلىق، كۆڭۈللۈك ئىش بولامدىغاندۇ؟ چىراي ھەر دائىم نۇرغۇن ئالامەتلەرنى كۆرسىتىدۇ، ئىنسان ھاياتىنىڭ سېھىر-جەزبىسى شۇنىڭدا ئىپادىلىنىدۇ. چىراي ــ سېھىرلىك ئەينەك، ئادەم ئۇنىڭغا مەپتۇن، كىشى ئۆز چىرايىدىن قەلبىنى كۆرىدۇ، ئۆزگىلەرنىڭ چىرايىغا زەن سالىدۇ. چىرايدا ھەتتا دۇنيا ناماياں بولىدۇ. بىر ئامېرىكىلىق ئامېرىكىنى، ھەتتا پۈتۈن ياۋروپانى ئەسلىتىدۇ؛ بىر نېگىر يىلبويى ئاپتاپ بولىدىغان ئافرىقىنى تەسەۋۋۇر قىلدۇرىدۇ. ھەر خىل چىرايلار ۋە ئۇنىڭدا ئەكس ئېتىپ تۇرىدىغان ئۆزگىرىشچان ئالامەتلەر كىشىنى قىزىقتۇرىدۇ، ئىككى جىنسنىڭ ئۆز ئارا جەلپ قىلىش كۈچى چىراي جەزبىدارلىقىنى تېخىمۇ كۈچەيتىدۇ. كوچىدا كېتىۋاتقان يات جىنسلارنىڭ ئۆز ئارا قىزىقىشلىرى ھەممىدىن كۈچلۈك بولىدۇ. شۇڭا ئادەم كوچىغا چىقىشنى، ئادەملەر توپلاشقان بازارغا بېرىشنى، ئاھالىسى شالاڭ يېزىدىن قۇتۇلۇپ شەھەرلەرگە كىرىشنى ئارزۇلايدۇ.

سانىيە كوچىدا كېتىۋېتىپ خېلى جىق ئەرلەرنىڭ نەزىرىنى

كۆزدىن كەچۈردى. ئۇلارنىڭ كۆزى مەيلى نورمال ئىپادىدە ياكى هاياسىزلارچە بولسۇن، هەممىسى يېغىلىپ هارارەت پەيدا قىلىپ، سانىيەنىڭ مۇزدەك قاتقان كۆڭلىنى ئاستا-ئاستا ئېرىتىۋاتاتتى. ئايالالار ئۇنىڭ چىرايىدىن كۆرە كىيىۋالغان كىيىملىرىگە، چاچ پاسونىغا زىبۇ-زىننەتلىرىگە دىققەت قىلىپ ئۆتۈپ كېتەتتى.

سانىيە كوچىنىڭ مەركىزىگە قايرىلىدىغان دوقمۇشتىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ، قېينانىسىنىڭ بۇرۇنقى قورۇ-زېمىنىغا ئېچىنىش ۋە ئەلەم بىلەن قاراپ قويدى. هازىر ئۇ يەردىكى كونا ئۆيلەر چېقىپ تۈزلىنىپ، ئەتراپىغا توساق تام قويۇرۇلۇپ قويۇلغانىدى. ئۇ شۇ ئۆينىڭ ئالدىدا لەڭپۇڭ سېتىپ يۈرگەن ۋاقىتلىرىنى ئىختىيارسىز ئەسلەپ قالدى. سانىيە شۇ كۈنلەردە هەر كۈنى دېگۈدەك يېڭى چىرايلار ۋە كوچىدىكى يېڭىلىقلارنى كۆرۈپ تۇراتتى، لەڭپۇڭچىلىق قىلمىغاندىن بېرى يانچۇقىدا پۇلنىڭ تاينى يوق بازارغا چىقالمىدى. كوچىغا چىقالمىغان هەسرەتلىك كۈنلىرى ئاياغلاشتى-يۇ، ئەمدىلىكتە مەجبۇرىي ئايلىنىۋاتقان بۇ كوچىدىن هېچ خۇشاللىق تاپالمىدى.

ئۇ "شىياڭگاڭ بازىرى" دەپ ئاتىلىدىغان بىر ئۇنىۋېرسال سودا بازىرىغا كىردى، بىر نەرسە ئالمىسمۇ يېڭى مالالارنى كۆرۈپ باققۇسى كەلدى. بۇ بازاردا ئايالالارنى قىزىقتۇرىدىغان مالالار كۆپ بولغاچقا ئايال خېرىدارلارمۇ تەبىئىيلا كۆپ ئىدى، قىزلىق تويلۇق مېلى ئالىدىغانلارمۇ ئاساسەن مۇشۇ يەرگە كېلەتتى. سانىيە بازارنى ئارىلاپ كېتىۋېتىپ قىممەت باهالىق، ئەمما سۈپىتى ياخشى، كۆركەم بىر رەختنى ئالىمەن دەپ سودىگەر بىلەن باها تالىشىۋاتقان بىر ئايالنى كۆرۈپ توختىدى. سودىگەر ئۇ رەختنىڭ مېتىرىنى 60 كوي دېسە، ئۇ ئايال رەختنىڭ بىر بۇرجىكىنى مەهكەم تۇتىۋېلىپ "ئۇنداق قىلماي ئازراق چۈشۈرۈپ بەرسىلە" دەيتتى. سودىگەر "ياق ئۇنىڭدىن كېمى يوق" دەيتتى. ئۇ رەخت يېڭى چىققان بولسا كېرەك، هەقىقەتەن بىر كۆينەك تىكتۇرۇپ

كىيىۋالسا بولغۇدەك چىرايلىق ئىدى. ئۇ ئايال ئاخىر شۇ رەختنى ئالالماي كەينىگە قاراپ-قاراپ قويۇپ كېتىپ قالدى. سانىيەنىڭ روھى چۈشۈپ كەتتى، "چىرايلىق ئايال بولۇپ بۇنداق خارلىنىپ يۈرگەندىن، خەق تالىشىپ ئالىدىغان، گاھىدا ئالالماي قالىدىغان ئېسىل رەخت، ئالتۇن زەنجىر، ئالماس ئۈزۈك... بولۇپ قالسامچۇ" دەپ ھەسرەت چەكتى. بازاردا ئادەمنى مال-دۇنياغا ھېرس قىلىۋېتىدىغان بىر كەيپىيات ھۆكۈم سۈرەتتى. سانىيە ھەر تۈرلۈك ماللارغا تويماي قارايتتى، مال ئىگىسى "كەلسىلە خېنىم، نېمە ئالىلا، قانداقنى ئالسلا" دەپ ئېغىز ئېچىپ بولغىچە كۆڭلى غەش بولۇپ كېتىپ قالاتتى. بازاردا ھەممە خەقنىڭ كۆزى پۇل-مالغىلا تىكىلىپ قالغاچقا، ھېچكىممۇ بىر كىمنىڭ دىدارىغا ئىنسانىي يېقىنلىق، ھۆرمەت ۋە سۆيۈنۈش بىلەن قارىمايتتى؛ ھەممە خەقنىڭ كۆزى كىرلەشكەن پۇللارنىڭ ئىككى يۈزى تەرىپىدىن خۇنۇكلىشىپ، غۇۋالىشىپ كەتكەندەك كۆرۈنەتتى. مال ئالغان خەق پۇل بەرسە ئۇ پۇلنىڭ راست ياكى ساختىلىقىنى پەرق ئەتمەكچى بولۇپ، ئۇنى كۆزىگە يېقىن ئەكىلىپ تۇتۇپ بىر ھازاغچە قاراپ كېتىدىغان سېپتىقچىلار بازار ئارىلاپ كېتىۋاتقان ھەممە خەقنى جەلپ قىلىۋالاتتى. ھېچقانداق بىر نەرسە ياكى ھېچقانداق بىر كۆرۈنۈش خەقلەرنى ئۇنىڭدەك جەلپ قىلالمايتتى. سانىيە يۈز كويلۇق، ئەللىك كويلۇق پۇللارغا ئاشۇنداق يەۋەتكۈدەك تىكىلىپ تۇرۇپ قالغان سېپتىقچىلار ۋە خېرىدارلارنى كۆرۈپ "پۇل-مال ھەر زامان خەقنىڭ كۆزىنى چەكچەيتىپ، دىلىنى ۋەسۋەسىگە سالىدۇ. بۇ جاھاندا ئاتا-ئانا بالىسىنى، ئېرى خوتۇنىنى، خوتۇنى ئېرىنى قايىل قىلالمايدىغان، بويسۇندۇرالمايدىغان ئەھۋال تولا، ئەمما پۇل بولسا ئۇنداق بولمايدۇ، پۇل ھەممىنى ئورتاق بويسۇندۇرالايدۇ..." دەپ ئويلىدى، پۇل تېپىپ خەققە سارغايمايدىغان، ئەكسىچە خەقنىڭ كۆزىدە ئېسىل ياشايدىغان ئادەم بولۇشنىڭ زۆرۈرلۈكىنى تېخىمۇ تونۇدى. بۇ بازاردا مۇھىم

جايلارنى ئىگىلەپ ئولتۇرغانلارنىڭ كۆپىنچىسى سۆلەتۋاز، سېمىز خوتۇنلار بولۇپ، ئۇمۇر بويى نوچى ياشىايدىغاندەك قىلاتتى. سانىيە ئۇلارغا قاراپ ئىچى پۇشۇپ كېتىۋاتقاندا دوستى گۈلگىنەگە ئۇچراپ قالدى. سانىيە لەگپۇگچىلىق قىلىپ يۈرگەن مەزگىللەردە گۈلگىنە دائىم ئۇنىڭ يېنىغا كېلىپ پاراڭلاشقاچ بىكارغا لەگپۇڭ يەپ كېتەتتى. سانىيە دوستىنى كۆرۈپ خۇددى بىر نىجاتكارىغا يولۇققاندەك خۇش بولدى. ئۇلار قىزغىن كۆرۈشۈپ پاراڭلاشقاچ بىللە چوڭ كوچىغا ماڭدى.

— يۈزۈڭ نېمە بولدى؟ — دېدى گۈلگىنە كۆزلىرىنى يوغان ئېچىپ — بايىاتىن تاس قالدىم تونۇيالماي قالغىلى!

— بەك كۆڭ ئەمەستۇ، ئىشىشىق يانغاندىكىن دەپ تالاغا چىقىۋەردىم، بەك سەت كۆرۈنمەيدىغاندىمەن؟!

— ياق، ئانچە ئەمەس، سىنچىلاپ قارىمىسا ئانچە بىلىنمەيدىكەن...

— دېسەم گەپ جىق ئاداش، ئەرگە تەگدىم دەپ ئۆتۈپ كەتكەن ساراڭ، چىدىماس بىر ماز پاينەككە تېگىپتىكەنمەن، هاراق ئىچىپ قالسىلا قىنىغا سىغمايدۇ ئۇ شوۋچى!...

— توۋا ئاشۇ ئېرىڭما؟ جاهاندا ئەر خەقنىڭ ياۋشى قالماپتۇ جۇمۇ!

— ئادەمنىڭ ئەسكىسى ئاشۇنداق پوقتەك ياۋاش-يۇمشاق تۇرۇۋېلىپ تۆيۇقسىز چاچرايدىكەن ئەمەسمۇ!

— يامانلاپ كېلىۋالدىڭما؟

— هەي قويغىنە ئاداش، يامانلاقلىق خوتۇن هەممە ئادەمنىڭ كۆزىگە سەت كۆرۈنىدىكەن...

— نېمە بولدى، ئاناڭ بىلەن بىر نېمە دېيىشىپ قالدىڭما؟

— هەئە، ئازراق تەگىشىپ قالدۇق.

— نېمىشقا؟

— تولا كوتۇلداپ...

ـــ نېمە دەپ؟

ـــ ئاجراش دەيدۇ.

ـــ سېنىڭ ئاجراشقىڭ يوقما؟

ـــ ئاداش، بـــۇ گەپنى كېيىن دېيىشـــەيلى، ھازىر كاللام پەقەت جايىدا ئەمەس...

ـــ ھازىر مۇشۇ مېڭىشىڭدا نەگە باراي دەۋاتىسەن؟

ـــ ئۇقمايمەن...

گۈلگىنـــە ســـانىيەنىڭ خاپىلـــىق تارتـــىپ، گاڭگـــراپ يۈرۈۋاتقانلىقىنى پەملەپ ئۇنى ئۆز ئۆيىگە باشلاپ ئەكەتتى.

گۈلگىنەنىڭ ئېرى ناھىيە بازىرىنىڭ ئاۋات يېرىدىكى "يۈلغۇن رېستۇرانى"دا ســـەي چىقىرىدىغان ئاشـــپەز بولۇپ، كەچلەردە ئاساســـەن ئۆيىدە بولمايتتـــى. گۈلگىنە ئۆيىـــدە يالغۇز قېلىپ زېرىكىپ كەتســـىلا ئېرىنى باناقاپ شۇ رېستۇرانغا بېرىپ بىرەم ئولتۇرۇپ كېلەتتى. كۆپىنچە ھەقسىز تاماق يەپ، مۇزىكا ئاڭلاپ، نۆۋەتنى كەلســـە شـــۇ يەردە ئۇچراپ قالغان دوستلىرى ۋە چالا-پۇچۇق تونۇشلىرىنىڭ سورۇنىغا داخىل بولۇپ، ئويناپ-كۈلۈپ يۈرەتتى. ســـانىيە گۈلگىنەنىڭ تۇتقان ئۆيىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭغا ئۆزىنى سېلىشـــتۇرۇپ بىئارام بولدى، قولىدىن ئىش كېلىدىغان ياخشى ئەرنىڭ ئىلكىگە ئۆتكەن ئايالنىڭ ھېچ كۈچىمەيلا ياخشى تۇرمۇشـــقا ئېرىشـــىدىغانلىقىنى ئويلاپ، كۆڭلىدە ئابدۇباقىنى ھېچنېمىگە ئەرزىمەس مەخلۇق ھېسابلاپ، ئۇنى لەنەت-نەپرەتكە كۆمۈۋەتتى.

گۈلگىنە ئۇنىڭ ئالدىغا چاي ئەكىلىپ، قىزغىن پاراڭلىرىنى باشلىدى. بىر چاغدا گەپلەر كۆپىيىپ، مەزمۇنى چوڭقۇرلىشىپ، پەردىشەپتىن بارا-بارا ھالقىپ كەتكىلى تۇردى.

ـــ ئېرىڭ بىلەن نېمىشقا ئاجراشمايسەن؟! ـــ دېدى گۈلگىنە ھېچ چۈشەنمەي، ئاندىن تۇرۇپلا ھەجىيىپ كەتتى ـــ تارتىشىدىغان بىرەر يېرى بار دېگىنە-ھە، راستىنى دېمەيۋاتىسەن...

ـــ ۋاي، مەن ئۇ مازنىڭ نېمىسىنى ئارزۇلايتتىم؟!ـــ دېدى سانىيە چىرايىنى پۈرۈشتۇرۇپ.

ـــ چوقۇم بىر سەۋەب بار ـــ دېدى گۈلگىنە كۆزلىرىنى ھەييارلىق بىلەن ئويناتىپ ـــ ئېرىنىڭ سېنى بەك رازى قىلىۋەتكەندۇ ھەقىچان، ھە دېگىنە، يالغان دەپ باقە قېنى؟!

ـــ رازى قىلىدۇ؟! ۋاي قوۋۇرغام، نېمىلەرنى دەيدىغانسەن، رازى قىلالمىسمۇ مەيلىغۇ، ئۆلگۈدەك بىزار قىلىدۇ ئادەمنى!

ـــ ئاخشىمى ئۇنداق قىلمايدىغاندۇ؟!

ـــ ئاخشىمى مەست كىرىپ ماڭا چېقىلىدۇ، دەككىسىنى تازا بېرىمەن، تېخى مۇشۇ كەمگىچە مېنى ھېچنېمە قىلالمىدى...

ـــ ۋاي ماڭغىنا، بۇ گېپىڭگە كىم ئىشىنىدۇ؟!

ـــ ئىشەنمىسەڭ مەيلى.

ـــ ئېرىڭ بىلەن ھېچقانداق ئىش بولمىدىما؟

ـــ دېسەم ئىشەنمەيسەن، ئۇ ماز بىلەن ھېچ ئىش بولمىدى، نېمە ئىش بولماقچى؟ توي ئاخشىمى كۆزۈمگە بىر سەت كۆرۈنۈۋېدى، شۇنداىن بۇيان يېقىن يولاتمىدىم ـــ دېدى سانىيە گۈلگىنەنىڭ چەكچىيىپ قالغان كۆزىگە تىكىلىپ. گۈلگىنە ئۇنىڭ كۆزىدىن، بۇنىڭ ھەيران قالغۇدەك نېمىسى بار دېگەن مەنىنى چۈشەندى.

ـــ توۋا، قانداق قىلىپ ئۇنداق بولىدۇ؟

ـــ بۇنىڭغا ھەيران قالما، مېنىڭ مىجەزىم شۇنداق، بىر ئىش كۆڭلۈمگە ياقمىسا ئۆزۈمنى ھەرگىز زورلىمايمەن. ئۇنداق قىلماي دەپ باقتىم، لېكىن كۆزۈمگە بارغانچە سەت كۆرۈنۈپ كەتتى ئۇ ماز...

ـــ ئېرىڭگە ئۆچ بولۇپ كېتىپسەن-دە، ئەرگە تەگكەندە قاراپ تەگكۈلۈك، بولمىسا ئاشۇنداق چاتىقى چىقىدۇ، لېكىن سەندىمۇ ئامال يوق-تە، ئۇنىڭ مىجەزىنى بىلمىگەندىكىن... ـــ دېدى گۈلگىنە كۈلۈپ، سانىيە كۈلەلمىدى، ئانىسىنى ئويلىدى.

ـــ ئانام زورلاپ بولمامدۇ؟ ـــ دېدى ئۇ غەزەپ بىلەن،

— ئەسلىي ئۇ ماز بۇرۇن بىر خوتۇن ئاپتىكەن، بالا تاپالماي قويۇۋېتىپتىكەن...

— بەزىدە شۇ چوڭلار بەختىمىزگە ئولتۇرۇپ قويىدۇ، مەن نېمىلا بولسۇن ئۆزۈم خالىغىنىمغا تېگىۋاپتىكەنمەن...

— ئانام باشتا ئۆزى زورلاپ، ئەمدى ئاجراش دەپ، ئادەمنى پەقەت ئۆز ئىختىيارىغا قويمايدۇ، شۇڭا سوقۇشۇپ قالدۇق...

— بوپتۇ ئاداش، بىزنىڭ ئۆيدە تۇر، ئۆيىمىز بەك كەڭ بولمىسىمۇ كۆڭلىمىز كەڭ.

— رەھمەت ئاداش، سەن بولمىغان بولساڭ نەگە بېرىپ نەدە تۇرۇشۇمنى، كىمگە دەرد تۆكۈشۈمنى ئۇقمايتتىم...

— بولدى ئاداش، كۆڭۈلنى يېرىم قىلماي، باشقا پاراڭلارنى قىلىشلى! سەن ماڭا تېخى ئېرىڭنىڭ ئىشىنى دەپ بەرمىدىڭ!

— شۇ مازنىڭ گېپىنى قىلىشمايلى ئاداش...

— دېگىنە، ئۇنىڭ ئاشىنىسى بارمىكەن ياكى ئۆزىدە بىرەر ئەيىبى بارمىكەن؟

— دەسلەپتە ئۇنىڭ ئاشىنىسى بارمىكىن دەپ گۇمان قىلغانىدىم، ئەر خەق دېگەن نېمىگە زادى ئىشەنگىلى بولمايدۇ- چۇ!

— قانداق، ئاشىنىسى بارمىكەن؟

— يوق ئوخشايدۇ. كېيىن ئۇنىڭ ھالىغا قاراپ ئۇنىڭغىمۇ ئىشەنمىدىم.

— قارىغاندا ئېرىڭنىڭ راستىنلا مەجەزى بوشكەن-دە!

— ئەجەب قېلىن بوپ كېتىپسەن، — دېدى سانىيە مىيقىدا كۈلۈپ قويۇپ، — سەنغۇ ئۇ ئىشلارنى ھەقچان چۈشىنىپ بولدۇڭ.

— چۈشىنىپ بولماي! قارا سېنىڭ نومۇسچانلىقىڭغا، تېخى ئەرگە تەگمىگەندەك تۇرىسەن، ساڭا راست ھېچ ئىش بولمىدىما؟ سەن تېخى قىزما؟

ـــ قىز دېسەم ھېچكىم ئىشەنمەيدۇ...

ـــ توۋا، قىزىق ئىشقۇ بۇ!... ـــ گۈلگىنە بىر دەم سانىيەگە ھەيرانلىقتا قارىسا، بىر دەم پىخىلداپ كۈلەتتى.

ـــ بۇ گەپنى ساڭىلا دەۋاتىمەن ئاداش، خەقنىڭ ئېغىزىغا چىقىپ قالمىسۇن.

ـــ ئەنسىرىمە، مېنىڭدىن باشقىسى بۇ گەپكە ئىشەنمەيدۇ. سەن ھازىر قىز بولساڭ ئەمىسە نېمىشقا ئاجراشمايسەن؟ ئېرىمنىڭ ھەققى قالدى دەپ ئويلامسەن يا؟

ـــ ياقەي، ئۇ لاتا هەممىنى ئۆزىدىن كۆرسۇن!

ـــ ئېرىڭنى داۋاملىق قىينىپ ساراڭ قىلاي دەمسەن يا؟

ـــ ياقەي، ئۇنىڭ ماڭا نېمە پايدىسى؟

ـــ ئەمىسە نېمىگە تارتىشىسەن؟

ـــ مەن نېمىگە تارتىشاتتىم، ئۇنىڭ خورلۇقى ئېچىمگە ئۆتۈپ كەتتى، مېنى ئۇرۇۋېلىپلا قويۇۋېتىدىغان ئۇنداق ئاسان ئىش يوق، مەن ئۇنىڭ ئىت-كۆچۈكى ئەمەس...

ـــ ئۆچۈڭنى ئالماي قويمايدىكەنسەن-دە، بىراق بۇنىڭ ماڭا قىلچە پايدىسى يوق، قىز چېغىڭدا ئىسسىقىدىلا بىر نوچى ئەرگە تېگىۋالمامسەن؟

ـــ كېيىن بىر گەپ بولار، ئەر دېگەنگە ھازىر ھۆ بولۇپ كەتتىم.

ـــ ئۇنداق دەپ كەتمە، سەن تېخى نوچى ئەرنىڭ تەمىنى تېتىمىدىڭ، توۋا، شۇنچە ئاربلىشىپ سېنى ھېچ بىلمەي يۇرۇپتىمىنا؟! يا ماڭا بۇرۇنراق دېمىدىڭ بۇ گەپلىرىڭنى...

ـــ ئىشتاندىن چىققان گەپنىڭ هەممىنى ئەمدى دەپ يۇرگىلى بولمايدۇ ئاداش، قىز بولسام نېمە بوپتۇ، چوكان بولسام نېمە بوپتۇ، ئۆزۈمنى قىز دەپ قويسام ئىچىڭگە ئوت كەتتىمۇ نېمە!؟

ـــ ھەي... يىگىت بولۇپ قالغان بولسام سېنى كەلتۈرۈپ، خوتۇنلۇققا ئالاتتىمكەن!

— بولدى قىلە ئاداش، سۆزلىگەنچە لاۋزىلىشىپ قالىدىغان ئوخشايمىز.

— بۇنىڭ لاۋزىلىشىپ قالىدىغان نېمىسى بار، مۇھەببەت دېگەننى چۈشەنمەمسەن؟!

— ۋاي قويە، بۇنداق گەپنى ئاڭلىساملا غەجىقىم كېلىدۇ.

— قول يەتمىگەن شاپتۇل ئاچچىق دېگىنە!؟

— سەندەك يېيەلمىگەن، سەن بەك تېتىپ بېقىپتىكەنسەن- دە! — دېدى سانىيە چىرايىنى كۆلكىگە زورلاپ، ئەگەر ئۇ گۈلگىنەنىڭ ئۆيىدە بولماي باشقا بىر يەردە بولغان بولسا ئۇنى چوقۇم زەھەردەك گەپ بىلەن چېقىۋالغان ياكى قاتتىق گەپ بىلەن سىلكىۋەتكەن بولاتتى.

— تېتىمامتىكى، باشقا جەھەتتە قارا قورساق بولساقمۇ لېكىن بۇنىڭغا كەلگەندە كاللىمىز ئوچۇق. ساڭا دېسەم ئاداش، سەن ھازىرغىچە قىز بولغاندىكىن بىرەرسىنى تېپىپ مۇھەببەتلىشىپ قوي، مېنىڭ سېنىڭدەك چىرايىم بولمىغان بولسا ئۇنداق ئەر دېگەننى پۈتۈمگا پايتىما قىلاتتىم، تاياق يەپ يۈزۈمنى كۆكەرتىپ يۈرگىچە يۈز-كۆزۈمنى بويىماپ، چاچنى قويۇۋېتىپ، پۈزۈر ياسىنىپ يۈرەتتىم؛ سورۇنلارغا بېرىپ، خەقنىڭ پاراڭلىرىغا قېتىلىپ، ئۇسسۇل-تانسا ئويناپ خەقلەرنىڭ كۆزىدىن ئوت چىقىرۋېتەتتىم! ئېرىڭدىن ئاجراشماي ئۆچ ئالمەن دەيسەنغۇ، ئەردىن ئۆچ ئېلىشىنىڭ ئۇسۇللىرى ھەر خىل بولىدۇ، بۇنىمۇ بىلىپ قوي. سەن ئۇنىڭ يېنىدا تۇرۇپ ئۆچ ئالمەن دەيسەن، قېنى قانداق قىلالايسەن دەپ باقە؟ يەنە تاياق يەيسەن شۇ، ئەر خەق دېگەن بىر ئۇرۇۋالدىمۇ، بولدى يەنە ئۇرسا ئۇرىدۇكى، سېنىڭدىن تاياق يېمەيدۇ...

— سەنمۇ شۇنى دەيسەن، لېكىن ئۇ مېنى ئۇرىۋېلىپلا قويۇۋېتەمدىكەن؟ مەن ئۇنىڭ خالىسا خوتۇن قىلىپ، كاللامغا قۇسۇپ، خالىمىسا ئۇرۇپ، خېتىمنى بېرىۋېتىدىغان بىر

ئويۇنچۇقىمۇ؟ ئۇنىڭ بىلەن ئېلىشىدىغان ھېساب-كىتاب تېخى تۈگىمىدى، مەن ئۇنداق ئاسان بولدى قىلمايمەن!

— ئۇنىڭدىن ئالدىغان پۇلۇڭ بارمۇ يا قېپقالغان باشقا نېمەڭ بارمۇ؟

— ئۇ مازدا پۇل نېمىش قىلسۇن، هەممىنى ئانىسى جەددال بېسىپ ياتىدۇ!

— تويلۇق نەرسىلىرىڭچۇ؟

— ئۆي كۆچكەندە ئانامنىڭ ئۆيىگە ئاپىرىپ قويغان.

— ئەمىسە ئاجرىشىپ كەتسەڭ بولىدىكەنغۇ؟! ئۆزۈڭ دېگەنتىڭ، ئۇ ساڭا خېلى كۆپ تويلۇق ئاپتىكەن، شۇنچە چىقىم تارتقىنىغا يارىشا سېنى ھېچنېمە قىلالماپتۇ، ئەمدى ئاجرىشىپ كەتسەڭ بۇ ئىش ئۇنىڭغا قاتتىق ئەلەم بولىدۇ، سەنمۇ ئۆچۈڭنى ئېلىۋالغاندەك بولمامسەن؟!

— زىبۇ-زىننەتلەرنى ئۆيگە ئاپىرىپ قويغان بىلەن بەزى نەرسىلىرىم يەنە شۇلارنىڭ ئۆيىدە، ئۆيگە ماڭغاندا هەممىنى كۆتۈرۈپلا ماڭغىلى بولمىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە باھارخانمۇ بوش خوتۇن ئەمەس.

— كېيىم دەيسەن، زەنجىر-ھالقا دەيسەن، ئۇنى دەيسەن، بۇنى دەيسەن، مۇھىمى سېنىڭ مۇشۇ بىر كېلىدىغان ياشلىقىڭ، — دېدى گۈلگىنە كەسكىنلىك بىلەن، — مەيلى قىز بولايلى، چوكان بولايلى، بۇ ياشلىق بىزگە بىر كېلىدۇ، مۇشۇنداق پەيزى ۋاقتىمىزدا كۈلۈپ-ئويناۋالمىساق قاچان ئويناپمىز؟ مۇشۇنداق چاغدا خالىغىنىمىزنى قىلىۋالمىساق قاچان قىلىمىز؟ بىر كۈنلەردە قېرىپ سولۇشۇپ، خام قاپاقتەك ساڭگىلاپ قالغان چېغىمىزدا بىزگە ھېچكىم قارىمايدۇ، ئەر خەق ئالدىدا چوڭ گەپ قىلغىلىمۇ بولمايدۇ. ئەينەككە قاراپ ئىچىمىز پۇشۇپ، ھەي ئىست دەپ ئۆز گۈشىمىزنى ئۆزىمىز يېگۈدەك بولۇپ ئولتۇرىمىز...

— كىمنىڭ شۇنداق ئويناپ يۈرگۈسى يوق، — دېدى سانىيە

بۇ گەپلەردىن تەسىرلىنىپ، ــ شۇنىڭغا پۇل بولسا بولىدۇ جېنىم ئادىشىم. مېنىڭ ئەھۋالىمنى ئۆزۈڭ بىلىسەن. باشتا چوڭ بىلىپ ئانامنىڭ زورى بىلەن تېگىپتىكەنمەن، مانا ئەمدى ئۇ خەقنىڭ سۆڭگۈچى ئاپتاپتا قالدى، باھارخان ھەممىنى بېسىپ ياتتى، ئۇ خوتۇن بەك پىخسىق ھەم قاقۇاش. ئابدۇباقى ئۆتۈپ كەتكەن بىر لاتا، ئانىسىنىڭ سىزغان سىزىقىدىن ھەرگىز چىقالمايدۇ. بۇرۇنقى جايىنى ھۆكۈمەت جايلاپ كەتتى، ئۇ خوتۇن ھەممىنى ئۆزىگە قارىتىپ زېمىن ساتقان 40 مىڭ كوي پۇلنى تىقىۋېلىپ جاھان مېنىڭ دەپ يۈرۈيدۇ، ئەتە-ئۆگۈن ئۇ پۇلنىمۇ بىر نېمە قىلىپ تۈگەتسە نېمىسىگە چوڭچىلىق قىلىدىكىن!...

ــ باھارخان باشتىلا شۇ يەرگە ھۆكۈمەت چاقالمىغۇدەك قىلىپ كاتتا دۇكانلارنى سېلىۋالماپتىكەن، كاللىسى ئىشلىمگەن گەپ-تە!؟

ــ ئۇ دۆت خوتۇن ئۆزىنى قورقۇتۇپ، سىقىپ يالاپ ئولتۇرغان گەپ، مانا ئەمدى خوپ بولدى، ھەممىسى يوق بولدى!

ــ ئەسلىي شۇ ئۆيدىن چىقماي يېتىۋالغۇلۇق، يا بولمىسا جۇڭيانغىچە ئەرز قىلغۇلۇق، مەشھۇر كايسىبىر ھاجى خېنىم شۇنداق قىلىپ ئاقتۇرۇپتىكەن، باھارخانمۇ شۇنداق قىلسا بولاتتى.

ــ ئۇ خوتۇننىڭ ئېغىزىدا بەش پاتمان گېپى بولغان بىلەن قولىدىن پوق كەلمەيدۇ، بۇرۇن "ھۆكۈمەت بۇ ئۆينى چاقمىز دېسە بۇ يەردىن ئۆلۈكۈم چىقسا چىقىدۇكى تىرىكىم چىقمايدۇ" دەپ كوتۇلداپ يۈرەتتى، ھۆكۈمەتنىڭ ئادەملىرى كېلىشى بىلەنلا يۇمشاپ كەتتى. ھۆكۈمەت "بالىڭىزنى ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇپ قويىمىز، قىزىڭىزغا خىزمەت تېپىپ بېرىمىز" دەپ كېيىن ھېچنېمىسىگە ئىگە بولمىدى، ئابدۇباقى دېگەن لاتىغا ھۆكۈمەت ھاجەتخانىسىدىن ئىش تېپىلسا چوڭ گەپ، گۈلەمبەرخان تېخى يوق خىزمەتنى ياراتماي "ئىشلىمەيمەن، داشۆگە بارىمەن" دەپ

يۇرۇيدۇ، پوچىلىقى ئۇ بىر نېمىلىنىڭ تېخى ھالىغا باقماي...

— قېينانىڭنىڭ كاللىسى ئىشلىسە شۇ پۇلنى ۋاقتىدا دەسمىي سېلىۋالسا بولىدۇ.

— ئۇ خوتۇن شۇ پۇلنى ئۆلگىچە بېسىپ ياتسا ياتىدۇكى بىر ئىش قىلاي دېمەيدۇ.

— مەن تېخى قېينانىڭنى سودىغا خېلى پىششىق ئوخشايدۇ دەپ ئويلاپتىكەنمەن، بۇرۇنقى دۇكانلىرىنى ئىجارىگە بېرىپ تاپقان پۇلىمۇ خېلى بارغۇ دەيمەن؟!

— ئۇ دۇكانلارنى باھارخان سالمىغان، خەق ئۆزى سالغان. ئۇنچىلىك ئىش ئۇ خوتۇننىڭ كاللىسىغا كەلسە بۇ كۇنگە قالامدۇ، ھەي، قويغىن جۇمۇ ئۇ دۆت خوتۇننى! بىر ئىش قىلاي دەيدۇ، قىلمايدۇ، بىر موچەنلىك نەرسە ئېلىپ پايدىسىنى كۆرۈپ بولغىچە شۇ پۇلدىن قۇرۇق قېلىشىدىن قورقىدۇ. ئۆيىنى سېتىپ ئاخىر ئۆزىنىمۇ ساتتى، بالىلىرىنىمۇ ساتتى...

— ئەجەب بىر گەپلەرنى قىلىپ كەتتىڭ ئاداش، قېينانىڭغا بەكلا ئاچچىقىڭ بار ئوخشىمامدۇ!

— ۋاييەي، نېمە قىلسا ئۆزىگە، مېنىڭ نېمە كارىم، لېكىن ئۇ كالۋا خوتۇنىنىڭ قىلغانلىرىنى ئويلىساملا ئىچىم ئاچچىق بولىدۇ. ئىلگىرى بەك ئىشىنىپ كېتىپتىكەنمەن. مەن زادى ئەردىن تەلىيىم چىقمىغان شور پېشانە، ئانام قاراپ تۇرۇپ بەختىمگە ئولتۇردى...

— دېدى سانىيە ئېغىر ئۇھ تارتىپ.

— كۆڭلۈڭنى يېرىم قىلما، مەن تېخى قىز دەپ ئولتۇرە! — دېدى گۈلگىنە كۈلۈپ، — ياخشى كۈنلىرىڭ تېخى ئالدىڭدا!

سانىيە مەسخىرىلىك كۈلدى ۋە ئۆز گېپىنى داۋاملاشتۇردى:

— قېينانام سارالڭ جادى، ئېرىم بىر ماز ھاراقكەش، ئىككىسىنىڭ ئارىسىدا قېلىپ يېگىنىم تاياق، ماڭمۇ ئاز، نېمە دەپ بۇرۇن ئۆزۈمگە ئىگە بولالمىغاندىمەن؟

ـــ ئەمدى ئاجرىشىپ كەتسەڭمۇ بولىدىغۇ؟ ئەمدى ئۆزۈڭگە ئىگە بولىدىغان ۋاقىت كەلدىغۇ مانا؟!

ـــ ئاجرىشىشقا ئالدىرىمايمەن، ئۇلارنىڭ قىلغانلىرى ئېچىمگە بەك ئۆتۈپ كەتتى، مۇشۇنداقلا بولدى قىلمايمەن؛ ھەم ئالدىراپ ئەرگـــە تەگمەيمەن، ئېرىم، قېينانام دېگەن گەپنى ئاڭلىســـاملا جۇدۇنۇم ئۆرلەپ قالىدۇ. گېپىمنـــى ئاڭلىمىدى دەپ خاپا بولما ئاداش، ئەمدى ھېچكىمنىڭ گېپىنى ئاڭلىمايمەن، ئۆزۈم بىلگەن يولدا ماڭىمەن، نېمە قىلغۇم كەلسە شۇنى قىلىمەن...

سانىيە شۇ ئاخشـــىمى گۈلگىنەنىڭ ئۆيىدە قونۇپ قالدى، ئۇلار خېلى بىر ۋاقىتلارغىچە پاراڭ سېلىشـــىپ ئۇخلىمىدى. بىر چاغدا گۈلگىنەنىڭ ئېرى كەلدى، گۈلگىنە سانىيەنى مېھمانخانىدا قالدۇرۇپ قويۇپ، ھوجرىسىغا چىقىپ كەتتى.

ـــ ھېرىپ كەتكەنســـز، ئوبـــدان ئۇخلۇۋېلىڭ، ـــ دېدى گۈلگىنە ئېرىنىڭ بېشىنى سىلاپ.

ـــ ئۆيگە بىر كىم كەلدىما؟

ـــ سانىيەم كەپتىكەن...

ـــ ئەجەب بۇ ئۆيدە قونۇپ قاپتىغۇ؟

ـــ بوشـــراق گەپ قىلىڭ، بىچارىنىڭ كۈنى تەسلىشـــىپ قاپتۇ. ئېرى ئۇرۇپتىكەن، ئانىســـىنىڭ ئۆيگە يامانلاپ بېرىپ، ئۇ يەردىمۇ ئانىســـى بىلەن سوقۇشۇپ ئۆيىدىن چىقىپ كېتىپتۇ. كوچىدا ئۇچرىشىپ قالدۇق، قارىسام باردىغان يېرىنىڭ تايىنى يوق، ئۆيگە باشلاپ كەلدىم.

ـــ قانداق چوكان ئۇ ھەممىدىن يامانلايدىغان...

ـــ ھەي ئۇنى چوكان دېمەڭ، ئۇ تېخى قىزكەن جۇمۇ!؟

ـــ ۋاي ماڭغىنە، يوق گەپنى قىلماي!

ـــ ئىشەنمىسىڭىز مەيلى، راست گەپ ماۋۇ...

ـــ ئادەمنىڭ كۆلگىسىنى كەلتۈرمە...

ـــ سانىيە ئۆز ئاغزى بىلەن ماڭا دېگەن تۇرسا؟!

ـــ خوتۇن خەقنىڭ گېپىگە خوتۇن خەقلا ئىشىنىدۇ.

ـــ تاڭ ئەمدى، ئۆزى شۇنداق دېدى...

ـــ قىزلىقىنى تەكشۈرۈپ باقتىڭما؟

گۈلگىنە ئېرىنىڭ مەسخىرىلىك كۈلكىسىدىن ھودۇقۇپ، بۇ گەپنى ئالدىراپ دەپ قويغىنىغا پۇشايمان قىلدى.

ـــ بولدى، بۇ گەپنى سىزگە دېمىگەن بولاي.

لېكىن ئېرى ئۇنىڭغا كىرىشىپلىۋالدى:

ـــ ئۇنىڭ ئېرى نېمە ئىش قىپتۇ؟

ـــ تاڭ، نېمە ئىش قىلغانكىن! ـــ دېدى گۈلگىنە ئېرىگە تەتۈر قاراپ يېتىپ ـــ بىر گەپ قىلىپ قويسام بالاغا قالدىمۇ نېمە...

ـــ سەنچە مەن قانداق؟

ـــ ئۇقمايمەن...

ـــ ئۇقمايمەن دېگىنىنى، ماڭا قارىغىنە ھېي يۈزسىز...

گۈلگىنە خوتۇنلۇق مەجبۇرىيىتىنى ئادا قىلىۋاتقان، ئۆيدە مېھمان بارلىقىنىمۇ ئۇنتۇپ خۇددىنى يوقاتقان پەيتتە سانىيە مېھمانخانا ئۆيدە ئۇخلىيالماي تولغىنىپ، بۇرگە چېقىۋاتقان بەدىنىنى قاشلاپ ياتاتتى.

ئەر-خوتۇنچىلىق خىياللىرى سانىيەنى توختىماي بىئارام قىلاتتى، تام نۇرغۇن نەرسىلەرنى توسۇۋالسىمۇ ئوي-خىيالنى توسالمايتتى... بىر چاغدا گۈلگىنەنىڭ تاتلىق كۈلكىسى ئاڭلاندى، سانىيەنىڭ قۇلىقى دىڭ تۇرۇپ كەتتى، بەدىنى ئىختىيارسىز قىزىشقا باشلىدى.

ئۇلار بىر پەس جىددىي ھاياجانلىنىشتىن كېيىن پەسكويغا چۈشتى.

ـــ توي قىلغىلىمۇ بىر يىلدىن ئاشتى، ـــ دېدى گۈلگىنەنىڭ ئېرى كۈسارچان قوپۇپ بىر تال تاماكا تۇتاشتۇرۇپ، ـــ بۇ قورسىقىڭ ھېچ يوغىنايمۇ دېمەيدا؟!

— يوغناپ قالار، خۇدايىم بۇيرۇسا بالىمزمۇ بولۇپ قالار،
— دېدى گۈلگىنە ئىشەنچ بىلەن.
— لەگپۇگنى ئازراق يېسەك بولاتتى سەن، ئاچچىقسۇ، لازا دېگـــەن نېمىلەرگە ئامراق بولۇپ كېتىۋاتســـەن، زىيان قىلىدۇ دېسە ئۇنىمايســـەن، بىلىپ تۇرۇپ يەيسەن، داپەنجىگە ئاندىن ئامراقلىقىك، كىمنىك جوزىســـدا بولسا ببرىپلا يېگۈك كېلىدۇ، ئۇششاق-چۈششـــەك نېمىنى تولا يەپمۇ سەمرىپ كېتىۋاتسەن، ئاچچىق-چۈچۈك نېمىدىن ئەمدى نەپسىگنى يىغساك بولارمىكىن!
— گـــەپ ئۇنىڭدا ئەمەس، دوســـتلىرىمۇ لەگپۇك يەيدۇ، لازا-ئاچچىقسۇدىن قالمايدۇ، يەنە تېخى شۇنىڭغا سېزىك بولۇپ بالا تۇغۇپ بېرىدىغۇ؟!
— ئەمىسە سەن نېمىشقا تۇغمايسەن؟
— ۋاي تاڭەي، خۇدايىم بۇيرۇمىسا بىكار...
— گەپ شـــۇنىك بىلەن تۇگەمدۇ! ئاغىنە گۈيلار تولا گەپ قىلىپ ئىچىمنى پۇشاردى! بىر ئامالىنى قىلساك بولمامدۇ؟
— مەن قانداق ئامالىنى قىلىمەن، بۇ يالغۇز مېنىك ئىشىملا ئەمەس، ئىككىمىزنىك ئىشى...
— بالا تۇغۇش دېگەن خوتۇن خەقنىك ئىشى تۇرسا!
— سەۋەب مەندىلا ئەمەسمىكىن، ئەرلەرمۇ بەزىدە تۇغماس چىقىدىكەنغۇ؟!
— ماڭە ھەي كالۋا، تۇزۇك گەپ قىلە!
— ســـز ئاڭلىمىغانمۇ؟ بەزى ئەرلەرنـــىك ئۇرۇقى پۇچەك چىقىمىش...
— يوق گەپنى تاپمىغىنە، سەن مەندە مەسىلە بار دېمەكچىما؟ تۇغماس ئۆزۈك تۇرۇپ مەندىن گۇمان قىلىۋاتامسىنا؟
— بوشراق گەپ قىلىك، ئۆيدە ئادەم بار، — دېدى گۈلگىنە جىددىيلىشىپ، — مەن تۇغماس، مەندە مەسىلە بار، بولدىمۇ، ئەمدى جىم يېتىپ ئۇخلاك...

ـــ مۇشۇ كۈندە خوتۇن خەققە نېمە بولغاندۇ دەيمەن، بىر سارائ ئادىشىنىڭ كېلىپ ئۆزىنى قىز دەپ يۈرسە، سەن سارائ قويۇپ ئەرلەر تۇغماس چىقىدۇ دەپ يۈرسەڭ، ئەتە-ئۆگۈن يەنە نېمە دەپ چىقارسەن سەن جىن تەگكەن سارائلار...

ـــ بوش گەپ قىلمائ دەيمەن، مېھمان كەلسلا ھەددىگىزدىن ئاشىدىغان بىر خۇيىگىز بار سىزنىڭ كىچىك بالىدەك...

ـــ قويە ئۇنداق سارائ ئاداشلىرىڭنى، ئۆزى كەلگەن يارەي، ئۆزى كەتكەن يارەي...

سانىيەگە بۇ كېچە ئۇيقۇ ھارام بولدى، كۆڭلىگە كەلمىگەن خىياللار كەلدى، بەختسىزلىكىنىڭ ھەممىسىنى ئابدۇباقىدىن كۆرۈپ ئۇنى ئىچىدە مىڭنى تىللىدى، قارغىدى، ئۇنىڭ بىلەن ئۆتىۋېرىشىنىڭ يەنىلا بىر كېلىشمەسلىك ۋە بەختسىزلىك ئىكەنلىكىگە ئىشىنىپمۇ قالدى، "ئاجرىشىپ كەتسەم بولغۇدەك، ـــ دەپ ئويلىدى ئۇ، ـــ كۈنۈم ئاشۇ ماز بىلەن ئۆتسەمۇ ئۆتىدۇ، يالغۇز ئۆتسەمۇ ئۆتىدۇ، ئۇنىڭ يېنىدا سىقىلىپ يۈرگەندىن يالغۇز ئۆتسەم ياخشى ئەمەسمۇ؟ سارائىمۇ مەن ئۇنىڭغا ئۆزۈمنى قويدەك باغلاپ قويۇپ!؟ يامانلاپ ئۆيۈمدە ياتقاندىن ئاجرىشىپلا ئەركىن يۈرسەم، كوچىلارغا چىقسام، كىيىمنى چىرايلىق كىيسەم، چىرايىمنىڭ ھېچكىمدىن قالغۇچىلىكى يوق بولغاندىكىن بىرەرسىنىڭ كۆزىگە چۈشۈپ قالسام، ياخشىراق بىر ئەردىن تەلىيىم چىقىپ قالامدۇ تېخى! ھەر قانچە بىر يامان ئەرگە يولۇقتۇم دېگەندەمۇ ئىشقىلىپ ئابدۇباقىدىن ياخشىدۇ، بىر يەرلىرى ئابدۇباقىنى بېسىپ چۈشىدىغاندۇ! ئۆچۈمنى ئالمەن دەپ يەنە شۇ ماز بىلەن تەڭ بولۇپ بېشىمنى ئاغرىتىپ يۈرمەنمۇ؟ ئۇ مېنى بىر قېتىم ئۇرۇۋالدىمۇ، بولدى، بۇنىڭدىن كېيىن تېخىمۇ ھەددىدىن ئاشىدۇ، شۇ چاغدا ئەجەب كۈچۈم يەتمەپتىكەن ئۇ لاتىغا، تومۇرۇمنى ئەجەب تۇتۇۋالدى-دە! ئايال خەق راست ئاجىزمىدۇ؟ نېمىشقا شۇنداق بولىدۇ؟ ئۇ چىدىماس لاتىدىن ئەنتىمنى ئېلىشىم

ئەمدى ئاسانغا چۈشمەيدۇ، جېنىمنى ئۈپراتقىنىملا قالىدۇ. راست، نېمە كەپتۇ ئۇنداق قىلىپ، ئاشۇنداق بىر چۈپرەندىگە تەڭ بولۇپ گۈلدەك ياشلىق باھارىمنى ئۆتكۈزۈۋېتىمەنمۇ؟ مەنمۇ باشقا قىز-چوكانلاردەك ئۇيناپ كۈلسەم نېمىشقا بولمايدىكەن؟ پۇل دېگەننى ئەر خەق خەجلەيدۇ. بىرەرسىنىڭ دىققىتىنى تارتىپ، كۆڭلىنى ئۇتۇۋالساقلا بولدى، ئېپى كېلىپ قالسا نوچىراق بىرەرسىگە ئۇچراپ قالىدىغان گەپ، مېنى جۈۋان دەپ ئالغان بىلەن توي كېچىسى قىز چىقىپ قالسام، كۆرۈڭ، ئۇچاغدا قەدىرىم ئۆتۈلمەمدۇ مېنىڭ، مېنى نۇرغۇن پۇل خەجلەپ ئېلىپ ھېچنېمە قىلالمىغان ئۇ مازنىڭ قولىدىن چىقىپ، باشقا ئەرنىڭ قولىغا ئۆتسەم ئەلۋەتتە ئەتىۋارلىنىمەن-دە! ئۇ مازنىڭ ئۈۋالى ئۆزىگە، ئاجرىشىپ كەتسەم ئۇنىڭغا بىر ئەلەم بولىدۇ-دە! ئۆتكەندە ئاجرىشىپ كېتەيلى دەپ يۈرەتتى، ئاغزىدا دەپ قويغىنى بىلەن كۆڭلىدە مېنى قولدىن چىقىرىپ قويغۇسى يوق، قىزلىقىمنى ئالسام دەيدۇ، ئەمدى ئۇنداق ئاسان ئىش يوق، قانچە كېچە بىكار ئۆتتى، مازلىشىپ ھېچ ئىشنى قاملاشتۇرالمىدى، شۇ ئىشتىن باشقا ۋاقىتتا مەن بىلەن كارى بولمىدى، خوتۇنۇم بار دەپ ئويلىمىدى، ئويلىسا پەقەت شۇ ئىشنىلا ئويلىدى، مەن ئۇنىڭ ئالدىدا گۆش تاغرىمىدىم؟ مەندىمۇ ھېسسىيات دېگەن نەرسە بار، ئۇ مېنى سۆيۈندۈرگىدەك بىرەر ئىش قىلىپ باقتىمۇ؟! يا خوتۇنىنى ئۇيناپ كۈلدۈرەلمەيدۇ، يا بىرەر ئۇقەت قىلىپ جېنىنى گۈلدەك باقالمايدۇ، ئۇنىڭ تۇرقىلا بىر ئادەم، تۇرقىلا بىر ئەر، ئەمەلىيەتتە ئۇ ئاللىقاچان كېرەكتىن چىققان بىر لاتا! ئۇنى تاشلاپ كەتسەم، ئۇنى تازا داغدا قويسامىلا بولىدىغۇ! ئاندىن ئەر دېسە ئەر دېگۈچىلىكى بار بىرسىنىڭ يېنىدا مېڭىپ كوچىدا يۈرسەم، ئۇ چۈپرەندە ئالدىمغا ئۇچراپ قالسا چىرايلىرى ئۆڭۈپ، ئىچىدىن قان كېتەر ئىلاھىم!!!..." سانىيە ئۇزاققىچە خىيال سۈرۈپ چىقتى، ئاخىر ئابدۇباقىدىن ئادا-جۇدا بولۇپ باشقىچە ياشاپ بېقىش ئىرادىسىگە كەلدى.

ئەتىسى سانىيە گۈلگىنەگە ھەمراھ بولۇپ كوچا ئايلاندى، كۆڭلى خېلى ئېچىلىپ قالدى، ھەممە نەرسىگە ھېرىسمەنلىك، قىزىققانلىق بىلەن قاراپ چىقتى. كوچىدا ئادەمنى باشقىچە بىر ياشاپ بېقىشقا، ياشلىقنىڭ پەيزىنى سۈرۈپ ياشاشقا قىزىقتۇرىدىغان نەرسىلەر ناھايىتى كۆپ ئىدى!

ماددىي دۇنيا ئادەملەرنى ئابرۇي ۋە بەخت ئۈستىدە ئۆز ئارا رىقابەتلىشىشكە سالىدۇ، ئەرلەر ئاساسەن ھەممىدىن نوچىراق بولۇۋېلىپ، چوڭ-چوڭ ئىشلار، خىزمەتلەر ۋە كىشىلىك مۇناسىۋەتتە جانبازلىق قىلىشىدۇ، ئاياللارمۇ بوش كەلمەي، ئۇلارغا ۋەسۋەسىلىك ئىلھاملارنى بېرىپ تۇرىدۇ. سانىيە ئۆزىنىڭ ئاجىزلىقىغا، قەدىرسىز بولۇپ قېلىشىغا ئاسان تەن بەرمەيتتى، بولۇپمۇ بۇنداق ياشلىقىدا، "قىزلىقى"دا تېخىمۇ تەن بەرمەيتتى، قېرىنىغاندا تەن بەرسىمۇ ئۇ چاغدا مەيلى، ئۇ چاغدا ئەرلەرنى قىزىقتۇرغىدەك ھېچنېمىسى قالمايدۇ...

ــ ئاۋۇ ئادەم ئەجەب مولۇندەك قاراپ كەتتى، ــ دېدى سانىيە تۆت كوچىنىڭ دوقمۇشىدىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ.

ــ كۆزى چۈشۈپ قارىغاندۇ ئاداش! خۇش بولۇڭلا قارىغانغا.

ــ سېنىڭچە مەن قانداقراق؟

گۈلگىنە سانىيەگە ئىتتىك قاراپ، ئۇنىڭ چىرايىدىكى سۈس كۈلكە ۋە نازاكەتتىن ھەيرەتتە قالدى:

ــ ۋاي سەن دېگەن ئۇنداق-مۇنداق قىزلاردىن ئەمەس دەيمەن ئاداش، ئەينەككىمۇ كۆندە نەچچە رەت قارايسەن، يەنە ئۆزۈڭگە ئىشەنمەمسەن؟

ــ ئۆزۈم چىرايلىق دەۋالغىنىم بىلەن خەق دېمىسە بىكار-دە!

— خەقمۇ دەيدۇ، دەيدىغانلار چىقىدۇ، ئەر خەق چىرايلىقلارغا ئامراق، يول تاپقاندا، پۇل تاپقاندا ئاۋۋال چىرايلىقنى ئويلايدۇ، چىرايلىقنى قوغلايدۇ، قاراپ تۇر، سەنمۇ ئۇلارنى سوكۇلدىتىدىغان بولسەن!

— مۇشۇ تاپتا ئۆزۈمنى بازارغا سېلىپ يۈرۈۋاتقاندەك ھېس قىلىۋاتىمەن! — دېدى سانىيە ئىككى يېنىغا بىر قارىۋېتىپ، — مۇشۇ كۆندە خەقلەر گەپ تېپىشقا بەك ئۇستا، ھازىرلا بىر كىم مېنىڭ غەيۋىتىمنى قىلىۋاتامدىكىن دەيمەن، قۇلىقىم قىزىپ كېتىۋاتىدۇ...

— خەقنىڭ گېپىدىن قورقساڭ ئۆيۈڭدىن چىقماي ئولتۇرساڭ بولىدۇ، خەق سېنى سېسىتسامىلا دەيدۇ!

— راست دەيسەن، توي قىلماستا ئۇنى دېگەن، بۇنى دېگەن، ئەرگە تەگكەندىن كېيىنمۇ گەپ تۇگىمىگەن، ئاجرىشىپ كەتسە تېخى ئۇ سۆز-چۆچەكنىڭ يامانلىقى!...

— شۇڭا دەيمەن، خەق ھازىر قوڭغا ئۇرۇپلا گەپ تاپىدۇ، ھازىر خوتۇن خەقتىن ئېشىپ ئەر خەقمۇ غەيۋەتخور بولۇپ كېتىپتۇ جۇمۇ!

— شۇ ئەمەسمۇ، ئەر خەق ناچارلىشىپ كەتتى!

— بۇنداقمۇ دەپ كەتمەيلى، — دېدى گۈلگىنە ئاخشامقى ئىشلىرىنى يادىغا ئېلىپ ئېرىنى ئاقلاۋاتقاندەك، — ئەر خەق بولمىسمۇ بۇ تۇرمۇشنىڭ مەززىسى بولمايدۇ، ھەممە ئەر سېنىڭ ئېرىڭدەكلا ناچار بولۇپ كەتمەيدۇ، ياخشى ئەرلەرمۇ بار، ئارىلىشىپ باقساڭ بىلىسەن!...

— ھەي تاڭ جۇمۇ، ئۇ ماز مېنى ھەممە ئەر خەققە ئۆچ قىلىۋەتتى!

— ئاۋۋال ئېرىڭدىن بىر ئاجرىشە، ئاندىن نوچى ئەردىن بىرنى تاپمىغىنىڭنى كۆرەي، ھەممە ئىش ئۆزۈڭگە باغلىق!

— تۇرۇپ ئويلىنىپ قالدىم... — دېدى سانىيە ئېغىر

تىنىپ، ــ شۇنداق قىلمىسام بولمىغۇدەك.

ــ مانا ئەمدى ئەقلىگىنى تېپىپسەن! ــ دېدى گۈلگىنە خۇشال بولۇپ، ــ نېمە قىلسەن ئۇنداق جاپا تارتىپ، مانا ئەمدى سورۇنلارغا بىللە بارساق بولىدۇ، سەندەك چىرايلىق چوكان، ياق، چىرايلىق قىز ھەر قانداق سورۇننىڭ گۈلى بولالايدۇ، ساڭا كۆزى چۈشىدىغانلار چىقىدۇ، تانسا ئۆگىنايسەن، كۆڭلۈڭ ئېچىلىپ قالىدۇ. بۇگۈن كەچتە تېخى يولدىشىمنىڭ بىر ئاغىنىسىنىڭ بالىسىنىڭ بۆشۈك تويى بولماقچى، بىللە بارلى.

ــ چاقىرمىغان يەرگە بارماي، ئاداش...

ــ ۋاي قويغىنە سېنى، بىر كىم سېنىڭ باغىقىڭ بارمۇ دەپ سۈرۈشتۈرمەمدۇ؟! ئۇنداق سورۇن دېگەندە ئايالار قانچە كۆپ بولسا شۇنچە ياخشى، تانسا قىزىيدۇ، ساھىبخانمۇ خۇش بولىدۇ. بولۇپمۇ سەندەك چىرايلىقتىن بىرسى بارىدىغان بولسا سورۇنغا ھۆسن قوشۇلىدۇ. ئەر خەق ئىچىپ قىزىۋالغاندىن كېيىن بىزنى تانسىغا تارتىشقا باشلايدۇ، قاراپ تۇر، سېنى تانسىغا تارتىدىغان نەچچىسى سېنى تالىشىپ مۇشتلىشىپ كەتمىسە تېخى!

ــ ۋاي ماڭە، ئادەمنى زادىلىق قىلماي!...

ــ قاراپ تۇر دەيمەن، ئۆزۈڭگە نېمانداق ئىشەنمەيدىغانسەن!؟

دەرۋەقە، سانىيە ئۇ تويدا بىكار ئولتۇرۇپ قالمىدى. خوتۇنلىرىنى قارىتىپ قويۇپ سانىيە بىلەن تانسا ئوينىغانلار ئۇنىڭدىن گەپ سوراپ، يۈزىنى ئۇنىڭ يۈزىگە يېقىۋالغۇدەك قىلىپ كېتىشتى، خوتۇنلىرى چىداپ تۇرالماي ئورنىدىن چاچراپ قويۇپ، سانىيەگە ئېسىلغۇدەك بولۇپ كېتىشتى. قاملاشقان ئەرلەر بىلەن ئارقىمۇ ئارقا تانسا ئوينىغاپ ھالىدىن كەتكەن سانىيە ئۆزىنىڭ سېھىر-جەزبىسى، قەدىر-قىممىتىنى ئەرلەرنىڭ ئالدىدا نامايان قىلالىغانلىقىدىن بەك خۇش بولدى، ھاياجانلاندى، گۈلگىنەمۇ ئۇنىڭغا قاراپ كۈلۈپ قويدى.

مېھمانلار ئۇزاپ كەتكەندىن كېيىن ساھىبخانا ئۆز يېقىنلىرى بىلەن بىر جوزىدا قايتىدىن ئىچىشىنى باشلىدى. گۈلگىنەنىڭ ئېرى، گۈلگىنە، سانىيەلەرمۇ بۇ جوزىغا قېتىلدى. گۈلگىنەنىڭ ئېرىنىڭ يېنىدا ھېكىم دەيدىغان بىر ياش بالا ئولتۇراتتى، ئۇ ئەسلىدە تولۇق ئوتتۇرىنىڭ ئاخىرقى يىللىقتىكى ئوقۇغۇچىسى ئىدى، ئالىي مەكتەپكە ئىمتىھان بېرىشكە ئاز قالغاندا قىزلار ياتقىغا مەست كىرىپ يېتىپ قېلىپ، مەكتەپتىن قوغلىنىپ كەتكەنىدى. كېيىن ئاشپەزلىككە كىرىپ، سەي قورۇشنى ئۆگىنىپ، ئاشلىق ئىدارىسىدە بوغالتىرلىق قىلىدىغان ئاتىسىنىڭ يۇزى بىلەن ھازىر بۇ رېستۇراندا مىڭ كويدىن ئايلىق ئېلىپ ئىشلەۋاتاتتى. ئۇ كۈندە سەھەر ئازراق ھاراق ئىچىپ، تاماكا چېكىۋالمىسا قولى زادى ئىشقا بارمايتتى. ئۇ پارچە ھاراق ئىچىپ ئىچىنى قىزىتىۋېلىپ شوخ يۇرۇشكە شۇنداق ئادەتلىنىپ كەتكەنكى، ھاياتىنى كەيپ ھەم قىزىقچىلىق ئىچىدە ئۆتكۈزمىسە ئۆلۈپ بېرىدىغاندەكلا قىلاتتى. سەھەردە ئىككى سەر قېقىۋالغاندىن باشلاپ ئۇ ھەممىگە چاقچاق ئىدىكى، بىرەر ئىشتا ئىككىلىنىپ ئويلىنىپ ئولتۇرغىنىنى، ھەرىكەتتىكى قاشاڭلىقىنى كۆرگىلى بولمايتتى، ئىلگىرى مەكتەپتە ئوغۇللار بىلەن ئۇرۇشۇپ قالغانىدىمۇ كىم بولۇشىدىن قەتئىينەزەر ئۇرۇشقاق خورازدەك ئېتىلاتتى، قىزلار بىلەن قىزىرىشىپ قالسا ئۇلارنى ھەر قاچان گەپتە تويغۇزۇپ قويىاتتى، كۆڭلىدە زەررىچە ئاچچىق ئەلەم قالدۇرمايتتى، ھېچنېمىگە ئەپسۇسلانمايتتى.

ئۇلار ئىچىشىشنى ئەۋجىگە چىقاردى، گۈلگىنەنىڭ ئېرى ئىچىشىشتە ھېكىم بىلەن بەسلىشىپ بولالمايتتى. گۈلگىنە ئۆزىگە قىزىل ھاراقتىن بىر رومكا قۇيۇپ ئېرى بىلەن سوقۇشتۇرۇپ ئىچىۋەتكەندىن كېيىن سانىيەگىمۇ بىر رومكا قۇيماقچى بولدى.

ــ ئاداش، ماڭا قۇيما، مەن ئىچەلمەيمەن، ــ دېدى سانىيە.

ــ ۋاي ئاداش ئىچە، بۇنى ھاراق دېگىلىمۇ بولمايدۇ، بۇ

دېگەن ئۇزۇم شەربىتى!

ــ راســـت دەيدۇ، ــ دېدى ھېكىم ســـانىيەگە ئىنتىلىپ قاراپ قويۇپ، ــ شەربەتنىمۇ ئىچمىگەن بارمۇ!

ســـانىيە ھېكىمنىڭ كۆزىگە بىر قاراپلا "ئەجەب كۆزى يامان بالىكىنا" دەپ ئويلاپ قالدى. بىر دەم ئالدىدىكى قىزىل ھاراقنا، بىر دەم كۆچىلىككە قاراپ ئاخىر رومكىنى قولىغا ئالدى، ئىلگىرى ئۇ ســـورۇنلاردا چايدىن بۆلەك نەرســـىنى ھەرگىز ئىچمەيتتى، دوستلىرىمۇ ئۇنىڭ جاھىللىقىنى بىلگەچكە بەك زورلىمايتتى. مانا ئەمدى بۇنىمۇ تېتىپ باقىدىغان بولدى، "زەھەر ئەمەسقۇ بۇ، ئىچسەم ئىچەي، دەردىمنى چىقراي، بۇنـــى ئىچكەنگە بىر نېمە بولۇپ قالماسمەن ..." دەپ ئويلىغاچ بىر كۆتۈرۈپلا ئىچىۋەتتى. گۈلگىنە ئۇنىڭ ئاخىر ھاراق ئىچكىنىگە قاراپ "بېشىغا راست دەرد كەپتۇ بۇنىڭ، تۇرمۇش دېگەن ئادەمنى شۇنداق ئۆزگەرتىۋېتىدىكەن" دەپ ئويلىدى، سانىيەنىڭ قولىدىكى رومكىنى سىپايىلىق بىلەن ئېلىۋېتىپ ئۇنىڭ ھاراق ئىچىشـــكە باشلىغانلىقىنى تەنتەنىلىك تەبرىكلىدى:

ــ ھەببەللى، يارايسەن ئاداش!

ــ يىگىتتەك قىز ئىكەنسىزغۇ ۋۇي! ــ دېدى ھېكىم كۆزىنى قىسىپ. سانىيە ئۇنىڭ سەمىمىيلىكى ۋە ھەييارلىقىغا مەستلىكى كەلگەچكە قىلچە قورۇنمىدى، ئۇنىڭغـــا قاراپ كۈلۈپلا قويدى، قىزىل ھاراقمۇ بۇ يەردە ئۆزىنىڭ كۈچىنى كۆرسىتىۋاتاتتى.

ــ كۆزۈڭ چۈشۈۋاتامدۇ گۇي، ــ دېدى گۈلگىنەنىڭ ئېرى ئۇنىڭ كۆزىدىكى مەستانىلىقنى كۆرۈپ، ــ مەست بولۇپ قالساڭ چوكانلارغا قاش ئاتىدىغان يامان خۇيۇڭ بار ـ دە سېنىڭ!

ــ قاش ئاتقۇدەك ئەپتى بولسا ئاتىمىز!

ــ ئاچاڭغا ئالدىراپ قاش ئاتما ئوكا!

ــ كەيىپلىكتە خوتۇنۇڭنى تاپالمايۋاتامسەنا؟ ئاكا!

بـــۇ گەپتىن گۈلگىنە ۋە جوزىدىكـــى ھەممەيلەن پاراققىدە

كۈلۈشۈپ كەتتى.

— ئۇنى-بۇنى دېگەن بىلەن يامان نېمە جۇمۇ سەن، — دېدى گۈلگىنەنىڭ ئېرى ئۆزىنى ئوڭشاپ، — لېكىنزە "خوتۇنى يوقىنىڭ خۇدى يوق" دەپ مۇشۇ چاغقىچە خۇدۇڭنى تاپالماي يۈرىسەن-دە!

— شۇڭا سەن خوتۇن ئېلىۋېلىپلا خۇدۇڭنى تېپىۋالدىڭ-دە، بولمىسا ئەسلىدە كاللاڭنىڭ بىر ۋېنتىسى كەم نېمە سەن!

يەنە كۈلۈشمەك بولدى، گۈلگىنە دەرھال گەپ ئاچتى:

— ئېرىمنىڭ كاللىسى ساق جۇمۇ، تولا ئادەم زاڭلىق قىلماڭ.

— ھەر ئاخشىمى رېمونت قىلىپ تۇرىدىكەنسىز-دە!

يەنە قاتتىق كۈلكە كۆتۈرۈلدى، سانىيەمۇ ئۆزىنى تۇتالماي خېلى كۈلۈۋالدى.

— ئەجەب قېلىن مۇشۇ ھېكىم، — دېدى گۈلگىنە ئوڭايسىزلىقىنى كۈلكە بىلەن يوشۇرۇپ، — نەدىن تاپىدىكىن سەت گەپنى!

چاقچاق پاراڭلار تۈگەپ تانسا باشلاندى. ھېكىم دەرھال ئورنىدىن قوپۇپ سانىيەنى تانسىغا تارتتى. سانىيە ئورنىدىن قوپۇندى، بېشى يەڭگىل قايغانىدەك بولدى، ھاراقنىڭ كەيپىدىنمۇ ئەيتاۋۇر ئىچ-ئىچىدىن شوخلىشىپ تۇراتتى. ھېكىم تانسا ئويناۋېتىپ ئۇنىڭ بىلەن دەرھال تونۇشقىلى تۇردى:

— نام-شەرىپىڭىز؟

— سانىيە...

— بۇرۇن نېمىشقا تونۇمايمەن سىزنى؟

— ھەممە ئادەمنى تونۇشىڭىز شەرتمىدى؟

— سىزنى قىز دېسەم چوكان دەيدىغۇ، قايسىسى راست؟

— ھەممىسى راست...

سانىيە توي قىلغاندىن بېرى باشقا بىر ئەر كىشى بىلەن

بۇنداق ئېچىلىپ-يېيىلىپ پاراڭلىشىپ باقمىغانىدى، گەپ قىلغۇسى كېلىپ تۇرغاندا ھېكىم جىمىپ كەتتى.

— جىمىپ كەتتىڭىزغۇ؟

— بىرسىنى ئويلاۋاتىمەن...

— كىم ئۇ؟

— كىم دېگەن ئادەم...

— نېمىنى ئويلاۋاتىسىز؟

— سىزنى قانداق كەلتۈرۈشنى...

— قىزىپ قاپسىز، ھاراقنى بەك ئىچىدىكەنسىز!

— ھاراق ئىچمىسەم قېنىم ئايلانمايدۇ، سۇنىڭ ئورنىدا دەڭا ماڭا ئۇ...

— كۈندە ئىچسىڭىز پۇل توشامدۇ، رېستۇراندا بىكارلىق ھاراقلار يوقتۇ؟!

— جىڭلىنىڭ دەپتىرىگە يېزىپ قويۇپ ئىچىۋېرىمەن، ئاي ئاخىرىدا ئىش ھەققىمدىن كولىۋالىدۇ.

— ھەر ئايدا قەرزگە بوغۇلمەن دەڭا؟!

— قەرزدار بولمايمىز، پۇلى يوقمىكىن دەمسىز ھېنى!؟

— كۈندە ئىچىۋەرسىڭىز ھەر قانچە پۇلىڭىز بولسۇن تۈگەيدۇ.

— مەن ئۇنداق چىلاشقىچە ئىچىپ چوشقىدەك يۇرمەيمەن، ئاز-ئازدىن ئىچىمەن، ئاز ئىچسە يۇرەككە پايدىلىق. يۇرىكىم شۇڭا ساغلام، قول سېلىپ باقسىڭىز بىلىسىز، ئوتمىز قانچىلىكىن...

سانىيە ھېكىمنىڭ تەلەتىگە قارىمايلا ئۇنىڭ گېپىنى يالغانغا چىقاردى، ئەمما بۇ گەپكە جىم تۇرۇۋېلىشقا بولمايتتى.

— بۈگۈن جىق ئىچىۋاپسىز، شۇڭا ئىچىڭىز قىزىغان گەپ.

— لېكىن سىزنى كۆرۈپ ئىچىم باشقىچە قىزىپ كەتتى.

— باشقىلارغىمۇ قىزىيدىغاندۇ؟

— بۇنچىلىك قىزىپ باققان ئەمەس.

— يالغان گەپ بىلەن كۆڭلۈمنى خۇش قىلىپ قويغىنىڭىزغا رەھمەت.

سانىيە ئۆزىنى ئالدىراپ تۇتقۇزمايدىغاندەك قىلاتتى. بىر دەمدىن كېيىن ھېكىم گۈلگىنەنى تانسىغا تارتىپ ئۇنىڭدىن گەپ كوچىلىدى:

— بۇ دوستىڭىزنى ماڭا تونۇشتۇرۇپمۇ قويمىدىڭىزغۇ؟

— كۆزىڭىز چۈشۈۋاتامدا؟ ئېرى بار چوكان جۇمۇ، ئۆزىڭىزنى ئاۋايلاڭ.

— ئېرى نېمە ئىش قىلىدۇ؟

— بىكارچى.

— مەن تونۇمايمەنما؟

— تونۇپ نېمە قىلاتتىڭىز؟

— ئاغىنە بولۇپ قويساق بولىدۇ.

— مەقسىتىڭىز نېمە؟ ئېرى بىلەن ئاغىنە بولۇشمۇ ياكى خوتۇنى بىلەن ئاپاق-چاپاق بولۇشمۇ؟

— بۇنى سورىماڭ.

— ئەجەب نىيىتى يامان بالىكەنسىز...

— ئىشقى-مۇھەببەت دېگەننى بىلەمسىز؟! — دېدى ھېكىم گۈلگىنەنىڭ بېلىنى تازا قورۇپ، — ئىشقى، ئىشقى يوقنىڭ يۈزىگە مىشقى دېگەننى ئاڭلىغانمۇ؟ راستىنى دېسەم، مەن بۇ دوستىڭىزنى بىر كۆرۈپلا ياخشى كۆرۈپ قالدىم...

— سىزمۇ بىر كىمنى ياخشى كۆرەمسىز؟! — دېدى گۈلگىنە ئېرى بىلەن تانسا ئويناۋاتقان سانىيەگە لەپپىدە قاراپ قويۇپ.

— ئىشەنمەمسىز؟ سىزنى تېخى ماڭا ياردەم قىلىدۇ دەپ ئاتايىن تانسىغا تارتتىم. مەن بۇ دوستىڭىزغا چوقۇم تەلەپ قويىمەن، سىز دېيىشىپ بەرمىسىڭىز ئۆزۈم بېرىپ دەيمەن...

— سىز مۇشۇ رېستۇرانغا كەلگەن بىر نەچچە قىز-چوكانغا چاچراپ باقتىڭىزغۇ دەيمەن، كۆڭلىڭىزنىڭ سۈيۇقلۇقىنى كىم

بىلمەيدۇ؟

— سىزنى كۆڭلۈمدىكىنى چۈشىنىدۇ دېسەم، ھەي سىزمۇ تۈگەپسىزغۇ، — دېدى ھېكىم گۈلگىنەنىڭ بېلىنى سىلاپ.

— سەتلەشمەڭ... — دېدى گۈلگىنە نېرىدا تانسا ئويناۋاتقان ئېرىگە قاراپ قويۇپ.

— كۆينىكىڭىزنىڭ رەختى نېمانچە سىلىق، قولۇم توختىمايۋاتىدۇ.

— گەپنى ئاز قىلىپ تۈزۈك ئويناڭە ما تانسىنى.

— باشتا مەن سىزنى ياخشى كۆرەتتىم...

— ۋاي بولدى لاۋزىلاشماڭە، — دېدى گۈلگىنە قاش-قاپاقلىرىنى سۈزۈپ، ئەمما كۆڭلىدە راستىمدۇ دەپ ئويلاپ قالدى.

— بالدۇر ئەرگە تېگىپ چاتاق قىلدىڭىز-دە!

— ھېلىمۇ سىزدەك سۈيۈق بىرسىگە تېگىپ قالماپتىكەنمەن.

— مەن سۈيۈقما؟! ياق، مەن سۇيۇقلاندۇرغۇچى، مېنىڭ تەپتىمدىن ھەر قانداق قىز-چوكان ئېرىپ كېتىدۇ...

ھېكىم خۇشال ئىدى، گۈلگىنەنىڭ ئېرى بىلەن جىمجىت تانسا ئويناۋاتقان سانىيەگە پات-پات قاراپ قويياتتى.

كېيىنكى نۆۋەتتە ھېكىم سانىيەنى يەنە تانسىغا تارتتى.

— ھېرىپ قالمىغانسىز؟ — دېدى ئۇ سانىيەنىڭ بېلىنى تۇتۇۋېتىپ.

— ياقەي.

— قارىسام كەيپىڭىز جايىدا.

— بېشىم سەل قايغاندەك بولۇۋاتىدۇ.

— قىزىل شەربەتنىڭ كۈچى دەڭا!

— ئەسلىي ئىچمەيتتىم، ئىچىپ سالدىم.

— قارىسام دەردىڭىز بارەكمۇ قىلىدۇ.

ماڭا بۇ جاھاندا كۈلۈپ ئۇيناش نېسىپ بولماپتىكەن، — دېدى سانىيە ھەسرەتلىك ئۇھ تارتىپ. ھېكىم ئۇنىڭ شەھلا كۆزىدىن ئەلەملىك بىر ئۇچقۇننىڭ چاقناپ ئۆتكەنلىكىنى كۆردى.

— نېمىشقا بۇنداق دەيسىز؟

— دېسەم گەپ بەك جىق، ئەڭ ياخشىسى دېمەيلا قويايلى.

— دەۋەرسىڭىز ھېچنېمە بولمايدۇ، دەردىڭىزگە دەرمان بولالايمىز، — دېدى ھېكىم روھلىنىپ، — بۇگۈن ئوبدان تونۇشۇپ قالدۇق، يەنە تېخى بۇنىڭدىنمۇ ئوبدان ئولتۇرۇۋالىمىز، چىرايلىق پاراڭلىشىمىز، سىز ماڭا دەردىڭىزنى تۆكسىز، مەن سىزگە دەردىمنى ئېيتىمەن، ئاشۇنداق قىلىپ بىر-بىرىمىزنىڭ ھالىغا يېتىمىز. ئادەم دەرد تۆكىدىغان ئادىمنى تاپالمىسا ئۆزىگە ئۆزى سۆزلەيدىغان ساراڭ بولۇپ قالىدۇ جۇمۇ...

— ئۆتۈپ كەتكەن ئىشنى دەپ نېمە قىلاي، — دېدى سانىيە ئېغىر ئۇھ تارتىپ.

— قارىغاندا دەردىڭىز كۆپ ئوخشايدۇ، بىر قول تانسا تۈگىگۈچىلىك دەپ بولالمىسىڭىز، كېيىن ئايرىم پاراڭلاشقاندا دەپ بەرسىڭىزمۇ بولىدۇ.

— كىم سىز بىلەن ئايرىم پاراڭلىشىمەن دەپتۇ، دەردىم بار دەپ ھەممىنى سىزگە تۆكۈپ بېرىمەنما؟ قىزىق بالىكەنسىزغۇ سىز...

— راستىنى دېسەم سىزگە قىزىقىپ قالدىم، سىزنى بىر چۈشىنىپ باقسام دەيمەن.

— مېنى چۈشىنىپ نېمە قىلاتتىڭىز؟ — دېدى سانىيە ئىچىدە خۇش بولسىمۇ تېشىدا قېتىۋېلىپ.

— ھەي، بۇنى سىزگە دېسەم... ئۆزۈمۇ ئۇقمايمەن، سىزگىمۇ چۈشەندۈرۈپ بېرەلمەيمەن، لېكىن سىزنى كۆڭلۈمنى چۈشىنىدىغۇ دەپ ئويلايمەن. سىزنى بىر كۆرۈپلا ئۆزۈمنى تۇتالماي قالغىنىمغا

خاپا بولمايدىغانسىز، ئىشقى مۇھەببەتنى چۈشەنمەيدىغان قىزلار بولمايدۇ. ئەگەر كۆڭلۈمنى چۈشەنمىسىڭىز ياكى خاتا چۈشىنىپ قالسىڭىز، ماڭا راستلا ئۇۋال بولىدۇ...

ھېكمىنىڭ گەپلىرىدىن كۆرە ئۇنىڭ ھاياجانلىق ئەلپازى سانىيەگە تەسىر قىلدى، ھېكىم ھەقىقەتەن قاملاشقان "بالاگىزا" ئىدى، سانىيە ئۇنىڭغا، بولۇپمۇ ئۇنىڭ چىرايىدىكى ئىشقىي ئالامەتلەرگە قىزىقىپ قالدى. ئۇنى-بۇنى دېگەن بىلەن سانىيەمۇ خۇددى باشقا قىز-چوكانلارغا ئوخشاشلا ئەينەككە قاراپ بەختىنى تىلەيتتى. ئابدۇباقىغا ياتلىق بولغاندىن كېيىن بەخت دېگەن نەرسە شۇ چىراي بىلەن بىللە كۆمۈلۈپ قالدى. ئابدۇباقىدىن ئايرىلغاندىن كېيىنلا سانىيە ئۆز گۆھىرىنى تېپىۋالغاندەك بولدى، مانا ئەمدى بۇ "گۆھەر"گە كۆزى چۈشكەن بىرسى ئۇنىڭ قەدرىنى قىلمەن دەۋاتاتتى. ئەمما سانىيە بىر كۆرۈپ كۆيۈپ قېلىش دېگەنگە ئالدىراپ ئىشەنمەيتتى:

— كۆڭلىڭىزنى ئىپادىلەيمەن دەپ ئاۋارە بولماڭ، مەن ئاللىقاچان توي قىلىپ بولغان.

— بىلمەن، ئېرىڭىزنى مەن تونۇيمەنمۇ؟

— ئۇنداق بىر نېمىنى كىم تونۇيدىكىنتاڭ؟!

— ئۇنداقمۇ دەپ كەتمەڭ، تونۇيدىغانلار باردۇر... — دېدى ھېكىم كۈلۈپ.

— ئۇمۇ سىزدەك ھاراقكەشىنىڭ بىرسى، ھاراقكەش ھاراقكەشنى تونۇسا تاڭ ئەمدى!

— ھاراقكەش دېگەن كۈندە قۇلاق مىدىرلىغۇچە ئىچىدۇ، مەن ئۇنداق ئىچمەيمەن.

— ھەي تاڭ، سىزمۇ كۈندە ئىچىدىغاندەك قىلىسىز.

— سىز ھاراق ئىچمەڭ دېسىڭىز ئەتىدىن باشلاپ ئىچمەيمەن.

— ئىچسىڭىز ماڭا ئىچىپ بېرىدىغاندەك گەپ قىلىسىزغۇ،

ئىچكىگىز بولسا ئىچۈپرىگە، ئەر خەق دېگەن ئۆزىنىگ بىلگىنىنى قىلۇپرىدۇ، مەن ئۇ شۇۋىچىغمۇ نەچچە دەپ گەپ يېگۈزەلمىگەن.

ــ ئېرىگىزگە ياماڭ ئۆچ بولۇپ كېتىپسىز-دە، ئۆيىدىكىلىرى نېمە ئىش قىلىدۇ؟

ــ هەممىسى نانقېپى... باھارخان دەپ ئاڭلىغانمۇ ئى شياڭگاڭ بازىرىنىگ ئالدىدىكى دوقمۇشتا ئۆيى بار...

ــ هە بىلمەن، هازىر چېقىۋەتتىغۇ ئۇ يەرنى، سىز شۇ خوتۇنىنىگ كېلىنمىتىگىز؟ هېلىقى بىر ئوغلى بار، بەزىدە مۇشۇ يەرگىمۇ كىرىدۇ كۆزىنى قىستۇرۇپ... سىز شۇ ئاداشقا تەككەنما؟

ــ بىلىدىكەنسىزغۇ هەممىنى، ئادەمنى ئەخمەق قىلاي دەپسىز-دە!

ــ لېكىن مەن سىزنىگ ئۇنىڭغا تەككىنىگىزنى نېمە بىلەي، ئادەم تاپالمىغاندەك ئەجەب شۇنىڭغا تېگىپتىكەنسىز، مەن سىزنى هەرگىز شۇنىگ خوتۇنى بولۇپ قالار دەپ ئويلىماپتىكەنمەن.

ــ تەلىيىمنىگ كاجلىقىدىن بولمامدۇ، ئاپام زورلاپ تۇرۇۋالغان...

ــ ئۆينى سېتىپسىلەرغۇ؟ قولۇڭلارغا خېلى پۇل كىرگەندۇ؟ ئەرگە تېگىپ زىيان تارتماپسىزغۇ؟!

ــ هەممىنى باھارخان سېتىپ يېدى...

ــ سىزگە هېچنېمە تەگمىدىما؟

ــ ماڭا ئېرىم دېگەن شۇۋىچىنىگ تايىقى تەگدى، بولدىمۇ ئەمدى، يەنە نېمىنى سورايسىز!؟ ــ دېدى سانىيە هېكىمگە ئەلەم بىلەن قاراپ، ــ هاراق ئىچىۋالسىگىز تولا سۆزلەيدىكەنسىز...

ــ مۇشۇ هاراق دېگەن گۇي-زە مېنى بەك سۆزلىتىدۇ، لېكىن سىز هاراق ئىچسىگىز گۇلدەك ئېچىلىپ كېتىدىكەنسىز، كۈندە ئىچىپ تۇرسىگىز بولغىدەك.

ــ ماڭا تولا يالغان گەپ قىلماڭ، ئۆمرۈمدە ساختىلىق بىلەن خۇشۇم يوق.

ــ ئىشەنمىسىڭىز قول يۇيىدىغان يەرگە كىرىپ ئەينەككە قاراپ بېقىڭ، راستىنلا چىرايلىق بولۇپ كېتىپسىز، ئەسلىدىمۇ چىرايلىقسىز، مېنىڭ دېگىنىم تېخىمۇ، تېخىمۇ چىرايلىق...

ــ چىرايلىق بولىمەن دەپ كۆندە ئىچىپ يۈرگىلى بولمايدۇ...

سورۇن ئايىغلاشقاندىن كېيىن، ھېكىم تالادا ئېرىنى ساقلاپ تۇرغان گۈلگىنەنى چاقىرىپ:

ــ ئەر-خوتۇن ئىككىڭلار ئالدىدا مېڭىپ تۇرۇڭلار، مەن سانىيە بىلەن پاراڭلاشقاچ ئۆزۈم ئاپىرىپ قويايى، ــ دېدى.

ــ مەن ئۇنىڭ ئاپىسى ئەمەس، ئۇنىڭ ئۆزىدىن سوراڭ،

ــ دېدى گۈلگىنە.

ــ سىز ھازىر ئۇنىڭ ئاپىسى بولۇپ قالدىڭىز.

ــ خېلى ئىشنى قىلسىڭىزمۇ مىت قىلمايدىغان نوچىتىڭىز، بۇگۈن نېمە بولدى؟

ــ تۇنجى قېتىم بولغاندىكىن بىر يەردەم قىلىڭا، ئېغىزىڭىزنىڭ يېلى...

ــ بۆلەك ئىش قىلمايدىغانسىز؟

ــ توۋا دەڭا، ئالدىمدا سىلەر تۇرساڭلار.

گۈلگىنە نېرىدا تۇرغان سانىيەگە بېرىپ دېدى. سانىيە ھېكىمگە لەپپىدە بىر قاراپ تۇرۇپ قالدى.

ــ ھېچنېمە بولمايدۇ ئاداش، كەينىمىزدىن ئىككىڭلار پاراڭلىشىپ ماڭسىلەر، مەن ئېرىم بىلەن سۆرىشىپ ماڭسام ئىچىڭ پۇشۇپ كېتەر ھەقىچان، سەنمۇ بىرەر ئاخشام ماناق مېڭىپ باق، ھېكىم گەپ قىلىپ سېنى زېرىكتۈرمەيدۇ، ئۇنىڭدىن خاتىرجەم بول، ئاغزىدا دېگەن بىلەن ئەمەلىيەتتە ياۋاش بالا...

گۈلگىنەنىڭ ئېرى ئاغىنىلىرى بىلەن خوشلىشىپ چىقتى ۋە

گۈلگىنەنى قولتۇقلاپ ئالدىدا مېڭىپ كەتتى. ھېكىم سانىيەنىڭ يېنىغا كەلدى.

— ئىتتىكرەك ماڭايلى، كېيىن قالساق سەت تۇرىدۇ، — دېدى سانىيە بارغانچە جىددىيلىشىپ، قىزىل ھاراقنىڭ كەيپى ئۇنىڭدىن كېتىپ قالغاندەك قىلاتتى.

— ئۇلار مېڭىۋەرسۇن، ئۆيىگە بالدۇرراق بېرىپ بىر-بىرىگە قېنىشىۋالسۇن.

— نېمە دەيدىغانسىز...

— شۇ ئەمەسمۇ، ئۇلار نېمىشقا ئالدىرايدۇ بىلەمسىز، ئۆي دېگەن ئەر-خوتۇننىڭ ھۇزۇرى، بىز ھازىر بارساق ئۇلارنىڭ ئۇستىگە چۈشۈپ قالىمىز، ئەڭ ياخشىسى ئالدىرىماي مۇشۇ كوچىدا ئاي سەيلىسى قىلىلى.

— بىز نېمە دەپ كوچىدا بىللە ئايلىنىمىز، خەق كۆرۈپ قالسا...

— ئادەم يوق بىر يەرگە كېتىلى ئەمسە.

— ياق، ئادەم يوق دېگەن يەردە جىن بار...

— ھازىر خەق نېمە ئىش قىلىدۇ؟ خەق بۇ كېچىدە ئۆيلىرىدە ھەر ئىشنى قىلىۋاتسا گەپ يوق، بىز بۇ يەردە ئايلانساق نېمە بوپتۇ؟

— خەق دېگەن ئەر-خوتۇن، بىز نېمىگە ھېساب؟

— بىز دېگەن مۇھەببەت، — دېدى ھېكىم ھىجىيىپ.

— ئۆتەپ بېرىڭە نېرى، ئەگەر نىيىتىڭىز باشقا بولسا مەن ئۆزۈم كېتىۋېرىمەن.

— سىزدىمۇ ھېسسىيات دېگەن نەرسە باردۇ؟!

— بۇ گەپلىرىڭىزنى باشقا قىزلارغا دەپ بېرىڭ!

— ياق، سىزگىلا دەيمەن.

— ئۇنداق گەپلەر بىلەن خۇشۇم يوق!

— ئەرگە تېگىپ قېرىپ كەتكەندەك گەپ قىلىسىزغۇ،

ئەمەلىيەتتە سىز مەندىن چوڭ چىقمايسىز.

— لېكىن سىز تېخى توي قىلمىغان بالا-دە!

— توي قىلغان ئادەم شۇنداق چوڭ بولۇپ كېتەمدا؟! توي قىلمىساقمۇ خېلى ئىش كۆرگەن جۇمۇ بىز، كۆزى ئېچىلمىغان بالىمىكىن دەپ قالماڭ.

سانىيە ئۆزىنىڭ گەپتە كەتكۈزۈپ قويغانلىقىنى سەزدى، بىراق بۇمۇ بولدى، ھېكىمنىڭ نىيىتى ئاشكارىلاندى.

— ئىش كۆرسىڭىز نېمە بوپتۇ؟!

— ھېچقانداق بولمايدۇ، ئۆزىڭىز بالا-بالا دەپ كەتتىڭىز، شۇڭا دەپ قويدۇم.

— سىلەر ئەر خەقلەر شۇ ئىش بىلەنلا نوچىما؟

— مېنى خاتا چۈشۈنىۋاتامسىز نېمە؟ مېنىڭ بۇگۈن ئاخشام سىز بىلەن پاراڭلىشىشلا خىيالىم بار، باشقا مەقسىتىم يوق.

— كىم بىلىدۇ سىلەر ئەر خەقلەرنىڭ نىيىتىنى...

سانىيە ئويلايتتىكى، بۇنداق چاغدا يالغۇز ئىككى جىنس ئوتتۇرىسىدا نېمە ئىش بولماقچى؟ ھېكىمگە ئۆزىنى تۇتقۇزۇپلا قويسا سانىيە بۇرۇنقى سانىيە بولماي قېلىشى مۇمكىن. بالدۇر ياكى كېيىن بولسۇن ئۇ ئىشنىڭ يۈز بېرىشىدىن ساقلىنىش تەس، ئىپپىتى بۇزۇلسا بولمايدۇ، تېنى بىلەن تەڭ روھىمۇ ئازار يەيدۇ. سانىيە ئۆزىنىڭ تېنى بىلەن روھىنى ئايرىپ قارايدىغان ئايالاردىن ئەمەس، ئۇ ئۆزىنىڭ قاملاشقان سىياقىنى ياخشى كۆرىدۇ، تەن تەقەززالىقىنى ئۆزىمۇ بېسىقتۇرالايدۇ، چىرايىم بولغاندىكىن سۈپىتىمىمۇ بولسۇن، قەدىر-قىممىتىممۇ بولسۇن دەپ ئويلايدۇ. ئۇنىڭ ئاشۇ "سۈپىتىمنى ساقلاپ يۈرەي" دەپ نىيەت قىلىشى ئۇنىڭ ئىپپىتىنى قوغدايدۇ.

— باشقا گېپىڭىز يوقما سىزنىڭ، ئاتايا خېلى قىزىق گەپلەرنى قىلىپ ئادەمنى كۈلدۈرۈۋاتاتتىڭىز، — دېدى سانىيە ھېكىمنىڭ جىمىپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ.

ـــ كاللام جايىدا ئەمەس... ـــ دېدى ھېكىم ۋە شـــاققىدە بۇرۇلۇپ سانىيەنىڭ ئارقىسىدىن قوۋچاقلىۋالدى.

ـــ نېمە قىلىۋاتىسىز، ساراڭمۇ نېمە سىز! قويۇۋېتىڭ!... ـــ دېدى سانىيە ئۇنىڭ قولىنى ئاجرىتالماي تىركىشىپ. ياۋايىلىقى تۇتـــۇپ كەتكەن ھېكىم كۆچلـــۈك ھاياجاندىن ھاســـرايتتى، ســـانىيە ئىچىدە ئۇنى ئېشـــەك دەپ تىللىدى، بىراق ئېغىزىدىن چىقىرالمىدى. ھېكىم بەربىر ئادەم-دە، ئاۋۋال تونۇشتى، تانسا ئويىنىدى، يېقىنلاشـــتى، پاراڭلاشتى، ئىشنىڭ باشلىنىشى يەنىلا "مەدەنـــي" بولدى. ئۇنى قانداقمۇ يولدا كېتىۋاتقان بىر ئايالغا تۈيۈقســـىز باسقۇنچىلىق قىلماقچى بولغان بىرسىگە ئوخشاتقىلى بولســـۇن، ئۇنىڭ ھەرىكىتى تېز بولغان بىلەن شۇنچە سىلىق، نەپەسلىرى ئوتلۇق، گەپلىرى چىرايلىق ئىدى:

ـــ ســـانىيە، جىم تۇرۇڭ... بىردەم مـــا گېپىمنى ئاڭلاڭ، بۇگۈن ســـىزنى بىر كۆرۈپلا ياخشـــى كۆرۈپ قالدىم، ســـىزنى نېمىشـــقا بۇرۇنراق كۆرمىگەنىدىمەن؟! كوچىدا كۆرگەن بولساممۇ كەينىڭىزدىن پايلاپ، ئارقىڭىزغا كىرىۋېلىپ ئاخىر كەلتۈرۈۋالاتتىم. ئەرگە تەگمەي تۇرغان بولســـىڭىز سىزنى ئۆزۈم ئالاتتىم. ھېلىمۇ كېچىكمەيمەن، ئېرىڭىزدىن ئاجرىشىپ كېتىڭ، شۇ ئاداشنىمۇ ئېرىـــم دەپ يۈرمەســـىز، ئۇنىڭغا بەك زايە كېتىپســـىز، قانداق تەڭشەلمىگەن جاھان بۇ، سىزدەك چىرايلىق قىزلار نېمىشقا بىزگە نېسىپ بولمايدۇ! ئەگەر ماڭا ئىشەنسىڭىز، بىز ئارىلىشىپ باقايلى، مۇشـــۇنداق مۇھەببەتلىشـــىپ يۈرەيلى، ئاندىن توي قىلايلى... ماقۇل دەۋېتىڭە، جېنىم دەپ كېتەي!

ـــ قولىڭىزنى تارتىڭ، ھېلى بىكار سەتلىشـــىپ قالىمىز، مەست بولۇپ قاپسىز، مەســـتنىڭ گېپىگە كىم ئىشىنىدۇ، مېنى ئۇنداق ئەخمەق چاغلاپ قالماڭ...

ـــ ماقـــۇل دەڭ، جېنىم دەپ كېتەي، ئالدىڭىزدا يۈكۈنۈپ ئوتتۇز تازىم قىلايمۇ-يا! مېنى ئۇنـــداق قىينىماڭ، ئۆزىڭىزنىمۇ

بۇنداق قىينـــاپ يۈرمەك، ئۆلۈپ كېتىدىغـــان جاھان بۇ... ــ ھېكىم قاياناق ھەۋەستىن يايراپ، ئېچىرقاپ كېتىۋاتاتتى.

ــ تازىم قىلىڭە قېنى گېپىڭىز راســـت بولسا...ــ دېدى سانىيە ئۇنىڭ قولىدىن ئاجرىماقچى بولۇپ.

ھېكىمگـــە بۇ گەپ تازا خۇش ياقتى، ســـانىيەدىن قولىنى ئاجراتمـــاي تۇرۇپ قۇيۇنتازدەك بىرلا پىرقـــراپ ئۇنىڭ ئالدىغا ئۆتتى-دە، پۈتىدىن قۇچاقلاپ يۈكۈنۈپ تۇرۇۋالدى، سانىيە قاتتىق ساراسىمگە چۆمدى، ھېكىم داۋاملىق كۆڭلىنى چۈشەندۈردى:

ــ تازىم قىل دېســـىڭىزمۇ قىلاي، ماقۇل دەك، سىز ماقۇل دېمىگىچە ئورنۇمدىن قوپمايمەن!

ــ چاقچاق دەپ قويدۇم، ســـاراڭلىق قىلماي ئورنىڭىزدىن قوپۇڭ...

ــ ماقۇل دېمىسىڭىز قوپمايمەن!

ــ سانىيە جىددىيلىشىپ قېلىۋاتاتتى، ئۇ پەقەت ھېكىمنى مەستلىكىدە ئويۇن كۆرســـتىۋاتىدۇ، نېمە قىلىۋاتقىنىنى ئۆزىمۇ ئۇقمايدۇ دەپ ئويلايتتى.

ــ ساراڭلىق قىلماڭ، ئورنىڭىزدىن تۇرۇڭ، پۈتۈمنى قويۇپ بېرىڭ! ــ دېدى ســـانىيە ئەتراپىغا قاراپ، ھەممە ياق قاراڭغۇ ئىدى.

ھېكىمنىڭ قولى جىم تۇرمايتتى، سانىيە شۇركىنەتتى.

ــ سىز ماقۇل دېمىگىچە مۇشـــۇنداق تۇرىمەن! ــ دېدى ھېكىم يۈزىنى سانىيەنىڭ يوتىسىغا يېقىپ.

ــ سىز ساراڭمۇ، ئوڭمۇ؟! ئىززىتىنى بىلمەيدىغان!... ــ دېدى سانىيە ھودۇقۇپ.

ــ مەن ساراڭ، مەن ئاشىق...

ــ ئەجەب نومۇسسىز بالىكەنسىز، تەلۈە، ساراڭ!

ــ سىزنى دەپ ساراڭ بولدۇم! ــ دېدى ھېكىم، بىر ياقتىن سانىيەنىڭ يوتىسىنى توختىماي ســـلايتتى. سانىيە ئەندىكىپ

توۋلىدى:

— تارتىڭە قولىڭىزنى سەت قىلىق قىلماي...

ھېكىم ئۆزىنىڭ قىلىقىدىن تەمتىرىمەكتە يوق، ئەكسىچە چەكسىز خۇشال ئىدى. ئۇ سانىيەنىڭ زەردىسى يوق گەپ قىلىۋاتقىنىنى، بىرەر ھەرىكەت بىلەن كەسكىن قارشىلىق قىلمايۋاتقىنىنى سېزىپ تېخىمۇ ھاياجانلىنىپ كەتتى-دە، قولىنى سانىيەنىڭ يوتىسىنىڭ ئىچ تەرىپىگە ئۇزاتتى. سانىيە قورقۇنچلۇق سېزىمنىڭ ئىسكەنجىسىگە چۈشۈپ گاڭگىراپلا قالدى. بىر ياقتىن ھېسسىيات ئوماشتەك قاينىۋاتاتتى، بىر ياقتىن ھېكىم ئۇنىڭغا ئوت قالاۋاتاتتى. سانىيە بۇنىڭغا چىداپ تۇرالماي ھېكىمنى سىلكىپ تاشلىدى:

— قوپۇڭە-قوپۇڭە، سەتلەشمەي... ئاشىنىڭىزنى شۇنداق قىلىڭە بېرىپ، ئاشىنىڭىزغا ئوخشىتىپ قالماڭ مېنى!

— مېنىڭ ئاشنام يوق... — دېدى ھېكىم ۋە لىككىدە تۇرۇپلا سانىيەنى مەھكەم قۇچاقلاپ يۇز-كۆزلىرىگە ئالا قويماي سۆيگىلى تۇردى، سانىيە ئۇنىڭ قاڭقىق ھىدىدىن سەسكىنىپ كەتتى، شۇ ھامان ئابدۇباقىنى ئەسلەپ قالدى. بۇرۇن ئابدۇباقى ئىچكەن ئاق ھاراقنىڭ قاڭقىق پۇرىقى ئەمدى ھېكىمنىڭ ئېغىز-بۇرنىدىن چىقىۋاتقاندەك، ھەتتا ئابدۇباقى بىر چاغدا قەي قىلغاندا چىققان سېسىق پۇراقمۇ شۇنىڭ بىلەن بىللە كېلىۋاتقاندەك ھېس قىلىپ، ئىچى ئېلىشىپ كەتتى. "بۇنداق ھاراقكەش، غىلتاڭ نېمىلەر كوچىدىكى ئىتلارغا ھەمراھ بولۇپ تاڭ ئاتقۇزسا بولىدىكەن، تۇمشۇقىنى سوزۇپ كەلسە ئىتنىڭ تۇمشۇقىدەك يىرگىنچلىك بولۇپ كېتىدىكەن..." دەپ ئويلىدى. بېشىنى ئۇياق-بۇياققا ئېلىپ قېچىپ، ھېكىمنى ئىتتىرىپ، دېمى سىقىلىپ تىنالماي قالغان مومايدەك ھاسىراپ توختىماي سۆزلەيتتى:

— ۋاي-ۋاي، سەتلەشمەڭ، سەت پۇراپ كەتتىڭىز، تۇمشۇقىڭىزنى تارتىڭ، سەت... ھەي ئۇنداق قىلماڭ، بۇ يەرگە

سۆيمەك، قاملاشمىغان...

سانىيە شـــۇنداق ئويلايتتىكى، ئەر-ئايال ئوتتۇرىسىدىكى ھەربىرىكەت بىر بولسا ئىناقلىق، بەختىيارلىق ئىلكىدە داۋاملىشىدۇ، بىر بولسا ئۆچمەنلىك، زورلۇق بىلەن داۋاملىشىدۇ. ئەمما ھازىرقى ھەربىرىكەت ئۇنىڭغىمۇ، بۇنىڭغىمۇ ئوخشمايۋاتاتتى. سۆيۈشۈشمۇ بۇنـــداق بولمايتتـــى، ســـانىيە تېلېۋىزوردىن كۆپ قىســـملىق فىلىملەردىكى سۆيۈشۈشـــلەرنى تولا كۆرگەن، ھەۋەسلەنگەن، ھەسرەتلەنگەن، "بوپتىلا، سۆيۈشمىگەنگە نېمە بوپتۇ، پېشانەمگە پۈتۈلگىنى شـــۇكەن" دەپ ئويلاپ كەلگەنىدى. ئەمدى بۇنىڭغا پۇرســـەت چىققاندا بىزار بولدى، ســـۆيۈش دېگەن مۇشـــۇنداق بولامدۇ؟ ئىت ســـۆڭەك يالىغاندەك... بەدبۇي پۇراق... مەينەت شۆلگەي...

سانىيە ئۆزىنى قاچۇرۇپ، ھېكىمنى ئىتتىرىۋەتتى، ھېكىمنىڭ ئىچى پۇشتى، ھالسىرىدى:

131

ـــ جېنىمنى ئەجەب قىينىۋەتتىڭىز، قويۇڭە ســـزنى، قىز بالىمۇ ئۇنچىلىك ناز قىلىپ كەتمەيدۇ!

ـــ بېرىپ شـــۇنداق قىزدىن تېپىڭ ئەمىسە، گەپ قىلمىسا ھەددىڭىزدىن ئاشىدىكەنسىز... ـــ دېدى سانىيە ئالدىغا قاراپ ئىتتىك مېڭىپ.

ـــ ئالدىرىمـــاي مېڭىڭ، ئالدىڭىزدا ئىـــت بار!ـــ دېدى ھېكىم ئىلدام مېڭىپ، سانىيە ئۇنىڭغا لەپپىدە قاراپ شۇركىنىپ كەتتى، ئۇ ئەمەلىيەتتە مەست ئەمەس ئىدى. ئۇنىڭ مەستلىكىدىن كۆرە ساقلىقى سانىيەنى ئەنسىرەتتى.

ـــ بولـــدى ئاۋارە بولماڭ، ئـــۆزۈم كېتەلەيمەن، ـــ دېدى سانىيە ســـەل تىترەپ. ئابدۇباقىدىن تۇيۇقسىز تاياق يېگەندىن كېيىـــن ئۇ ئەر زاتىنىڭ ياۋاشـــلىقىغا ھەم ئىچـــدە بىرەر يامان غەرىزىنىڭ يوقلۇقىغا ئىشەنمەس بولۇپ كەتكەنىدى.

ـــ ئاپىرىپ قويماي، ئاپىرىپ قويغىلىمۇ ئادەم لازىم.

— هېكىم يېقىنلاپ كېلىپ سانىيەنىڭ بېلىنى تۇتتى، سانىيە بېلىنى تولغاپ ئۇنىڭدىن قاچۇردى، هېكىم ئۇنىڭ تولغان كۆكسىگە ياندىن نەزەر سالدى، نەپسى تاقىلدىدى.

— بېلىڭىز بىر تۇتامكەن، بويىڭىز مەندىن ئېگىز چىقامدۇ- نېمە، چىرايىڭىز ئاندىن چىرايلىق... — هېكىم قولىنى سانىيەنىڭ كۆكسىگە ئۇزاتتى، سانىيە ئۇنىڭ قولىنى ئۇرۇپ چۈشۈرىۋەتتى.

— تۇتۇپ قويغانغا نېمە بولىدۇ!؟ — دېدى هېكىم خاپا بولغاندەك — ئەمچەكتىكى بالىڭىز يوقتۇ؟

— گەپ قىلمىسام تېخى مەندىن چوڭ تېگىسىزغۇ ئېلىپ قويغان خوتۇنىڭىزدەك!

— ئەگەر تەگسىڭىز هازىرلا ئالىمەن.

— دۇكاندىكى مالمىكىن دەپ قالدىڭىزمۇ مېنى؟!

— پۇلغا ئالىدىغان ئىشقۇ شۇ! پۇلى يوق دەمسىز مېنى؟!

— پۇلىڭىز بولسا قانداق قىلاي، كوچىدىكى نېمىلەرگە ئوخشىتىپ قالدىڭىزمۇ مېنى!

— نېمانداق گەپ چۈشەنمەيسىز، مەن سىزنى خوتۇنلۇققا ئالاي دەۋاتىمەن...

— سىزگە هازىرلا تېگىدىغان نېمىكەنمەن مەن؟ ئۇلاغ بازىرىغا بېرىپ مېدە ئېشەكتىن بىرنى ئېلىڭ !؟

هاڭدىن- زاڭ چىققاندەك دېيىلگەن بۇ گەپتىن هېكىمنىڭ هەۋىسى ئۇرغۇپ كەتتى.

— شۇ گەپ سىزنىڭ ئېغىزىڭىزدىن چىقتىما؟!

سانىيە ئويلىنىپ قالدى، ئاندىن كۈلۈپ سالدى. هېكىم يەنە ئېسىلغاندا بايىقىدەك قارشىلىق كۆرسىتەلمىدى، بۇ ئىشقۇازلىققا قانچە كىرىشكەنسېرى ئابدۇباقىدىن شۇنچە ئۆچ ئېلىۋاتقاندەك، پۇخادىن چىقىۋاتقاندەك بولدى. ئۇ كۆڭلىدە هېكىمنى ئەخمەق قىلسام دەپ ئويلاۋاتاتتى، مۇشۇنداق بولغاندا ئۆزىنى ئەخمەق قىلىنىۋاتىمەن دەپ ئويلىمايتتى. ئۇنىڭچە بولغاندا هېكىم ئۇنى

ئەخمەق ئېتەلمىسە، سۇپىتى بۇزۇلمىسا، بۇ ئىش ئەتە-ئۆگۈن خەقنىڭ ئېغىزىغا چىقىپ قالمىسا، يېپىق قازان يېپىق پېتى قالسا بولاتتى. گۇلگىنەمۇ ئېرىنىڭ قوينىغا تىقىلدى، ئابدۇباقىمۇ بەلكىم مەست بولۇپ كوچىدا بىر يەردە يېقىلدى، سانىيە بەربىر قىز ئەمەس ئاپىسى ئەنسىرەيدىغان؛ يا ئەر دېگۈچىلىك ئېرى بار خوتۇن ئەمەس، ئېرىدىن ياكى قېينانىسىدىن قورقىدىغان. سانىيە شۇلارنى ئويلىغانچە ئۆزىنى قويۇۋەتتى. ھېكىم ھەددىدىن ئاشاي-ئاشاي دەۋاتاتتى. سانىيە پاسسىپلىقتىن زېرىكىپ ئاكتىپ ھەرىكەتكە ئۆتتى، ھېكىم تەمتىرەپ قالدى، بۇنى سانىيەنىڭ تولۇق ماقۇللۇقى دەپ ئويلاپ ئېغىز ئاچتى:

— خالىيراق بىر يەرگە كېتىلى...

— نېمىشقا؟

— بۇ يەر ئەپسىز، خەق كۆرۈپ قالىدۇ.

— نېمە ئىش قىلماقچىدىڭىز؟

— بۇنىمۇ سوراش كېتەمدۇ؟

— ئۇخلىماي چۈش كۆرۈپسىز.

— قىز بالىدەك نازلىنىپ كەتتىڭىزغۇ ئەمدى؟!

— ھە، مەن قىز بالا، گېپىڭىز بارمىدى؟

— راست قىزمۇ ياكى جۇۋانمۇ سىنايمىز...

— ۋۇي ما گەپنى، ئېلىپ قويغان خوتۇنىڭىزمىتىم مەن؟ خوتۇن ئېلىپ ئاندىن خوتۇنۇڭىزنى شۇنداق قىلىڭ!

— سىزنى بەربىر ئالىمەن.

— مېنى ئالغانىڭ ئەتىسىگە ئاندىن گەپ قىلىڭ، بولامدۇ؟

— ئاۋۇال بىرەر قېتىم بىللە بولغانغا نېمە بولىدۇ، بىر يېرىڭىز ئۇپراپ كېتەمتى-يا!؟

— بېرىپ ئاچىڭىزدىن سوراڭ، — دېدى سانىيە ۋە ھېكىمنى سىلكىپ تاشلاپ كەينىگە ئۆرۈلۈپ ماڭدى.

ھېكىم تومۇر تۇتىمەن دەپ ئويلىمىغان يەردىن دەككىسىنى يېدى، بىراق ئۇنىڭ سانىيەنى قويۇۋەتكۈسى يوق ئىدى.

— خاپا بولماڭ، ئالدىڭىزدا ناماقۇل بولاي. ئەمدى ئۇنداق گەپ قىلسام ئادەم بولماي كېتەي!

— نېرى تۇرۇڭ، يۈزىڭىز ئېشەك تېرىسىدىنمۇ قېلىنكەن!

— ئۇنداق قىلماڭ، ئەمدى ئۇ گەپنى ئىككىنچى دېمەيمەن!

— دېدى ھېكىم سانىيەنىڭ بىلىكىگە ئېسىلىپ.

— دېمەيسىز- ھە، گېپىڭىز گەپ...

— دېمەيمەن — دېدى ھېكىم ئۇھ تارتىپ، — ئەجەب ساراڭ قىلدىڭىزغۇ مېنى، ئادەتتە خېلى ئادەملەرگە گەپ بەرمەيتتىم، سىزنىڭ ئالدىڭىزدا گاچىلاشتىم، بىر كىم مېنى تېرىكتۈرسە شۇ ھامان دەككىسىنى بېرەتتىم، مانا ئالدىڭىزدا بىچارىمەن. سىزگە راستىنلا كۆڭلۈم چۈشۈپ قالدى، مېنى مەست دەپ ئويلاپ قالماڭ، ئەتە ساق بولساممۇ مۇشۇ گەپنى دەيمەن، ئەگەر قوشۇلسىڭىز بىز مۇھەببەتلىشەيلى، ئاندىن توي قىلايلى...

— مەن تېخى ئېرىمدىن ئاجراشماي تۇرۇپ باشقا بىرى بىلەن يۈرەلمەيمەن!

— ئاڭغىچە ساقلايمەن.

ھېكىم سانىيەنى كەينىگە سېلىپ گۈلگىنەنىڭ ئۆيىگە قاراپ كەتتى.

6

چىمەنگۈل خانىم ئەرگە تەگكەندىن كېيىن مۇھەببەتنىڭ تېشىدا قېلىپ جىنسىيەتنىڭ ئىچىگە كىرىپ كەتتى... خانىم مۇڭداشقاق ئىدى، قىزلارنى ئۆيىگە چاقىرىپ شەخسي پاراڭلىرىنى دەپ بېرەتتى.

— ئەلبۇمدىكى رەسىمىڭىزگە ھەر بىر قارىسام ئوقۇغۇچىلىق

ۋاقتىڭىزدا بەك خۇشالدەك، ھازىر سەل غەمكىندەك كۆرۈنىسىز...ـــ دېدى گۈلەمبەر بىر كۈنى خانىمنىڭ ئۆيىدە ئەلبۇم كۆرۈپ ئولتۇرۇپ.

ـــ ئۇ چاغدا كۆڭلىمىزدە ئارمان كۆپ بولغان بىلەن ئانچە غەم يوق ئىدى، شوخ ئىدۇق، ھەممە نەرسىگە قىزىقىش، ئۈمىدۋارلىق بىلەن قارايتتۇق. ھازىر ئوخشىمايدۇ، غەم تولا، بۇنداق تۇرمۇشتا نېمىگە قىزىقىپ نېمىدىن چوڭ ئۈمىد كۈتۈپ ياشاشنىمۇ بىلمەي قالدىكەنمىز.

ـــ خانىم سىز مۇھەببەتلىشىپ باققانمۇ؟ مۇھەببەتكە زادى قانداق قارايسىز؟ ـــ دېدى شوخراق بىر قىز خىجىللىق ئىچىدە كۈلۈمسىرەپ.

ـــ قىزلار دېگەن مۇھەببەتنىڭ ئىچىدىلا ياشايدۇ، مەنمۇ شۇنداق ياشاپ باققان، توي قىلغاندىن كېيىن مۇھەببەتتىن ياتلىشىپ كەتتىم، باشقا بىر نەرسە ئۈنىڭ ئورنىنى ئىگەللىدى...

ـــ قانداق نەرسە؟ ـــ گۈلەمبەر بۇنى سورىماي دېسىمۇ كۆڭلى ئۇنىمىدى.

ـــ ھازىر دەپ بەرگىلى بولمايدۇ، توي قىلغاندىن كېيىن بىلىسىز، ـــ دېدى چىمەنگۈل خانىم كۈلۈپ قويۇپ، ـــ ئىشقىلىپ ئۇ نەرسىنى مۇھەببەت دېگىلى بولمايدۇ، ئۇ سىز تۇرمۇش قۇرغاندىلا پەيدا بولىدىغان، دەسلەپتە يېڭى، كېيىن كونا تۇيۇلىدىغان بىر خىل ھېسسىيات. شۇنىڭغا ئىشەنسىڭىز بولىدۇكى، قىزلار توي قىلغان كۈنى دەل ئۇلاردىكى مۇھەببەتنىڭ ماتەم مۇراسىمى كۈنى بولىدۇ، دېمەك سىز توي قىلسىڭىزلا قەلبىڭىزدىكى مۇھەببەت ھازا ئاچىدۇ...

ـــ نېمىشقا ئۇنداق بولىدۇ؟ توي قىلغانلاردا مۇھەببەت بولمامدۇ؟ـــ دېدى گۈلەمبەر ئەجەبلىنىپ.

ـــ ئۇنىڭ مۇھەببەت دېمەيمىز، ئەر-ئاياللىق مۇناسىۋەت

دەيمىز، مۇھەببەت دېگەن تويدىن بۇرۇنقى گۈزەل ھېسسىيات.

— ئۇنداقتا سىزدە ھازىر مۇھەببەت دېگەن نەرسە قالمىدىمۇ؟

— قالمىدى دېسەممۇ بولماس، لېكىن تەمى ئۆزگىرىپ كەتتى، — دېدى خانىم شائىرانە مەغرۇرلۇق بىلەن، — مۇھەببەت دېگەنچۇ، ماھىيەتتە بىر ئويۇن، ۋاقىتلىق ئويۇن. قىزلار بۇ ئويۇندا ئاسان ئالدىنىپ قالىدۇ. قىزلار ئەگەر ئوتتۇرا مەكتەپتە مۇھەببەت بىلەن بېشىدىن ئۆتكۈزمىسە ئالىي مەكتەپتە قاقۇاش ئوغۇللارنىڭ دامىغا ئاسانلا چۈشۈپ كېتىدۇ، بەزىلىرى ئۆمۈرلۈك پۇشايماندا قالىدۇ... ئوتتۇرا مەكتەپتە يا قىزلارغا مەخسۇس ئۆتىلىدىغان مۇھەببەت دەرسلىكى يوق، ئالىي مەكتەپتىمۇ بۇنداق دەرسلىك يوق. مېنىڭچە بولغاندا ياش-ئۆسمۈرلەرگە باشلانغۇچتىن باشلاپلا مۇھەببەت ۋە جىنسىيەت تەربىيسى ئېلىپ بېرىلىشى كېرەك. كىچىك بالىلارغا ئۆتۈلىدىغان ئىدىيە-ئەخلاق دەرسلىكىدە ئەمەلىي، ئەسقاتىدىغان مەزمۇن يوق. كۆپ قىسىم بالىلار دەرسنى مەجبۇرىي ئۆگىنىدۇ، خىيالى ئاللىقاياقلاردا يۈرۈيدۇ، ئۇلار ھەقىقىي چۈشىنىشكە، ئىلھامغا ئېرىشەلمىگەچكە كۆڭلى سۇنۇق، زېھنى تۇتۇق. بولۇپمۇ سىلەرنىڭ يېشىڭلاردىكى قىز-ئوغۇللار ھېسسىيات جەھەتتىن دائىم قايمۇقۇپلا يۈرۈيدۇ، كۆڭلىدە قالايمىقان ھېسسىياتلا بار، مۇقىم نىشان يوق. مۇبادا ئۇلار ئالىي مەكتەپكە بېرىپ قالسىمۇ يەنە شۇنداق يۈرۈشى مۇمكىن. ئۇنىڭ ئۈستىگە ھازىر ئالىي مەكتەپ ئوقۇتۇشىمۇ بۇ جەھەتتىكى بوشلۇقنى تولدۇرالمايدۇ. شۇڭا ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ تولىسى روھىي جەھەتتىن كېسەل، بۇنداق ئادەم ئالىي مەكتەپتە بەش-ئالتە يىل ئوقۇسىمۇ تۇتامىغا چىققۇدەك بىر نېمىنى ئۆگىنەلمەيدۇ، ئاقىۋەت جەمئىيەتتىكى چۈپرەندىلەرگە قېتىلىپ كېتىدۇ، مېنىڭ نۇرغۇن ساۋاقداشلىرىم ئاشۇنداق بولۇپ كەتتى. مېنىڭ ھازىر ھەممىنى تاشلاپ چەت ئەلدە ئوقۇغۇم بار. لېكىن

ئارمانغا چۈشلۈق دەرمان يوق. بەزىدە تۇرۇپ "يەنە ئوقۇپ نېمە قىلىمەن، ماڭا ئاخىر تۇرمۇش لازىمغۇ" دەيمەن، بۇ تۇرمۇشتىنمۇ زېرىككەندە ئىچىم پۇشۇپ ئانچە-مۇنچە شېئىر يېزىپ قويىمەن، ئۇنىڭدىنمۇ زېرىكىمەن. راستىنى دېسەم سىلەرگە ئەدەبىيات دەرسىي ئۆتكۈممۇ كەلمەيدۇ، كىتابتىن ئۆزۈڭلار ئوقۇۋالساڭلار بولىدىغان نېمىگە "مەزمۇنى مۇنداق، بەدىئىيلىكى ئۇنداق" دەپ كاپىلداپ سۆزلەيمەن، ئەمەلىيەتتە شۇلارنىڭ ھەممىسى سىلەرگە تېڭىلغان قاتمال قاراشلار، شۇنداق سۆزلىمىسەم بولمايدۇ، تىرىس يازدۇرمىسام بولمايدۇ، ئىمتىھاندا شۇ بويىچە يادلاپ بەرمىسەڭلار بولمايدۇ، نەتىجەڭلار تۆۋەن چىقسا ماڭا ئاشمىدىن تۆتۈۋالىدۇ، ماڭا ئاشمىنى ئۆيگە ئەكىرمىسەم يولدىشىمنىڭ قاپىقى ئېچىلمايدۇ، ئۆيدە ئۇششاق گەپ تۇغىمەيدۇ، ئۇنداق كېتىۋەرسە تۇرمۇش بۇزۇلىدۇ... سىلەرمۇ كېيىنچە تۇرمۇشنىڭ تەمىنى تېتىپ قالىسىلەر، ئاچچىقنىڭ ئىچىدىن ئازغىنە تاتلىقنىمۇ سېزىپ قالىسىلەر. لېكىن ئۇ تولىمۇ ئاز، ئاز بولغاچقا ئەتىۋار، قارىغاندا بىز شۇ تاتلىقنى قوغلىشىپلا لېۋىمىزنى يالاپ ئۆلۈپ كېتىدىغان ئوخشايمىز...

قىزلار چىمەنگۈل خانىمنىڭ ئاغزىغا قاراپ قېلىشتى.

— راست، بىز كېيىنچە نېمە بولۇپ كېتەرمىز؟ — دېدى بىر قىز غەمكىن ھالدا.

— ھېچنېمە بولمايسىلەر، ھېچنېمىدىن غەم قىلماڭلار، سىلەر ئالىي مەكتەپكە بارغاندا بەلكىم بىزدىن باشقىچە ياشاشقا مەجبۇر بولىسىلەر. ئەڭ ئاددىيسى، تۇنۇگۈنكى ئىش بۇگۈن قايتىلانمايدۇ، ھەر بىر كۈننى يېڭىچە ئۆتكۈزۈڭلار، ھازىرقى پەيتنى چىڭ تۇتۇڭلار. قورسىقىڭلار ئاچسا تاماقنى ئالدىرىغاندەك، بىر نەرسىنى ئۆگىنىشكە ئالدىراڭلار. بىلىم ئېلىشنى بېسىم قىلمۇالماي ئۇنى ناھايىتى كۆڭۈللۈك بىر ئويۇن قاتارىدا كۆرۈڭلار. مەن بۇرۇن دەرسلىك كىتابلاردىن بىرەر يېڭى نەرسىنى بىلمۇالسام، بىرەر ھېسابنى توغرا ئىشلەپ چىقىرالسام ناھايىتى سۆيۈنۈپ كېتەتتىم،

نېمىشقا شۇنداق بولىدىغانلىقىنى ئەمدى ئويلاپ باقسام، ئەسلىدە شۇ بىلىمىنىڭ ئۆزى كۆڭۈللۈك نەرسىكەن. كىتاب ئوقۇش ئەسلىي ئەڭ كۆڭۈللۈك ئىش، مەن ھازىرمۇ ۋاقتىم چىقسىلا كىتاب ئوقۇيمەن، مەيلى ھېكايە كىتاب، مەيلى ئىلمىي كىتاب بولسۇن ھەممىسىدىن ھۇزۇرلىنىمەن. ئادەمنىڭ بىلىمى ئاشسا روھىي بايلىقىمۇ ئاشىدۇ، روھىدا كېسەل بار ئادەممۇ ئۇنىڭدىن ئۆزىگە داۋا تاپالايدۇ. سىلەر ھازىر ھەر جەھەتتىن ناھايىتى تەرەققىي قىلىۋاتقان باسقۇچتا تۇرۇۋاتىسىلەر، بۇ جەريانىدا بىلىم بەك مۇھىم، بىلىمگە بېرىلىش تېخىمۇ مۇھىم. ئوقۇغۇچىلار ئەگەر ئادەتتىكى ئويۇنلىرى بىلەن بىلىم ئىلىش ئويۇنلىرىنى ياخشى بىرلەشتۈرەلەيدىغان بولسا ئۇنىڭ ئۇنۇمى بىز كاپىلداپ دەرس ئوقۇتكەندىنمۇ ياخشى بولىدۇ. شۇڭا باللارغا "ئوقۇنىڭلار، ئوقۇنىڭلار" دېگۈم كەلمەيدۇ؛ "بىرەر دەرسكە قىزىقىڭلار، بىرەر نەرسە ئۈستىدە ئىزدىنىڭلار، كاللا قاتۇرۇڭلار" دېگۈم كېلىدۇ. ئەمەلىيەتتە "ئوقۇنىش" دېگەن گەپتىنمۇ "ئىزدىنىش" دېگەن گەپ مۇھىم، چۈنكى ئىزدىنىشنىڭ ئىچىدە ئوقۇنىشىمۇ بار. ئوقۇغۇچىلار ئۆزىنىڭ قىزىقىشى بويىچە بۇرۇنراق ئىزدەنسە كېيىن شۇ كەسىتە چوقۇم كامالەتكە يېتەلەيدۇ، ھېچ بولمىسا شۇ كەسىپنىڭ ئەھلى بولالايدۇ. مەسىلەن، مەن بۇرۇنلا ئەدەبىياتقا قىزىقاتتىم، لېكىن قىزىققانلا ھېساب ئەمەستە، مۇھىمى شۇ قىزىقىشنى ھەۋەس-ئىشتىياققا، ئاندىن ئەقىدە-ئىخلاسقا كۆتۈرۈش كېرەك. قىزىقىش، ھەۋەس دېگەننى بىر كىم زورلاپ تاڭالمايدۇ. ئۇنى ئۆزۈڭلار بايقايسىلەر، خاراكتېرىڭلارغا ماس كېلىدىغان ئىشنى تاللايسىلەر. مەسىلەن، گۈلەمبەرنى ئالايلۇق، گۈلەمبەر خىيالچان، ھېسسىياتچان ۋە بىر ئىشلارغا بەك سەزگۈر بولمىسا شائىرلىقى تۇرۇپلا پەيدا بولۇپ قالامدۇ؟ ئەمەلىيەتتىغۇ قىزلارنىڭ تولىسى شائىر مىجەز كېلىدۇ، لېكىن ئۇنى ئىپادىلەشنى ئۇقمايدۇ ياكى خالىمايدۇ، شېئىرنىمۇ ئانچە ياخشى كۆرۈپ كەتمەيدۇ. چۈنكى ئۇلارنىڭ بۇنىڭغا ئىخلاسى

يوق، شېئىر يازالمىسمۇ شۇنىڭدىن ھۇزۇرلىنىشنى بولسمۇ بىلسە ئىدى، بىراق ئۇلارنى كىم زورلىيالايدۇ؟ شۇڭا دەيمەن، شائىرلىقنى يەنىلا بەك چوڭ بىلمىگەن ياخشى، شائىر بولمەن دەپمۇ ئويلىمىغان ياخشى، شېئىرنى تەبىئىيلا يېزىپ، خاتىرىدە ساقلاپ، ئالاھىدە شۇنداق بىر شېئىرنى كەيپىيات ھازىرلانغاندا دىلكەش دوستلارغا ئوقۇپ بەرگەن ياخشى، سىز يازغانلىنى بىر ئادەم كۆرسمۇ ياكى ئاڭلىسمۇ ھېساب، شۇنىڭ ئۆزى شېئىرنى ئاشكارا ئېلان قىلغان ياكى كىتاب قىلىپ نەشر قىلغانغا باراۋەر. بىر ئادەم بىر دۇنيا، سىزنىڭ ئىچكى دۇنيايىڭىز مېنىڭكىگە مۇتلەق ئوخشىمايدۇ، يازغانلىرىڭىزمۇ پەرقلىق بولۇپ چىقىدۇ، ئوقۇغان ياكى ئاڭلىغان ئادەمنىڭ ئۇنى ھەر خىل چۈشىنىدۇ، شېئىرنى كەيپىيات بىر ئادەمگە ئازلىق قىلسا قىلىدۇكى كۆپلۈك قىلمايدۇ؛ شېئىر يېزىش ياكى شېئىر ئوقۇشتىن كۆرە ھاياتنىڭ ئۆزىنى شائىرانە ھېسسىيات، شائىرانە جۈشقۇن كەيپىيات ئىچىدە ئۆتكۈزۈش ھەممىدىن ئەۋزەل.

— ئۇنداقتا شېئىر يازماي شائىرلارچە ئۆتسمۇ بولىدىكەن- دە! شائىرلارچە تۇرمۇش قانداق بولىدۇ؟— دېدى شوخراق قىز.

— رومانتىك بولىدۇ، — دېدى بىرسى.

— بۇ ھەقتە ئېنىق بىر نېمە دېگىلى بولمايدۇ، — دېدى خانىم سالماقلىق بىلەن، — مەن شائىرانە تۇرمۇشنى بىر خىل جۈشقۇن تۇرمۇش دەپ قارايمەن. جۈشقۇنلۇق ئىچىدە ئۈمىدۋارلىق، گۈزەللىك، رومانتىكلىق بولىدۇ. مەسىلەن، مەن سەھەر تۇرۇپ ھەربىكەت قىلىمەن، ئۇيۇقتىن چىقىۋاتقان قۇياشقا قاراپ زوقلىنىمەن. شۇنداق بىر نەرسىدىن زوقلىنىۋاتقان چېغىمدا ئۇنىڭغا باشقا كۆڭۈلسىز خىياللارنى پۈتلاشتۇرمايمەن، بىر ئىشنى قىلىۋاتقان چاغدا شۇنىڭغىلا بېرىلىمەن، ئاللىقانداق يوقلاڭ خىياللارنى قىلىپ ئۆزۈمنى ئۇپراتمايمەن. بۇ خۇددى شېئىر يېزىۋاتقان چېغىمدا شۇنىڭغىلا بېرىلىپ، باشقا كېرەكسىز

نەرسىلەرنى خيال قىلمىغىنىمغا ئوخشايدۇ. ھەر بىر كۈننى بىر يېڭى ھاياتلىق دەپ بىلىپ، ھەر بىر سائەتنى مەنىلىك، ئەھمىيەتلىك ئۆتكۈزۈشكە تىرىشىمەن. گاھىدا سىلەرگە دەرس ئۆتسەم گاھىدا ئىشخانىدا ياكى ئۆيدە كىتاب كۆرىمەن، گاھىدا ئۇخلاپ شېرىن چۈشلەرنى كۆرىمەن، ئۇمۇ بىر ئاجايىپ كەچمىش، مەن شۇڭا تولا چۈش كۆرسەممۇ ھېرىپ كەتمەيمەن، چۈشۈمدە تېخى شېئىر يېزىپ كېتىمەن. بەزىدە ماڭا ئويغاق چېغىمدىكى ھەممە ھەرىكىتىم، قىلغان ئىشلىرىممۇ چۈشتەك تۇيۇلىدۇ، ھېلى قىلغان ئىشىم ھېلى يوق، ھازىر بولغان ئىش ھازىر يوق. بىر قارىسا جىق ئىشلارنى قىلىۋەتكەندەك، بىر قارىسا ھېچنېمە قىلمىغاندەك... ئۆمۈر چەكلىك تۇرسىمۇ خۇددى چەكسىز ياشايدىغاندەك بىخارامان يۈرۈيمىز، قارىسا بۇ ۋاقىت ئۆتۈپ كېتىۋاتقان، نۇرغۇن ئادەم قاراپ تۇرۇپ ئۆلۈپ كېتىۋاتقان... ھەر قېتىم ئەينەككە قارىسام گۆرده چىرىپ كېتىدىغان مۇشۇ كۆزۈمنىڭ ئىسكىلىتىنى كۆرگەندەك بولىمەن، ئادەتتە ھېچكىم بۇنداق ئويلاپ كېتەلمەيدۇ. ئاشۇنداق يوق، ئەمما پەيدا بولۇش مۇمكىنچىلىكى بار نەرسىنى تەسەۋۋۇر قىلالىغان ئادەمنىڭ ئۆزى شائىر، گەرچە شېئىر يازمىسىمۇ ئۇ شائىر، ھېچ بولمىسا شۇنداق چوڭقۇر تەپەككۇر قىلالىغانلىكى ھەممىسى شائىر، ئۆزىگە قىزىققان ۋە ئۆز قىممىتىنى ئىزدەپ تېپىشقا تىرىشقانلىكى ھەممىسى شائىر، ئىشقىلىپ ئاشۇنداق شائىرانە ياشاپ ئۆتكەن ئادەمنىڭ ھەممىسى كاتتا شائىر...

7

ھېلىماخۇن بىلەن قەمبەرنىڭ كۆڭۈللۈك مۇناسىۋىتى ئابدۇۋاقىنى بىئارام قىلاتتى. ئۇ ھەر كۈنى كەچتە تالادىن دالان ئۆيگە كىرىپ ئۆزىنىڭ ھوجرىسىغا قاراپ ماڭغان چېغىدا ناھايىتى

بەختلىك يېتىشقان ئۇ ئەر-خوتۇنغا قىزىل كۆزلۈك بىلەن قاراپ قويياتتى، ئىچى پۇشاتتى، تۇن تەڭ بولغىچە ئۇيقۇسى كەلمەيتتى، چالا-پۇچۇق ئۇخلاۋاتقان بولسا دالان ئۆيدىكى نازۇك تىۋىشلاردىن ئويغىنىپ كېتەتتى. بولۇپمۇ قەمبەر قاتتىق هاياجانلانغان چېغىدا ئۆزىنى نورمال ئىياللاردەك تىزگىنلىيەلمەي بەزىدە بوش، بەزىدە قاتتىق ئىگراپ سالاتتى، هېلىماخۇن ئۇنى باشقۇرالمايتتى، باشقىلارمۇ ئۇنىڭغا "نېرۋىسى ئاجىز" دەپ گەپ قىلالمايتتى.

بازار يېرىدىن ئايرىلغاندىن كېيىن هېلىماخۇننىڭ ئوقتىن تازا ئاقماي قالدى، يېڭى كۆچۈپ كەلگەن ئۆيدە ئۇنىڭ هۇنەر قىلىشى ئەپسىز ئىدى، يول بويىغا چىقىپ ياماقچىلىق قىلىۋىدى، مەكتەپ بالىلىرىدىن باشقا ئادەم ئايىغىنى يامىتىپ باقمىدى، ئۇ بالىلارمۇ كۆندە كېلىۋەرمەيتتى. ئۇنىڭغا ئاياغ بۇيرۇتىدىغان بىرەر خېرىدار چىقمىدى، ئۆزى ئاياغ تىكىپ بازاردا ساتالمىدى. ئۇ باھارخان نەمە دېسە شۇنى قىلىپ، كۈندە قانچىلىك پۇل تاپسا شۇنىڭغا شۈكۈر قىلىپ يۈرەتتى.

سانىيە يامانلاپ كەتكەندىن كېيىن ئابدۇباقىنىڭ خورىكى ئۆسۈپ قالدى، ئاخشىمى بەزىدە هاراق ئىچىپ كېلىپ، دالان ئۆيگە ئۇدۇللا كىرىپ، سۇپىغا ئايىغى بىلەنلا چىقىپ، قەمبەر يىغىپ قويغان يوتقانلارنى كۆرپە قىلىپ هېچنېمىنى تۇيمىغان بولۇپ يېتىۋالاتتى. هېلىماخۇن ئۇنى يۆلەشتۇرۇپ هۇجرىسىغا ئېلىپ ماڭسا قېيىشىپ تۇرۇۋالاتتى، هېلىماخۇننى تىللايتتى. بىر كۈنى ئەتىسى باھارخان ئۇنىڭغا:

— ئاخشام بەك ئوسال ئىش قىلدىڭ، هاراق ئىچىپ كېلىپلا هېلىماخۇننى ئۇنداق كەلسە-كەلمەس تىللىما، كۆڭلىگە كېلىدۇ، — دېدى.

— كارىم نېمە؟! — دېدى ئابدۇباقى، — نوچى بولسا ئۆز جېنىنى ئۆزى باقسۇن!

— نەگە بېرىپ جېنىنى باقىدۇ؟! — دېدى باھارخان

ئاچچىقلىنىپ، ــ ئاچاقتەك شۇنداق ئەيىبناق تۇرسا، بىزدىن ئايرىلسا خارلىنىپ قالمامدۇ؟

ــ ھېلىماخۇننى ھۇنەرۋەن دەپ كۆيۈغۇل قىلىۋالغاندىكىن، شۇ ھۇنىرى بىلەن قەمبەرنى باقسا بولىدۇ.

ــ قەمبەر كەتسە قارىنىڭغا كىم ئاش ئېتىدۇ، خوتۇنۇقتەك ئېتىپ بېرەمدۇ؟ مەن ئەمدى قېرىغاندىمۇ ساڭا ئىشلەپ يۈرەمدىمەن؟

ــ قەمبەر بولمىسا گۈلەمبەر بارغۇ، مەكتەپتىن بىكار بولغاندا تاماق ئەتسە بولىدۇ، تەس ئىش ئەمەس ئۇ...

ــ تاماق ئېتىش بىلەنلا ئۆيىنىڭ ئىشى تۈگەيدۇ دەمسىنا!؟ "بىر بىكار مىڭنى بىكار قىپتۇ" دەپ ئۆزۈڭتەك بىكار يۈرۈپ، ئۆيدە ئىش قىلىۋاتقان ئادەمنى قوغلاي دەمسىنا؟

ــ كىم بىكار يۈرۈيدىكەن!؟ ھوشۇر ھاكىم بىلەن ئۇلۇشكۇن كوچىدا كۆرۈشۈپ قالدىم، ماڭا ئاشلىق ئىدارىسىدىن ئىش تېپىپ قويۇپتۇ،"كېلەر ھەپتىدىن باشلاپ ئىشقا چۈشسەڭ بولىدۇ، مەن ئۇلارغا دەپ قويدۇم" دەيدۇ.

ــ ھوشۇر ھاكىمغا مەن دەپ سۆيلەپ تۇرغاچقا شۇنداق دېگەندۇ، سورىدىكمۇ، ئايلىقىنى قانچە بېرىدىكەن؟

ــ ئۇنى سورىماپتىمەن، لېكىن پۇلى ئاز بولسا ئىشلىمەيمەن.

ــ ئۇنداق دېمەي ئىشلەپ تۇرمامسەن! ئاران تاپقان خىزمەتنى يەنە يوق قىلاي دەمسەن؟ ئۇ ياقتىن ئىشلەپلا بۇ ياقتىن رەسمىيلىشىپ، يۇقىرى مائاش ئالىدىغان ئىش يوق، كېيىن ئاستا-ئاستا ھەل بولىدۇ.

ــ ۋاي تاڭەي، بەرگەن ئايلىقى ھاراقتا يەتسە چوڭ گەپ...

ــ ئۇنداق ئىش يوق، پۇلنى ماڭا تاپشۇرىسەن، ھاراق ئىچىشىڭگە ئەمدى رۇخسەت يوق، مەست كەلسەڭ تالادا ياتسەن!ــ دېدى باھارخان قەتئىي تۇستە.

— ئۇنداق دېسىڭىز ئىشلىمەيمەن، قاچانغىچە مەن ئۆزۈمگە ئىگە بولالمايمەن، مەنمۇ بىر ئەر كىشى...

— خوتۇن كىشىگە مۇشت سېلىپ تۇرۇپ، ئۆزۈڭنى يەنە ئەر كىشى دەمسەن تېخى؟!

— مۇشــت بىلەن سالماي يۈزىگە تەپسەم بولامتى ئەمسە!؟

— دېدى ئابدۇباقى كۆرەڭلىك بىلەن، — بوش تۇرسام بوزەك قىلىدۇ، كېلىپ مېنى ئۇرىدۇ، ئۇ چاغدا سىزمۇ قاراپ تۇرىسىز...

— بەك يوغــان ئىش قىلدىڭ، ئەمدى ئۇنــى ياندۇرۇپ كېلەلىسەڭ سەن نوچى، بولمىسا قاپاق نوچى!

— ئەمــدى يېلىنىپ بارمايمەن، خېتىمنى ئالمەن دېســە ئالسۇن!

— خوتۇنۇڭنى ئــوڭلاپ خوتۇن قىلالمىدىڭ، ئەمدى نېمە قىلساڭ قىل، ئۆزۈڭ پۇل تېپىپ خوتۇن ئالارسەن.

بۇ گەپنى ئــاڭلاپ ئابدۇباقى ســانىيەنى ھەقىقىي خوتۇن قىلالمىغانلىقىنى ئويلاپ كۆڭۈلسىزلىككە پاتتى، كەلگۈسىدە قانداق بولۇشىنى ئۇقالماي تەشۋىش ئارىلاش خام خىيالغا چۆمدى.

ئابدۇباقى خوتۇنــى يوق چاغدا خاتىرجــەم ئۇخلىيالمغان بىلەن، ھېلىمۇخــۇن بىلەن قەمبەرنىڭ نازۇك تېۋىشــلىرىدىن ئۇيقۇســى قاچىدىغان بولۇپ قالدى. گاھىدا شۇنچىلىك سەزگۈر بولۇپ كېتەتتىكى، قەمبەرنىڭ زۇۋانىنى ئاڭلاپ قالسا "جىم ياتسا بولمامدىغاندۇ؟ ما مەينەت، ھېلى بىكار زۇۋانىغا دەســسەيمەن" دەپ ۋارقىرىغىلى تاس قالاتتى.

بىر كۈنى ئۆيدە قەمبەردىن باشقا ھېچكىم قالمىغان پەيتتە ئابدۇباقى ئۇنىڭغا كايىپ:

— ســاڭا بىر گەپنــى دەپ قويايى، ئوبدان ئــاڭلا، ئانام سېنى كېچىدە جىم ياتسۇن، ئۇيقۇمنى بۇزمىسۇن دەيدۇ، سېنىڭ دەستىڭدىن ھەممىمىزنىڭ ئۇيقۇسى ھارام بولدى! ما ئۆينىڭ تېمى بەك نېپىزكەن، ھەر قايسىڭنىڭ بۇرۇنقى ئۆيى ئەمەسكەن، دىققەت

قىل، ھەر قانچە بىر جاننى ئالىدىغان ئىش بولسىمۇ زۇۋانىڭنى بېسىپ جىم يات، نېمە قىلىق دەيمەن يوغان بولغاندا... ــ دېدى.

ــ قەمبەر بىر دەم ھاڭۡۋېقىپ تۇرۇپ كەتتى، چىرايى شۇ ھامان ئۆڭدى، ئۇۋاللىققا ئۇچرىغانلىقىدىن قاتتىق خاپا بولدى:

ــ ئانام كەسە... دەمەن، ھېلىم... كەسە دە... مەن. نىم... كىلدىم... ھە... دە... دە...

ــ سەن نېمىگە جان كىرپىتىمۇ نېمە! بولدى، بولدى، ھېچنېمە دېمىدىم ، ئىشىڭنى قىلىۋەر!

ئابدۇباقى ئىلگىرى تۇزۇك گەپ ئۇقتۇرالمايدىغان قەمبەرنىڭ گەپلىرىدىن ھەيران قالدى، كاللىسىغا شۇ ھامان شۇنداق بىر غەيرىي خىيال كەلدى: قەمبەرنىڭ زۇۋانىنى ھېلىماخۇن ئېچىپتۇ!

شۇ ئاخشىمى ئابدۇباقى قەمبەرنىڭ تۇنۇشىنى يەنە ئاڭلاپ قالدى، قەمبەر ئۇنىڭ بىلەن قېيىشىۋاتقاندەك قىلاتتى، ئىككىسىنىڭ قايسىدۇر بىرى ھەتتا ئوتتۇرىدىكى ئىسسىنىش تېمىنى بوش تېپىپ سالدى، ئابدۇباقىنىڭ يۇرىكىگە شۇ تامنىڭ بىر خىشى كېلىپ تەگكەندەك بولدى. سەل ئۆتۈپ قەمبەرنىڭ زۇۋانى پەسكويغا چۈشتى، ئارقىدىن ئۇلارنىڭ گەپلىشىۋاتقان ئاۋازى ئاڭلاندى. "مەتۇلار" ئۆزلىرى بىلەنلا بولۇپ كېتىپ يان ئۆيدىكىلەرنى پەقەت ئويلىمايۋاتاتتى. باھارخان ئەزەلدىن ئۇلارنىڭ كېچىلىك تۇرمۇشىغا ئارىلاشمايتتى، شۇڭا ئابدۇباقىمۇ ئۇلارغا نەق مەيداندا ئارىلىشىۋېلىشقا پېتىنالمايتتى. ئۇ ئۇلارنىڭ نېمە دېيىشىۋاتقانلىقىغا دىققەت قىلدى، ئوچۇق ئاڭلىيالماي ھەتتا قۇلىقىنى يېقىن تۇتۇپ ئاڭلىدى، گەپنى تولىراق ھېلىماخۇن قىلاتتى، ئۇ ئاساسەن كۇندىلىك ياماقچىلىقى، تاپقان پۇلى ۋە پىلانى، يەنە بالا تېپىپ چوڭ قىلىش ھەققىدە قەمبەرگە بىر نەرسىلەرنى دەيتتى، قارىغاندا ئۇنىڭ قەمبەردىن بىر ئوغۇل بالا تاپقۇسى بار ئىدى. قەمبەر ئارىلاپ-ئارىلاپ ئۆزىگە خاس

ئىملىق سۆز ۋە تولۇقسىز جۈملە بىلەن ئۆزىنىڭ مەقسىتىنى ئۇقتۇرۇپ، ئېرىنىسىگە ماسلىشىۋاتاتتى. كېيىنكى بىر ئاخشىمى ئابدۇباقى قەمبەرنىڭ ناھايىتى قېلىن بىر گەپنى تولۇق دېگەنلىكىنى ئاڭلاپ قېتىپ قالدى. ھېلىماخۇنغا تەگكەندىن بېرى قەمبەرنىڭ ئەقلى، تىل ئىقتىدارى خېلى ئەسلىگە كېلىپ، زۇۋانى ھەققەتەن ئېچىلىۋاتاتتى. بۇ ئۆزگىرىشلەرنى ئابدۇباقىلا ئەمەس، باھارخان بىلەن گۈلەمبەرمۇ ھېس قىلىۋاتاتتى. گۈلەمبەر ئۇنى باشقىچە ئويلايتتى، بىر قېتىم چىمەنگۈل خانىم "شېئىر ۋە نەسرىدىكى 'ئاھ، پاھ، ۋاي...' دېگەن ئىملىق سۆزلەر ئادەمنىڭ ئىپتىدائى تىلى، تىل ئەڭ بۇرۇن شۇ ئىملىق سۆزلەردىن كېلىپ چىققان" دېگەنىدى. گۈلەمبەر شۇنىڭغا قىياسەن، قەمبەرنىڭ تىلى ھاياجانلىق ھېس-تۇيغۇلارنى ئىپادىلەيدىغان ئىملىق سۆزلەردىن مەلۇم مەنە-مەزمۇننى ئىپادىلەيدىغان مۇرەككەپ سۆز ۋە جۈملىلەرگە قاراپ تەرەققىي قىلىۋاتىدۇ دەپ پەرەز قىلاتتى.

قەمبەر ئانىسى باھارخان ۋە ئېرى ھېلىماخۇندىن باشقىلارنى ئۆيدىكى ئادەتتىكى ئادەم قاتارىدىلا كۆرەتتى، ئۇلارغا پەقەت سىرتتىكى ناتونۇش ئادەملەردىن پەرقلىق مۇئامىلە قىلاتتى. ئۇنى باشقىلارغا مۇئامىلە قىلىدۇ دېگەندىن كۆرە، باشقىلار ئۇنىڭغا مۇئامىلە قىلىدۇ دېگەن تۇزۇك ئىدى. ئەمما ئەيىبناق ئادەمدىن قانداق ئاغرىنغىلى بولسۇن؟ گۈلەمبەر ئۇنىڭغا بەك ھېسداشلىق قىلاتتى، ئۇنىڭ ئەقلىدىكى كەمتۈكلۈكنىڭ ئۇنىڭ تىلىدىكى ئاجىزلىقىنىڭ ئوڭشىلىشىغا ئەگىشىپ ئوڭشىلىپ قېلىشىنى ئۈمىد قىلاتتى. مۇھىمى، قەمبەر ھېلىماخۇن بىلەن ئۆمۈر بويى ئۆي تۈتۈپ، ئىناق ئۆتۈپ كەتسە بولاتتى. گۈلەمبەر ئانىسى باھارخاندىن قەمبەرنىڭ قورسىقىدا قالغاندەك ئالامەتلەر بولۇۋاتقانلىقىنى ئاڭلىغانىدى، ئۇلارنىڭ كېيىنكى تۇرمۇشى قانداق بولۇپ كېتەر؟

ھېلىماخۇن ئايرىم دۇكىنىدىن، بازار يېرىدىن ۋە خېرىدارلىرىدىن ئايرىلىپ قالغاندىن كېيىن بارغانچە ئەبگالىشىپ

كەتتى، ھەر كۈنى ياماقچىلىق غالتىكىنىڭ يېنىدا تۇگىمەس غەم-قايغۇلارغا چۆكۈپ مۇكچىيىپ ئولتۇرۇپ كېتەتتى، غەم باسقانچە چۈشكۈنلىشىپ، كېسەل كىشىدەك بىئارام بولۇپ كۈننى ئاران كەچ قىلاتتى، ئاخشىمى ئورۇنغا كىرگەندىلا روھلىنىپ قالاتتى، ئامراق خوتۇنىدىن خۇشاللىق تاپاتتى.

ئابدۇباقى بازارغا ماڭسا دائىم ھېلىم مۇزدۇز ياماقچىلىق قىلىدىغان يولدىن ئۆتەتتى ۋە ئۇنىڭ مەيۇس ئولتۇرغىنىنى كۆرەتتى. ئادەت يۈزىسىدىن مۇنداقلا كۆرۈشۈپ ئارتۇق گەپمۇ قىلماي ئۆتۈپ كېتەتتى. بىر كۈنى ئۇنى كۆرۈپلا جىلە بولۇپ قالدى:

— ئولتۇرۇپ كېتىپتىمىزغۇ ھېلىماخۇن، چىلىم چەككەن بەڭگىدەك سولۇشۇپ...

— ئادەم كەلمەي شۇ قاراپ تۇردۇم، — دېدى ھېلىماخۇن گەدىنىنى قاشلاپ.

— ئادەم كەلمەيدىغان يەردە ھاڭغىيىپ تۇرغىچە بازارغا كىرىپ ياماقچىلىق قىلساڭلا بولمامدۇ! كۆلىدىن چىققان ياماقچىلارمۇ يۇرۇيدىغۇ شۇ بازاردا، شۇ خەقچىلىك بولالمامسىلەر؟! ئۇلار خەي يامىسا سىلە ئاياغ تىكىپ ساتمامسىلەر؟

— ئادەمدىن باج ئالمىدىكەن.

— باج ئالسا تاپقان نېمەڭلىگە قاراپ ئالمىدۇ!

— ئۇنداق ئەمەسكەن، جىق ئېلىۋالمىدىكەن.

— بازارغا كىرىش خۇشياقمايدۇ دەڭلا، تېقىمىڭلىدىكى كۈچ نەگە كەتتى؟! كۈچۈڭلىنى ئاخشىمى ئىشلىتىپ، كۈندۈزى سولاش ئولتۇرىدىغان گەپمۇ ئۇشۇنداق؟...

— بازارغۇ يىراق كەلمەيدۇ، بازار كۈنى كىرسەم بولامدىكىن، بىنەپتە كۈنى مەشھەدە ئىش قىلاي.

— مۇشۇنداق يۈرسەڭلا كېيىنچە خوتۇنۇڭلىنى، بالاڭلىنى قانداق باقسىلە؟! ھەر ئاخشىمى خوتۇننىڭ قوينىدا يېتىشنى

بىلگەن بىلەن ئۇنى بېقىشنى بىلمىسەڭلا بولمايدۇ. جانغا چۇشلۇق بىر ئىش قىلىڭلا ئەمدى، كەچكىچە بىزگە ئېغىرىڭلىنى سالماي...

— ھېلىمۇ شۇ... مەنمۇ شۇ... شۇنداق قىلاي دەپ...

— سىلە "ھېلىمۇ شۇ، مانا شۇ" دەپ ئولتۇرۇپ ئاخىر مۇشۇ كۈنگە قالغان. ئۇ گەپنى قويۇپ، مانى چوقۇم قىلىمەن دەپ بىر ئىش باشلاڭلا ئەمدى!

— مەنمۇ شۇ قىلاي دېگەن، ئۆتكەن بازاردا تۇزۇك ئىش قىلالماي... جىق باج تۆلىدىم. باھارخان ئانامۇ "مەشەدە ئىش قىلىڭ، كۈندە بەش موچەن تاپسىڭىزمۇ مەيلى" دېگەن...

— ئانام دەۋېرىدۇ، بەش موچەنگە نېمە كېلىدۇ؟! تاپقىنىڭلا بەش موچەن، ئۆيدە يېيىشىڭلار پولو، لەغمەن. قەمبەر سىلىنى گۆش بىلەن ئوبدان بوداۋاتىدۇ. ھەددىگلىدىن بەك ئېشىپ كەتمەڭلا، بۇ ئۆي سىلىنىڭ ئۆي ئەمەس، مەن شۇنچىلىك دەپ قويماي، ئۆزۈڭلىنى بىلىۋېلىڭلا...

بۇ گەپلەرنى ھېلىماخۇن ھەجىيىپ تۇرۇپ ئاڭلىمىسا ئابدۇباقىنىڭ ئاچچىقىنى كەلتۈرۈپ قويماتتى. ئابدۇباقى ئۇنىڭغا يەنە بىر مۇنچە تەنە-مالامەت قىلغاندىن كېيىن كوچىغا كەتتى. ھېلىماخۇن كېيىنكى كۈنلىرىدىكى تەسىلىك ۋە كۆڭۈلسىزلىكنى ئويلاپ، بىر دەمدىلا كېسەل تەگكەن ئادەمدەك سارغىيىپ-تاتىرىپ ئولتۇرۇپ كەتتى. باھارخان بولمىغان بولسا ئابدۇباقى بەلكىم ئۇنى بۇ ئۆيدىن قوغلاپ چىقارغانمۇ بولاتتى. مۇبادا باھارخاننىڭ پۇلى تۈگىسە، "بالام، ئەمدى بىز سىلەرنى بېقىپ بولالمايمىز، ئۆز كۈنۈڭلىنى ئۆزۈڭلا ئېلىڭلا" دەپ قالسىچۇ؟ بۇ ئۆي باھارخاندىن كېيىن قالسىچۇ؟ بۇنىڭ ئاقىۋىتىنى ئويلاش قىيىن ئىدى.

ھېلىماخۇن پەقەت سۆيۈملۈك خوتۇنى قەمبەردىن ئايرىلمىسا، مەيلى قەيەردە بولسۇن ئۆزىنى خار قىلماي، كۈچىنى خار قىلىپلا ياشىسا شۇنىڭدىن رازى ئىدى.

هوشـــۇر هاكـــم باھارخانغا بەرگـــەن ۋەدىســـى بويىچە ئابدۇباقىنى ناھىيىلىك ئاشـــلىق ئىدارىســـىگە ئورۇنلاشتۇرۇپ قويـــدى. باھارخان بۇنىڭدىن خۇش بولۇپ ئابدۇباقىنى ئىشـــقا بېرىشـــقا ئالدىراتتى. ئابدۇباقى ئىشقا چۈشكەن بىرىنچى كۈنىلا ئاشـــلىق ئىدارىســـىدىكىلەر ئۇنى خالتىلىق ئۇنلارنى توشۇشـــقا سالدى، ئەتىسى گۈرۈچ، ياغ توشىغىلى قويدى، ئۈچىنچى كۈنى ئىدارىگە كۆمۈر تەقســـىم بولغاندا ماشىنىدىن كۆمۈر چۈشۈرگىلى ســـالدى، ئاندىن باشلىق ئۇنى ئۆيىگە كۆمۈر توشۇشقا بۇيرۇدى. ئۇ ئاخىر چىدىمىدى، ئىش ئېغىركـــەن دەپ باھارخانغا دادلاپ كەلدى. باھارخان "چىداپ ئىشـــلەپ تۇرســـاڭ كېيىن رەسمىي ئىشچىلىققا ئالغاندا ئىشىڭ يەڭگىللەيدۇ" دەپ ئۇنىڭ كۆڭلىنى ياسىدى. ئۇ ئىشچى دېگەن چىرايلىق قالپاقنى كىيىۋالغان بىلەن ئۆزىنـــى ئۇ يەردە مەدىكاردەك ھېس قىلاتتى. باشـــلىق ئۇ ياقتا تۇرسۇن، بىرەر ئامباردا رەسمىيلىشىپ قالغان قوڭالتاق ئىشچىلارمۇ ئۇنى ئىشقا بۇيرۇپ قويماتتى. بۇنىڭدىن ئۇنىڭ قورسىقى كۆپۈپ، "بىردەم بىكار بولغىلى قويـــۇڭلار ئادەمنى" دەپ تاماكا چېكىپ بىر دەم ھۇزۇرلىنىۋالاتتى، جاپادىكى بۇ ھۇزۇر ئۇنىڭ ئىلگىرىكى ھۇزۇرىدىن شېرىن ئىدى. ئۇ بىر ئايدەك چىداپ ئىشلەپ ئۈچ يۈز كوي ئىش ھەققىنى مىڭ تەستە ئېلىۋېلىپلا ئۇ يەرگە ئىككىنچى دەسسىمەي قويدى. باھارخان ئۇنى تولا مەجبۇرلاپ يۇرۇپ ھاردى، ھوشۇر ھاكىمنىڭ ئۆيىگە سوۋغا ـ سالام بىلەن ھال ئېيتىپمۇ باردى ۋە ئابدۇباقىنى ئىشى يېنىكرەك بىرەر ئىدارىگە كىرگۈزۈپ قويۇشنى تەلەپ قىلدى. ھاكىم خاپا بولۇپ كەتتى:

ـــ سىلىگە دېســـەم، ئوغۇللىرى قارا ئىشچىلىقتىن باشقىغا يارىمايدۇ.

ـــ قارا ئىش بولسىمۇ ئىشى يېنىكرەك يەرمۇ چىقىپ قالار،

ئۇنداق قىلماي بىر ياردەم قىلىپ قويسىلا شۇ بالامغا...

ــ بىر ئوبدان ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇپ قويسا تۇزۈك ئىشلىمسە، ئەمدى قانداق قىلىمىز؟ داشۇ پۈتتۈرۈپ كېلىۋاتقان بالىلارنىمۇ بىر يەرگە تىقالمايۋاتساق ئۇنى نەگە ئاپىرىمىز؟ ئۇنىڭ يا تۇزۈككىنە بىر ئوقۇش تارىخى بولمسا، قولىدا ھېچقانداق دىپلومى بولمسا...

ــ ئۇغۇ شۇ ئەمدى، ئۆزىمۇ سەل نانقىپى، بۇرۇن مەكتەپتە ياخشى ئوقۇمىغان. شۇنداقتىمۇ ئۆزلىرى بولغاندىكىن بىر...

ــ مەن قىلىدىغىنىنى قىلىپ بولدۇم، ئىشلىمسە ئۆزىگە ھېساب، ئۇنىڭغا ئەمدى مەن ئىگە ئەمەس!

ــ ئۆزلىرىنى ھېلىمۇ كۆپ ئاۋارە قىلدۇق، ئەمدى شۇ...

ــ ئوغۇللىرىنىڭ ئىشى ئەمدى تۇگىدى، ھېلىقى بىر قىزلىرى قالدىغۇ، ئىسمى نېمىتى؟

ــ گۈلەمبەر.

ــ ھە، شۇ قىز ئوتتۇرا مەكتەپنى قاچان پۈتتۈرسە ئۇنىمۇ بىر يەرگە ئاپىرىپ تىقارمىز، كېيىنچە كادىرلىق ئىمتىھانىغا قاتناشتۇرۇپ يا باشقا بىر ئامال قىلىپ شىتات ھەل قىلىپ بېرەرمىز.

ــ ئۇ قىزىم بۇ يىل مەكتەپ پۈتتۈرىدۇ، داشۇ ئىمتىھانىغا قاتنىشىمەن، داشۇدە ئوقۇيمەن دەپ يۈرۈيدۇ، ــ دېدى باھارخان خاتىرجەمسىزلىك بىلەن، ــ ئوقۇتماي دېسەم قىز بالا بولۇپ قالدى، كېيىن خارلىنىپ قالمىسۇن دەيمەن. لېكىن بىر مۇنچە پۇل خەجلەپ ئوقۇتىدىكەنمىز، تاپقان ـ تەرگىنىمىزنىڭ ھەممىسى شۇنىڭغا كېتىدىكەن، ئوقۇپ كەلسە خىزمەت يوق، يەنە بىزگە ئېشىپ قالىدىكەن، ئاندىن ھەر قايسىلىرىغا يالۋۇرىدىغان ئىش چىقىدىكەن.

ــ قىزلىرىنىڭ ئوقۇشى ھازىر قانداقراق؟

ــ ئوقۇشىغۇ ياخشى ئوخشايدۇ، ھازىر تېخىمۇ بەك

ئۆگىنىۋاتىدۇ، داشۆگە بارىمەنلا دەيدۇ. بۇرۇنغۇ بارالىسا تەلىيى دەيتتىم، ئەمدى بارالمىسكەن دەيدىغان بولۇپ قالدىم قارىسىلا... بۇرۇنغۇ ھۆكۈمەت ئوقۇتىدىكەنمىش، ھازىر ھەممە جاپا ئاتا-ئانىغلا قاپتۇ ئەمەسمۇ! مەن بىر تۇل خوتۇن، بۇ قېرى جېنىمدا ئۇنى ئوقۇتۇپ بولالمايمەن، ئۇنىڭ ئۇستىگە قىز بالا دېگەن پۇلغا ئامراق، چوڭ شەھەردە ئويۇنغا بېرىلىپ كېتىپ، ئەۋەتكەن پۇل توشمايدۇ قالامدىكىن دەيمەن!

— ئەگەر قىزلىرىنىڭ ھەقىقەتەن ئوقۇغۇسى بولسا ئوقۇسۇن، ئۇنچە جىق چىقىمۇ كەتمەيدۇ. بىز بەرگەن 40 مىڭ كويمۇ خېلى پۇل، شۇنىڭ بىر قىسمىنى قىزلىرىنىڭ ئوقۇشىغا ئىشلەتسىلە، ئوقۇش پۈتتۈرۈپ كەلسە خىزمەت دېگەن تەييار...

— ئەجەب گەپ قىلدىكەنلا ھاكىم! — دېدى باھارخان تېرىكىپ، — 40 مىڭ كوي پۇل شۇ پېتى تۇرىۋېرەمدۇ؟! بۇرۇنقى تاپاۋىتىمىز تۆگىدى، ئۆيدىكى تەييارتاپلار تېپىپ بەرسە يېيىشىنلا بىلىدۇ، بىر قىزنىم مېيىپ، ئېرىنىڭ ھۇنەر قىلىپ تاپقىنى ئۆزىگە يەتمەيدۇ، ئابدۇباقىنى ئوبدان ئىشلەمدىكىن دېسەم ئۇمۇ بىر تىرىكتاپ بولدى... شۇلارنىڭ ھەممىسى ماڭا قاراشلىق!

— ئوغۇللىرىغا ئوبدان تەربىيە قىلسىلا، ئىشلىمىسە پۇل نەدىن كېلىدۇ؟ — دېدى ھاكىم خۇددى ئۆزى ھۆكۈمەتكە بەك ئىشلەپ كەتكەندەك، — ئۇ ئىشچىلىققىمۇ يارىمايۋاتسا ئىشخانىدا ئىشلەيدىغان ئىشنى قانداق قىلالايدۇ؟ ئۇنىڭغا سەۋىيە كېرەك-تە!

— سەۋىيىسىگە قارىمىسا بولماسمۇ؟ ئىشى يەڭگىللەرنىڭ ھەممىسى سەۋىيىلىك بولۇپ كەتمەيدىغاندۇ؟ نى پوق قورساقلارمۇ بارغۇ بىكارغا ماڭاش ئېلىپ يەيدىغان، شۇلارنىڭ سەۋىيىسى قانچىلىككەن؟! — دېدى باھارخان ئۇۋۇاللىققا ئۇچرىغان ئادەمدەك زارلاپ.

— سىلى بىر ساۋاتسىز خوتۇن، بۇنداق قالايمىقان گەپ

قىلمىسىلا! ــ دېدى ھاكىم كۆزىنى چەكچەيتىپ، ــ پوق قورساقلار خىزمەتنى قانداق ئىشلىيەلەيدۇ؟ خىزمەتچىلىرىمىزنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك ئالىي مەلۇماتلىق زىيالىيلار، ئۇلارغا قارا-قويۇق تۆھمەت قىلمىسىلا! يېزىدىكى دادۇيجاڭلاردىن پوق قورساقلار بار دەپ شۇلاردىن بىرىنمۇ قويماي پارتىيە مەكتىپىدە ئوقۇتۇۋاتىمىز. سىلە ھېچنېمىنى بىلمىگەندىكىن ئارتۇق گەپ قىلمىسلا، گەپ قىلسا تېخى چۈشەنمەيلا! ناھىيىمىزدە ھازىر ئىش كۆتۈپ تۇرغان داشۆسىڭ باللار ئىككى يۈزگە بېرىپ قالدى. ئۇلارنىڭ ھەممىسىنىڭ قولىدا دىپلومى، ئوقۇش تارىخى، دۆلەت بېكىتكەن شىتاتى بار، لېكىن كۆپ قىسمىنى شەھەرگە ئورۇنلاشتۇرالماي يېزىغا ھەيدەۋاتىمىز. شۇلارمۇ قاقشىماي ئەشەدە ئۆز نېنىنى تېپىپ يەۋاتىدۇ. ئۇلارنى ئاتا-ئانىلىرى شۇنچە كۆپ پۇل تۆلەپ ئوقۇتقان، ئۇلار ھېچ يەردىن ئىش تاپالمىسا ئۇۋال ئەمەسمۇ؟ مەن تېخى بىر مۇنچە يول مېڭىپ ئوغۇللىرىنى ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇپ قويدۇم، نى سەۋىيىسى بار ئادەمگە بەرمىگەن خىزمەتنى ئوغۇللىرىغا بەردىم، بۇنىڭغا شۈكۈر قىلمىسا، قوڭنى قىسىپ تۇزۇك ئىشلىمىسە بېرىپ ئېشەك باقسۇن! پوق قورساق، قارا قورساق دېگەن گەپنى ئوغۇللىرىغا دەپ بەرسىلە!...

ھاكىمنىڭ ئەلپازى توساتتىن يامانلىشىپ كەتتى، باھارخان سوغۇق شامالدا قالغاندەك تىترىدى:

ــ مەن سىلىگە دېمىگەن ئۇ گەپنى...

ــ نېمە؟! تېخى ماڭا قارىتىپ دېمەكچىمىدىلە؟ ــ دېدى ھاكىم ئاچچىق كۈلۈپ، ــ قورسىقى يوغان بولسىلا پوق قورساق دەپ ئويلاملا؟! راست، قورسىقى يوغانلار چوڭ يەپ-چوڭ ئىچىدۇ، خەق ئۇنى كۆرەلمەيدۇ. لېكىن بىلىم-سەۋىيە دېگەن قورساقتا ئەمەس، كاللىدا بولىدۇ-ماۋۇ كاللىدا! كاللا بولمىسا كىم ھاكىم بولۇپ جاھان سورىيالايدىكەن؟

ــ ئۇ گەپنى سىلىگە دېمىگەندىكىن تېرىكمىسىلە ھاكىم،

ـــ دېدى باھارخان خوددى ئېرىدىن دەشنام يەپ ئۇنىڭغا تەن بەرمىگەن خوتۇندەك، ـــ خوتۇن كىشى قېرىغاندا بەزىدە گەپ قىلمۇېتىپ ئېزىپ قالىدىكەن...

ـــ ماڭا قارىسىلا باھارخان، بىز يىات ئادەملەر ئەمەس، سىلىنى بۇرۇندىن تونۇغاچقا ئۆزۈمگە يېقىن كۆرىمەن. سىلى ئۇقمايلا، ئۆيلىرىنىڭ ئىشىدا مەن ھۆكۈمەتتىكىلەر بىلەن جىق تالاشتىم، ئۇلارغا قويسا سىلىگە تۇزۇك بىر نېمە بەرمەيلا ئۆينى ئېلىۋالىدىغاندەك، مەن ئارىغا چۈشۈپ جىق خىزمەت ئىشلىدىم. ھەر نېمە بولسا بازار باھاسى بويىچە ئۆيىنى ھېسابلاپ قوللىرىغا نەق پۇل بەردۇق. يەنە تېخى باللىرىنىڭ خىزمەت ئىشىغىمۇ، تام ئورنى ئېلىش ئىشىغىمۇ كېپىل بولدۇق، بۇ ئەسلىي بىزنىڭ پىلانىمىزدا يوق، بۇنى ئۆزۈم شەخسەن قىلىۋاتىمەن. ئىلاجى بار سىلىنى رازى قىلىشقا تىرىشىۋاتىمەن. لېكىن سىلە ...

ـــ ھېلىمۇ شۇ شۇكرى قىلىپ كەلدۇق ھاكىم، سىلىگە مېڭ رەھمەت، لېكىن ئۇلار ئابدۇباقىنى مەدىكاردەك ئىشلىتىدىكەن ئەمەسمۇ، بىر كۈنى كېلىپ بېلىم ئاغرىپ كەتتى دەپ ياتتى. ئۇ بۇ ئۆمرىگە كېلىپ ئۇنچە جاپا تارتىپ باقمىغان بالا ئىدى، ھېلىمۇ چىداپ بىر ئاي ئىشلىدى...

ـــ يەنە شۇنى دەيدىكەنلا باھارخان، ئوغۇللىرى بىر-ئىككى يىل چېنىقمىسا ئۇنى قانداق رەسمىيەلەشتۇرگىلى بولىدۇ؟ ھازىر نەدە ئۇنداق ئاسان ئىش بار؟ تەييار خىزمەتتىن قېچىپ ماڭاشىنى تېپىپ يېيەلمىسە مەن قانداق قىلاي! سىلە ئوغۇللىرىغا چاپان ياپماي بېرىپ ئۇنىڭغا ئوبدان تەربىيە ئىشلىسىلە!

باھارخان ھاكىمنىڭ قاتتىق تەلەپپۇزىدىن ئەندىكىپ قالدىيۇ، ئىچ-ئىچىدىن ئۇنىڭغا يەنە قاتتىق نارازىلىق پەيدا بولدى. مۇشۇ تەڭقىسلىققا سالغۇچىنىڭ ھەممىسى ھۆكۈمەت ئەمەسمۇ، مۇشۇ ھاكىم ئەمەسمۇ! ئۆيىنى تارتىۋالمىغان بولسا باللىرىنىڭ ئىشىدىن بۇنچە قايغۇرۇپ نېمە قىلاتتى؟ ئەمدى بولغۇلۇق بولدى،

ھۆكۈمەت بىلەن قارشىلىشىپ بولغىلى بولامدۇ، بۇنىڭدىن كېيىن ئەمدى مۇشۇ ھاكىمغا يېلىنغىنى يېلىنغان، شۇنداق قىلماي ئامال يوق...

— دېگەنلىرىمۇ توغرا — دېدى باھارخان ئىغىر ئۇھ تارتىپ، — مەن ئۇنى زادى ئادەم قىلمىسام بولمىدى. ئەمدى شۇنىڭ تام ئورنى ھەل بولغان بولسا...

— ئۇنىمۇ ۋاقتى كەلگەندە ھەل قىلىمىز، — دېدى ھاكىم تاماكا تۈتاشتۇرۇپ.

— ئۇنىڭ جېدىلىغۇ تۈگىگەن بولسۇن، ئەمدى شۇ قىزىمنىڭ ئىشنى قانداق قىلارمىز؟

— ۋاقتى كەلگەندە بىر گەپ بولار، — دېدى ھاكىم ئىشەنچ بىلەن، — ئاۋۋال تولۇق ئوتتۇرىنى پۈتتۈرۈپ قولىغا بىر دىپلوم ئالسۇن...

— داشۆدە ئوقۇيمەن دەپ تۇرۇۋالسا...

— قېنى ئىمتىھان بېرىپ باقمامدۇ، ئۆتەلمىسە ئوقۇيدۇ داشۆ دېگەننى، ئۇ ئىمتىھاندىن ئۆتمەك تەس...

باھارخان ھاكىمنىڭ چىرايىغا قاراپ خېلى خاتىرجەم بولدى، ئەمما ھاكىمنىڭ ئۆيىدىن ئۇزاپ ماڭغاندا كۆڭلى يەنە ئوسال بولدى. ئابدۇباقىنىڭ لاكاتلىقى، گۈلەمبەرنىڭ ئوقۇش جەدىلى، سانىيەنىڭ يامانلاپ كېتىپ كەلمەسلىكى، قەمبەرنىڭ يوغىناۋاتقان قورسىقى، ھېلىمۇخۇننىڭ ئەبگالىقى، زېمىن ساتقان 40 مىڭ كوي پۇلنىڭ ئازلاۋاتقانلىقى، تېخىچە بىر تىرىكچىلىك تاپاۋىتى ھەم تۇرمۇش كاپالىتىنىڭ يوقلۇقى... باھارخاننى بىئارام قىلاتتى. يېتىپ يېسە تاغمۇ توشمايدۇ. باھارخان قېرىدى، ئەگەر تۈيۈقسىز بىر كېسەل چاپلاشسا شۇ پۇلغا داۋالانماي قانداق قىلدۇ؟ بالىلىرى قانداق قىلىدۇ؟ گۈلەمبەر ئىمتىھاندىن ئۆتۈپ قالسىچۇ؟ ئۇنى ئوقۇتماي قۇتۇلالامدۇ؟ ئابدۇباقى ھاراقنى تېخى تاشلىمىدى، سانىيخان ئالتە ئاي خوتۇن بولۇپلا يامانلاپ يوقالدى. ھاكىم

ئابدۇباقىغا تېخى تام ئورنى كۆرسىتىپ بەرمىدى، تېپىپ بەرگەن خىزمەت كۆڭۈلدىكىدەك بولمىدى. ھاكىم ۋەدىسىدە تۇرارمۇ ياكى كۈنلەرنىڭ بىرىدە ھوقۇقىدىن قالسا "ئەمدى ئامالىم يوق" دەپ قاراپ ئولتۇرارمۇ؟ شۇنداق قىلىپ بۇ تۇل خوتۇن، يېتىم ئوغۇللارنىڭ ھەققىنى ئاشۇ تويماسلار يەپ بولارمۇ؟... باھارخان ئېغىر قەدەم بېسىپ ئۆيىگە كەلدى.

باھارخان ئۆيىگە كېلىپ ئابدۇباقىغا تازا بىر سۆزلەپ ئىچىنى بوشاتتۇالماقچى بولىۋىدى، ئۇ يوق، قەمبەر تاماق ئېتىۋاتاتتى، ھېلىم ئوزدۇز ھويلىدا بىر يېرىتىق كەشنى ياماپ ئولتۇراتتى. گۈلەمبەر مەكتىپىدىن تېخى كەلمىگەنىدى. بۇ ئۆي ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ بېقىنىدىلا بولغاچقا گۈلەمبەرگە قولايلىق ئىدى، ئۇ تاكى قورسىقى ئېچىپ بولالماي قالغىچە ھەر كۈنى مەكتەپنىڭ ئارقىسىدىكى ئۆستەڭ بويىدا ۋە مەكتەپ ئورمانلىقىدا ئۆگىنىش قىلاتتى. گۈلەمبەر بۇ كەچتىمۇ خېلى كېيىن كەلدى ۋە ئۆزىگە ئېلىپ قويۇلغان سۈيۇقئاشنى ئىچەي دەپ تۇرۇشىغا باھارخان ئۇنىڭ يېنىدا پەيدا بولدى ۋە ئۆزىنى باسالماي سۆزلەپ كەتتى:

ــ قورسىقىڭ شۇنچە ئېچىپ كەتكۈچە نەدە يۈردۈڭ؟ قارنىڭنى تويغۇزۇپ، ئاندىن دەرسىڭنى ئۆگەنسەڭ بولمامدۇ؟!

ئاشتىن بىر قوشۇق ئېلىپ ئاغزىغا سېلىپ بولغان گۈلەمبەرنىڭ گېلى غىققىدە بولۇپ قالدى، ئانىسىنىڭ يوچۇن ئەلپازى ئۇنى ھەيران قالدۇرۇۋاتاتتى.

ــ ئۆگىنىش قىلدىم شۇ، بىر يەرگە ئوينىغىلى بارمىدىم،

ــ دېدى ئۇ ئانىسىغا تىك قادىلىپ.

ــ ئۆيگە بالدۇرراق كېلىپ ئاچاڭغا ياردەملەشسەڭ بولمامدۇ؟! تەييارغا ئەجەب ئامراق ـ ھە سەن، ما قورسىقىڭغا سەل ئىشلەپراق ئۆگەنسەڭ بولمامدۇ؟ كىتابتىن ھېچنېمە چىقمايدۇ ساڭا!

ــ نېمە بولدى سىزگە، ئاچامغا بىر ئىش بولمىغاندۇ؟

ــ ھېچنېمە بولمىدى، ئاچاڭغا بىر ئىش بولىدىغان بولسا

كۆربدىغان كۈنۈڭ بار! بىچارە كۈندە تاماق قىلىدۇ، بىرەر قېتىمىمۇ يارىدەملىشەي دېمەيسەن. ئۆگىنىمەن-ئۆگىنىمەنلا دەيسەن، كىتاب ئوقۇۋېرىپ سارىڭ بولۇپ قالما-يەنە، ئوقۇپ ئەرشىئالاغا چىقىپ كەتمەيسەن، يەنە مۇشۇ ئۆي ساڭا ئەسقاتىدۇ...

— ۋاي ئانامەي، ھە ماقۇل، يارىدەملىشەي! ئۆيدە مەنلا تىرىكتاپ بولۇپ قالغان ئوخشايمەن، ياخشى ئوقۇپ، داشۆگە بېرىپ كېلىپ كادىر بولسام ھەر قايسىڭلارغىمۇ ياخشى ئەمەسمۇ؟

— داشۆدە ئوقۇشنىڭ گېپىنى قىلما، مۇشۇ مەكتەپتىن بىر دىپلوم ئالساڭلا بولىدۇ، ھوشۇر ھاكىم خىزمەت تېپىپ بېرىدىغان بولدى. بالدۇررىاق كادىر بولۇپ جانغا ئەسقاتقىنە-سەن!

— نېمە بولدى ئەمدى، ۋاقىت ئاز قالغاندا گېپىڭىزدىن يېنىۋالامسىز؟! — دېدى گۈلەمبەر قولىدىكى قاچىنى قويۇپ، — سىز مېنى داشۆدە ئوقۇتۇپ چوڭ كادىر قىلىمەن دېگەنتىڭىزغۇ؟! خەقلەر بالىلىرىنى داشۆگە ماڭغۇزالماي يۈرسە سىز مېنى ئوقۇماڭ دەيسىزغۇ!؟

— ئەمدى ئوقۇمايمۇ كادىر بولىدىغان بولدۇڭ، بالدۇررىاق نان تېپىپ يېسەڭ ياخشى ئەمەسمۇ؟ ئۆينى ھۆكۈمەت ئېلىۋالغاندىن كېيىن ئەسلى-ۋەسلىمىزدىن ئايرىلدۇق. داشۆگە بارساڭ سېنى قايسى پۇلغا ئوقۇتىمەن؟! كىم بىزگە پۇل تېپىپ بېرىدۇ؟

— سىزدە پۇل يوقما؟ بىز شۇنچە كەمبەغەللىشىپ كەتتۇقما؟ ئۆي ساتقان...

— ھە، مەندە ھۆكۈمەت بەرگەن تۆگىمەس ئالتۇن بار!

— دېدى باھارخان زەردە بىلەن، — ئابدۇباقى دېگەن توخۇ پوقمۇ شۇنداق دەپ يۈرۈپ تەييار خىزمەتنى ئىشلىمىسۇن، سەنمۇ شۇنداق دەپ ھەممىنى بۇزۇپ-چاچ، پۇل تۆگىسە ھەممەڭ مېنى كوچىغا ئېلىپ چىقىپ سېتىشامتىڭ!؟

گۈلەمبەر بۇ گەپتىن ئۇجۇقۇپ كەتتى، ئوقۇش ئارزۇسى بىر دەمدە كۆپۈككە ئايلىنىپ كەتكەندەك بولۇپ، ئىچى ئېچىشتى،

كۆز چاناقلىرى ياشقا تولدى. باھارخان بۇنى كۆرۈپ ئۆزىنى سەل بېسىۋالدى:

ــ مەن بــۇ ئاجىز جېنىمدا ســېنى ئوقۇتىمەن دەپ نەدە يۈرۈيمــەن؟ ئۆيدە ماڭا قاراپ تۇرغــان يەنە ئۈچ-تۆت جان بار، قەمبەر تۇغمەن دەيدۇ. پۇل مۇشــۇنداق كېتىۋەرســە بىر يىلغا قالماي تۇگەيدۇ، يېتىپ يېگەنگە تاغمۇ توشمايدۇ. بىزگە يەنە تۇرمۇش لازىم ئەمەسمۇ؟! ئۇ چاغدا ھەر قايسىڭ يەنە ماڭا قاراپ تۇرىشســەن، مەن ئاندىن ئەيىبناق ئاچاڭنى يېتىلەپ كوچىدا تىلەمچىلىك قىلسام بولىدۇ. سېنى داشۆدە ئوقۇتقۇم يوق ئەمەس، بۇرۇن مېنىڭمۇ شۇنداق ئارزۇيۇم بار ئىدى. بۇرۇن پالانى خەقنىڭ بالىسى داشــۆگە ئۆتۈپتۇ دېسە شــۇ بالىنىڭ ئاتا-ئانىسىنىڭمۇ يۈزى يورۇق بولىدىغان، قەيەردە سورۇن بولسا شۇلارنىڭ گېپى بولىدىغان؛ ئۇ چاغلاردا ياخشــى ئىكەنىدۇق، ئوقۇشــقا كەتكەن بالىلارنىڭ چىقىملىرىمۇ كۆپ ئەمەسكەنىدۇق، ھۆكۈمەت ئۆزى ئىگە بولۇپ ئوقۇتىدىكەنتۇق، ياخشى خىزمەت بېرىدىكەنتۇق. ھازىر جاھان تارلىشىپ كەتتى، داشۆگە بارغان بىلەنمۇ بارلىق چىقىملىرىغا ئۆزى ئىگە بولىدىغان گەپكەن، ئۇنىڭ ئۈستىگە داشۆ پۈتتۈرۈپ كەلســە ئالدىراپ خىزمەت يوق. ھوشــۇر ھاكىمنىڭ دېيىشچە مۇشــۇ ناھىيىدە 200 دىن كۆپ داشۆسىڭ بالىغا تېخى خىزمەت يوقمىش، ھەممىسىنى يېزىغا ھەيدەيمىش. ھازىرقى خەقلەر بىكار قاقشــايدۇ، بالىلىرىنى ئوقۇتۇپ نان تېپىپ يېگۈزەلمىگىنگە قاقشايدۇ. شــۇڭا خەقلەر "بالىلىرىمىزنى بىر مۇنچە پۇل تۆلەپ ئوقۇتقىچە شــۇ پۇل بىلەن ئۇلارنى بالدۇرراق ئوقەتكە ســېلىپ قويساق ياخشىكەن" دېگەن يەرگە كەلدى. ئۇلارغىمۇ ئامال يوق. تۇرمۇش غېمى ھەممىدىن يامان، سەنمۇ قورساق تويغاندا ئاندىن كىتابىڭنى ئوقۇيالايسەن، قايسى ئىش مۇھىم بولسا ئاۋۋال شۇنى قىلىــش كېرەك. بىز ئۇچۇن ھازىر جــان بېقىش مۇھىم، يېتىپ يەۋەرگــەن بىلەن بولمايدۇ، مىدىرلاش كېــرەك. چۇمۇلىمۇ ئۆز

جېنىدا ئۇۋۇسىغا ئوزۇق توشۇيدۇ، بىز تېخىچە قىلغىلى ئىش يوق بىكار ياتىمىز. ئۆزۈڭ كۆرۈپ تۇرۇۋاتىسەن، مەن بارغانچە قېرىپ كېتىۋاتىمەن، سالامەتلىكىمۇ ياخشى ئەمەس، پوككىدە ئېغىر كېسەل بولۇپ يېتىپ قالسام نەچچە مىڭ كويلۇق داۋالانمىغىچە ساقىيىپ چىققىلى بولمايدۇ، پۇل تۇگىگەندە ئاندىن ئۆلمەي ئامال يوق. ئاكاڭ دېگەن لاكات ماڭا بەك جاپا سېلىپ كېتىپ بارىدۇ. ئۇنىڭ ئاغىنىلىرى ئاللىقاچان ئىشىنىڭ يولىنى تېپىپ، سەن ئەمەس مەن بولۇپ يۈرۈيدۇ. ئۇ لالما تېخىچە بىر ئىشنىڭ بېشىنى تۇتۇپ بولالمىدى، بېشى يوق چۈنىدەك پالاقشىپ، يەيدىغان-ئىچىدىغان يەرنى پۇراپ يۈرۈيدۇ. شۇ ئاغىنىلىرى ئالدىدا بويۇن قىسىپ قالمىسۇن دەپ پۇل بېرىپ يامان ئۆگىتىپ قويغان يېرىم بار. "بىرەر ھۈنەر ئۆگەن يا ئوقەت قىل، مەندىن كېيىن قالساڭ قەلەندەرنىڭ كۈنىگە قالىسەن" دېسەم ئاڭلىمىدى. مۇشۇنداق يۈرۈپ باقسۇن قېنى، مەندىن كېيىن قالغاندا كۆرىدۇ قالغىنىنى...

— شۇڭا دەيمەن ئانا، مېنى كەلگۈسىدە خارلىنىپ قالمىسۇن دېسىڭىز داشۆدە ئوقۇتۇڭ، ھاكىمنىڭ گېپىگە ئىشەنمەڭ، خىزمەت بەردۇق دەپ ئاشۇنداق قۇلدەك ئىشلىتىدۇ، بەرگەن ماڭاشىمۇ تايىنلىق، ئۇنىڭدىن كۆرە خەقتە مەدىكارچىلىق قىلسا ياخشىراق. ئەگەر ماڭا ئاشۇنداق قارا خىزمەت بېرىدىغان بولسا خەقنىڭ ئۆيىدە بالا باققۇچى بولسام بولمەنكى، ھۆكۈمەتكە يالىنىپ ئىشلىمەيمەن، داشۆدە ئوقۇپ خىزمەتكە چىقىشقا تىرىشىمەن...

باھارخان بۇ گەپلەرنىڭمۇ خېلى ۋەزنى بارلىقىنى بايقىدى، ئەمما ئوقۇش پۇلىنى ئويلىسىلا بېشىغا غەم چۈشەتتى.

— داشۆدە ئوقۇشقۇ ئوبدان ئىش، لېكىن شۇ پۇلنىڭ ئىشى چاتاق تۇرىدۇ. سەن بىرلا بالام بولساڭمىغۇ ماقۇل دەيتتىم. لېكىن ماڭا قاراشلىق بالايى ئەزىمەلەرنىڭ ھەممىسى شۇ پۇلغا تەلمۈرۈپ تۇرۇشسا كېيىنلىكىنى ئويلىماي بولامدۇ؟!

ـــ مېنى ئوقۇتسىڭىز ئوقۇش پۈلىدىن بۆلەك جىق پۇل كەتمەيتتى، پۇلنى تېجەپ خەجلەيتتىم. ئوقۇشنىڭ سىرتىدا ئۆزۈم پۇل تاپىدىغان ئىشنى قىلاتتىم.

ـــ نېمە ئىش قىلسەن؟ ـ دېدى باھارخان ئەنسىزلىك بىلەن.

ـــ چوڭ شەھەردە بىز قىلغۇدەك ئىشمۇ چىقىپ قالار.

ـــ نېمە ئىش چىقىدۇ ساڭا؟ ئەجەب بىر گەپ قىلىسىنا!

ـــ رېستۇرانلاردا كۆتكۈچىلىك قىلارمەن، يا بولمىسا بىر نەرسە يېزىپ، كىتاب تەرجىمە قىلىپ قەلەم ھەققى ئالارمەن. نېمە ئىش قىلىدۇ دېگەنتىڭىز مېنى؟!

ـــ ھېلىقىنداق قىزلارنى دوراپ قالارسەنمىكەن دەپ ئەنسىرەيمەن، پۇل دېگەن بەك يامان نەرسە.

ـــ مېنىڭدىن شۇنداق قىزلارنىڭ بىرەر يۇقۇندىسىنمۇ تاپالمايسىز.

ـــ ۋاي بالامەي، چېقىشىپ دەپ قويدۇم، سەن ھەممە نېمىگە قىزىقىپ باقسەن ئەمەسمۇ، ئۆزۈڭنى مەيلىخۇشراق، چوڭ شەھەرنىڭ يامان تەسىرى يۇقۇپ قالامدىكىن دەيمەن...

ـــ ماڭا چوڭ شەھەرنىڭ ياخشى تەسىرى يۇقسا يۇقىدۇكى، يامان تەسىرى يۇقمايدۇ. داشۆدىمۇ ئوقۇغۇچىلارنى ئۇنچىۋالا مەيلىگە قويۇۋەتمەيدۇ. خۇدايىم ساقلايدۇ، سىزمۇ ماڭا شۇنداق دۇئا قىلىپ تۇرسىڭىزلا ماڭا ھېچ ئىش بولمايدۇ.

ـــ خۇدايىم ساقلا سېنى...

ـــ ئوقۇشۇمغا سوغۇق سۇ سەپمەك ئانا، سىزدىن رازى بولۇپ قالاي، مېنى كېيىن خەق ئالدىدا خارلىنىپ قالمىسۇن دېسىڭىز چوقۇم ئوقۇتۇڭ، مەن ئوقۇپ چوڭراق كادىر بولۇپ سىزگە ئەسقاتقۇدەك بولاي...

ـــ كېينچە جېنىڭنى باقالىساڭ چوڭ ئىش، ھازىرچە دەرسىڭنى ئوقۇپ تۇر، كېيىن بىر گەپ بولار.

باھارخاندا پەقەتلا پۇل بولمىغىنىدا ئىدى، گۈلەمبەر ئوقۇيمەن دەپ ئۇنچىلىك يالۋۇرۇپ كەتمەيتتى. ئابدۇباقىدىن ئۆتۈپ ئەمدى گۈلەمبەرمۇ شۇ پۇلغا كۆز تىكىپ، يەيدىغان بىر نەرسىنى كۆرۈپ ئانىسىغا غەلۋە قىلغان كىچىك بالىغا ئوخشاپ قالغانىدى.

كۈنلەر، ئايلار ئۆتتى، بانكىدىكى ئامانەت ئازلاپ كېتىۋاتقانچە باھارخان بۇرۇنقى بىكارلىق كىرىملىرىنى ئويلاپ، قورۇ-جايىنى ئەرزانلا بېرىۋەتكىنىگە قورسىقى يەنە كۆپىدىغان بولۇپ قالدى. ئۇ ئۆي پۇل چۈشۈپ تۇرىدىغان تىللا دەرىخى ئىدى، ئۇنىڭدىن ئايرىلىپ باھارخانىنىڭ دۇمبىسى ئاپتاپتا قالدى. ئۇ شۇ قورۇ-جايىنى تولا سېغىناتتى، بازارغا بارغاچ پات-پات بېرىپ قويىاتتى، چېقىپ تۇزلىنىپ كەتكەن ۋە چۆرىسىگە توسما تام قويۇرۇلغان ئۇ تەۋەررۈك زېمىن-جايىنى ھەر بىر كۆرگىنىدە بۇرۇنقى ئاۋات دۇكانلار كۆزىگە كۆرۈنۈپ كېتەتتى. "بىكارلىق نان، سامسا، كىيىم-كېچەك، قەنت-گېزەك... ھەي، ئەجەب ئەرزان كەتتى، ئەجەب ئەرزان كەتتى، ھۆكۈمەت قاراپ تۇرۇپ ھەققىمىزنى يەپ كەتتى!..." دەپ ئويلايتتى. ئۇ بارا-بارا ئاسان ئاچچىقلىنىدىغان بولۇپ قالدى، ئۇششاق-چوڭ كېسەللەر چاپلىشىشقا باشلىدى، دوختۇرخانىغا بېرىپ كۆرۈندى، داۋالاندى، بىر مۇنچە پۇل كەتتى. پۇل كەتكەنچە ئۇنىڭ ئەنسىز خىياللىرى يەنە پەيدا بولاتتى: تۇرمۇش، بالا-چاقا... بۇنىڭ ھەممىسىگە پۇل-پۇل! مەن ئۆلسەم قانداق قىلار بۇ ئىنجىمارۇقلار!...

"بۇمۇ ئۆتۈپ كېتەر، بىر كۈنى نامازدىن كېيىنلا ئۆلۈپ كېتەرمەن بەلكىم..." باھارخان بەش ۋاق نامىزدىن باشقا بەزىدە نەپلە نامازمۇ ئوقۇيدىغان، جايىنامازدىن چۈشمەي تەسۋى سېيرىپ، ئۇزۇندىن-ئۇزۇن دۇئا قىلىدىغان بولۇپ كەتتى.

بايلىقتىن تىنىلىپ، راھەتتىن توپتەك چىگىلىپ كەتكەن ۋە دائىم شۇنداق تۇرىدىغان ئادەمنىڭ ۋۇجۇدى ھەمىشە ئەركىنلىك مەيدانىدا يۈمۈلىنىۋەرمەيدۇ. نەپسانىيەتتىن باشلانغان قانائەتسىزلىك يولى پۈتلىكاشاڭلارغا تولغان بولىدۇ، شۇ سەۋەبتىن ئۆلۈم مەنزىلىگە يېتىپ بولغىچە ئادەم نەچچە مۈدۈرۈپ، يىقىلىپ قوپىدۇ، تىزى يارىلىنىدۇ، قاپىقى يېرىلىدۇ. ھاياتلىق پەقەت ھۇزۇرلىنىش ئەمەس. "ھۇزۇر" دېگەن سۆز "ھازىر" دېگەن سۆزنىڭ كۆپلۈكى. ئۇ شۇنداق تەبئىي، يېقىملىق سۆزكى، دىلىمىزنى ۋەسۋەسىگە سالىدۇ. ئادەمنىڭ ئالدىغا ئۇنىڭ نەپسى تەلەپ قىلىدىغان ھەر قانداق نەرسىنىڭ ھازىر بولۇشى ھۇزۇرلىنىشنىڭ ئالدىنقى شەرتى. ھۇزۇرلىنىش پەقەت ھازىرنىڭ ئىچىدە — دەل شۇ بىۋاستە سېزىمنىڭ ئىچىدىلا مەۋجۇت. شۇڭا "ھازىر" بىلەن ئۇنىڭ كۆپلۈكى بولغان "ھۇزۇر" ئوتتۇرىسىدا شۇنداق مۇقەررەر بىر پىسخىك ۋە پەلسەپىۋى باغلىنىش بارکى، شۇ ئىككى سۆزدىنلا ئاجايىپ بىر تەپەككۇر مۇناسىۋىتى بايقىلىپ تۇرىدۇ. شۇغىنىسى "ھازىر" بىلەن "ھۇزۇر" نىڭ رېئاللىقتا مۇقەررەر باغلىنىشى ھەمىشە مەۋجۇت بولىۋەرمەيدۇ؛ يەنى ھازىرنىڭ ئىچىدە ياشاۋاتقان ئادەمنىڭ ھەممىسى ھەمىشە ھۇزۇرلىنىۋەرمەيدۇ، "ھازىر" ۋاقتىقا مەنسۇپ، "ھۇزۇر" تۇيغۇغا مەنسۇپ. بىزنىڭ چۈشەنچىمىزدىكى ھۇزۇر پەقەت تۇيغۇدىكى شەيئى قانائەتتىنلا ئىبارەت. "ھازىر" بولسا بىۋاستە سېزىم(شەيئى تۇيغۇ بولۇشى ناتايىن) ئارقىلىق ھېس قىلىنىدىغان، كىشىگە سىرلىق تۇيۇلىدىغان ئاشۇ ۋاقىت دېگەن بىر ئۇقۇمغا تەۋە قىلىپ قويۇلغان بىر ھاياتىي جەريانىدىن ئىبارەت. ئەر-ئاياللىنىڭ جىنسىي ھۇزۇرلىنىشى تەڭمۇ تەڭ يۇقىرى پەللىگە يەتكەندە ۋاقىت گويا شۇ پەيتتە توختاپ قالغاندەك بولىدۇ، "ھازىر" مەۋجۇت بولمايدۇ ياكى خۇددىي ئەبەدىيلىككە

سوزۇلغان بولىدۇ. ماھىيەتتە ۋاقىت مەۋجۇت، بىراق ئۇنىڭ ئىنسان تۇيغۇسىدىكى ھالىتى ئاجايىپ بولىدۇ. خۇشال ئۆتكەن ۋاقىت تېز ئۆتكەندەك، زېرىكىشلىك، ئازابلىق ئۆتكەن ۋاقىت ناھايىتى ئاستا تۇيۇلىدۇ. ۋاقىت تۇيغۇدىكى مەسىلە بولغاچقا كاللىدىن ئاسان ساقىت بولىدۇ. ئۆلۈمنىڭ يېراقتىن غۇۋا كۆرۈنۈۋاتقان قىزىل چىرىغى ئۆمۈر يولىنى يورۇتۇپ، ۋاقىتتىن بېشارەت بېرىپ تۇرمىغىندا، قېرىلىق ۋە ئۆلۈم مەۋجۇت بولمىغىندا ۋاقىت دېگەن نەرسە ئادەمنىڭ ئېسىدىن كۆتۈرۈلۈپ كېتىشى مۇمكىن.

ھازىرنىڭ ئۆزىدە ھۇزۇرلىنىۋېلىش ئارقىلىق، يەنى ئۇزلۇكسىز داۋاملىشىۋاتقان شېرىن تۇيغۇ ئارقىلىق ۋاقىتنى چەكسىز ئۇزارتىۋېتىش ياكى ئاساسەن يوق قىلىۋېتىش مۇمكىنمۇ؟ ھۇزۇرلىنىشنى قوغلىشۇېرىش ھازىرنىڭ ئەھمىيىتىمۇ؟ "ھازىرنىڭ ئۆزىدە ھۇزۇرلان!" دېگەن چاقىرىقنىڭ جەلپ قىلىش كۈچى ھەر قانداق سىياسىي شوئارىدىن ئېشىپ چۈشىدۇ، ئۇنىڭ جەلپكارلىقى ئۇنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشنىڭ ناھايىتى تەسلىكىدە. ھازىرلا ھۇزۇرلىنىمەن دېگەن ئادەم شارائىت ۋە پەيتكە قارىمايلا بېرىپ لەززەتلىك تاماق يېيەلەمدۇ؟ جۇپتى بىلەن يېقىنچىلىق قىلالامدۇ؟ ياكى كۆڭلى خالىغان باشقا ئاللىقانداق لەززەتلىك ئىشلارنىڭ پەيزىنى سۈرەلەمدۇ؟ "ھازىر"نىڭ ھۇزۇرى مەيلى شارائىت ياكى ۋاقىت جەھەتتىن بولسۇن قاتمۇ قات چەكلىمىلىككە ئىگە. "ھازىر"دىكى ھەددى-ھېسابسىز بىۋاستە سېزىم ئۇچۇرلىرى "ھۇزۇر" تۇيغۇلىرىغا ئىنتايىن تەستە ئۆزگىرىدۇ. شۇڭا ھۇزۇرلىنىش كىشىگە ئىنتايىن قىممەتلىك تۇيۇلىدۇ. ھۇزۇرلىنىشقا ئېرىشىش ئۈچۈن نۇرغۇن "ھازىر"لىقلارنى قىلماي بولمايدۇ. ھەر قانداق ھۇزۇرغا يېتىش ئۈچۈنمۇ نۇرغۇن ھازىرلىق كېرەك، ئۇنىڭغا بەدەل تۆلىمەي بولمايدۇ.

ئابدۇباقى ئاغىنىلىرى بىلەن ئولتۇرغان بىر سورۇندا "ھازىرنىڭ ئۆزىدە ھۇزۇرلىنىش" ھەققىدە مۇنداق بىر ئەپسانە

گەپنى ئاڭلىغانىدى: بىر يېزىنىڭ ئورمانچىلىق پونكىتىدا ئىشلەيدىغان بىر ئادەم بولۇپ، ئۇيى ئىدارىسىنىڭ ئىچىدىلا ئىكەن. ئۇنىڭ غەلىتە بىر ئادىتى بولۇپ، ئىشخانىدا ئىشلەۋاتىپ خوتۇنىنى سېغىنىپ كەتسە، قىلىۋاتقان ئىشىنى تاشلاپ قويۇپ ئۆيىگە كىرىپ كېتىدىكەن-دە، بىر دەمدىن كېيىن قايتىپ چىقىپ خىزمىتىنى قىلىۋېرىدىكەن. خوتۇنى ئۇنىڭ بۇ ئىشىدىن بىزار بولۇپ ئاجرىشىپ كېتىپتۇ. ئۇ باشقا بىر خوتۇن ئېلىپ ياشاپ بېقىپتۇ، لېكىن قاملىشالماي ئۇنى قويۇۋېتىپتۇ؛ يەنە نەچچە خوتۇن ئېلىپ بېقىپتۇ، ئەمما ھېچقايسىسى ئۇنىڭ كۆتكەن يېرىدىن چىقماپتۇ؛ ئۇنىڭ بىلەن ئۇ بۇرۇنقى خوتۇنىنىڭ ئالدىغا بېرىپتۇ. ئۇ ئۇ ئىشتا ئۆزىنى تۇتالمىغان بىلەن باشقا ئىشتا ئېپى بار ئىكەن، خىزمەتنى ياخشى ئىشلەپ، ماڭاش ۋە مۇكاپاتىنى ساق ئالىدىكەن. كۆچەت تىكىپ، كۆچەت سېتىپ ئۇنى پۇل قىلالايدىكەن. خوتۇنى يارىشىۋېلىشقا قوشۇلۇپتۇ يۇ ئۇنىڭغا ھېلىقىدەك قىلىق قىلماسلىق ھەققىدە شەرت قويۇپتۇ، ئۇ ماقۇل دەپتۇ. ئۇنداق قىلىپ ئۇلار يەنە يارىشىۋاپتۇ. ئۇزاق ئۆتمەي ئۇنىڭ كونا خۇماری تۇتۇپ، ئىشىنى تاشلاپ ئۆيىگە كىرىپ كېتىپتۇ، خوتۇنى بىرنېچى قېتىم بوپتۇ دەپتۇ ۋە "ئەمدى ئۇنداق قىلماڭلا، بۇ دېگەن ئۆي، ھەر ئىشىنىڭ ۋاقتى-سائىتى بولىدۇ، ئىش ۋاقتىدا نەپسىڭلىنى يېغىپ تۇرساڭلا، كەچتە مەن يەنە يېنىڭلىدا بار ئەمەسمۇ؟..." دەپ بىر مۇنچە سۆزلەپتۇ. ئۇ ئېغىزىدا "ھە" دەپ قويۇپ، ئىككى-ئۈچ كۈندىن كېيىن يەنە شاپاشلاپ كەپتۇ، خوتۇنىغا جىق يالۋۇرۇپتۇ. خوتۇنى ئۇنىڭ بۇ ئادىتىگە ئۆچ بولۇپ كەتسىمۇ، ئەمما ئۇنىڭ كۆچەت سېتىپ پۇل تاپقانچە باشقا خوتۇنلارغا بۇزۇلۇپ كېتىشىدىن ئەنسىرەپ ئانچە قارشىلىق قىلمايدىغان بوپتۇ، بىراق ۋاقىت بەلگىلەپ بېرىپتۇ ھەم ئۇنىڭ شۇ ۋاقىتتا ئۆيگە كېلىشىنى تەلەپ قىلىپتۇ. بىراق ئۇ بۇنىڭغا كۆنمەپتۇ، خوتۇنى يەنە ئاجرىشىپ كېتىمەن دەپ

تۇرۇۋاپتۇ. ئۇ جىق يالۋۇرۇپتۇ، خوتۇنىغا ئالتۇن ئۈزۈك ئېلىپ بېرىپ، ئۇنى تۇتۇپ قاپتۇ. بىر قېتىم ئۇ سايىغا چىقىپ، ئىھاتە ئورمانغا بۇزغۇنچىلىق قىلىپ ياغاچ كەسكەنلەرنىڭ ئەدىۋىنى بېرىش جەريانىدا ئۆكتەملەرنىڭ تايىقىغا ئۇچراپتۇ، بىرسى ئۇنىڭ يامان يېرىگە بەك تېپىۋېتىپتۇ، ئۇ بۇ زەربىدىن ئۇجۇقۇپ، ئۆلۈپ كېتىدىغاندەك دەھشەتكە چۈشۈپتۇ. دېگەندەك، شۇ تېپىكتىن كېيىن ئۇنىڭ ھېسسىياتى بىر ھەپتىگىچە قوزغالماپتۇ، خوتۇنى بۇنىڭدىن ئەجەبلىنىپ ئۇنى-بۇنى دېگىلى تۇرۇپتۇ. ئۇ بۇ پېشكەللىكنىڭ ھەممىسىنى شۇ ئۆكتەملەردىن كۆرۈپ سوتقا ئەرز سۇنۇپتۇ. سوتتىكىلەر ئۇنىڭ يۈز-كۆزلىرىدە قاتتىق تاياقنىڭ ئىزى يوقلۇقىغا، بىرەر چىشنىڭمۇ تۆكۈلمىگەنلىكىگە، زەخمىلەنگەن يېرىنى دوختۇرخانىدا تەكشۈرتۈپ كەلمىگەنلىكىگە قاراپ، دوختۇر ئىسپاتى بولمىسا بۇ دەۋادا ئۇتۇپ چىقالمايدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. ئۇ بۇ داۋادا ئۇتۇش ئۈچۈن ئېمىلا بولمىسۇن ئۆزىنى بىر تەكشۈرتۈپ بېقىش، ئەزايىدىن كېسەل چىقىپ قالسا ئىسپات يازغۇزۇش ۋە بىر ئامال قىلىپ داۋالىتىش قارارىغا كېلىپ، ۋىلايەتلىك دوختۇرخانىغا بېرىپتۇ. بىر دوختۇر ئۇنى تەكشۈرۈپ كۆرۈپ زەخمىلەنگەن يېرىنى تاپالماي، "تاناسىل ئەزا دېگەن بۇلۇتتەك يۇمشاق تۇرسا بىر تېپىك بىلەنلا ناكا بولامدۇ، سىز ئۆزىڭىزنى قورقۇتۇپ يۈرمەي بېرىپ پاقلان گۆشى يەپ، كەپتەر شورپىسى ئىچىپ بېرىڭ، ئۇ ئىشنى تولا ئويلىماي بىغەم يۈرۈڭ، خوتۇنغا ئۆزىڭىزنى بەك ئۇرۇپ كەتمەڭ" دەپ ئۇنى يولغا سېلىپ قويۇپتۇ. ئۇ ئۆيگە يېنىپ كېلىپ ئەتىسىدىن باشلاپ كۈندە كوچىغا چىقىپ قوي گۆشى، باچكا يەپ، شورپا ئىچىپ يۈرۈپتۇ، قارىسا يەنە ھېچ ئۇنۇمى بولمىغان، شۇنىڭ بىلەن بازار كۈنى سەكسەن خالتا ئاچىدىغان تېۋىپلارغا كۆرۈنۈپ يەرلىك دورىلار بىلەن داۋالىنىپ كۆرۈپتۇ. شۇلارنىڭ گېپى بىلەن ھەتتا بۇغا گۆشىنىمۇ يەپتۇ، شورپىسىنى ئىچىپتۇ، لېكىن ھېچقانداق پايدا قىلماپتۇ. ۋاقىت

ئۆتكەنچە خوتۇنى "بىر بولسا ئادەمنى ئارامدا قويمىغان، بىر بولسا ئۆلۈكتەك ياتقان" دەپ ئۇنى گەپتە چېقىۋالمىدىغان بوپتۇ. ئۇ ئايالىغا نەچچە قېتىم يېقىنلىشىپ بېقىپتۇ، لېكىن ئىشنى يەنىلا ئەپلەشتۈرەلمەپتۇ. ئۇ ئاخىرى بولغان ئىشلارنى خوتۇنىغا دەپ بېرىپتۇ ۋە ئۇرۇمچىگە بېرىپ داۋالىنىپ باقاي دەپتۇ، ئۇرۇمچىگىمۇ بېرىپتۇ. دوختۇرغا كۆرۈنسە ئۇلار "بۇنداق كېسەل ھازىر كۆپەيىپ كەتتى، روھىي جەھەتتىن داۋالىمىسا باشقا داۋاسى يوق، كۆڭلىڭىزنى توق تۇتۇڭ، شۇنداقتىمۇ بۇ دورىنى يەپ بېقىڭ" دەپ بىر قىممەت دورىنى بېرىپتۇ. ئۇ ئۆيىگە كېلىپ ئۇ دورىلارنى ئىشلىتىپ بېقىپتىكەن ئازراق ئۇنۇمى بوپتۇ، لېكىن بىر قېتىملىق جىنسىي ھەۋەسنى قوزغاش ئۈچۈن پالانى پۇللۇق دورا ئىچمىسە، دورىسى تۈگىسە يەنە ئۇرۇمچىگە بارمىسا بولمايدىكەن. ئۇ بۇنىڭغا چىدىماپتۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە شۇ دورىغا ئۆگىنىپ قالغانچە ئۇنىڭ ئەرەنلىكى تېخىمۇ ئاجىزلاپ، خۇددى خىمىيىۋى ئوغۇت بەرسە ئۆسىدىغان، ئەمما قۇۋۇتى يوق بىر نەرسىگە ئايلىنىپ قاپتۇ. خوتۇنى ئۇنىڭ ئەسلىگە كېلىشىنى كۈتۈۋېرىپ چىدىيالماپتۇ- دە، ئاجرىشىپ كېتىشىنى تەلەپ قىلىپتۇ. ئۇ "يەنە بىر مەزگىل قاراپ باقايلى" دەپتۇ- يۇ ئۆزىگە ئىشەنچ قىلالماي، ئاجرىشىشقا قوشۇلۇپتۇ. ئۇ شۇنىڭدىن كېيىن ھاراقنى تولا ئىچىدىغان، تاماكىنى تولا چېكىدىغان، خىزمەتكە پەقەت بېرىلمەيدىغان بولۇپ قاپتۇ. ئەمما ئۇ بۇرۇنقىدىن بەك تولا سۆزلەيدىغان، سورۇنلاردا گەپنى قولدىن بەرمەيدىغان، چاقچاقتا ھەر كىمنى كەلتۈرۈۋېتىدىغان ئۇستا ھەزىلكەش بولۇپ كېتىپتۇ...

ئابدۇباقى شۇنى ئاڭقىرالمايدۇكى، ئۇ ئادەمنىڭ قۇتراپ تۇرىدىغان ئىلگىرىكى ھەۋەسلىرى، ھازىرنىڭ ئۆزىدە ھۆزۈرلىنىش ئىستەكلىرى ۋە ھەرئىشنى چاققان قىلىۋېتىش روھى ئاشۇ جان يېرى تۈگەشكەندىن كېيىن باشقا ئىقتىدارىغا يۆتكەلگەن. نەپسانىيەتچى ئادەم ئۇچۇن ھۆزۈرلىنىشنىڭ ئاخىرقى چېكى ئۆلۈم بولسىمۇ لېكىن

ئادەم ئۆز هاياتىدا قاتتىق بىر پېشكەللىككە يولۇقسا ھەم گويا ئۇ ئۆلۈمدىنمۇ قاتتىق تۇيۇلسا ھازىر ۋە ھۆزۈر دېگەنلەر ئۆزىنىڭ ئەھمىيىتىنى يوقاتقاندەك بولىدۇ. ئاشۇ ئادەمنىڭ ئەيىبىناق ئازابى گاھىدا ئۇنىڭغا ئۆلۈمدىنمۇ قاتتىق تۇيۇلۇشى تۇرغان گەپ، شۇنچە مەخپىي تۇتۇپ، ئاۋايلاپ، ئۇلۇغلاپ كەلگەن ئەزايىنىڭ تۇيۇقسىز بىر تېپىك بىلەنلا پالەچلىنىپ قېلىشى ھەم ئۇنىڭدىن كېلىدىغان ھۆزۈر-لەززەتنىڭ ئۇزۇلۇپ قېلىشى بەلكىم ئۇنى ئۆلمەي تۇرۇپ ئۆلگەندەك دەھشەتلىك تۇيغۇغا چۆمدۈرگەندۇ...

ئابدۇباقى ئۆز ھالىغا ھەر قانچە كۆكۈل بۆلسىمۇ، سىرلىق جىنسىيەت ھادىسىلىرى توغرىسىدا تۇزۇك بىر نېمىنى ئاڭقىرالماي كەلدى. ئۇ شۇنى ئۈچۈن ئويلىغانچە تەبىئىي ئىقتىدارى ۋە ئىنتىلىشلىرى تەبىئىي جارى بولۇشتىن قالدى، سۈنئىيلىك ئەسقاتمىدى، نېرۋىسى تولا جىددىيلىشىۋېرىپ ئاخىر زەئىپلىشىپ كەتتى، ئەمەلىيەت ھەمىشە ئۇنىڭ خىيالىدىكىدەك بولماي ئۇنى تولا ئوسال قىلدى، خوتۇنى قىز پېتى يامانلاپ كەتتى. ئادەتتە ئۇ ئىشىنى ئانچە خىيال قىلمايدىغان، پەقەت شۇ پەيت كەلگەندىلا ئاندىن ئۇ ئىشىنى ياۋايىلارچە جۆندەيدىغانلارنىڭ ئىقتىدارى ساقلىنىپ قالسا كېرەك. مەسىلەن، ھېلىمۇخۇن موزدۇز ئۆزىنىڭ تەبىئىيلىكىنى يوقاتمىغان بولۇپ، خوتۇنى قەمبەرنى بۇرۇنقىدىن بەك ياشارتىۋەتتى، ھەتتا ئۇنىڭ كىچىك تاللىرىنى چىقىرىپ خېلى سۆزلەيدىغان قىلىپ قويدى، قەمبەرنىڭ يەنە تېخى يېقىندا ھامىلدارلىقى مەلۇم بولۇپ، قورسىقى يوغىناشقا باشلىدى.

ھازىرنىڭ ئۆزىدە ھۆزۈرلىنىش ئىستىكى ئابدۇباقىنى ھەر ۋاقىت مەستخۇش، مەيلىخۇش قىلاتتى. ئۇ قورساق تويغۇزۇش، ھاراق ئىچىش، ئۇخلاش دېگەندەك ئادەتتىكى ھۆزۈرلىنىشلارنى شۇ ھۆزۈردىن قۇرۇق قالغانغا قەدەر ئۇنچىۋالا بەك ئويلاپ كەتمەيتتى، ھالبۇكى، جىنسىي ھۆزۈرغا يەتمەككە پۈتلىكاشاق جىق بولغاچقا ئۇ شۇنى بەك ئويلايتتى، مۇبادا بۇ ئىش تاماق

يېگەننىڭ ئورنىدىكى ئىش بولغان بولسا قانچە ياخشى بولاتتى، بەلكىم بەزىلەر بۇنى ئەمەلگە ئاشۇرۇپ بولدى، ئابدۇباقى گەرچە كۆزى كۆرمىسىمۇ شۇنداقلار بار دەپ ئويلايتتى، ئىچى دەرد-ئەلەم ۋە ھەسەتكە توشۇپ كېتەتتى.

ئۇ سانىيە يامانلاپ كېتىپلا ئەركىنلىككە چىققاندەك بولدى، ئۇخلاپ قوپقاندا ئەركەكلىكى ئويغىنىپ قالاتتى. بۇنداق چاغدا ئۇ "پالتىنى تاپقاندا كۆتەك يوق" دەپ ئويلاپ ئولتۇرۇپ كېتەتتى، شۇ ھازىرنىڭ ئۆزىدە ھۇزۇرلىنالماسلىق ئۇنىڭغا قوشلاپ ئەلەم بولاتتى.

ئابدۇباقى ھەر كۈنى ئەپلەپ-سەپلەپ ھۇزۇرلىنىش كويىدىلا يۈرەتتى. بىر كۈنى كەچتە ئۇ يەنە قاۋاقخانىدا ئىچىۋېلىپ، قايتاشىدا ئاغىنىسى بىلەن سۆزىشىپ تۇرۇپ قالدى، ئۇلار كوچىنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئۆتكەن-كەچكەنگە قاراپ، تىلىنى چاينىشىپ تۇراتتى، بۇ يەردە ئۆزىنى خۇددى مۇشۇ كوچىنى سورايدىغان ئاكاڭ قارىغايلاردەك ھېس قىلىشاتتى. بىر چاغدا ئاغىنىسى "ماڭە، سېنى ئويناىدىغان يەرگە ئاپىراي" دەپ سۆزەپ ئېلىپ ماڭدى. ئابدۇباقى قىزىقچىلىقتا ئەگەشكەن بىلەن بارغانچە توڭغاندەك بولۇپ، ئاللىقانداق بىر ئىشلارنىڭ يۈز بېرىشىدىن ئەنسىرەپ قالدى، يۈرەكلىرى ھېلىتىن ۋەسۋەسە، ئەندىشە ئىلكىدە دۈپۈلدەيتتى. ئىلگىرى ئۇنىڭ ھاجىتىدىن چىقىدىغان ھېلىقى تاماكىچى چوكان تەقۋالىشىپ كەتكەندىن كېيىن ئۇ ئۇنداق ناشايان ئىش قىلمىغانىدى، پۈلى يوق قىلالمىغانىدى، ئۆزىدىن ئەنسىرەپ قىلالمىغانىدى، يېنىدا تەييار ياتقان خوتۇنىدىن مۇرادىنى تېخىمۇ ھاسىل قىلالمىغانىدى. خەقلەر مەخپىي تۇتۇپ يۈرۈيدىغان ئۇ ئىشلارنىڭ ھەقىقەتەن شۇنچە سىرلىق، سېھىرلىك، غەلىتە ئىكەنلىكىدىن، ئۆزىنىڭ ئاجىز ھالىدىن ھەيران ئىدى، ئىچى پۇشاتتى، ھەسرەتلىنەتتى، تۇڭشىپتىمەن دەپ ئويلايتتى، ھېچ ئىشقا قولى بارمايتتى، بىرەر تىرىكچىلىك

پىلانىنى ئورۇنلاش ئاسمانغا چىقىشتەك تەس بىلىنەتتى، ھاراق ئىچىپ ئىچ پۇشۇقىدىن قۇتۇلاتتى، ئەمما كەيپىلىكتە ھاياجانغا تولغان كاللىسىدا مەنسىزلىك، قۇرۇق خىيال ۋە شەھۋانىي خىيال يەنە ئالۋاستىدەك پەيدا بولاتتى، ئۇنداق ھۆزۈر ئىستىكى "مېنى ھازىر قاندۇر" دەپ تۇرسىمۇ لېكىن ئۇنىڭغا ئىمكان يوق ئىدى، ئۇ دائىم قۇرۇق ئارزۇلا بولۇپ قالاتتى.

ــ ئالدىمىزدا بىر ساتىراشخانا بار، ئىككى سەتەك شۇ يەردە بىزنى ساقلاپ تۇرىدۇ...

ــ سەن تاپمىغان ئەمدى شۇ نېمىلەر قالدىما؟ شۇلارنىڭمۇ تەمىنى تېتىپ باققانما؟ ــ دېدى ئابدۇباقى ئەجەبلىنىپ.

ــ تېتىپ باقمىساقمۇ قاراپلا بىلىمىز-دە! بۇرۇن سەن خوتۇن خەق ساتىراشلىق قىلغانىنى كۆرگەنمىدىڭ؟ ھازىر ئاجايىپ قىزىق دەيمەن بۇ جاھانىنىڭ ئىشلىرى!

ــ نېمە قىزىق بولىدۇ، تەتەيخانلارنىڭ دۇكىنى جىققۇ؟!

ــ مەن ئۆزۈمىزنىڭ قىزلىرىنى دەۋاتىمەن كالۋا، سەن تېخى كۆرمەپسەن-دە! مۇشۇ يېقىندا ئاچتى...

ــ پۇراپ، ماراپ دېگەندەك تاپسەن-دە سەن، قېنى باشلاپ بارە، ئۇنىمۇ كۆرەيلى!

ئابدۇباقىنىڭ ئاغىنىسى بىر دۇكانىنىڭ ئالدىدىن سوغۇق ساپ سۇدىن بىرنى ئېلىپ يېرىمىنى ئۆزى ئىچىپ، يېرىمىنى ئابدۇباقىغا بەردى-دە، ئاغزىنى ئېرتىۋېتىپ يەنە گەپ باشلىدى:

ــ ھازىر ساتىراشخانىلار پەيزى بولۇپ كەتتى، ئىچىدە كۆزنى ئالىچەكمەن قىلىدىغان خېنىملار ساقا تەييار تۇرىدۇ. كەينىگە ئېگىلىدىغان يۇمشاق ئورۇندۇقلىرى بار، كۆزۈڭنى يۇمۇپ ئولتۇرسەن، ئۇلار بېشىڭنى ئۇۋۇلاپ، مۇرىلىرىڭنى تۇتۇپ قويىدۇ، خۇش يېقىپ ئولتۇرۇپ كېتىسەن. دۇكاندا ئادەم ئاز چاغدا تېخى بىر يەرلىرىنى دوقاڭغا تەگكۈزۈپ قويىدۇ. گەدەن پاتاڭلىرىڭ توك تەپكەندەك جىغىلداپ كېتىدۇ گۇي...

ـــ سەن دېگەن قىزلارمۇ شۇنداق قىلامدا؟

ـــ ھازىرچە ئۇقمايمەن، ئىچكىرىكى ئۆيىدە نېمە ئىش قىلىدۇ، كىم بىلىدۇ، ئېپى كەلسە جۆنەيمىز...

بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ ئابدۇباقىنىڭ ئىچى قىزىپ كەتتى. ئۇلار ساتىراشخانىنىڭ ئىشىكىدىن كىرىشى بىلەن تەڭ بەدبۇي تەر، ئەتىر ۋە سوپۇن پۇراقلىرى كەلدى. كونا بىر سافادا ئولتۇرۇپ پاراڭلىشىۋاتقان ئىككى قىز ئۇلارنى كۆرۈپ تەڭلا ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى. بىرسى سورىدى:

ـــ چاچ ياستامسىلەر؟

ـــ ياق، ساقال ئالدۇرىمىز، ـــ دېدى ئابدۇباقىنىڭ ئاغىنىسى.

ـــ بىز ئادەتتە ئەر كىشىنىڭ ساقلىنى ئالمايتتۇق.

ـــ ئەر كىشىنىڭ ساقلىنى ئەر كىشى ئالمامدۇ!

بۇ قىزلارنىڭ كۆزلىرى يامان ئىدى، تۇرقىدىن ئۇلارنىڭ تۇزلۇكى، شوخلۇقى چىقىپ تۇراتتى، ئابدۇباقى ئۇلاردىن مۇراد - مەقسەت ھاسىل قىلىشنىڭ مۇمكىن ئەمەسلىكىنى ھېس قىلدى. گەرچە بۇ قىزلار ھېلىقىدەك قىزلار بولۇپ، بىرەرسىنى ئابدۇباقى ئوڭچە ئىگىلىگەن تەقدىردىمۇ ئۇ ھەرگىز... ئابدۇباقى تىترەپ كەتتى.

ـــ ئەمىسە سىلەر نېمە ئىش قىلىسىلەر؟ ـــ دېدى ئابدۇباقىنىڭ ئاغىنىسى ھەجىيىپ، ـــ بەك پەيزى ھۇنەر قىلىدۇ دەپ ئاڭلاپ كەلدۇق، قولۇڭلار گۈل قىزلار سىلەر... ئۇنداق قىلماي ئېلىپ قويۇڭلار.

ـــ بوپتۇ ئەمىسە، ياخشى ئالالمىساق رەنجىمەسسىلەر...

قىزلار ئۇ ئىككىيلەننى ئورۇندۇققا ياتقۇزۇپ ئۇستىگە ئاق لاتىنى يېپىپ، ئۇلارنىڭ يۈزلىرىنى، ئېڭەكلىرىنى سىلاپ تۇكلىرىنى يۇمشاتقاندىن كېيىن، مازغاپ سۈردى. ئابدۇباقى شۇنچىلىك راھەتلەندىكى، شېرىن چۈش كۆرۈپ مۇگدەپ قالغىلى

تاس قالدى.

ئۇلار پۇلنى تۆلەپ ساتراشخانىدىن قايتىپ چىقىشتى.

ــ كېلىپ تۇرۇڭلار ـ دېدى قىزلار تەڭلا.

ــ ئىشىكىڭىز ئوچۇق بولسىلا، ــ دېدى ئابدۇباقىنىڭ ئاغىنىسى كۆزىنى قىسىپ.

ــ بولمايدىغان ئىشنى قىلمايلى دېسەم ئۇنىمايسەن، ئالمايدىغان ساقالنى ئالدۇردۇم، ــ دېدى ئابدۇباقى ئېڭىكىنى سىلاپ، ــ شۇنچىكى غداپ قويغىنىغا بەش كوي ئالدى مانا!

ــ كۆتۈڭ ئېچىشىپ كەتكەن بولسا لازا قۇي، بەش كويۇڭغا يېتىپ بەرسە بولامتى ئەمسە! ھېلىمۇ مەينەت ساقاللىرىڭنى ئېلىپ قويدى، ئېڭىكىڭنى سلاپ قويدى، قارىسام ھۇزۇرلىنىپ يېتىپ كېتىپسەنغۇ يوتاڭنى سلاپ. بەك ئويىنىغۇڭ كەلگەن بولسا رەسمي ئويناپدىغان يەرگە باشلاپ بارىمەن، قانداق، چىدامسەن؟!

ــ چىدىمايدىغان نېمىكەن ئۇ؟! ــ دېدىئ ئابدۇباقى ئۆزىمۇ تۇيمىغان ھالدا چوڭ سۆزلەپ.

ــ راست چىدايسەن ـ ھە، ھېلى كۆرىمىزغۇ...

ــ ماراقچىلىق قىلاي دەمسەن! ــ دېدى ئابدۇباقى چۆچۈپ.

ــ ئىشىڭ ئەپلەشمىسە مېنى چاقىر، مېنىڭدەك ئاغىنەڭنى بۇ دۇنيادىن تاپالمايسەن...

ئابدۇباقى پو ئاتقىنىغا پۇشايمان قىلىشقا باشلىدى، ئاغىنىسى ئۇنى ئائىلىلىكلەر قورۇسى زىچ جايلاشقان كوچىغا باشلاپ كېلىپ، بىر ئىشىكنى چەكتى.

ــ كىمــۇ!؟ ــ دېدى بىر ئايال ھويلىسىنىڭ چىرىغىنى يانداۋرۇپ.

ــ ئىسمىمنى سورىماي ئىشىكىڭنى ئېچىڭ! ــ دېدى ئابدۇباقىنىڭ ئاغىنىسى.

ئايال گەپ قىلماي كېلىپ ئىشىكنى ئاچتى، ئابدۇباقى ئۇنىڭ

ياش- قېرىلىقنى ئانچە پەرق ئېتەلمىدى.

ــ ماڭا قارامسە، مېنى تونۇمىدىڭىزما؟

ــ تونۇدۇم، بۇ كىمۇ؟

ــ ھە، بۇ مېنىڭ يېقىن ئاغىنەم، خوتۇنى يامانلاپ كەتكىلى نەچچە ھەپتە بوپتىكەن، سىز بىلەن تونۇشۇپ قالسۇن دېدىم، چىقىشىپ قالساڭلار ئەجەب ئەمەس!

ــ قاراپ باقارمىز، ــ دېدى چوكان ئابدۇباقىنى ساراسىمىگە سېلىپ، ــ سىلەر ئەر خەقلەر بىر كۈن خوتۇنسىز قالساڭلا ئۆلۈپ بېرىسىلەر جۇمۇ...

ــ شۇنى دەڭا، خوتۇن بولمىسا ياشىيالمايمىز...

ئابدۇباقى بۇ ئاغىنىسى بىلەن ئۇ چوكانىنىڭ ئوتقا ئوخشاش يېنىپ ھېلىلا تۇتىشىپ كېتىدىغانلىقىنى، ئۆزىمۇ ئۇنىڭدىن قۇتۇلالمايدىغانلىقىنى، لېكىن بۇ ھالى بىلەن ئۇ ئوتنى ئۆچۈرۈپ قويۇشى مۇمكىنلىكىنى، راستىنلا شۇنداق بولۇپ قالسا تۇغىشىدىغانلىقىنى ئويلاپ، يۈرەكلىرى ئەنسىز سوقۇشقا باشلىدى: نوچىلىقى مازاقا قالسا ئۇنىڭ تۇغەشكىنى شۇ، بۇنداق مازلاشقاندىن كېتىپلا مازلاشقان ياخشى، ئاغىنىسى نېمە دېسە مەيلى، بۇ يەردىن كېتىش كېرەك... ئۇ بۇ يەردە تۇرىۋېرىشكە تاقەت قىلالمىدى، يۈزى بارا- بارا جىددىيلىكتىن قىزىرىپ، مەڭزى لىپىلدىغىلى تۇردى، ئاخىر ئورنىدىن تۇرۇپلا كەتتى.

ــ ئا.. ئاداش، مەن كېتىمەن! ــ دېدى ئۇ ئىچ- ئىچىدىن بوغۇلۇپ تىترەپ تۇرۇپ، ــ تاپقان نېمەڭ مۇشۇمۇ؟ نېمىشقا خۇدايىمدىن قورقمايسەن؟! بۇ ئىشنى خەق كۆرمىگەن بىلەن خۇدايىم كۆرىدۇ. سەن خۇدايىمدىن قورقمىغان بىلەن مەن قورقىمەن، خوتۇن كىشى دېگەن شەيتان، مەن شەيتانىڭنى كەينىگە كىرمەيمەن! ھاراق ئىچىپ زىنا قىلمايمەن! سەن دوزاختىن قورقمىغان بىلەن مەن قورقىمەن، مەن دېگەن موللا ئادەمنىڭ بالىسى! مەن مەستلىكتە بۇ يەرگە كېلىپ قاپتىمەن،

هازىر ئوڭشالدىم، بايا تىنقىسىنىڭ ھەممىسى چاقچاق، ئەسلىي كەلمەيتتىم، سەن گۈينىڭ كەينىگە كىرىپ ئېزىپتىمەن... بولدى، ئۆزۈڭلا ئويناڭ، مېنىڭ خەقتىن ئاشقانلىقىنى ئويىنىغۇم يوق، مەن بۇنداق خوتۇنغا ھۆ...

ئۇ چاقماق تېزلىكىدە بىر مۇنچە گەپلەرنى دەۋەتتى؛ ئاغىنىسى بىلەن ئۇ چوكان بەزى گەپلەرنى ئۇقتى، بەزىسىنى ئۇقالمىدى، چىرايى ھازىرلا تۆكۈلۈپ چۈشىدىغاندەك لىپىلداپ تۇرغان ئابدۇباقىغا قاراپ ھاڭۇبقىپ تۇرۇپ قېلىشتى. ئابدۇباقى ئاغىنىسىگە بىردىنلا توۋلاپ:

— ھەي گۇي سېنىڭمۇ چىرايلىق خوتۇن-بالاڭ بار، قېرى ئاناڭ بار، شۇنى ئويلا! — دېدى-دە، دەرھال بۇرۇلۇپ بىرسى تالاغا قوغلىغاندەكلا ئالدىراپ چىقىپ كەتتى.

10

گۈلەمبەر سىنىپىدىكى ئوغۇللارنىڭ قىلىقلىرىغا قىزىقاتتى، ھەممىسىگە ئەمەس، پەقەت بىرسىگە باشقىچە دىققەت قىلاتتى. تەنتەربىيە دەرسىدە مۇئەللىم بىر پۇتبولنى تاشلاپ بەرسە ئوغۇللار بىردەم تالاش-تارتىش قىلىپ قالايمىقان تېپىپ ئويناپ ۋارقىرىشىپ پۇتۇن مەيدانىنى بېشىغا كىيىشەتتى. ئاندىن بىر نەچچىسى ئۇنىڭدىن زېرىكسە "ئېشەك" ئويۇنىنى باشلايتتى. بىرسى ۋارتارنىڭ بىر تۈۋرۈكىنى تۇتاتتى، ئىككى-ئۈچى ئۇنىڭ كەينىگە ئېسىلىپ ئېشەكتەك تۇرۇشاتتى. بۇلاردىن سانى كۆپ نەچچىسى بىر-بىرلەپ ئارتىلىپ ئۇلارنىڭ ئۈستىگە مىنىشەتتى، قانچە كۆپ مىنسە، ئۈستى-ئۈستىگە مىنگىشەلىسە، تۇرالىسلا بولاتتى، ئەگەر تۇرالماي سېيرىلىپ چۈشۈپ كەتسە ياكى ئاستىدا ئېشەك بولۇپ تۇرغان بىرسى ئېغىرلىققا چىدىيالماي قولىنى ئاجرىتىۋەتسە ئۇتتۇرۇۋەتكەن بولاتتى، جازاسىغا يەنە

ئېشـــەكچىلەپ تۇراتتى. گۈلەمبەر ھەممە ئوغۇللارنىڭ دېگۈدەك بۇ ئويۇنغا بىرەر قېتىمدىن بولســـمۇ قېتىلغانلىقىنى كۆرگەن، پەقـــەت بىر يالقۇنلا ئۇنداق يەرگـــە ئەزەلدىن يېقىن بارمايتتى. ئۇ توختىمـــاي پۈتبول ئويناياتتى، توپ گويا ئۇنىڭ بېشـــىدىن تارتىپ پۈتىنغىچە ئاجرىمايدىغاندەكلا قىلاتتى. ئۇ مەكتەپ پۈتبول كوماندىســـىنىڭ ئەزاســـى بولۇپ، بىر قېتىم مەكتەپ مەيدانىدا مەكتەپتىكـــى ئوقۇتقۇچى-ئوقۇغۇچىلار بىلـــەن جەمئىيەتتىكى پۈتبول ھەۋەسكارلىرى پۇل تىكىشىپ مۇسابىقىلەشكەندە ئۇ ئۆزى يالغـــۇز ئىككى توپنى چىرايلىق كىرگۈزۈپ مەكتەپتە بىر دەمدىلا داڭ چىقىرىپ كەتكەنىدى. شۇنىڭدىن كېيىن گۈلەمبەر پۈتبولغا، بولۇپمۇ يالقۇنغا قىزىقىپ قالدى. ئۇ دەرسنى ئانچە ئۆگەنگەندەك قىلمايتتى، ئادەتتىكـــى ئۆگىنىش ۋاقىتلىرىدا ســـىنىپتا ئۇزۇن ئولتۇرمايتتى، ھېچكىم بىلەنمۇ ئېچىلىپ پاراڭلاشمايتتى. قىزلارغا ئەســـلا كۆلۈپ قارىمايتتى، يا بىر ئېغىز ئارتۇق گەپ قىلمايتتى. گۈلەمبەر ئۇنىڭ ئىچكى دۇنياسىنىمۇ پۈتبولغا ئوخشاش يۇمىلاق، ئاق-قارا، ئالابالداق، مۇرەككەپ چۈشىنىكســـىز دەپ ئويلايتتى، شۇنداق ئويلىغانچە شائىرلىق ھېســـلىرى تۇتۇپ كېتەتتى-دە، ئۇنى چۈشىنىپ يېقىشـــقا، ئۇنىڭغا يېقىنلىشىپ يېقىشقا شۇنچە قىزىقىپ كېتەتتى.

بىر كۈنى تەنتەربىيە دەرســـىدە باشقا ئوغۇللار بىر دەم توپ ئويناپ بېقىپ يەنە "ئېشەك ئويۇنى"غا كىرىشىپ كەتتى. گۈلەمبەر قـــزلار بىلـــەن ئويناۋاتقان ۋالىبولنى تاشـــلاپ قويۇپ يالقۇننى كۆزىتىپ تۇردى. ئۇ يەنە مەيدانىدا ماھارەت كۆرســـىتىۋاتتى. بىر نەچچە ئوغۇل ئۇنىڭغا ئويىنىشـــىپ بېرىۋاتاتتى. ئۇلار قىزلارنىڭ يېنىغىراق كېلىشتى. بىرســـى ۋارتاردا تۇردى، قالغانلىرى توپ تېپىپ ئۇنىڭغا كىرگۈزگىلى تـــۇردى. ئۇ ۋارتارغا توپ تەپكەندە ھېچقايسىسى تۇتالمايتتى، ئۇ ۋارتاردا تۇرغاندا ھېچقايسىسى توپ ســـولىيالمايتتى. بىرســـىنىڭ توپى مايماق كېتىپ قىزلار تۇرغان

يەرگە قېچىپ كەتكەنىدى، گۈلەمبەر قوغلاپ بېرىپ ئۇ توپنى تۇتۇۋالدى ۋە يۈگۈرۈپ بېرىپ ئۆزى توپ سولىماقچى بولۇپ ۋارتارنىڭ ئالدىغا كەلدى. ۋارتاردا تۇرغان يالقۇن دەسلەپتە گۈلەمبەرگە ھەيرانلىقتا قاردى-يۇ، ئىتتىك ئۆزىنى ئوڭشاپ تەييارلىقتا تۇردى. گۈلەمبەر سەل جىددىيلەشتى، چوڭقۇر بىر تىنىۋېلىپ ئۇچ قەدەم يىراقتىن يۈگۈرۈپ كېلىپ توپنى شۇنداق تەپتىكى، توپ ۋارتارنىڭ بۇلۇڭىغىلا كىرىپ كەتتى. يالقۇن توپنى تۇتۇشقا ئامالسىز قالدى ۋە گۈلەمبەرگە ئەجەبلىنىپ قاردى، ئاندىن كۈلۈمسىرىدى، ئاپئاق چىشلىرى غىل-پال كۆرۈنۈپ قالدى. گۈلەمبەرگە شۇ دەقىقىدىكى مەنزىرە ئاجايىپ تەسىر قالدۇردىكى، كېيىنكى كۈنلەردە شۇنى ئەسلەپ «كۈلۈمسىرەش» ناملىق بىر شېئىر يازدى. گۈلەمبەر شۇ مىنۇتلاردا دەسلەپكى ئارمانىغا يېتىۋالغاندەك، پۇخادىن بىر چىقىۋالغاندەك بولۇپ، پۇتبولغا ئامراق بولۇپ كەتتى. پۇتبول ئاجايىپ نەرسە ئىدى، بىر قارىسا ئادەم ھاياتىغا ئوخشاپمۇ قالاتتى. كىمكى ئۆز ھاياتىنى توپ تەپكەندەك جايىدا باشقۇرۇپ مۇراد-مەقسەت تەرەپكە تەپسە كۆزلىگەن يېرىگە يېتەلەيدۇ ئەمەسمۇ! گۈلەمبەر شۇ توپنى بىر تەپكەندىن كېيىن ئىككىنچى تەپمىدى، مەغلۇپ بولۇشتىن قورقتى ھەم بىرىنچى قېتىمقىسىنىڭ گۈزەللىكىنى ساقلاپ قالماقچى بولدى. گۈلەمبەر پەقەت بىر قېتىملىق مۇكەممەللىككە يېتىۋالسىلا، گەرچە ئۇ ناھايىتى قىسقا ياكى ئاز بولسىمۇ شۇنى قەدىرلەشتە چىڭ تۇراتتى. ھېچ بولمىسا شۇنى ئۇنتۇپ قالماسلىق ئۈچۈن كۈندىلىك خاتىرە يازاتتى، ھېس-تۇيغۇلىرىنى پەقەت باسالماي قالغاندا شېئىر يازاتتى. ئۇنىڭ شېئىرلىرى يەرلىك ئەدەبىي ژۇرناللاردا بېسىلىشقا باشلىدى. شېئىرى چىقسا چىمەنگۈل خانىم گېزىت-ژۇرنالنى كۆتۈرۈپ كېلەتتى. ئوغۇللار تولىراق ئۇنى "شائىرە"، "ئامانىنساخان" دېگەندەك ناملار بىلەن چاقىرىپ خىجىل قىلاتتى. گۈلەمبەر كېيىن كۈلۈپلا قويىدىغان بولدى. ئوغۇللاردىن بىر

نەچچىسى ئۇنىڭغا مۇھەببەت شېئىرلىرىنى كۆرسەتكەنىدى، خۇددى شېئىرنى مازاق قىلغاندەك يېزىلغان بۇ شېئىرلارنى كۆلەمبەر چاقچاق تەرىقىسىدە كۈلۈپلا ئۆتكۈزۈۋەتتى، بىراق ھېسسىياتنى مەسخىرە قىلىشقا بولمايتتى، گۈلەمبەر ئۇلارغا ھېسسىياتنى قانداق ئىپادىلەش كېرەكلىكى ھەققىدە مىسال كەلتۈرۈپ: "مەن ئېگىز ئوغۇللارغا پاكار كۆرۈنمەن، پاكىنەكلەرگە ئېگىز، قول يەتمەيدىغاندەك كۆرۈنىمەن. ماڭا ھەۋەس قىلىدىغانلارغا چىرايلىق كۆرۈنمەن، ھەسەتخورلاغا ئالۋاستىدەك كۆرۈنمەن. ئەگەر مەن بىلەن بويى تەڭ بىر ئوغۇل بىلەن ماڭسام مەن ئېگىز كۆرۈنمەن. سىلەر بىر نەرسىنى ئۆز ئارا ئوخشىتىپ يازىۋەرمەي ئەسلىي تۈيغۇلار قانداق بولسا شۇنداق يېزىڭلار، شېئىر دېگەن يالغانچىلىقنى، غىلجىڭلىقنى كۆتەرمەيدۇ" دەپ نەزەرىيە سۆزلەپ ئۇلارنى قايىل قىلىۋېتەتتى. بۇنداق گەپ بىردەمدىلا بالىلارنىڭ دىققەت مەركىزىگە ۋە قىزىقىش نۇقتىسىغا ئايلىناتتى.

چىمەنگۈل خانىم ئۇنى ئۆيىگە دائىم چاقىراتتى. بىر جۈمە كۈنى كەچتە ئۇ يەنە گۈلەمبەرنى ئۇنىڭ بىر شېئىرى ئۈچۈن قىلىنغانلىق شەرپىي بىلەن ئۆيىگە تاماققا چاقىردى. تاماقتىن كېيىن ئۇلارنىڭ سۆھبىتى يەنە شېئىر ئۈستىدە باشلاندى.

— بارغانچە پىشىپ يېتىلۋاتىسىز، — دېدى چىمەنگۈل خانىم يېقىملىق كۈلۈپ، — مەن خېلى بۇرۇنلا تالانتىڭىزنى بايقىغانىدىم، خاتا چىقمىدى...

— ھەممىسى سىزنىڭ ياردىمىڭىزدىن بولدى خانىم...

— ياق گۈلەمبەر، تالانت دېگەنى مۇئەللىم ئۆگەتمەيدۇ، مۇئەللىم شۇنى بايقىيالىسا چوڭ گەپ. بۇنىڭدىن كېيىن ئىجادىيەتنى تاشلىۋەتمەڭ، ئۇنى ئۆمۈرلۈك مۇھەببىتىڭىزگە ئايلاندۇرۇڭ!

— دېگىنىڭىزدەك قىلىمەن خانىم، ماڭا ئىلھام بەرمىگەن بولسىڭىز، ئۆزۈم يازغان نەرسىدىن گۇمانلىنىپ ئۆزۈمگە ئىشەنمەي

يۈرگەن بولاتتىم.

ــ ئۆزىڭىزگە ئىشىنىڭ، شۇنىڭغا ئىشىنىڭكى، سىز مەندىن ئېشىپ چۈشتىڭىز، سىز پەقەت ئۆزىڭىزگىلا ۋەكىللىك قىلالايسىز. مەنــده بۇرۇنقىدەك قىزغىن ھېسســيات قالمىدى. يولدىشــم ھېچنېمىنى چۈشەنمەيدۇ، كەچكىچە ئۆزىنىڭ ئىشىنىلا قىلىدۇ، ئالدىراپلا يۈرۈيدۇ، نېمىگە ئالدىرىغىنىنى يا ئۇققىلى بولمايدۇ. ئاڭلىسام ئىلمىي مۇدىر بولۇشتىن تامايى بارمىش. ئۇنىڭ كاللىسى ماتېماتىكىغا ئىشــلىگەن بىلەن ئادەتتە ئىشلىمەيدۇ، كىشىلىك تۇرمۇشــتىن قانداق سۆيۈنۈشنى بىلمەيدۇ. ئاشۇ قوتۇر مەنسەپ ھازىر ئۇنىڭ كاللىسىنى چىرمىۋالدى. شۇنى دەپ تاماقنى ياخشى يېيەلمەيدۇ، ئازادە ئۇخلىيالمايدۇ. ئاســمانغا قاراپ بۇگۈن ھاۋا ئوچۇقمۇ، بىر يەرگە چىقىپ كىرىلى دەپ ھەرگىز ئويلىمايدۇ، مەكتەپ قورۇســىدا يېشــىل دەرەخ، گۈل-گىياھــلار يەلپۈنۈپ تۇرســا يولدا كېتىۋېتىپ شۇنىڭدىن زوقلىنىشــنىمۇ بىلمەيدۇ. بۇنداق ئادەمنىڭ كۆزىگە پۇلدىن باشــقا ھەممە نېمە رەڭســىز كۆرۈنەمدىكىن دەيمەن. ئىت-ئېشــەكنىڭ كۆزىگە ھەممە نەرسە كۈلرەڭ كۆرۈنمىمىش. مەن بەزىدە ئۇنى شــۇنىڭغا ئوخشىتىمەن. قەلبىــده گۈزەللىك يوق ئادەم پۇچــەك بولىدىكەن، جەمئىيەت ھاۋاسى ئۇنى ھەر قاياقلارغا ئۇچۇرتىدىكەن. يولدىشىمدەك كالۋا مەخلۇقلار كوچىدا ســاماندەك يۇرۇشىدۇ، پۇل-مەنسەپ شامىلى ئۇلارنى ســورۇۋاتىدۇ، بۇ شــامال ئەمەلىيەتتە تەقدىر شامىلى، ئۇنىڭ ھاياتى ئەمدى شــۇنىڭ بىلەن تۈگىدى دېگەن گەپ... يولدىشــىمغا مــەن "كۈلرەڭ ئــادەم" دەپ تەخەللــۇس قويۇپ قويدۇم، ئۇ ئەمدى كۈلدەك توزۇپ تۈگەيدىغان ئوخشــايدۇ. ئۇ توزۇپ تۈگىســه مەيلى، مەن توزىمايمەن. مەن تېخى گۈل، ئون پورىكىمنىڭ تېخى بىرسىمۇ ئېچىلمىدى. ئەمدى تېخى ئىسسىق-سوغۇقلارنى، تۇرمۇشنىڭ ئوڭ-تەتۈر شاماللىرىنى كۆرۈۋاتىمەن. قۇياش تۇنۇگۈنكىدىنمۇ يېڭى، ئاي تۇنۇگۈنكىدىنمۇ گۈزەل...

گۈلەمبەرنىڭ كۆزلىرىدىن ھەيرانلىق، كۈلكە چاقنىدى. چىمەنگۈل خانىم سۈس كۈلۈپ قويۇپ يەنە ھەسرەتلىك ھالىتىگە قايىتتى:

— مەن غەلىتە ئىشلارنى قىلدىم، غەلىتە شېئىرلارنى يازدىم، غەلىتە ئەرنى تاللىدىم، خاتا تاللاپتىمەن، لېكىن پۇشايمىنىم يوق. ئەر دېگەن شۇنچىلىك نەرسىكەن، مېنىڭ قەلبىمدە ھازىر چۈشىنىپ بولمايدىغان بىر يىرگىنىش تۇيغۇسى بار. شۇنداق بىر شېئىرمۇ يازدىم، كۆرۈپ بېقىڭ، لېكىن بۇنى ئېلان قىلغىلى بولمايدۇ. ھەقىقىي شېئىرلارنىڭ تولىسىنى بىزنىڭ ژۇرناللىرىمىزدا ئېلان قىلغىلى بولمايدۇ. سىز ئەۋەتكەن ئۇچ پارچە شېئىردىنمۇ ئاران نورمالراق بىرسىنى چىقىرىپتۇ. لېكىن ئۇنى ئويلىماڭ، ئېلان قىلىش ئەمەلىيەتتە چوڭ بىر ئىش ئەمەس، خەقلەرمۇ شېئىر دېگەننى ئانچە ئوقۇپ كەتمەيدۇ. ئەرلەرگە ھاراق، خوتۇن بولسا، ئاياللارغا كىيىم، پەرداز ئەينىكى، ئۇپا-ئەتىرلىك، رېستۇران ئولتۇرۇشلىرىلا بولسا بولدى. شېئىر دېگەننى ئوقۇپ نېمە قىلىدۇ دېيىشىدۇ، قەلب دېگەننى چۈشەنمەيدۇ، ئۆزىنىڭ قەلبىنى ئەسلا چۈشەنمەيدۇ. ئىشنى روھىي جەھەتتىن ئويلايدىغان بىرەر ھەقىقىي ئادەمنى كۆرگىلى بولمايدۇ. كىشىنى ھايا جانغا سالغۇدەك ئىشلارمۇ يوق. ھەممىسىنىڭ روھى پۈچەك، توختىماي يەپ-ئىچىش، پارا بېرىش، قىز قوشلاش، بۈزۈلغان ناخشىلارنى توۋلاش... جەمئىيەت ھازىر سارىڭ خوتۇنىنىڭ چاچلىرىدەك چۈۋۈلۈپ كەتتىكى، چاچ ھەققىدە بىر شېئىر يازدىم، بۇنىمۇ كۆرۈپ بېقىڭ. بۇرۇنقى زەيپانە شائىرلار ئاياللارنىڭ سۆمبۈل چاچلىرىنى كۆپتۈرۈپ ماختاشقان، ئۇ دەۋر ئەمدى كەلمەسكە كەتتى، لېكىن بىر قىسىم سۈيۇق شائىرلار تا ھازىرغىچە شۇنداق لاۋزا، ساختا مىسرالىرىنى ئېلان قىلدۇرۇپ يۈرۈيدۇ. ئىشلەتكەن ئوخشىتىشلىرىدا قىلچە يېڭىلىق يوق.

چىمەنگۈل خانىم گۈلەمبەرگە ئۆزىنىڭ يېڭى يازغان شېئىرلىرىنى كۆرسەتتى، بۇ شېئىرلارنىڭ مىسرالىرى بەكمۇ

قوپال، يالـــڭاچ ئىدى، خانىم ئۆزىنىڭ كېچىدىكى ئەســـەبىي خىياللىرىنى ئەينەن يازغانىدى، ئېرىگە بولغان نەپرىتىنى قىلچە يوشۇرمىغانىدى.

ـــ ھەقىقىي شېئىرلار ئېلان قىلغىلى بولمايدىغان، پەقەت خاتىرىدىلا ساقلىنىدىغان شـــېئىرلاردۇر، ـــ دېدى چىمەنگۈل خانىم گۈلەمبەرنىڭ ئەجەبلەنگەنلىكىنى كۆرۈپ، ـــ بۇلارنى ئېچ پۇشۇغۇمنى چىقىرىش ئۈچۈن يېزىپ قويىمەن، خاتىرەمگە كۆچۈرۈپ قويىمەن. قېرىغاندا ئېلىپ ئوقۇسام، مۇشۇ ياشلىقىمدىكى ھېس-تۇيغۇلىرىم ئەينەن ئېســـمگە كەلسە جاھاندا بۇنىڭدىنمۇ پەيزى ئىش بولامدۇ! ئەســـلىمە ئىچىدە گۈزەل ھەسرەتلەر بولىدۇ. مانا بۇ ھاياتىمىزنىڭ يالدامىســـى. «ئۆلۈك قىز» ناملىق بىر داستان يازماقچى بولۇۋاتىمەن، ھەممىسى ئىچكى ھېسسىيات، روھىمدىكى زىددىيەتنىڭ ئۆزىنـــى ۋەقەلىك قىلدىم. ئۇنى يېزىشـــقا قىزلار ھەققىدە ئويلىنىشىم سەۋەبچى بولدى، قىزلار مۇھەببەت ئۈچۈن يارالغـــان. لېكىن ھازىر بۇنداق قارايدىغان ســـاددا قىزلار يوق. رېئاللىق رەھىمسىز. شەھەردىكى قىزلار كىچىكىدىنلا ئېگىز بىنا، ئىس-تۈتەك، شاۋقۇن-ســـۇرەن ئىچىدە ياشايدۇ، ياشايدىغان يېـــرى تار، مۇھىتى بۇلغانغان، شـــۇڭا قەلبىمۇ ســـاپ، گۈزەل ئەمەس. مۇھەببەتكە بەك ئىنتىلمەيدۇ، ئىشنى ئەملىي ئويلايدۇ، كۆپ نەرسىنى چۈشىنىپ كەتكەن. ئۇلار مۇھەببەتنى بىر-بىرىنى ئالدايدىغان ئويۇن دەپ قارايدۇ، ئوغۇللارغا ئالدىراپ ئىشەنمەيدۇ. ئوغۇللارمۇ بۇ قىزلارنى زاكىسىدىن قېرىپ قالغان دەپ ئويلايدۇ، ھەۋىســـىنى قاندۇرۇش ئۈچۈنلا مۇھەببـــەت بايرىقىنى كۆتۈرۈپ چىقىپ يالغۇز كىشىلىك نامايىش قىلىدۇ. قىزلار ئالدىنىدىغانلىقىنى، بىكار ۋاقىت ئىســـراپ قىلىدىغانلىقىنى بىلىپ تۇرســـمۇ قېنى قاراپ باقمامدىمەن دەپ ئۇلارنىڭ كەينىدىن ئەگىشـــىدۇ. ئۇلار مەلـــۇم بىر جايدا جەم بولۇپ مۇھەببەت بايرىقىنى تەڭ كۆتۈرۈپ بىر مەزگـــل ئۈيەر-بۈيەردە بىللە پائالىيـــەت قىلىدۇ. تىكلەپ

قويۇلغان بايراق ئاخىر ئۆرۈلۈپ چۈشىدۇ، نامايىشنىڭ ئەسلىي مەقسىتى ئىشقا ئاشقاندىن كېيىنلا بايراقنىڭ لازىمى قالمايدۇ؛ ئۇنى قىزلار كۆتۈرەي دېسىمۇ كۆتۈرەلمەيدۇ، چۈنكى ئۇنىڭ لاتىسى يىرتىلغان، دەستى سۇنغان؛ دەستىنى چىڭ باغلىغان بىلەنمۇ ئۇ جايىدا تۇرمايدۇ، لاتىسى بۇرۇنقىدەك لەپىلدىمەيدۇ، چۈنكى ھېسسىيات شامالىرىنىڭ بۇرۇنقىدەك كۈچى قالمىغان... ئۇلارنىڭ مۇھەببىتى ئەنە شۇنداق بىر دەملىك نەرسە. جەمئىيەتنى چۈشىنىشتە 10 نەچچە ياشتىكى شەھەر قىزلىرى 20 ياشلىق يېڭا قىزلىرىدىن ئېشىپ چۈشىدۇ. يېڭا قىزلىرىنىڭ قەلبى گەرچە ساپ، دىلى ھەقىقىي ئىشىق-مۇھەببەتكە مايىل بولسىمۇ لېكىن ئۇ بىچارىلەر ئەركىن ئەمەس. ئەرگە تەگكەن كۈنىدىن باشلاپلا ئۇلارنىڭ كۆڭلى ئېرىگە باغلىنىدۇ، ئېرىدىن كۆڭلى سۇ ئىچمىسە بالىسىغا ئەمەك بولىدۇ، ئارزۇ- ئارمانلىرىنى بالىسىدىن تاپماقچى بولىدۇ، ئاشۇنداق بىر ئۆمۈر جاپا چېكىدۇ، ئارزۇسىغا يېتەلمىسىمۇ ئۆتكەن كۈنلىرىگە بەك ئېچىنىپ كەتمەيدۇ، ئۇلار ھەقىقەتەن ساددا، كىچىككىنە كۆڭۈل خۇشلۇقىمۇ ئۇلارغا ئازراق-ئارمانلىرىغا يەتكەندەك تۇيغۇ بېرىدۇ، بۇنداق بەختنى شەھەرلىكلەر ھېس قىلالمايدۇ ھەم مەڭگۈ چۈشىنەلمەيدۇ.

بۇ داستاندا قىزلار ئايالىنىڭ ماھىيىتىگە ۋەكىللىك قىلىدۇ، ئايالار ھەر قاچان دەردىمەن كېلىدۇ، ئۆزىنى بەختلىك دېگەن ئايالنىڭ كۈلكىسى ئۇزاق داۋاملاشمايدۇ. ئايالارنىڭ يېشى ھەر بىر تۆكۈلگەندە يۈرىكى مۇزلايدۇ، ئۆزىنى ئازابلىغان ھەر قانداق نېمىنى بوش قويماسلىق ئىرادىسى كۈچىيىدۇ. ئايال خەق ئەگەر يامانلىقتا ئۇچىغا چىقىدىغان بولسا ھەر قانداق ئەر ئۇنىڭ ئالدىدا يېپ ئېشەلمەيدۇ. ئايال خەق ئەسكىلىكنى ۋايىغا يەتكۈزۈپ قىلمىغۇچە بولدى قىلمايدۇ، ئايال خەق سارالىڭ بولسا ھېچكىم ئۇنى باشقۇرالمايدۇ، پەقەت ئۆلۈملا ئۇنى خاتىرجەم قىلىدۇ. شۇڭا ئايالارغا ئەخلاق ۋە مۇلايىملىق تەربىيىسى كىچىكىدىن باشلاپ

سىڭدۈرۈلىدۇ. ھەر قانداق دىن ۋە ئەخلاقتا ئايالارغا قارىتا ئاشۇنداق ۋەز-نەسىھەت ئەزەلدىن كۆپ بولغان. بىزگە ئاتا-بوۋىلىرىمىزدىن تارتىپ يېتىپ كەلگىنىمۇ شۇ...

— خانىم، سىز راستىنلا ھەقىقىي شائىر ھەم ناتىق-دە! — دېدى گۈلەمبەر تەسىرلىنىپ، — مەنمۇ سىزدەك گەپ قىلىشنى ئۆگەنسەم بولاتتى...

— بەكلا ماختىۋەتتىڭىز! — دېدى چىمەنگۈل خانىم كۈلۈپ — شائىرلىق پەقەت قەلەم بىلەنلا بولمايدۇ، ناتىقلىق سەنئىتىمۇ مۇھىم. شېئىرنى كىتابتىن كۆرگەن بىلەن ئۇنى رادىئو-ئاڭلىغانىنىڭ پەرقى زور، شېئىرغا ئەگەر ئاۋاز، ھېسسىيات سىڭدۈرۈلىدىغان بولسا كىشىگە تېخىمۇ تەسىر قىلىدۇ. شائىرلىق تالانتى ئادەمنىڭ كىچىكىدىنلا مەلۇم بولىدۇ، ئۇ ناھايىتى جىمغۇر بولىدۇ ياكى سۆزلەيدىغان بولىدۇ، مەيلى قانداق بولسۇن تىلغا باي، تىلغا سەزگۈر كېلىدۇ. ئۆزىنىڭ دېگەنلىرىنى كۆڭلىدە يادلاپ ماڭىدۇ. باشقىلارنىڭ سۆزى ھەم ئېسىدە ئاسان قالىدۇ. چوڭ بولغانچە تولا ئىشلار، تولا سۆزلەر ئۇنىڭ نازۇك قەلبىگە پاتمايدۇ، شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئاستا-ئاستا شېئىر بولۇپ ئاشكارلىنىشقا باشلايدۇ. سۆزلىسە شائىرانە سۆزلەيدۇ، يازسا ئىلھامغا باي شېئىرلارنى يازىدۇ. سىز بايقىدىڭىزمىكىن، ئادەتتە سىزنىڭ سۆزلەش ئۇسلۇبىڭىز باشقىلارغا قارىغاندا بىر ئاز ئەدەبىي، تاللانغان سۆزلەرنى ئىشلىتىسىز، باشقىلار ئۆزى ئادەتلىنىپ كەتكەن قوپال سۆزلەرنى ئىشلىتىدۇ. شائىر سۆيەت ئادەملەرنىڭ گەپلىرى ئادەتتىكى ئادەملەرگە سۇنئىي تۇيۇلغاندەك قىلغان بىلەن لېكىن دەل جايىغا تېگىدۇ، ئىشلەتكەن پاساھەتلىك سۆزلەر، ئوخشىتىشلار خەققە ئاجايىپ تەسىر قىلىدۇ، ئۇلار بىلىپ-بىلمەي شۇ گەپلەرنىڭ تەسىرىگە ئۇچرايدۇ. نەتىجىدە ئۇلارنىڭ سۆز-ھەرىكىتىگە گۈزەللىك ئاز-تولا سىڭىپ بارىدۇ. شۇڭا جەمئىيەتتە شائىرلارنىڭ، بولۇپمۇ شېئىر يازمايدىغان شائىرلارنىڭ گۈزەللىكنى كەڭ تارقىتىش رولى ئاجايىپ

زور. مەن شــۇنداق قارايمەن، ئەدەبىيات كىتابتىلا بولمايدۇ، ئۇ ئەسلىي تۇرمۇشتا. شېئىر-داستان يېزىپ قويۇپلا يۈرگەن ئادەم شــائىر ئەمەس، بەلكى كىشىلىك ھاياتىنى شــېئىردەك گۈزەل ئۆتكۈزىدىغانلارنىڭ ھەممىسى شائىر، ئەتراپىدىكىلەرگە گۈزەل، يېقىملىق تۇيغۇ بەخش ئېتىدىغانلارنىڭ ھەممىسى شائىر...

11

ئابدۇباقى ســانىيەگە ئۇنى كوچىدا بــر يەردە ئۇچرىتىپ قالســىلا ئۇرنۇپتىدىغانــدەك ئــۆچ بولۇپ كەتتى. بــۇ خەقلەر نېمىدېگەن ياماڼ-ھە! خوتۇننىڭ ئىشلىرى بىر دەمدىلا قۇلىقىغا يەتتــى. ھېلىقى چوكاننىڭ يېنىدا قالغان ئاغىنىســى ئۇچ كۈن ئۆتكەندىــن كېيىن ئابدۇباقىنى بىر ســورۇندىن تېپىۋېلىپ ماز چاقچاقلارغا كۆمۈۋەتتى. چۆپقەتچىلەر ئۇنىڭ ئىشلىرىدىن ئۇچىيى ئۇزۇلگىدەك كۈلۈشتى. ئۇنى ھەقىقىي ئوسال قىلغىنى ئاغىنىلىرى ئەمەس، بەلكى خوتۇنى. خوتۇنى ئۆزىنى سېســتىپ يۈرمىگەن بولسا ھاراقكەشــلەر نەدىن گەپ تاپاتتى؟ ئابدۇباقى سورۇنلاردا ئولتۇرالماي قالدى، كاللىسىغا خوتۇنى بىلەن ھېكىمنىڭ ئىشلىرى كىرىۋالدى، ئەگەر ئۇ ھايۋانلار راســتلا شــۇنداق قىلغان بولسا خوتۇننىڭ قىز چىققانلىقىمۇ ئاشكارا بولۇپ، ئابدۇباقى تېخىمۇ دەھشەتلىك مازاققا قالمامدۇ؟ ئۇنداق گەپ بۇنداق كىچىك يەردە ئابايىلا تاراپ بولمامدۇ؟!

ئابدۇباقــى گۇمانخور، قورقۇنچــاق بولۇپ كەتتى، ئىچىپ باقتــى، چېكىپ باقتى، كۆڭلى ھېچ ئارام تاپمىدى، كېچىســى ئۆمۈچۈك توربىغا ئىلىنىپ قالغان چۈشىنىدەك تىپىرلايتتى، مېڭىسى قوچۇلاتتى، خىيالىدا سانىيە ئۇنىڭغا مەسخىرىلىك كۆلەتتى: مېنىڭ قىزلىقىم ھېكىمگە ئاشكارا بولسا سەن نومۇستىن ئۆلسەن!

ئابدۇباقى ئانىسىغىمۇ دېمەستىن قېينانىسىنىڭ ئۆيىگە باردى

ۋە ناھايىتى سوغۇق كۈتىۋېلىنىدى.

ــ بۇ كەچتە كەپ قاپسزغۇ؟ ــ دېدى قېينانىسى ئۇنىڭ ئالدىغا قاتتىق نان بىلەن چاي قۇيۇپ.

ــ سانىيە بىلەن كۆرۈشــەي دېگەن... سانىيە بىر يەرگە كەتكەنما؟

ــ كوچىغا چىقىپ كەتكەن، ھېلى كېلىدۇ.

ــ سانىيەمۇ دېگەندۇ، مەن ئوساللىق قىلدىم، ئالدىلىرىدا ناماقۇل...

ــ باھارخان تېچلىقتۇ؟

ــ ھە، تېچلىق.

ــ ئۆزى نېمىشقا كەلمىدى؟!

ــ بىر ئاز مىجەزى يوق، يېتىپ قالدى.

ــ ھازىر تېخى سالامەت دېدىڭىزغۇ؟!

ــ ھە، ئانچە ئېغىر ئەمەس، بىر ئاز بېشى ئاغرىپ قالدى.

ــ خوتــۇن لازىم بولغان ئــادەم بۇرۇنراق يول ماڭســاق بولمامدۇ؟!

ــ ئانام ئۆزۈم بارىمەن دەپ...

ــ ئانىڭىز نەدە كېلىدۇ! تۆت تۇمەننى بېسىپ ياتقاندۇ؟!

ــ ئارىلىقتــا مەن ئىشــلەپ پۇل تاپاي دېدىم. ئاشــلىق ئىدارىسىدە ئىشلىسەم گۈيلار رەسمىي ئەمەس دەپ قولۇمغا تۇزۇك پۇل بەرمىدى...

ــ ھاراقنى خەجلەپ تۇگەتتىم دەڭا؟!

ئابدۇباقى غــەك قىلالمــاي، چايمۇ ئىچمەي پۇشــۇلداپ ئولتۇردى، ئاڭىچە ئىشكىتىن سانىيە كۆكتات كۆتۈرۈپ كىردى. ئابدۇباقى ئۇنى كۆرۈپ تىترەپ كەتتى.

ــ نېمىشقا كەلدىڭ ھەي ماز، قايسى يۈزۈڭ بىلەن كەلدىڭ بۇ ئۆيگە!

ــ ســەينى قويۇپ گەپ قىل! ــ دېدى ئانىســى ئۇنىڭ

قولىدىكى كۆكتاتنى ئېلىپ.

ــ مەن سىلىگە ناماقۇل... بولغىلى كەلگەن... ــ دېدى ئابدۇباقى ئۆزىنى تەستە بېسىپ.

ــ نەچچە ۋاقىتتىن بېرى كوچىدا پوق تېرىپ، سۈيدۈك پۇراپ يۈردۈك، ئاشۇنداق يۈرىۋەر، سەندەك نېمىنىڭ ماڭا كېرىكى يوق، خېتىمنى بەر!

ئابدۇباقى سانىيەگە ھەيران بولۇپ قارىدى، ئاجرىشىش دېگەن گەپتىن يەڭگىللەپ قالغاندەك بولدى، ئەمما ئارقىدىنلا قارنى ئېچىشىپ، ئىچ-باغرى تولغىنىپ كەتتى.

ــ ئۇنىڭ خېتىنى بېرىڭ، ــ دېدى قېينانىسى قاپىقىنى تۈرۈپ، ــ باھارخان كەلسىمۇ مەن شۇنداق دەيمەن. ئۆي تۇتالمىغاندىكىن ئاجرىشىدىغان گەپ، ئۇنىڭ ئۈستىگە تارتىشىدىغان بالاڭلارمۇ يوق. ئۆزۈڭلارنى بۇنداق قىيناپ يۈرگەننىڭ پايدىسى يوق...

ئابدۇباقىنىڭ ئەمدى گەپ قىلغۇدەك جۈرئىتى قالمىدى. يەنە بىر نېمە دەي دېسە ئانا-بالا ئىككىسىنىڭ ئاغزى تېخىمۇ ئېچىلىدىغاندەك قىلاتتى. ئۇ ئەڭ ياخشىسى ۋاقتىدا كېتىۋېلىش قارارىغا كەلدى، لېكىن بىرەر گەپ قىلىۋالماي مۇشۇنداقلا كېتىشكە كۆڭلى ئۇنمىدى، ئۇ بىر نەرسە دېيىشى كېرەك، نېمە دېسە مەيلى، ئۇ بايا يولدا كەلگەچ سانىيەگە دەيدىغان گەپلەرنى كۆڭلىدە خېلى ئويلاپ قويغان، يارىشىۋېلىش ھەققىدە قىلىدىغان ياغلىما گەپلىرىنىمۇ، ئەگەر ئۇنىماي ھەددىدىن ئاشىدىغان بولسا: "ھۇ رەسۋا، سەن مېنى بىلمەيدۇ دېمە..." دەپ يۈزىگە سالىدىغان سەت گەپلىرىنىمۇ ئىچىدە نەچچە قېتىم تەكرارلاپ بولغانىدى. ئاپىسى ئۇنىڭ ئىشلىرىنى بىلەمدىغاندۇ؟! نېمىلا بولسۇن، بۇ رەسۋاچىلىقنى دەپ، قورساق كۆپۈكنى بوشىتىۋېلىش كېرەك... ئابدۇباقى قەتئىي ئىرادىگە كەلدى:

ــ سەن... سەن ھېكىم دېگەن سوگوزىچى گۈي بىلەن

يۇرۇپسەنغۇ؟ ئۆزۈڭنىمۇ سېستىپ... مېنىمۇ سېستىپ... سەندەك نېمىنىڭمۇ ماڭا كېرىكى يوق!

تۇلۇمدىن توقماق چىققاندەك تۇيۇلغان بۇ گەپتىن سانىيە ئېسىنى يىغىپ بولغىچە ئانسى قوپتى:

ــ ھالىڭغا بېقىپ گەپ قىلە ھەي يۇندىپۇرۇش تاز، نېمەڭنى سېستىپتۇ؟! سەن قەدرىنى بىلمىگەن خوتۇننى خەقلەر گۈل قىلىپ چېكسىگە قىسىدۇ! سەندەك نېمىلەرگە قىز بەرگەنگە مىڭ پۇشايمان! ئالدىمىزغا ئەمدى ئىككىنچى كېلىشمە...

ــ مەن خەق بىلەن يۇرسەم ئىچىڭدىن قان كەتتىمۇ؟! مەندەك خوتۇنۇڭغا ئىگە بولالمىساڭ ئاشۇنداق ئىگىسى چىقىدۇ، چىدىيالمىغان بولساڭ تۆت كوچىغا چىقىپ يېتىۋال، ۋۇي چىدىماس مازا!... ــ سانىيە بىر چالۋاقىغىلى تۇرىۋىدى، ئانىسىمۇ ئۇنىڭغا داۋاملىق بولۇشتى. ئابدۇباقى ئۇ گەپلەرگە پايلىماي بىردەم قېپىنانسىغا، بىر دەم سانىيەگە قاراپ قايسىسىغا تىل تەگكۈزۈشنى ئۇقالماي ئاغزىنى مىتىلدىتىپ تۇرۇپ قالدى. ئۇلار كونا خامانىنى سورۇپ، بىر-بىرىگە گەپ بەرمەي ئابدۇباقىنى ۋە باھارخانىنى تىللاپ ھاقارەتلەشكە باشلىدى. ئابدۇباقىنىڭ كاللىسى ئېلىشىپ، كۆزلىرى چەكچىيىپ كەتتى، ھېچقانداق گەپ قۇلىقىغا كىرمىدى. سەل ئۆتۈپ ئاندىن قورقۇنچلىق بىر چۇشتىن چۆچۈپ ئويغانغاندەك بولدى-دە، ئۇلارنىڭ ھەر ئىككىسىگە ۋارقىرىدى:

ــ بىرىڭ گەپ قىلە ھۇ قانجۇقلار، ئاناڭنى ھېلى!...

ــ نېمە دەيسەن شۇۋنچى!ــ سانىيە ئېتىلىپ كېلىپلا ئۇنىڭ يۈزىگە شاپىلاقتىن بىرنى سالدى، ئانىسىمۇ چاققان كېلىپ ئۇنىڭ كاللىسىغا نوقۇشلىدى.

ــ كېلىشە قانجۇقلار، كېلىشە... ــ ئابدۇباقىنىڭ كۆزىگە قىزىللىق تىقىلدى، ئۇ ئانا-بالا ئىككىسىگە مۇشتىنى چۆرۈپ بىر دەم ھەيۋە قىلغاندىن كېيىن ئۇلارنىڭ ئۆيىدىن قېچىپ چىققاچ ئاغزىنى قويۇۋەتتى، بىر ئاڭلاشقا ئۇ قوشاق توقۇۋاتقاندەك

قىلاتتى:

ــ ھۇ شوۋېچى قېرى جادى، سېغىپ ئىچ جالاپ قىزىڭنى، ھۇ جالاپ خوتۇننىڭ قىزى، قانجۇق ئاپاڭ خەققە سولاپ بېرىپتۇ سېنى...

خوتۇنىدىن تەككەن بىر شاپىلاق ئۇنىڭ ئىچىگە ئۆتۈپ كەتتى، ئۆيىگە قايتىپ كەلگىچە ئوڭ-سولىنى بىلمەي مەست ئادەمدەك مېڭىپ، ئەلەم بىلەن شۇنى ئويلاپ كەلدى: ئۇ پاسكىنا مۇشۇنداقلا قۇتۇلمەن دەپ خام خىيال قىلمىسۇن، ئاجرىشىشقا ئۇنىمىسام ئالدىمغا چوقۇم يالۋۇرۇپ كېلىدۇ. ئۇ راستىنلا شۇ ئىپلاسلىقنى قىلغانمىدۇ، مەندىن نېمىشقا ئاسانلا يۈز ئۆرۈپ كېتىدۇ؟...

ئۇ ئۇدۇل ئۆيىگە قايتىپ، ھۇجرىسىغا كىرىپ تاماكا چېكىپ يەنە خىيال سۈرۈپ ياتتى. بىر ئازدىن كېيىن ھويلىدا باھارخاننىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى. ئۇ بىردەم بولسىمۇ ئۆزىدىكى قورقۇنچلۇق يالغۇزلۇقتىن ۋە بۇرۇقتۇرمىلىقتىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن تالاغا چىقىپ ئانىسىغا دەرد تۆكتى.

ــ ئۇ يەرگە نېمىشقا ئۆزۈڭ بارىسەن؟! ــ دېدى باھارخان ئاچچىقلىنىپ ــ قېينانىسى يالماۋۇز، خوتۇنى ئالۋاستى دېگەن شۇ-دە! ئىككىسى بىر بولۇپ سېنى تازا تويغۇزۇپتۇ-دە! ئۆزۈڭنى چاغلاپ بارساڭ بولمامدۇ؟! ماڭا نېمىشقا دېمەيسەن؟ مانا خوپ بولدىمۇ ئەمدى؟! قاچانمۇ بىر ئادەم بولارسەن سەن؟!...

ــ ئەسلىدە ئۇ شوۋېچىغا ياخشى گەپ قىلاي دەپ بارغان، ئاڭلىسام يامان ئويناپ كېتىپتۇ. ئاپىسى دېگەن سولامچى ئەسلىي ئۇقىدىكەن، مەن تېخى ئۇنى ئۇقامدىكىن دەپ گەپ قىلسام قىزىغا يان بېسىپ مېنى تىللاۋاتىدۇ، ئاندىن تېخى سىزنىمۇ تىللاۋاتىدۇ، شۇنىڭ بىلەن مەنمۇ تىللىدىم...

ــ مېنى نېمە دەپ تىللىدى؟

ــ زېدى پەس قەلەندەر دەيدۇ...

— مۇشۇنداق تېگى پەس، يۈزسىز خوتۇننى قۇدام دەپ يۈرگەن مەنمۇ ساراڭ، قىزنىڭ نامى سېسىپ بولغاندا ئەمدى ئۇنىڭ نېمە كېرىكى! كىمگە بەرسە بەرسۇن، سەنمۇ نېمىشقا بارىسەن دەيمەن ئۇ يەرگە!

— مەن ئەسلىي بارمايتتىم، ئاشۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ غەزىپىم ئۆرلەپ ئۇ پاسكىنىنى بىر ئەدەپلەپ قويماي دەپ بارغان...

— ئوبدان ئەدەپلەپسەن ئەنە، ئەدىئۆگۈنى يەپ كەپسەن!

— ئۇ پاسكىنىنى مەنمۇ بوش قويمايمەن، ئۇ ئاجرىشىمەن دېسىلا ئاجرىشىدىغان ئىش يوق، ئالدىمىزغا يالۋۇرۇپ كېلىدۇ تېخى!

— ئاجرىشىدىغان ئىش بولسا ئۇلار تويلۇقنىڭ يېرىمىنى قايتۇرۇشى كېرەك، بۇنىڭغا سوتمۇ ئادىل. لېكىن بىز ئۇ قەلەندەرلەر بىلەن تەڭ بولمايمىز، ئۇ نەرسىلەرنىمۇ باش-كۆزىمىزنىڭ سادىغىسى قىلىپ بېرىۋېتەرمىز...

185

ئىككى كۈن ئۆتۈپ سانىيە ئاش ۋاقتى بىلەن باھارخانىنىڭ ئۆيىگە ئالدىراش كەلدى، ھېچكىمگە گەپ قىلمايلا ھوجرىسىغا كىرىپ بىر نەرسىلىرىنى يىغىشتۇرغىلى تۇردى. گۈلەمبەردىن باشقا ھەممىسى ھويلىدا تاماق يەۋاتاتتى. بىر كەمدە سانىيەنىڭ ئابدۇباقىنى چاقىرغان ئاۋازى ئاڭلاندى.

— ماڭ كىرىپ باق، — دېدى باھارخان.

— بۇ مەينەت بىلەن يەنە ئۇرۇشۇپ قالارمەنمىكىن دەيمەن، سىز كىرىپ ئىككى ئېغىز گەپ قىلىپ قويسىڭىز بولمامدۇ؟

— ئۇنداق نومۇسسىزنىڭ يۈزىگە قارىغۇمۇ يوق، گەپ قىلغۇممۇ يوق، ماڭ كىرىپ ئۆزۈڭ بىر نېمە دە، ئەر كىشى بولغاندىكىن!

— ھەممە نېمىسىنى ئەكەتسە مەيلىما؟!

— ۋاي مەيلى، ئۇنىڭ بىر تال بىر نېمىسىمۇ قالمىسۇن بۇ ئۆيدە، نەس باسىدۇ ئادەمنى!

ئابدۇباقى ھۇجرىسىغا كىردى، سانىيە ھەممە نېمىسىنى دۆۋىلەپ قويغانىدى.

ــ ما نەرسىلىرىمنى تالادىكى ھارۇنغا ئەچىقىپ بېسىشىپ بەر!

ئابدۇباقى بىر دەم خوتۇنىغا، بىر دەم شۇنچە جىق نەرسىلەرگە ئاچچىق ئەلەم بىلەن قارىدى.

ــ نېمىگە ھاڭۇېقىپ تۇرىسەن؟ ئا ئادەم ساقلاپ قالدۇ، چاققانراق بول!

ــ ئادەم چاقىرىپ ئۆزۈڭ ئەچىقىپ كەت، مەن سېنىڭ مالىيىڭ ئەمەس! ــ دېدى ئابدۇباقى غەزەپتىن تىترەپ.

ــ ئۆتەپ بارە ماڭ، ھېچ ئىشقا يارىمايدىغان مانا!...

سانىيە غوتۇلدىغىنىچە تالاغا مېڭىشىغا ئابدۇباقى ئۇنىڭ ساغرىسىغا قاتتىق بىرنى تەپتى.

ــ نېمە تېپىسەن ھەي چىدىماس لاتا! ــ سانىيە كەينىگە ئۆرۈلۈپلا ئابدۇباقىغا ئېسىلدى. ئۇرۇش-جېدەل باشلاندى، ئاڭغىچە باھارخان كىردى.

ــ بىر نېمىلىرىنى ئېلىپ ماڭغىلى قويساڭ بولمامدۇ بۇنىڭ! نېمە قىلسەن ئېسىلىپ، ۋۇي ئىززىتىنى بىلمەيدىغان سارىڭ!

ــ ئادەمنى مالىيىدەك ئىشقا بۇيرۇۋاتسا بۇ مەينەت!

ــ كىم مەينەتكەن ھېجىقىز، ئاغزىڭنى چايقىۋېتىپ گەپ قىلە!

ھېلى بىكا مانا زۇۋانىڭغا! ــ ئابدۇباقى ئېتىلىپ بېرىپ سانىيەگە مۇشتىنى ئاتتى، سانىيە بېشىنى ئەپقاچقاندى، مۇشت سانىيەنىڭ چېچىنى سىپاپ ئۆتۈپ كەتتى. باھارخان توۋلىدى:

ــ خوتۇن كىشىگە مۇشتىنى ئاتما ھەي بەغىرەز، ئۆتە بۇياققا!

ــ مەن بۇ سولامچىنىڭ قىزىنى ئۇرۇپ ئۆلتۈرىۋېتىمەن! ــ ئابدۇباقى خوتۇنىغا يەنە ئېسىلدى، سانىيەمۇ پۇت-قوللىرىنى

ئىشقا سېلىپ ئۇنى يېقىن كەلتۈرمىدى، ئۇ خۇددى ئەر كىشىدەك ھەربىكەت قىلاتتى.

— سىزمۇ ئۆتىگە بۇ ياققا ئەر كىشى بىلەن تەڭ بولماي!

— دېدى باھارخان ۋاقىراپ، — بىر نېمىلىرىگىزنى ئەكەتمەي ئۇرۇشقىلى كەلگەنمۇ بۇ يەرگە!

— كىم ئۇرۇشىمەن دەپتۇ!

— ماڭە سەن، بۇ يەردە تۇرما، — دېدى باھارخان ئوغلىغا، — ئالىدىغان نېمىسىنى ئېلىپ كەتسۇن، تارغاق-سۇزگۈچلىرىدىن تارتىپ ھېچنىمىسى قالمىسۇن!

— دېمىسىلىمۇ ئەكىتىمەن!

— ئاڭلىسام خېلى ئىشلارنى قىپسىز، سىزنى كېلىن دەپ يۈرۈشمۇ ماڭا ئەمدى نومۇس!

— نېمە ئىش قىپتىمەن مەن؟! قىز بالا دېگەن نوچى ئاشۇنداق! — دېدى سانىيە قولىنى بېلىگە تىرەپ، — ئوغۇللىرى كارغا كەلمىگەندىكىن باشقا ئەرنىڭ ئارقىسىدىن ماڭىدىغان گەپ...

بۇ گەپنى ئاڭلىغان ئابدۇباقى قوقاسقا چۈشكەن قىلدەك تولغىنىپ كەتتى، ئانىسىنىڭ چىرايىغا قارىدى، باھارخان يەنە بۇرۇنقىدەك قاپىقىنى تۈرۈپ تۇراتتى، شۇ ئاچچىقىدا سانىيەنىڭ نېمىلەرنى دەپ كاپشىغىنىنى ئاڭقىرالمىغانىدەك تۇراتتى، سانىيەنىڭ ھاقارەتلىك گېپىنى ھەرگىز راست دەپ ئويلىمايتتى، ئۆزىنى قىز دېگىنىگىمۇ ئىشەنمەيتتى. ئابدۇباقى بۇنىڭدىن سەل خاتىرجەم بولدى، ئەمما يۈرىكى يەنىلا جايىغا چۈشمىدى. ئانىسى "بۇ قانداق گەپ، خوتۇنۇڭنىڭ دېگىنى راستمۇ؟" دەپ قالسا، پۈت-قولىدا جان قالمايدىغاندەك تۇيۇلۇپ، ئەنسىز ھالدا ئۆيدىن قېچىپ ھويلىغا چىقىپ كەتتى.

سانىيە ھارۇنكەش بىلەن بىللە ھەممە نېمىسىنى ھارۇنغا توشۇپ، مېڭىش ئالدىدا ئابدۇباقىغا "ئەتە سوتقا بېرىپ

ئاجرىشىمىز" دېدى، ئابدۇباقى جىددىيلىشىپ قالدى. ئۇ ھۇجرىسىغا كىرىپ قۇرۇقدىلىپ قالغان ئۆيگە قاراپ ئىچى پۇشۇپ دەرھال چىقىپ كەتتى. كوچىغا چىقىپ مەقسەتسىز ئايلاندى، بىرەر ئاغىنىسىمۇ ئۇچرىمىدى. ئۇ بىر بېسىپ، ئىككى بېسىپ ناھىيىلىك سوت مەھكىمىسىنىڭ ئالدىغا كېلىپ قالدى، دەرۋازا تۈۋىده خاپا چىراي ئەر-ئاياللاردىن بىر نەچچىسى چۈشتىن كېيىنلىك خىزمەت ۋاقتىنى ساقلاپ تۇرۇشاتتى؛ بىرى ئۇ ياققا، بىرى بۇ ياققا قارايتتى. ھېچقايسىسى بىر-بىرى بىلەن گەپ قىلىشمايتتى، بۇلارنى كۆرۈپ ئابدۇباقى خاتىرجەم بولۇپ قالدى. بۇ كوچىدا ھېچكىم يالغۇز ئەمەس، ئادەملەر ئۇچراپ تۇرىدۇ، قىلىدىغان ئىش چىقىپ تۇرىدۇ. قىلىدىغان ئىش بولمىسا خىيال سۈرىدۇ. ئۇ كېتىپ بېرىپ شۇنداق ئويلايتتى: "ھەي بۇ رەسۋا قىزلىقىنى ھېكىمگە بېرىۋېتىدىغان بولدى، قىز چىققانىنىڭ ئەتىسى نېمە سەتچىلىك بولار؟! ئۇ راستىنلا قىز بولغىيمىدى ياكى توي قىلماستىنلا قىزلىقى بۇزۇلغان بولسا، مېنى بىلىپ قالمىسۇن دەپ قورقۇپ ئۆزىنى مەندىن قاچۇرۇپ، مەن بىلەن تىركىشىپ، قېرىشىپ يۈرگەن بولغىيمىتى؟! چوقۇم شۇنداق، ئۇ ياشقا كىرگەن نېمىنىڭ قىزلىقى بىر نېمە بولۇپ بۇزۇلىدۇ. ھازىر يېڭى توي قىلغان قايسى بىرسىگە ئىشىنىپ بولغىلى بولىدۇ؟! ئۇ قىز چىقماي قالسا ئانام بىلەن ئىككىمىزنىڭ ئۇنى بوش قويمايدىغانلىقىنى، چۈنكى ئۇنىڭغا نۇرغۇن تويلۇق ئالغانلىقىمىزنى بىلىدۇ! لېكىن ئۇ پاسكىنا نېمىشقا توي قىلمىغان بىرسىگە تېگىشكە ئالدىراپ كېتىدۇ؟! ئۇ گۈيمۇ نېمىشقا بىر ئەردىن چىققان مەينەتنى ئالمەن دەپ تۇرۇۋالىدۇ؟! بۇ ھايۋانلار ئاشۇ ئىشنى قىلغاندىكىن ئاندىن توي قىلىش نىيىتىگە كەلگەن گەپ. بىر بولسا ئۇلار بۇنى مەخپىي تۇتۇشتى، بىر بولسا بۇ گەپ كېيىن ئاشكارا بولىدۇ، بەلكىم ھازىردىن باشلاپ ئاشكارا بولۇشقا باشلىغاندۇ، ئۇ مەينەت ئۆزىنى سېسىتقىلى ئاران تۇرىدۇ. نېمىلا بولمىسۇن ئەتە ئاجرىشىشتىن

ئاۋۋال بۇنى ئۇقۇپ بېقىش كېرەك...".

ئەتىسى ئابدۇباقى توي گۇۋاھنامىسىنى ئېلىپ سوت مەھكىمىسىنىڭ ئالدىغا كەلدى. سانىيە ئۇنىڭدىن بۇرۇن كېلىپ بولغانىدى، قاپاقلىرىدىن مۇز ياغاتتى.

— نېمانداق بۇرۇن كەلمەيسەن؟

— قاچان كەلسەم كارىڭ نېمە!

— خەق چۈشلۈك قىلىدۇ، شۇنىمۇ بىلمەمسەن!

— چۈشتىن كېيىن يەنە ئىشلەيدۇ.

— شۇڭغىچە ساقلامدىمەن سەن نېمىنىڭ قېشىدا؟

— ساقلىمىساڭ كەت، قانداق نېمە ماۋۇ...

— قانداق نېمىكەن؟! سەندەك مازغا تېتىيدىغان نېمە ئاشۇنداق!

— ھېلى بىكا زۇۋانىڭغا! — ئابدۇباقىنىڭ كۆزىدىن غەزەپ چاچراپ چىقتى، — ھېلى ما كوچىدا رەسۋا قىلۇۋېتىمەن سېنى!

سانىيە بېرىپلا ئابدۇباقىنىڭ ياقىسىغا ئېسىلدى:

— كىمنى رەسۋا قىلىسەن، كىمنى!...

ئابدۇباقى ئۇ ياق-بۇياققا قاراپ قاتتىق جىددىيلىشىپ، قورقۇپ تنتىرەپ كەتتى:

— ياقامنى قويۇۋەت رەسۋا، ما كوچىدا سەتلەشمە...

سانىيە ئۇنىڭ ياقىسىغا تېخىمۇ چىڭ ئېسىلدى، ئابدۇباقى كوچىدا خوتۇنىدىن تاياق يەپ ئوسال بولماسلىق ئۈچۈن جېنىنىڭ بارىچە تىركىشىپ سانىيەنىڭ قولىنى ئاجراتتى-دە، ئۇنىڭ گېلىنى سىقىۋالدى. خوتۇنى بىرنى قويسا ئىككىنى قويدى، بىرنى تەپسە ئۇچنى تەپتى، بۇ ھالدا ئۇ خوتۇنىنىڭ قىزلىقىنى ئالالمىغانلىق دەردىنى مۇشتۇمزورلۇق بىلەن ئالماقچى بولغاندەك، ئەركەكلىكىنى جان-جەھلى بىلەن قوغداۋاتقاندەك قىلاتتى. بۇ پەيتتە ئۇ خېلى كۈچلىنىپ قالغانلىقىنى، بىر يېرى كارغا كەلمىسە بىر يېرىنىڭ ئىشلەپ قالىدىغانلىقىنى ھېس قىلدى؛ شۇنىڭغا باقماي ئۆزىنى

قالتىس چاغلاپ: "خوتۇن خەق ھەر قانچە قىلسىمۇ ئاجىز، مۇبادا ئايرىم بىر ئۆيدە مۇشۇنداق ئۇرۇشۇپ قالغان بولسام چوقۇم مەقستىمگە يېتىدىكەنمەن..." دەپ ئويلاپ ئىچى قىزىپ كەتتى... سانىيە ئابدۇباقىنىڭ بۇ ئەسنادىكى ياۋايى، قارام نىيەتلىرىدىن بىخەۋەر ئىدى، ئۇنى ئۇرۇۋالسام دەيتتى، ئۇرالمايتتى، يا ئۆزىنىڭ ئاجىزلىقىغا تەن بەرمەيتتى، ئابدۇباقى بىلەن كۈچ ئېلىشالماي ئۇنى تازدىن مازغىچە تىللاپ غوتۇلداۋاتقاندا سوتنىڭ ئالدىغا بىر نەچچە ئەر-ئاياللار يىغىلدى.

ئابدۇباقى خوتۇنىغا بوش كەلمىگەنلىكىدىن پەخىرلەندى، سانىيە ئۇنىڭغا تېخىمۇ نەپرەتلىنىپ كەتتى. ئابدۇباقىنى غالىبلىق تۇيغۇسى چىرمىۋالغان بىلەن كۆڭلى يەنىلا پاراكەندە ئىدى، ئۇ ئۆزىنى دائىم بىئارام قىلىدىغان ئاشۇ گۇمانىغا ئېنىق جاۋاب تاپمايلا خوتۇنىنى قويۇۋېتىشنى خالىمايتتى.

— ساڭا دەيدىغان گەپ بار، — دېدى ئۇ سانىيەنىڭ يېنىغا كېلىپ، — ئۆتكەندە پاراڭلىشىلى دەپ بارسام مېنى ئىتتەك تالاپ قوغلۇېتىشتىڭ، بۈگۈن دەۋالمىسام بولمايدۇ.

— سەن مازدىن ياخشى گەپ چىقامدۇ؟!

— ھەي، ئاغزىڭنى بۇزما، خەق قاراپ تۇرىدۇ، نومۇس قىل...

— ئەجەب نومۇسچان بولۇپ كېتىپسەنا سەن قېلىن ئېشەك؟!

— ھەي، زۇۋانىڭنى يىغ، ماڭە نېرىق بېرىپ پاراڭلىشىلى.

— گېپىڭ بولسا مەشەدە دە، قولىقىم ئاڭلايدۇ.

— مەيەگىراق كەل ئەمىسە، بۇ دېگەن مەخپىي گەپ! — ئابدۇباقى ئون نەچچە قەدەم نېرىراق باردى، سانىيە ئۇنىڭغا يەر تېگىدىن قاراپ يېقىن كەلدى.

— سەن ھېكىم دېگەن گۇي بىلەن نېمە ئىش قىلىدىڭ؟!

سانىيە ئابدۇباقىغا ھەيرانلىق بىلەن قارىدى، ئابدۇباقى

ئۇنىڭغا مىختەك قادىلىپ تۇراتتى.

ــ بۇنى مەندىن سورايمەن دېمەي بېرىپ ئۇمىچىڭنى ئىچ!

ــ جاۋاب بەرمىسەڭ خېتىڭنى بەرمەيمەن.

ــ بەرمىسەڭ كۆتۈڭگە تىقىۋال!

ــ ئاغزىڭنى بۇزماي دېگىنە، ئىككىڭ نېمە ئىش قىلدىڭ؟!

ــ كارىڭ نېمە؟!

ئابدۇباقىنىڭ ئەرۋاھى قىرىق گەز ئۇچتى، يېنىدا خەق بولمىغان بولسا بىر نېمە قىلىۋەتكۈدەك ئەلپازدا نىيىتىنى بۇزدى.

ــ سەن يا راستىڭنى دەيسەن، يا ئاخىرقى قېتىم بولسمۇ ماڭا بىر ئاخشام خوتۇن بولىسەن! بولمىسا مەندىن ئاجرىشىمەن دەپ خام خىيال قىلما!

ــ ماداڭ بولسا ئاندىن ماڭا گەپ قىل، بولمىسا خېتىمنى بېرىپ يولۇڭغا ماڭ!

ــ بىر بولسا سەن قىز ئەمەس، قىز چىقماي قېلىشىڭنى بىلگەچكە مۇشۇ چاغقىچە مەن بىلەن قېرىشتىڭ. بىر بولسا باشقا ئەرگە قىز پېتى تېگىمەن، تېخىمۇ كۆپ تويلۇق ئالىمەن دەپ مېنى ئالدىدىڭ، نەچچە ۋاقىتتىن چىداپ كەلدىم، بۇگۈن ھەممىنى ئېنىق دەيسەن، بولمىسا مەندىن بوش قوتۇلالمايسەن! ــ دېدى ئابدۇباقى ئەتراپىغا قارىغاچ، كۆز قارىچۇقلىرى جىددىيلىكتە نەچچە پىرقىراپ ئايلاندى. سانىيە ئاڭلىمىغان گەپلەرنى ئاڭلاپ، ئابدۇباقىغا غەيرى بىر مەخلۇققا قارىغاندەك قاراپ تۇرۇپ قالدى، ئاندىن مەسخىرىلىك كۈلۈپ:

ــ خوپ بولدى، نەچچە ئاي خوتۇن بولدۇم، ماداڭ يەتمىدى، ئەمدى مېنىڭ قىزلىقىم بىلەن نېمە كارىڭ؟! مەن بىر قېتىم ئەرگە تەگدىم، بولدى ئەمدى، خېتىمنى بەرسەڭلا بولدى، مەن بىلەن ھېچقانداق ئالاقەڭ يوق، ــ دېدى.

ــ خىيالىڭنى خام چاغلىما، سەن تېخى مېنىڭ خوتۇنۇم،

مەن زادى ئۇنى بىلمەي تۇرۇپ سېنى قويۇۋەتمەيمەن!

ــ جاھانــدا ئىككى مازنىڭ بىرى بولســا بــرى چوقۇم ســەن، ــ دېدى سانىيە چىرايىنى پۈرۈشتۈرۈپ، ــ مېنى تولا ئەخمەق قىلمەن دېمە، ئەگەر مۇشــۇنداق دەپ تۇرۇۋالىدىغان بولساڭ ئۇستۇڭدىن ئەرز قىلمەن.

ــ ئەمىسە ئەرز قىل، مەن كەتتىم، ــ ئابدۇباقى كەينىگە بۇرۇلۇپلا ماڭغىلى تەمشەلدى.

ــ خېتىمنى بېرىپ كەت، ــ دېدى سانىيە ئۇنىڭ بىلىكىگە ئېسىلىپ.

ــ ئۇنداق ئاســان ئىش يوق، ــ دېدى ئابدۇباقى ئۇنى سىلكىپ، ــ ئەينى ۋاقىتتا مەن سېنى ئالمەن دەپ بىر مۇنچە پۇل خەجلىگەن، مىڭ تەســتە توي خېتى ئالغان. پايەن دېگەن بىر دەمدىلا تالاق قىلىپ ئاجراشتۇرىۋېتىدىغان موللا مەزىناخۇنۇم ئەمەس، ئۇنىڭ نەچچە پۇتمىقى بار، ســەن بۇ يەردە ۋالاقلىغان بىلەن شــۇنچىلىك ئىشــنىمۇ بىلمەيســەن!... ــ ئابدۇباقى ســۆزلىگەنچە كۆرەڭلەپ كەتتى. ئاجرىشىمەن دەپ ئۇمىدۋارلىق بىلەن كەلگەن سانىيە ئابدۇباقىنىڭ بۇ گەپلىرىنى ئاڭلاپ جىمە بولدى:

ــ هــەي توخى پوقــى مەرەز! خوتۇن كىشــىدەك بۇنداق چىدىماسلىق قىلغۇچە كوچىغا ياغلىق چىگىپ چىقساڭلا بولمامدۇ تاينىلىق...

ــ نېمە دېســەڭ دە، كوچىدا قانجۇقتەك قاۋىساڭمۇ مەن دېگىنىمنى قىلىمەن!

ــ سەن مازغۇ زادى گېپىڭدە تۇرمايسەن. ئاجرىشىمەن دەپ مەشــەگە كېلىپمۇ مازلىشىسەن، چىدىماسلىق قىلسەن، نەچچە ۋاقىتتىن يېنىڭدا ياتقاندا نېمە ئىش قىلغانتىڭ؟!

ــ هەي بوش سۆزلە، بولمىسا خەق سېنى ساراڭكەن دەيدۇ. ســەن تېخى مېنىڭ خوتۇنۇم، سېنىڭ قىز ياكى ئەمەسلىكىڭنى

بىلمەي تۇرۇپ قويۇۋەتمەيمەن...

سانىيە ئابدۇباقىنىڭ تەلەتىدىكى ئەسەبىيلىكنى كۆرۈپ، ئۆلەر چېغىدا چاقاي دەۋاتقان يىلاننى كۆرگەندەك شۇركىنىپ كەتتى، مۇشۇ گېپى ئۈچۈن ئۇنى تېخىمۇ تويغۇزۇپ، مازلاشتۇرۇپ، ئوسال قىلغۇسى كەلدى:

— سەن زادى مېنىڭ ھېكىم بىلەن نېمە ئىش قىلغانلىقىمنى، قىز ياكى جۇۋانلىقىمنى بىلمەكچىغۇ، ھازىر دەپ بەرسەملا بولىدىغۇ؟! ھازىرلا دەپ بەرسەم خېتىمنى بېرىسەن جۇمۇ!

— ھە دېگىنە، راستىڭنى دەيسەن!

— مەن قىز ئەمەس، ئەمدى بولدىمۇ؟!

سانىيە ئابدۇباقىنىڭ كۆزىگە مەغرۇرلۇق ۋە مەنىستمەسلىك بىلەن تىكىلدى، ئابدۇباقى سارغىيىپ كەتتى.

ياق، مەن ئۇنىڭغا ئىشەنمەيمەن! — دېدى ئۇ بوغۇلۇپ سۆزلەپ، — مەن ئۆزۈم... ئۆزۈم سىنايمەن.

— ھالىڭغا بېقىپ گەپ قىل!

— ئەگەر قىز چىققان بولساڭ بۇ چاغقا ھېكىم دېگەن گۇي مەستلىكىدە خەققە دەپ بولاتتى، سەن مېنى تولا ئەخمەق قىلمەن دېمە!؟

سانىيە گاڭگىراپ قالدى، ئابدۇباقىنىڭ بۇ مەسىلىدە ئۆتكۈرلىشىپ كەتكەنلىكى ئۇنى قاتتىق جىلە قىلدى:

— جاھاندا سەندەكمۇ ئەر كىشى بولامدۇ ھەي، نومۇس قىلساڭچۇ، نومۇس!

— سەن نومۇس قىل، ئېرى تۇرۇپ ئاشنا ئوينىغان نومۇسسىز! — دېدى ئابدۇباقى زەردە بولۇپ، — خېتىڭنى بېرىمەن، گېپىم گەپ، لېكىن شۇنى سىناپ باققاندىن كېيىن بېرىمەن...

سانىيە ئۇنىڭغا غەزەپ بىلەن ئالايدى:

— سەن ماڭ تولا نوچىلىق قىلما، ئاجرىشالمامدىكىن دېمە،

قاراپ تۇرۇپ ئىچىگدىن قان كەتكۈزمىسەم ئىلاھىم...

سانىيە ئابدۇباقىنى مىڭنى تىللاپ كەينىگە قايتىپ، ئاشلىق ئىدارىسىنىڭ ئالدىدىكى مەيدانداغى ئاغىنىلىرى بىلەن بىلىيارت ئويناپ تۇرغان ھېكىم بىلەن ئۇچراشتى. ھېكىم سانىيەنى بىر ئاشخانىغا باشلاپ قورسىقىنى تويغۇزغاندىن كېيىن ئۇنى ناھىيىلىك خەلق باغچىسىغا ئاپاردى. سانىيە بۇ خىلۇەت، گۈزەل يەردە ئىختىيارسىز ھاياجانلىنىپ ئىچىگە سىغدۇرالمىغان ھەممە دەردىنى ھېكىمغا تۆكۈۋەتتى. ھېكىم ھەيران قالدى، ئارقىدىن ئۆزىنى تۇتالماي كۈلۈشكە باشلىدى. سانىيە ئابدۇباقى بىلەن بىللە ئۆزىمۇ مەسخىرە قىلىنىۋاتقانىدەك ھېس قىلىپ، بۇ گەپنى دەپ تاشلىغىنىدىن پۇشايمان قىلدى، ھېكىمدىن بۇ مەخپىيەتلىكنى ساقلاشنى تەلەپ قىلدى، ھېكىم كۈلكىسىنى بېسىپ، ئۇ گەپكە بىر ئىشىنىپ بىر ئىشەنمەي، تويدىن ئاۋۋال سىناپ بېقىشنى كۆچلۈك نىيەت قىلدى. سانىيە ئۇنىڭ كۆزىدىكى كۆچلۈك ئىچىرقاشلاردىن ئاللىقانداق ئەنسىز خىياللارنى قىلىپ، ئۇنىڭ سۆز-ھەرىكەتلىرىگە بۆلەكچە سەزگۈر بولۇپ كەتتى. ئۇنىڭغا ياتلىق بولمىغىچە سانىيەنىڭ كۆڭلى ئارام تاپمايتتى. سانىيە ئۇنىڭغا ئۆ گەپنى دەپ يامان يەردىن مەدەت بېرىپ قويغانلىقىنى ھېس قىلىپ، توي قىلىشتىن بۇرۇن ئۇنىڭغا ئۆزىنى ھەرگىز تۇتقۇزماسلىقنى نىيەت قىلدى. كۈن ئولتۇرۇپ، باغچىدا ئادەم شالاڭلاشقا باشلىدى. ھېكىم مەقسىتىگە يېتىشكە خېلى كۆچەپ باقتى، سانىيە يول قويمىغانچە جىلە بولۇپ ئۇنى سىلكىۋەتتى:

— ئەجەب توپاقتەك كۆچۈك بار نېمىكەنسىنا؟! مەن سېنى ئالىمەن دېگەندىكىن نېمانداق ئىشەنمەيسەن ئادەمنىڭ گېپىگە؟! مەندىنمۇ ئايامسەن ئۇ نېمەگىنى؟! ئۆزۈڭنى قىز دەيسەن، كىم ئىشىنىدۇ ئۇ گېپىڭگە؟!

— ئىشەنمىسەڭ ئىشەنمە، مەن سېنى ئىشەن دېمەيمەن. نوچى بولساڭ گېپىڭدە تۇرۇپ مېنى ئال، ئاندىن ئالدىڭدا مەن

تەييار!...

ئىككىسى ھېلىقى ئاخشىمى تونۇشۇپ يۈرۈپ قالغاندىن كېيىن ئۆز ئارا سەنلەيدىغان قوشماقلارغا ئايلىنىپ، چوڭ ئىشتىن بۆلەك ھەممىنى قىلىپ كېلىۋاتاتتى، ئەمما ھېكىم سانىيەنى دائىم شۇ ئىشقىلا قىستاپ تۇرۇۋالاتتى، سانىيە ئۇ ئىشنى توي بىلەن باغلاپ ئۇنىمايتتى، پاتراق توي قىلايلى دەيتتى. ھېكىم "توي دېگەننى قىلىمەن دەپلا قىلغىلى بولمايدۇ" دەپ بىر مۇنچە دەردىنى تۆكەتتى. شۇنىڭ بىلەن سانىيە لاسسىدە بولۇپ "گېپىڭدە تۇرساڭ مانا مەن، بولمىسا باشقا ئەرگە تېگىمەن" دەپ ئوچۇق دەۋېرەتتى. ھېكىم "مەن سېنى بۇ يۇرتتىن ئەپقېچىپ بولسىمۇ ئالىمەن" دەپ ۋەدە بېرەتتى. ھېكىم سانىيەنىڭ "توي قىلغاندىن كېيىن..." دەپ تۇرۇۋېلىشىنىڭ سەۋەبىنى بۇگۈن بىلىپ، ئۇنىڭغا تېخىمۇ ئىنتىلىپ كەتتى، سانىيە ئەكسىچە قوغدىنىشنى تېخىمۇ كۈچەيتتى.

— بۇنداق يۈرۈپېرىشتىن ئىچىم پۇشۇپ كەتتى، — دېدى ھېكىم تاماكىسىنى تۇتاشتۇرۇپ، — بۇ كىچىك يەردە يا ئەركىن يۈرگىلى بولمىغان، كەينىمىزدىن خەق گەپ تېپىپلا تۇرغان! بۇگۈن نەق گەپنى دېيىشەيلى، مەن سەن بىلەن بۇ يەردە توي قىلالمايمەن. ئۆزۈڭ بىلسەن، خەق مېنى قىز ئالماي جۇۋان ئاپتۇ دەپ مازاق قىلىدۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۆيدىكىلەرمۇ قارشى...

— ئەمىسە باشقا بىرەر قىز بىلەن توي قىل، قىزلار دېگەن ساماندەك!... — دېدى سانىيە چىرايىنى پۈرۈشتۈرۈپ.

— توي قىلىمەن دېسەم ئەتىلا قىلۈېتىمەن، لېكىن سەن نېمىگە كۆيۈپ قاپتىمەن، ياماڭا قىزئىكەنلىكىڭنى كۆرسەتمەيسەن، باشقىلارغا يا مەن قىز ئالدىم دەپ دېگىلى بولمىغان، خەق بەربىر ئىشەنمەيدۇ...

— خەق بىلەن نېمە چاتىقىڭ!؟ سېنىڭ مەقسىتىڭ توي قىلىش ئەمەس، پەقەت شۇ نەپسىڭنى قاندۇرۇشلا ئوخشايدۇ.

— سەن خوتۇن خەقنىڭمۇ نەپسى بوش ئەمەس، مېنى ئال دەپ بىكار ئالدىرىمغانسەن سەنمۇ؟!

— سەن بۇنىڭغا ئالدىرىساڭ، مەن تويغا ئالدىرايمەن- دە! خەق ئۇنى دەيدۇ، بۇنى دەيدۇ، ئاپام- دادام ئۇنىمايدۇ دەپ يۈرىۋەرسەڭ ماڭمۇ نېمە ئامال؟! ئۇنداق ئادەم باشتا نېمىشقا مەيدەڭگە ئۇرۇپ يالغان گەپ قىلسەن؟ مەقسىتىڭ شۇ نەپسىڭنى قاندۇرىۋېلىپلا مېنى تاشلىۋېتىشقۇ؟!

— ھەي سەن نېمانداق دۆت، خوتۇن خەق دېگەننىڭغۇ سەبەبنى كۆرمىگەن مەن، كىم سېنى تاشلىۋېتىمەن دەپتۇ، ساڭا دېگەنغۇ مەن، بۇ يەردە توي قىلالمىساق باشقا يەردە قىلارمىز. قايسى كۈنى بېيجىڭدىكى ئوسمىنكامدىن يەنە تېلېفون كەلدى، كېلەمسەن دەيدۇ، ئويلىنىپ باقاي دېدىم. "كەلسەڭ ئايلىقىڭنى ئۈچ مىڭدىن بېرىمەن" دېدى، ھازىر ئۇ رېستۇراننىڭ سودىسى بۇرۇنقىدىن ياخشىكەن، مەن بۇرۇن ئۇ يەردە ئايلىقىمغا ئىككى مىڭ كويدىن ئىشلەيتتىم، دادام يېنىپ كەل دەپ شۇڭا يېنىپ كەلگەن، بولمىسا نېمە قىلىمەن بۇ دوپپامدەك يەردە! چوڭ شەھەر دېگەن پەيزى دېگىنە، سەندەك قىزلار بارسا ئېچىلىپ يايراپ كېتىدۇ، كۆتكۈچى بولۇپ ئىشلىسەڭمۇ ئايلىقىڭغا مىڭ كويدىن ئىشلەيسەن. ئەگەر ماڭا ئىشەنسەڭ سېنى شۇ شەھەرگە ئاپىرىپ كېلەي، جاھان دېگەن قانداقكەن، كۆرۈپ باققىن. ئىككىمىز ئۈچ ئاي ئىشلىسەكلا توي قىلغۇدەك پۇل تاپالايمىز...

— تاڭەي، ساڭا ئىشەنگىلى بولامدۇ... — دېدى سانىيە ئويلىنىپ. ئۇ ھېكىم بىلەن تونۇشقاندىن بېرى بېيجىڭنىڭ گېپىنى تولا ئاڭلاۋېرىپ شۇ يەرگە بېرىشقا قىزىقىپمۇ قالغانىدى، بۇ قېتىم ئاڭلاپ يەنە قىزىپ قالدى، ئەمما تەۋەككۈل قىلالمايۋاتاتتى.

— نېمىشقا ماڭا ئىشەنمەيسەن؟! — دېدى ھېكىم سانىيەنىڭ كۆزىگە ئۇدۇل قاراپ، — مەن سېنى دېمىسەم ئاللىبۇرۇن تويۇمنى قىلىپ بولاتتىم، سېنى دېمىسەم ئوسمىنكام تېلېفون بەرگەن

كۈننىڭ ئەتسىلا ھېچنېمىگە قارىماي ماڭاتتىم، ساڭا تارتىشىپ تۇرۇپ قالدىم، بىللە بېرىپ ئىشلەيلى، ياتاق-تامىقىڭ بىكارلىق. يەنە كېلىپ يېنىڭدا مەن بار، نېمىدىن قورقىسەن؟! بىز ئۇ يەردە پۇل تاپمىز، توي قىلىمىز، بالىمىز بولىدۇ، كېيىن ئېپى كېلىپ قالسا ئايرىم ئوقەتمۇ قىلىمىز، ئۇ يەردە كاۋاپچىلىق بەك ئاقىدۇ. پۇل تېپىپ يۇرتقا كېلىپ چوڭ توي ئۆتكۈزىمىز، قانداق دېدىم؟ ماڭا قاراپ گەپ قىلە، ماڭا ئىشەنمەمسەن؟!...

ــ ئىشىنىمەن، لېكىن مەن ئويلىنىپ باقاي، ئاپامغا مەسلىھەت سېلىپ باقاي... ــ دېدى سانىيە بىر ئاز جانلىنىپ.

ــ ئاپاڭغا دېسەڭ تولا ئەنسىرەپ ئىشنى بۇزۇپ قويىدۇ، ئۇلارغا دېمىگەن تۈزۈك، مەنمۇ دېمەيمەن...

ــ ئاپامغۇ ئۇنداق يىغلاڭغۇ خوتۇنلاردىن ئەمەس، قېنى بىر دەپ باقاي، ئاندىن بىر گەپ بولار...

ــ چوقۇم ئۇناتقىن، ئاندىن ئىككىمىز بۇ يەردىن ئايرىلىپ ئازادە ياشايمىز... خەقنىڭ گېپىدىنمۇ قۇتۇلمىز، ئۆيدىكىلەرمۇ قاقشاپ بېقىپ قالىدۇ... قاراپ تۇر، توي قىلىپ بىر يىلدىن كېيىن نوچى بولۇپ كەلسەك، ۋاي باللىرىم دەپ يىغلاپ كۈتۈۋالىدۇ...

سانىيە ھېكمىنىڭ پوچىلىقىنمۇ، شۇنىڭغا يارىشا ئاز-تولا نوچىلىقىنمۇ بىلگەچكە ئۇنىڭ گەپلىرىگە بىر ئىشىنىپ، بىر ئىشەنمەي، ئاخىرى ئۆزىگە ئەمەلىيەتتە بۇنىڭدىنمۇ ياخشىراق چىقىش يولى يوقلۇقىنى ئويلاپ، نېمىلا بولسا بولسۇن ھېكىم بىلەن شۇ يەرگە بېرىپ ياشاپ باققۇسى كەلدى. ھېكىم سانىيەگە ئىككى كۈننىڭ ئىچىدە بىر قارارغا كېلىپ بولۇشنى ئېيتتى. ئىككىيلەن ئۆچىنچى كۈنى مۇشۇ باغچىدا كۆرۈشۈشكە ۋەدىلەشتى.

سانىيە ئاپىسىغا مەسلىھەت سالدى، ئاپىسى قاپىقىنى تۇرۇپ:

ــ ساڭا مەشەدىن بىر ئەر چىقماسمۇ؟! ئاتام كۆرمىگەن-ئانام كۆرمىگەن بىر يەرگە كەتسەڭ مەن قانداق خاتىرجەم بولالايمەن؟

— دېدى.

— ھېكىم بۇرۇن ئۇ يەرگە بىر بېرىپتىكەن، مەشھۇر ئۇ ئايدا مىڭ كويغا ئىشلەيدۇ، ئۇ يەرگە بارسا ئۇچ مىڭ كوي ئالىدىكەن، ئۇنداق چوڭ شەھەردە پۇل تاپماق بۇ يەردىكىدىن ئاسان دەيدۇ. ھېكىم بىلەن يۇرۇۋاتقىنىمنى بۇ يەردىكى خەلقنىڭ ھەممىسى ئۇقۇپ بولدى، ئەمدى ھېكىمدىن باشقا ھېچكىم بىلەن توي قىلالمايمەن. شۇڭا ماقۇل دەڭ، بىر يىلدىن كېيىن يېنىپ كېلىمىز، خاتىرجەم بولۇڭ.

— قانداقراق بالا ئۇ ھېكىم دېگەن، ئەتە ئۆيگە كەلسۇن ئۆزى بىلەن كۆرۈشەي!

ئەتىسى سانىيە ھېكىمنى رىستۇراندىن چاقىرىپ كېلىپ ئانىسى بىلەن كۆرۈشتۈردى، ھېكىم بولغۇسى قېينانىسىنىڭ خۇددى قىزىدەكلا ئۇستىخانلىق، مىجەزىنىڭ يامان ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ، سانىيەنىڭ قىزلىقىغا نېمىشقا چېقىلالماي كەلگەنلىكىنى، بۇنىڭدىن كېيىنمۇ ئۇنىڭغا ئالدىراپ چاقچاق قىلالمايدىغانلىقىنى ھېس قىلدى. سانىيەنىڭ ئانىسى ھېكىمنى كۆرۈپلا ئۇنى كۆزىگە سىغدۇرالماي، ئۇنىڭ بىر ئېغىز گېپىنىمۇ ئاڭلىماي، "قىزىمنى مەشھەدە مۇقىم ئىش ئورنى بار ئادەمگە بېرىمەن" دەپ ئۇنى ئۆيىدىن قوغلىغاندەكلا ئۇزاتتى. ھېكىم ئۆزى بىلەن بىللە تالاغا چىققان سانىيەگە: "دېگەن گېپىمىز گەپ بولسۇن" دەپ جاراڭلىق سۆزلەپ، قىيالماسلىق ئىچىدە خوشلاشتى. بۇنىڭدىن تەسىرلىنىپ كەتكەن سانىيە ئاپىسىغا ئىختىيارسىز ئۆچ بولۇپ، ھېكىمغا كۆڭۈل ريشتىسى تېخىمۇ باغلىنىپ كەتتى.

سانىيە قايتىپ كىرگەندىن كېيىن ئاپىسى ئۇنى ئولتۇرغۇزۇپ قويۇپ بىر مۇنچە سۆزلىدى، سانىيە بىر ئېغىزمۇ ئۇندىمىدى، ھېكىمنى ئويلىدى، تەۋەككۈل قىلىشنىڭ پايدىسىغا قىزىقتى. ئاپىسى بۇرنىنىڭ ئۇچىنىلا كۆرىدىغان ئايال ئىدى، قىزىنىڭ بەختىگە بىر قېتىم ئولتۇرۇپ بولغانىدى، ئەمدى يەنە قىزىنى

ئۆزىنىڭ دېگىنىگە كۆندۈرىمەن دەۋاتاتتى، سانىيە ھېكىمدىن باشقا ئەرگە كۆڭۈل بېرەلەمدۇ؟ خەقنىڭ ئېغىزىغا چىقىپ بولغان سانىيە ھېكىمدىن باشقا ئەرنىڭ قولىدا بەختلىك بولالامدۇ؟ سانىيە بىر كېچە-كۈندۈز ئويلاندى ۋە ئاخىر ھېكىم بىلەن بىللە كېتىش قارارىغا كەلدى.

ئۇلار ۋەدىلەشكەن يېرىدە كۆرۈشۈپ، بىر-بىرىگە دەرد تۆكۈشۈپ، پات ئارىدا ماڭىدىغانغا مەسلىھەتلەشتى. ھېكىم بېيجىڭغا تېلېفون بېرىۋەتتى، ئوسمان ئاكىسى ئۆزىنىڭ ناھىيىلىك تەمىنات سودا كوپېراتىپىدا ئىشلەيدىغان ئىنىسى ئارقىلىق ھېكىمغا سەپەرگە يېتەرلىك پۇل جايلاپ بەردى. سانىيە بارلىق ئۇمىدىنى ھېكىمگە باغلاپ، ماڭىدىغانغا دېيىشكەن كۈنى ئاپىسىغا: "بۈگۈن ئابدۇباقى بىلەن سوتقا بېرىپ ئاجرىشىدىغان كۈن، ئۆتكەندە نۆۋەت تەگمىگەن" دەپ يالغاننى توقۇپ، ئۆيىدىن چىق نەرسە ئالمايلا چىقىپ ھېكىم بىلەن تېپىشىپ، سەپەرگە ئاتلاندى.

ئۇچىنچى باب

1

قەمبەر بىر ئوغۇل تۇغۇپ، باھارخاننىڭ ئائىلىسىدە يەنە بىر جان كۆچەيدى. ھېلىماخۇن ھىجىيىپ يۈرگەن بىلەن كۆڭلىدە بىر نەرسىلەردىن ئەندىشە قىلاتتى، ئۇ بۇرۇنقىدىنمۇ بەك جاپاكەش بولۇپ كەتتى، باھارخاننىڭ تەلىپى بىلەن ئۆيمۇ ئۆي يۈرۈپ ياماقچىلىق قىلىشقا چۈشتى، خەق باشتا ئۇنى قەلەندەردەك كۆرۈپ، قورسىقىغا تاماق بېرىپلا ئايىغىنى يامىتىپ پۇل بەرمىدى، لېكىن ئۇنىڭ ھۈنىرىنىڭ قەدرىنى قىلغانلارمۇ چىقتى، بازارغا ئاپىرىپ يامىتىشقا چولىسى تەگمىگەن ئاياغلىرىنى ئۇنىڭغا يامىتىپ مۇڭاپىق ھەق بەردى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ بۇرۇنقىدىن كۆپرەك پۇل تېپىشقا باشلىدى. قەمبەرگە قارايدىغان، تاماق ئېتىدىغان ئىشلار باھارخانغىلا قالدى. گۈلەمبەر ئىمتىھانغا بىر ئاي قالدى دەپ ئەتىگەن بىر چىقىپ كەتسە قورسىقى ئاچقاندىلا كېلەتتى. باھارخان ئابدۇباقىنى قايتا ئۆيلەپ، ئۆينىڭ جاپاسىدىن قۇتۇلۇشقا ئالدىرىمىدى، خوتۇن دېگەننى بىر دەمدىلا ئېلىپ بەرگىلى بولمايتتى، كۆڭۈلدىكىدەك خوتۇن تاپماق ئاندىن تەس ئىدى.

قەمبەرنىڭ بالىسىنىڭ يېغا-زارىسى، ھېلىماخۇننىڭ شۇ جېنىدا بالىسىنى دەپ قېلىنلىق قىلىپ ئۆيمۇ ئۆي ياماقچىلىق قىلىشى، ئانىسىنىڭ جاپادا قېلىشى ئابدۇباقىغا تەسىر قىلدى. بۇ سەھرا ئەمەس، ناھىيە بازىرى، كۈندە پۇل كېتەتتى، تۇرمۇش بېسىمى ھېچ كىمنى بىكار تۇرغۇزمايتتى، تاپقىنىنى يېتىپ يەيدىغان ھېچ ئىنسان تېپىلمايتتى، پۇل تاپقانلارنىڭ يەنە تاپقۇسى كېلەتتى، ئۆزىدىن بەك ئېشىنىپ نوچىلىق قىلغۇسى كەلگەنده ئاندىن ئىسراپخورلۇق قىلىشاتتى. ئابدۇباقى ئاشلىق

ئىدارىسىگە باردى، ئىدارىنىڭ ئادەتتىكى بىر كاتىۋېشى: "سەن خىزمەتتىن ئۆزلىكىڭدىن چېكىنگەن، خالىغاندا كېتىپ خالىغاندا كېلىدىغان ئىش يوق، بۇ ئىدارىگە مەدىكار ئالمايمىز" دەپ قوپال تەگدى. باھارخان ھوشۇر ھاكىمدىن قايتا بىر پارچە خەت ئېلىپ كەلدى، ئابدۇباقى يەنە بارغاندا ناھايىتى تېزلا قوبۇل قىلىندى ۋە ئامبارچىلىققا تەينىلەندى، خىزمەت كىيىمى كىيدى، ماڭاشى 400 كويغا توختىتىلدى. ئۇ بىر ھەپتىگىچە بۇ ئامەتنىڭ پەيزىنى سۈرۈپ خۇشال ئىشلىدى، ئىدارىنىڭ تەلىپى بويىچە خىزمەتكە مەسئۇلىيەتچان بولۇپ، ئىشتىن سىرتقى ۋاقىتتىمۇ قالايمقان يەرگە بارمىدى، ھاراقمۇ ئىچمىدى. ئىككىنچى ھەپتىنىڭ دۈشەنبە كۈنىسى ئۇ ئىدارىدە بولۇۋاتقان كۆس-كۆس پاراڭلاردىن ناھايىتى مۇھىم بىر خەۋەرنى ئاڭلاپ، ئىچى دەھشەت قىزىپ، باش-كۆزى غوگۈلداپ كەتتى. خاتا ئاڭلاپ قالمىغاندىمەن دەپ بىراۋلاردىن قايتا تىڭ-تىڭلىدى، بۇ ئىدارىگە باشقا يەردىن يۆتكىلىپ كەلگەن باشقارما دەرىجىلىك بىر ئۇيغۇر باشلىق بىلەن كۆرۈشۈپ چىققان بولۇپ ئۇنىڭدىنمۇ سوراپ باقتى، ئاڭلىغانلىرى دەرۋەقە راست ئىكەن. ئۇ ئىشتىن چۈشۈپلا ئۇدۇل ئۆيگە بېرىپ بۇ خەۋەرنى ئانىسىغا يەتكۈزدى:

— ئانا، بۇ گۈيلار بىزنى بوزەك قىپتۇ! ماڭارىپ ئىدارىسى ئۆيىمىزنى ئاشلىق ئىدارىسىگە 175 مىڭ كويغا سېتىپتۇ!

قەمبەرنىڭ بېشىدا قاراپ ئولتۇرغان باھارخان سەكرەپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى:

— نېمە؟! قانچە پۇلغا؟! 175 مىڭ كويغا؟! خاتا ئاڭلىمىغانسەن ھەي ھاگۋاقتى، راست گەپ قىل!

— باشلىقنىڭ ئۆز ئاغزىدىن ئاڭلىدىم، ھەممىسىنىڭ ئاغزىدا شۇ گەپ! مېنىمۇ تېخى بەزىلىرى ئۆيۈڭنى سېتىپ بۇ يەردىن ئىش تاپتىڭ دەپ سۆزلەپ يۈرۈيدۇ...

باھارخاننىڭ كۆزى پارقىراپ، چىرايى سارغىيىپ كەتتى،

بىر نەچچە مىنۇت ئىچىدىلا ئون نەچچە ياش قېرىپ ئۆپكىسى تېشىلىپ كەتكەن مومايدەك ھاسراپ تىنالماي قالدى، بېشىنى تۆتۈپ بىر دەم ئولتۇرۇپ كەتتى-دە، بوغۇلۇپ-بوغۇلۇپ سۆزلەشكە باشلىدى:

— ۋاي شورى قۇرۇغۇر شوۋچىلار، ۋاي بېشىڭنى يەيدىغان توڭگۇزلار، ئۆيىمىزنى سېتىپ يېيىشتىڭمۇ ئاخىر، ئىست، ئالتۇندەك زېمىن-جايىم، كۆزۈڭ ئوچۇق كېتىپتۇ ئەمەسمۇ! ۋاي قەدىناس مۇرەببىم، سىلە ماڭا دېگەن ۋەسىيەتلىرى قېنى! سىلە بىز ياشىغان جەننەتتەك ئۆيىمىز، باغۋارانلىرىمىز قېنى! سىلە تۇغقىپ كەتكەندە ماڭا ئوچ مو زېمىن، چوڭ-كىچىك بولۇپ 25 ئېغىزلىق ئۆي مىراس قالغان، سىلە تۇغقىپ كەتكەندىن كېيىنكى بىر يىلدا شەھەر پىلانلايمىز دەپ بەش پۇڭ يېرىمىزنى، سەككىز ئېغىزلىق ئۆيىمىزنى، 40 تۇپ مېۋىلىك دەرىخىمىزنى ۋەيران قىلىپ يولغا چىقىرىۋەتتى، "يول ئالسا خەق ماڭىدىكەن دەپ بوپتۇ" دېدىم. كوپراتسىيەدىن كېيىن ئىتتىپاق يولىنى كېڭەيتىمىز دەپ يەنە يېرىم مو يېرىمىز، توققۇز ئېغىزلىق دۇكىنىمىزنى يوق قىلدى، ئۇنىمۇ بوپتۇ دېدىم. قالغان ئىككى مو يېرىمىز، سەككىز ئېغىزلىق ئۆيىمىز مۇشۇ كەمگىچە بىزنى گۈلدەك بېقىپ كەلگەندى، كۆڭلىمىز توق ئىدى، ئارتۇق غېمىمىز يوق ئىدى، بۇ كوچىلارنىڭ مەركىزىدە بىزدەك كەڭ ئۆيى بارلار قالمىغانىدى، بۇ شوۋچىلار چىدىمىدى، ئۆزىمىز دۇكان سالىلى دېسەك ئۇنىمىدى، خەققە ساتىلى دېسەكمۇ قويمىدى. خەقمۇ بىلىدىكەن، ئۆيىمىزنى ئەسلىي شۇ ئوغرىلار پايلاپ يۇرۇپتىكەن. ئۆينى سات دېدى، ھۆكۈمەتنىڭ بۇيرۇقى دەپ پېشانەمگە تاڭدى، بۇ ئەسلىدە ھۆكۈمەتنىڭ بۇيرۇقى ئەمەس، ئوغرى-قاراقچىلارنىڭ ھىيلە-مىكىرى ئىكەن ئەمەسمۇ!؟ بۇ ئوغرىلارغا ئالدىنىپ كېتىپتۇق، ئىست!!! يا شۇ زېمىن-جايىمدا بۇرۇنراق ئۆلمەپتىمەن، جان دېگەن تاتلىقكەن، جاننى خۇدا ئالمىسا بەندىگە ئامال يوقكەن.

بۇ تويماسلار باج-سېلىق دەپ خەقنى قاقشىتىپ ئالغان پۇلىنىڭ بەرىكىتى بولمىدى، مانا بىر يىل بولا-بولمايلا 10 مىڭ كويدەك پۇلى تۆگىدى، مانا ئەمدى ئۇ ئوغرى جايىمىزنى ئۆز ھېسابىدا ئاشلىق ئىدارىسىگە ساتقان گەپ، مەن ئۇنى تېخى خېلى تۇزۇك ئادەممىكىن دېسەم يەپ تويمايدىغان ھانجۇغى ئىكەن ئەمەسمۇ؟ ئۇ ئوغرىلار مەندەك ئىگە-چاقسىز تۇل خوتۇنىنىڭ قاچىسىدىكى ئاشنى تارتىۋېلىشتىن نومۇس قىلسا بولمامدۇ؟! مەن ئۇ ئالدامچى ئوغرى بىلەن ئوبدان ھېسابلىشىمەن...

— ئانا، بولغۇلۇق بولدى، ئەمدى بارسىگىزمۇ بىكار...

— ئادەمنى مۇشۇنداقمۇ بوزەك قىلغان بارمۇ-ھە...— باھارخانىنىڭ كۆزلىرىدىن باھار يامغۇرىدەك ياشلار تۆكۈلدى، ئابدۇباقى ئانىسىنىڭ بۇنداق ئېچىنىپ يىغلىغىنىنى پەقەت كۆرۈپ باقمىغانىدى، ئىچى سېرىلىپ كەتتى.

— ھۆكۈمەت بىلەن ئېتىشىپ پايدا ئالغىلى بولمايدۇ-ئانا، سىزنى ئۇ ھېيلىگەر ئوغرى تىللاپ چىقىرىۋېتىشتىن يانمايدۇ، مەنمۇ خىزمەتتىن قۇرۇق قالمەن...

— قوي، بۇنداق خىزمىتىڭنى، ئاپىرىپ چېكسىگە تېڭىۋالسۇن! ئەسلىدە ئۇ ئوغرىلارنىڭ نېيىتى بىر، بۇ ئالدامچىلىقنى بۇرۇنلا ئويلىغان! مەن بېرىپ بۇنى ئۇ تويماس ئوغرىنىڭ يۈزىگە سالمەن، بۇ ئوغرىلار مىراس جايىمىزنى بىر دەمدىلا ئۆزىنىڭ قىلىپ، خالىغانچە ساتامدىكەن؟! بۇنداق ھارام سودىنى بىزمۇ قىلالايتتۇق، ھۆكۈمەتنىڭ نامىنى سېتىپ بىزدەك تۇل خوتۇن، يېتىم ئوغۇلنى مۇشۇنداق بوزەك قىلىپ جايىمىزنى قورقۇتۇپ ئېلىۋېلىپ سېتىپ يېسە بولامدىكەن؟! ھۆكۈمەت، ھۆكۈمەت دەپ ئالدىنىپ بوزەك بولۇپ كەلدۇق، بۇ ھۆكۈمەتنىڭ ئەمەس، ئاشۇ تويماس ئوغرىنىڭ ئىشى! كوپراتسىيە ۋاقتىدا داداڭ ناھەق قارىلىنىپ تۇرمىدە ياتقاندىمۇ شۇ ھۆكۈمەت ئۆيىمىزنى تارتىۋالمىغان. مۇلۇكنى شەخسىينىڭ قىلمىز دەپ

سياسەت چىققىلى 20 يىل بولدى، شۇنچە ۋاقىتتىن بېرى ھېچ قانـــداق ھاكىم بۇ جايىمىزغا كۆزىنى قىزارتىپ باقمىغان، دىنىي زات ئائىلىسى دەپ تېخى ئېتىبار قىلاتتى. ئەمدى كېلىپ بۇ ئوغرى ئۆزى ھۆكۈمەت، ئۆزى خان بولۇپ جايىمىزنى ئېلىۋېلىپ خەققە سېتىپتۇ، ساتقاندىمۇ نەچچە ھەسسە پايدىسىغا سېتىپتۇ! كۆرۈڭ ما ئالدامچىلىقنى! ھۇ ئىمانسىز شۇڭچىلار! ئىنساپسىز ئوغرىلار! تۈل خوتۇن، يېتىم بالىنىڭ ھەققىنى يېگەن گۇناھىغا قارىغا زەھەر تولۇپ، دوزاختا كۆيەر ئىلاھىم!... ــ باھارخان ئولتۇرۇۋېلىپ توختىماي مىشىلداپ يىغلايتتى، نەچچە ۋاقىتتىن يىغلىپ قالغان ياشلىرى ئۆزۈلمەي تۆكۈلەتتى. قەمبەرمۇ باھارخانىنىڭ يىغلىغىنىنى كۆرۈپ خىرتىلداپ يىغلىغىلى تۇردى، بىر دەمدىن كېيىن بالىسى يىغـــلاپ كەتتى، ئۆي ئىچى يىغا-زارىغا تولـــدى. ئابدۇباقى بۇ ئىشنىڭ ئانىسىغا بۇنداق دەھشـــەتلىك تەسىر قىلىدىغانلىقىنى ئويلاپ باقمىغانىدى. ئۇ ئەيىبكارەك بويۇنىنى ئېگىپ ســـۆكۈتتە تۇرغاندا باھارخان توۋلاپ كەتتى:

ــ ئى بالىنى بىردەم تالاغا ئەچىقىپ كىرسەڭ بولمامدۇ؟!

ئابدۇباقى يىغلاۋاتقان بالىنى كۆتۈرۈپ تالاغا چىقتى، بوۋاق كۆزىنى يۇمۇۋېلىپ قىرقىراپ يىغلاۋېرىپ ئۇنىڭ قۇلاق مېڭىسىنى يەپ كەتتى. ئۇ بالىنى يولغا ئەچىقىپ، ئېگىز-پەس ســـىلكىپ "يىغلىما گۈي، ھېلى بىكار ئىتقا تاشلاپ بېرىمەن" دەپ سۆزلەپ قويىاتتى، بوۋاق خۇددى ئۇنىڭ گېپىنى ئۇقۇپ قالغاندەك ئۇنىڭ قولىدا تېپىچەكلەپ چىڭقىلىپ يىغلايتتى. شـــۇ ئەسنادا بېشىغا يېگى رومىلىنى ئارتقان باھارخان ھويلىدىن چىقىپ كەلدى:

ــ بالىنى بوشراق تۇت، ماڭە ئۆيگە كىرىپ ياتقۇزۇپ قوي!

ــ نەگە بارىسىز؟ ئۇ ئوغرىنىڭ ئۆيىگە بارماڭ، بارسىڭىزمۇ پايدىسى يوق!

ــ مەن كەلگۈچە قەمبەرگە قاراپ تۇر!

ــ ھازىر بارسىڭىزمۇ تاپالمايسىز...

— ماڭ بېرىپ مەن بۇيرۇغان ئىشنى قىل!

باھارخان ھەسرەت بىلەن يۇرۇپ كەتتى، رومىلىنىڭ ئۇچىدا پات-پات يېشىنى سۈرتەتتى، بىر دەمدىلا بۇرۇنقىدىن نەچچە ھەسسە كىچىكلەپ، مۇكچىيىپ قالغاندەك قىلاتتى. ئابدۇباقى بالىنى ئۆيگە ئەكىرىپ قەمبەرنىڭ قېشىغا ياتقۇزىۋىدى، بالا يىغىدىن شۇ ھامان پەسلىدى. قەمبەر ئابدۇباقىغا يات ئادەمدەك بىر نەزەردە قاراپ قويۇپ كۆزىنى يۇمۇۋالدى. ئابدۇباقى بۇنىڭغا دىققەت قىلىپ كەتمىدى، ئۇنىڭ خىيالى ئانىسىدا قالغانىدى.

باھارخان ھوشۇر ھاكىمنىڭ ئۆيگە بارغاندا ئۇ تېخى ئۆيگە كەلمىگەنىدى، باھارخان خاپا چىراي پېتى ساقلاپ ئولتۇردى. شام ئۆتۈپ كەتتى، باھارخان نامازنىمۇ ئۇنتۇپ قالدى، خۇپتەن ۋاقتى يېقىنلاپ قالدى. ھاكىمنىڭ ئۆيىدىكىلىرى باھارخاننىڭ ئەرز ئېيتقىلى كەلگەنلىكىنى ئاڭلاپ بالا ئەۋەتىپ ھاكىمنى زىيافەتتە ئولتۇرغان يېرىدىن تېپىپ كەلدى. ھوشۇر ھاكىم ناھايىتى سالماق ھەم خۇشال كۆرۈنەتتى. باھارخان كۆڭلىدە "'مۇشۇككە ئويۇن، چاشقانغا قېيىن' دېگەن شۇ-دە!" دەپ ئويلاپ تېخىمۇ غەزەپلەنىدى.

— يۇرسىلە، مېھمانخانىغا كىرىپ پاراڭلىشايلى، — دېدى ھاكىم خۇش كەيپ ھالدا، باھارخان ئۇنىڭ بىر يەردىن كەيپ-ساپا قىلىپ كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ ئىچىدە مىڭ لەنەت ئوقىدى، كۆزىگە ياش ئېلىپ ئۇنىڭغا نەپرەتلىك ئالايدى، ھاكىم بېپەرۋا ئىدى. باھارخان مېھمانخانىغا كىرىپ كۆزلىرى قامىشىپ كەتتى، ئۆي ئىچى ئاجايىپ ياسداق، كۆركەم ئىدى، باھارخاننىڭ ئىچى تېخىمۇ ئېچىشىپ كەتتى: ھەممىسى شۇ ھارام پۇلنىڭ كۈچى، بولمىسا ئۆزۈڭنىڭ مائاشى بىلەن بۇنداق قىلىپ بولالمايسەن، بىر كۈنلەردە مۇشۇ خانا-ماناڭغا ئوت كېتەر ئىلاھىم!

— قېنى چاي ئىچكەچ، ھە ما نەرسىلەردىن ئېلىپ... گەپ بولسا ئوچۇق دەۋەرسىلە!

— مەن ھەممىنى ئۇقتۇم، بىز يىغلاپ يۈرسەك سىلە ئۈيناپ يۈرۈپلا ھاكىم، دەپ باقسىلا بۇ زادى نېمە قىلغانلىرى؟

— نېمىنى دەيلا، مەن ھېچنېمىنى چۈشەنمىدىم، ئۆپكىلىرىنى بېسىپراق سۆزلىسىلە-ھە، زادى نېمە گەپ؟

— ئۆيىمىزنى بىزدىن 40 مىڭ كويغا ئېلىپ ئاشلىق ئىدارىسىگە 175 مىڭ كويغا سېتىپلىغۇ؟ دەپ باقسىلا بۇ زادى قانداق ئىش؟

— بۇ شۇنداق ئىش، بۇنىڭغا نېمە ھەيران قالىلا ئەمدى!

— ئادەمنى قاراپ تۇرۇپ مۇشۇنداق بوزەك قىلسىلا بولامدۇ!؟

— ھاي-ھاي، باھارخان، گەپنى ئويلاپراق قىلسىلا، بۇ يەردە سىلىنى بوزەك قىلغان ئىش يوق. ھەممىسى قانۇن يولى بىلەن ئۆز جايىدا مېڭىۋاتقان ئىشلار بۇ! سىلىدىن بىز ئۆينى بىكارغا تارتىۋالمىدۇق، رازىلىشىپ ئالدۇق. ماۋارىپ ئىدارىسى سالىلى دېسەك، بازارلىق ھۆكۈمەت ئۇنى مۇۋاپىق كۆرمىدى، چۈنكى بۇ بىر بازار يېرى ئىكەن.

— بۇنى بۇرۇنمۇ ئوبدان بىلەتتىلىغۇ سىلە؟! — دېدى باھارخان ئاچچىق بىلەن، — مېنى ھەر قايسىلىرى ماۋارىپ ئىدارىسى سالمىز دەپ ئالدىغان گەپ، تۆل خوتۇن، يېتىم ئوغۇلنىڭ ھەققىنى يېگەن گەپ!

— توختىسىلا ما گەپنى بۆلمەي، بۇ سىلىنىڭ ئىختىيارلىرىدىكى ئىش ئەمەس، پىلان دېگەن ئۆزگىرىدۇ، ئەسلىدە شۇنداق ئويلىغان، ئەمما يۇقىرىدىن تەكشۈرۈپ كېلىپ بۇنىڭغا قوشۇلمىدى. بۇ يەرنى پۇلغا ئېلىپ ئاق تاشلىۋەتسەك بولمايدۇ-دە، شۇنىڭ بىلەن خېرىدار چاقىردۇق، ئاشلىق ئىدارىسى بۇ يەرگە ئۇچ قەۋەتلىك بىر سودا سارىيى سالماقچىكەن، يۇقىرى باھا قويغاچقا ئاخىر ئۆتۈنۈپ بەردۇق. بولغان ئىش مۇشۇ. بۇنىڭ ھېچقانداق قانۇنسىز يېرى يوق، ھۆكۈمەت ئەزەلدىن قانۇنسىز

ئىش قىلمايدۇ.

ــ ھۆكۈمەت قانۇنلۇق ئىش قىلسا بىزمۇ شۇنداق قىلالايتتۇق، بىزمۇ شۇ پۇلغا ساتالايتتۇق! ئاشلىق ئىدارىسى ئۇچ قەۋەتلىك بىنا سالسا بىزمۇ ھېچ بولمىغاندا شۇ يەرگە ئىككى قەۋەتلىك بىنا سالالايتتۇق. يا ئۇنىڭغا ئۇنىمىدىگىلا، قاراپ تۇرۇپ ئۆزۈڭلا يەۋالدىگىلا، ئاجىزلارنىڭ ھەققىنى يەۋېلىشتىن نومۇسمۇ قىلىشمىدىگىلا!... ــ باھارخان يىغلاپ كەتتى.

ــ ئا... ھاي، نېمانداق گەپ چۈشەنمەيدىغان خوتۇن سىلە، ئەينى ۋاقىتتا ئۆيلىرىنى ئالغان ۋاقىتتا سىلىگە بىز "بۇ ئۆينى ھۆكۈمەت ئالىدۇ، شەخسىي ئۆزى بىر تەرەپ قىلىشقا بولمايدۇ" دەپ ئوچۇق دېگەن. چۈنكى ئۇ چاغدا بۇ ئۆي ئاللىبۇرۇن بازار قۇرۇلۇشى دائىرىسىگە كىرىپ بولغان، ئۇنداق بولغاندىكىن نامدا ئۇ سىلىنىڭ بولغان بىلەن ئەمەلىيەتتە ھۆكۈمەتنىڭ! يەر دۆلەتنىڭ، ئۇنى قانداق بىر تەرەپ قىلىش ھۆكۈمەتنىڭ ئىشى، شەخسىينىڭ ئۆزى بىلگەنچە ئىش قىلىدىغان ھوقۇقى يوق. ئۆزلىرىمۇ بىلىلا، مۇشۇ بازاردىكى قۇرۇلۇشنىڭ ئورنىدا ئەسلىدە خەقلەرنىڭ ئۆيلىرى بار ئىدى، ئۆلكە ئازاد بولغاندىن كېيىن شەھەر-بازار قۇرۇلۇشىنى كېڭەيتىش ئىشلىرى باشلاندى، نۇرغۇن ئۆيلەر چېقىلدى، ئاھالىلەر باشقا يەرگە كۆچۈرۈلدى، خەق شۇ ۋاقىتتا ھۆكۈمەتتىن بىر پۇڭمۇ ئالالمايتتى، ھازىر ياخشى، پۇل بېرىمىز، ئىشلىرىنى ھەل قىلىپ بېرىمىز. ئويلاپ باقسىلا، ئەگەر ھەممە خەق كۆچكىلى ئۇنىماي تۇرۇۋالسا بۇ شەھەر-بازار دېگەننى قانداق قۇرۇپ، قانداق كېڭەيتكىلى بولىدۇ؟! ھەممە ئادەم ئۆزى بىلگەنچە ھەر دوقمۇشتا چازا قۇرۇپ ئۆي سېلىۋالسا، كۆچ دېسە ئۇنىمىسا، ھەممە يەر قەشقەرنىڭ خالتا كوچىلىرىغا ئوخشاپ قالمامدۇ؟! شەھەر-بازار دېگەننى خەق كۆرىدۇ دەپ ئېسىل پىلانلايمىز، يولنى كەڭ ئالىمىز، بىنا دېگەننى چىرايلىق سالىمىز، بۇنىڭغا شۇ جايدىكى ئادەم ئاكتىپ ماسلىشىشى كېرەك. سىرتتىن

بىر باشلىق كېلىپ تەكشۈرۈپ قالسا ئۇنىڭغا ھەر قايسىلىرى جاۋاب قىلالمايلا، سوئال-سوراققا بىز قالىمىز. سىلىنىڭ ئۆيگە جىق پىكىر چۈشكەن، بىز سىلىگە ئېتىبار قىلىپ ئۆيلىرىگە تەگمىگەن. ئەمما ئۇ ئۆي ئاساره-ئەتىقە ئورنى بولمىغاندىكىن، چېقىش كېرەك. بىز ئومۇمىنىڭ مەنپەئەتىنى ئويلايمىز، ناھىيە بازىرىنىڭ كەلگۈسىنى ئويلايمىز، كوچىلىرىمىز چىرايلىق بولسا ھەممىمىزگە ياخشى ئەمەسمۇ، ئويلاپ باقسىلا، بىر چۈشىن بىر قاچا ئاشنى بۇلغايدۇ، بىر كونا ئۆيمۇ كوچىنىڭ ئىسكەتىنى بۇزىدۇ...

— توغرا دەيلا، ھەر قايسىلىرىنىڭ ئالدىدا بىز خۇددى چۈشىن، پالاق بىلەن نەگە قوغلىسىلا شۇ يەرگە كېتىدىغان چۈشىن، تايىنلىق ئۇرۇپلا يوق قىلمىدىلا بىزنى!...

— مەن باشقا نەرسىنى مىسال قىلىپ دەۋاتسام سىلە نېمىنى دەپ يۇرۇيلا باھارخان؟! — دېدى ھاكىم تاماكىسىنى تۈتاشتۇرۇپ، ئۇ شۇ قەدەر بىخارامان ئىدىكى، ھېچ ئاچچىقلىنىدىغاندەك قىلمايتتى، — مەن سىلىگە چىرايلىق چۈشەندۈرۈپ گەپ قىلىۋاتسام گەپنى ئۇنداق تەتۈر چۈشەنسىلە قانداق بولىدۇ؟! سىلە ئۇ ئۆيلىرىدە ياشاپ بىلىنمىگەن بىلەن سىرتتىن قارىغان ئادەم ئۇ ئۆيلىرىنىڭ بەك سەتلىكىنى بۇرۇنلا بىلەتتى، بىز كۆچۈرمىگەن بولساق يەنە نەچچە يىل ياشايتتىلىكىن؟ تاملىرى خەتەرلىك بولۇپ قاپتىكەن، قارىسام بىر غوجا تام قىلىپ يۆلەپ قويۇپلا، يولدىن ئۆگزىلىرى كۆرۈنۈپ تۇرىدۇ، ئۇستىگە ئارتىپ قويغان كىيىم-كېچەكلىرى... بولدىلا، مەن گەپ قىلماي، قالغىنىنى ئۆزلىرى بىلسىلە. سىلى ئۇنچە قارا قورساق، جاھىل خوتۇن ئەمەس، ھۆكۈمەتنىڭ مۇنچىلىك ئىشلىرىنى قوللاپ بەرمىسىلە بولمايدۇ. مەنمۇ نەچچە قەۋەت بىنا سالالايتتىم دەيلا، ئۇنداق بىنا دېگەننى سالىمەن دەپلا سالالمايلا، ئۇنىڭغا نەچچە مىليون پۇل كېرەك، بانكا سىلىگە ئىشىنىپ قەرز بېرىپ تۇرمايدۇ. كۆمۈپ قويغان ئالتۇن-يامبۇلىرى بارمۇ-يا؟! پۇللىرى بولغان تەقدىردىمۇ بىنا

سېلىش ھەققىدە بازارلىق ھۆكۈمەتتىن خەت ئالىلا، ئۇلارنىڭ تەلىپى بويىچە بىنا سالمىسلا بولمايدۇ، بازارنىڭ مەركىزىگە ئادەتتە ئۇچ قەۋەتتىن كەم بىنا سېلىشقا بولمايدۇ، چۈنكى يەر قىس، ھەر بىر پۇلۇڭ يەرمۇ ھۆكۈمەت ئۇچۇن ئالتۇندىن قىممەتلىك...

ــ ۋاي توختىسلا ھاكىم، بۇ يېرىمىز ھۆكۈمەتكە ئالتۇندەك قىممەتلىككەنۇ، بىزگە قىممەتلىك ئەمەسمىكەن؟ ھەر كىم ئۆزىنىڭ ئاتا مىراس يېرىگە ئىگە بولۇشىي كېرەكقۇ، ھۆكۈمەت نېمىشقا ئۇنى تارتىۋالىدىكەن؟! ھۆكۈمەت پۇقرانى يۆلەيدۇ دەيدىغان سىياسەتچىلار بارغۇ؟! ــ دېدى باھارخان لىق ياش تولغان كۆزىدىن غەزەپ نۇرىنى چاقنىتىپ.

ــ ھۆكۈمەتمۇ يۆلەيدىغان يېرىدە يۆلەيدۇ...

ــ بۇگەپلىرىنى قويسىلا، سىلىنىڭ مۇشۇ سودىدائوتتۇرىدىن قانچىلىك پايدا ئالغانلىقلىرىنى مەن بىلمەي قالامدىم؟

ــ سىلى كىمگە گەپ قىلىۋاتىلا؟ ــ دېدى ھاكىم بىردىنلا تېرىكىپ، ــ مەن نېمە پايدا ئاپتىمەن؟! نېمانداق قارىسىغا گەپ قىلىلا؟! ئۆيىنى ھۆكۈمەت ئالدى، ھۆكۈمەت ساتتى، مەن ئۇستىدە تۇرۇپ بەردىم شۇ، 40 مىڭ كويىنى مەن چىقارمىدىم، ساتقان پۇلدىنمۇ مەن بىر سىنت يانچۇقۇمغا سالمىدىم، پاريخور دەيدىغان پاكىتلىرى بولسا ئەتىلا ھۆكۈمەتكە بېرىپ مېنى چاقسىلا! قانداق دېگەن گەپ بۇ!

ــ ئەمىسە ئۇ پۇلنى كىم ئالىدۇ؟!

ــ ھەممىگە بازارلىق ھۆكۈمەت مەسئۇل، شۇلارنىڭ مالىيىسىدىن پۇل چىقاردى، ساتقاندىمۇ شۇلار سېتىپ مالىيىسىگە كىرىم قىلدى. ئىشەنمىسىلە ئەتە بېرىپ ئۆزلىرى سورىسىلا، ئۆيگە كېلىپ مېنى ئاۋارە قىلمىسىلا! ئەگەر ماڭا يەنە تۆھمەت قىلىدىغان بولسىلا، ئەمدى يۈز-خاتىرە قىلمايمەن!

ــ سوراپ قويسام نېمە بوپتۇ! ــ دېدى باھارخان ئەلىمنى ئىچىگە يۇتالماي، ــ سىلىنىڭ راست شۇنداق قىلغان-

قىلمىغانلىقلىرىنى بىز بىلمىگەن بىلەن خۇدايىم كۆرۈپ تۇرىدۇ، مەيلى كىم بولسۇن ئىنساپ بىلەن ئىش قىلىشى كېرەك!

— باھارخان، سىلىگە يەنە دەپ قويماي، گەپنى چاغلاپ قىلسىلا! مېنىڭ سىلىنى قايىل قىلىش مەجبۇرىيىتىم يوق، لېكىن مەن يەنىلا سىلىنى ئۆز كۆرۈپ دەۋاتىمەن. ھۆكۈمەتنىڭ بۇ ئىشلاردا بىر يۈرۈش سىياسەتلىرى بار. ھۆكۈمەت ئەلۋەتتە پايدىغا ماڭىدۇ، ئەمما ئۇنى يەنە سىلىدەك پۇقرالارغا پايدىلىق ئىشلارغا ئىشلىتىدۇ. ئىش دېگەننى ھۆكۈمەت ئويلاپ قىلىدۇ، خەتەرلىك ئۆيلەرنى چاقمىز، ئۆڭ ئىگىلىرىنىڭ قولىغا پۇل بېرىمىز، بۇنىڭدا ھەر ئىككى تەرەپكە پايدا بار، ئۆيى چېقىلغان ئادەم باشقا يەردىن ئوبدان ئۆيگە ئېرىشىدۇ، ھۆكۈمەتمۇ شەھەر-بازار قۇرۇلۇشىنى ياخشى ئېلىپ بارالايدۇ. بۇنى ھازىر ھەممە ئادەم ئاڭلىق چۈشىنىدۇ-يۇ سىلە نېمىشقا چۈشەنمەيلا؟!

— ھۆكۈمەت-ھۆكۈمەت دەيلا، ھۆكۈمەت دېگەن سىلە بولماي كىم؟ ھۆكۈمەت ئۆزى شۇنچە باي تۇرۇپ بىزدەك باشپاناھسىز تۇل خوتۇنىنىڭ ھەققىنى يەۋالامدا؟ بۇنداق سىياسەت نەدە بار؟ سىلە گۈڭسەندىڭ ئەزاسى ئەمەسما؟ سىلىنىڭ بىز نامرات كەمبەغەللەرنى يۆلەيدىغان مەجبۇرىيىتىڭلار يوقما؟!... — باھارخان سۆزلىگەنچە ھاياجانلىنىپ ئۆزىنى باسالماي قالدى، كۆزىدىن ياشلىرى تارامىلاپ ئاقتى. ھوشۇر ھاكىمنىڭ ھاراقتىن خۇمارلاشقان كۆزلىرى چەكچەيدى، يەل بېرىلگەن توپتەك چىڭقىلىپ، ئورنىدىن قاڭقىپ تۇرۇپ كەتتى:

— بولدى، بولدى! بىر كوتۇلدىسىلا يۇندا قاپاقتىن سۇ تۆكۈلگەندەك توختىمايدىغان خوتۇنكەنلا! شۇنچە دېسەم يەنە نېمىنى چۈشەنمەيلا؟! سىلىدەك خوتۇنلارغا بۇ ياخشى سىياسەت ياراشمايدىغان چېغى، ھۆكۈمەت بەرگەنگە شۈكۈر قىلماي يەنە نېمە غەلۋە؟! پۇقرا دېگەنگىنۇ زادى ياخشىلىق ياراشمايدۇ، قورسىقىنى توق، كىيىمىنى پۈتۈن قىلىپ قويسا يەنە تېخى

گۈگسەندائنى تىللايدۇ. ھەر قايسىغا زادى قاتتىق قول دىكتاتۇرا بولمىسا بىكار! دېموكراتىيىنى بەك بېرىۋەتسە، ۋاي سىلە-ئۆزلىرى دەپ قويسا گەدىنىمىزگە مۇشۇنداق مىنىشسەن ئەمەسمۇ؟! ھۆكۈمىتىمىز ھازىر شۇنداق ياخشى، پۇقرانىڭ مەنپەئەتىنى دەپ پارىخورلۇققا قارشى تۇرۇۋاتىدۇ، مەنمۇ پارىخورلۇققا ئىنتايىن ئۆچ بىر ئادەم، ھارامدىن قورقمەن. ئىشەنمىسىلە ناھىيىدىكى باشقا ئادەمدىن سوراپ باقسىلا، ئۆيلىرىنى دېيىشكىلى بارغاندا مەن بىر ئادەم بارمىغاندىمەن!؟ مەن بىر ئۆزۈم سىلە بىلەن شەخسىي سودىلاشمىغاندىمەن؟! قاراپ تۇرۇپ مېنى ئۆينى ئۆزى ساتتى دەيلىيا، شۇ مەيداندا بىر مۇنچە ئادەم شاھىت بولغان يەردە مەن خالىغانچە ئىش قىلالامدىم؟ سىلە تولا ماڭا قارا چاپلىماي سىگگەن نانلىرىنى يەپ يۈرسىلە، بولامدا!؟

ــ مەن تۆھمەت قىلمىدىم، ئۆيىمىزدىن نەچچە قاتلاپ پايدا ئالغانلىقىڭلار راستىقۇ؟! ئۇنى سىلە قىلسىلىمۇ، باشقىلار بىلەن بىرلىشىپ قىلسىلىمۇ ئىشقىلىپ جىق پايدا ئاپسىلەر، بۇ ھارام سودا بولماي نېمە؟! ــ باھارخان ھاكىمنىڭ يۈمشاق سافاسىدا يىگىنە ئۈستىدە ئولتۇرغاندەك ئولتۇرۇپ، ھاكىمغا نەشتەردەك قادىلىپ خۇددى سوتچىدەك سۆزلەشكە باشلىدى.

ــ بۇ دېگەن قانۇنلۇق سودا، سىلىگە بۇنى مىڭ دېسىمۇ چۈشەنمەيلا، يەنە دېسەم يەنە شۇ گەپ، ھۆكۈمەت ھەرگىز زىيىنىغا ماڭمايدۇ!

ــ ھۆكۈمەت زىيىنىغا ماڭمىسا، بىزمۇ زىيانغا چىدىمايمىز، زىيانىنى ھۆكۈمەت تۆلەپ بېرىشى كېرەك...

ــ نېمە دەيدۇ ما خوتۇن، ھوي ماڭا قارىسىلا، كىمگە گەپ قىلىۋاتىلا سىلە؟ ھېساب-كىتاب تۈگىگىلى نەۋاق؟! تېخى سىلىگە جىق ياخشىلىق قىلدۇق، ئەگەر مۇشۇنداق تۆزكورلۇق قىلمىغان بولسىلا ھېلى ئۇمۇ يوق، بۇمۇ يوق بولۇپ ئولتۇرىلا، مەن سىلىگە شۇنچىلىك دەپ قويماي...

باھارخان ئورنىدىن قوپۇپ سىرتقا ماڭغاچ غەزەپ ۋە قايغۇلۇق يىغا ئارىلاش شۇنداق دېدى:

— ھە بەك ياخشىلىق قىلىپ كەتتىلا، ئالەمچە ياخشىلىق قىلىپ كەتتىلا! ھەممىسى شۇ مەنپەئەتىنىڭ ئىشى، بولمىسا بىزدەك موللا بوزەكلەرگە قاراپمۇ قويماستىلا؟! بەك بولسا ئابدۇباقىنى ئىشتىن ھەيدىۋېتەلا، تام ئورنىنىمۇ بەرمەسلا، ئەمەلىيەتتە بەرمەيدىغانلىقىڭ قازىنىنى ئېسىپ بولغان سىلە، بولسا ھەممىنى تارتىۋېلىپ بىزنى تالاغا قوغلاپ چىقىرىۋېتەلا، مەن قورقمايمەن، بېرىپ شۇ جايىمدا تۇرىمەن، ئۇ يەردە ھېچكىمنىڭ ھەققى يوق، مەن شۇ يەرگە قېرى جېنىمنى تىكىپ قويدۇم، ئۆلسەممۇ شۇ يەردە ئۆلىمەن!...

— توختىسىلا، بىرەر پىيالە چاي ئىچىپ...— ھاكىمنىڭ ئايالى ئىشىك تۆۋىگىلا كېلىپ قالغانىدى، باھارخان ئۇنىڭ يېنىدىن يانداپلا ئۆتۈپ كەتتى.

— قويۇڭلا، كەتسە كەتسۇن! خېلى بىر گەپ ئاڭلايدىغان خوتۇن دېسەم، ئۆتۈپ كەتكەن ئۇششۇق خوتۇن ئىكەن ئەمەسمۇ بۇ!

باھارخان ھاكىمنىڭ ئۆيىدىن چىقىپ توسما تام قوپۇرۇپ قويۇلغان زىمىن جايىنىڭ يېنىغا كېلىپ ئۇنىڭ ئەتراپىدا ئايلانىدى، ئارقا تەرەپتە ئادەم كىرگۈدەك بىر يوچۇق ئېچىپ قويۇلغانىدى. باھارخان ئۇ يەردىن كىرىپ ھەيران قالدى. تۈزلۈېتىلگەندىن كېيىن بۇ بىر پارچە ئاق يەر تېخىمۇ چوڭ كۆرۈنەتتى، نەچچە قەۋەت بىنا، دۇكان، ئاشخانا، مېھمانخانا، مۇنچا سالسىمۇ كەڭرى يېتەتتى. باھارخانىڭ ئىچى سىيرىلىپ كەتتى. بۇ يەرگە كوچا چىراغلىرىنىڭ نۇرى چۈشۈپ بەئەينى ئالتۇندەك پارقىراپ تۇراتتى. شۇڭا بۇ ئالتۇندەك قىممەتلىك يەرگە ئۇ ئوغرىلارنىڭ كۆزى چۈشكەن گەپ! باھارخان پۇشايماندىن، غەزەپتىن ھەم ھاياجاندىن تىترەپ كەتتى، 40 مىڭ كوي دېگەن

نېمە ئۇ؟ ئالە سېسىق پۇلۇڭنى دەپ بۇ گۈيلارنىڭ كاللىسىغا ئاتىدىغان ۋاق كەلدى... نېمىشقا ھۆكۈمەتنىڭ ئىككى توكتوك پۇلى ئۇنىڭغا شۇنچە جىق كۆرۈنۈپ كەتكەن بولغىيتى؟! "خوتۇن خەقنىڭ چېچى ئۇزۇن، ئەقلى قىسقا" دېگەن گەپ ھەقىقەتەن راستكەن، باھارخان بۇنىڭغا رەسمىي ئىشىنىپ قالدى. بۇ يەرنىڭ ئالداپ سېتىلغان ئىشى چىقمىغان بولسا ئۇ يەنە غەپلەتتە موللا بوزەك بولۇپ يۈرۈۋېرەتتىكەن. مەرھۇم يولدىشىنىڭ روھى ئۇنى يۆلەۋاتامدىكىن، بولمىسا بۇمەزلۇم بۇنچىلىك ئويغىنىپ، ھاكىمنىڭ ئالدىغا بېرىپ، كۆڭلىدىكى گەپلىرىنى دېيەلمەس، ھەتتا ئۇنى چۆچىتەلمەس ئىدى، زادى بىر كۈچ ئۇنىڭغا مەدەت بېرىۋاتاتتى. باھارخان روھلىنىپ شۇ يەرگىلا چاپىنىنى سېلىپ ھاكىمنىڭ ئۆيىدە قازا بولۇپ كەتكەن نامىزىنى ئوقۇشقا باشلىدى.

2

باھارخان ھېلىمۇ خوتۇنىغا باققىلى قويۇپ، ئابدۇباقىنىمۇ ئىشتىن بوشىتىۋېلىپ، بىر ماشىنا تاۋۇز ئەكەلدۈرۈپ توسما تامنىڭ يېنىدا تەنزە قۇرۇپ تاۋۇز سېتىشقا باشلىدى، ئۇنىڭ بىلەنلا قالماي بىر كېچىسى توسما تامنىڭ ئىچىگە بىر كەپە قۇرۇپ ئاخشاملىرى شۇ يەردە يالغۇز تۇنەشكە باشلىدى. تاۋۇز ساتقان بىرىنچى كۈنىلا سودىسى ناھايىتى ياخشى بولدى. باھارخان تۇنىگەن بىرىنچى ئاخشىمىمۇ دەسلەپتە ئۇيقىسى كەلمىگەن، كېيىن چۈش كۆرۈپ ئۇخلاپ كەتتى، چۈشىدە مەرھۇم قەدىناسىنى كۆردى، بوۋاينىڭ چېھرى غەمكىن، ساقاللىرى كۈمۈشتەك ئاق ھەم پارقىراق ئىدى... ئۇ قولدىكى ھاسىسىنى تۇزلىنىپ كەتكەن مۇشۇ زېمىن-جايىنىڭ ئۇ يەر-بۇ يېرىگە چوقۇپ ئۆلچەپ يۈرەتتى، توختاپ بىر نەرسىلەرنى دەيتتى. باھارخان بامدات ۋاقتىدىن بۇرۇنلا ئويغىنىپ كەتتى. بامدات نامىزىدىن كېيىن تەسۇي

سيرىپ ئولتۇرۇپ مەرھۇمنىڭ نېمە دېگەنلىكىنى ئەسلەپ باقتى، ئېنىق يادىغا ئالالمىدى، ئەمما مەرھۇمنىڭ چىراي ۋە ھەرىكەت ئىپادىلىرىدىن بۇ زېمىن-جاينى قوغداشنىڭ مۇھىملىقىنى ئويلاپ يەتتى، بۇ چۈش ئۇنىڭغا بېشارەتتەك تۇيۇلۇپ، بۇ ئۆينى قوغداش يولىدا ھېچنېمىدىن يانماسلىق ئىرادىسىگە كەلدى.

بىر ئاخشىمى قاتتىق يامغۇر يېغىپ كەتتى. باھارخانىنىڭ كەپسى قاتتىق يامغۇرغا پايلىماي قالدى. شۇنداقتىمۇ ئۇ چىداپ ياتتى، ئەتىسى كەپسىنىڭ ئۈستىنى يېگىلاپ ياپتى. ئابدۇباقى كۇندۇزى دەككە-دۈككىدە تاۋۇز سېتىپ ئولتۇراتتى، شۇنىڭغا يارىشا سودا كۇندە دېگۈدەك ياخشى، بەزىدە ھەتتا باس-باس ئىدى، ئەكەلگەن تاۋۇز تۈگەي دەپ قالدى. بۇنىڭدىن باھارخان شۇنچىلىك سۆيۈنۈپ كەتتىكى، نەچچە ۋاقتتىن كاتەكتەك ئۆيىدىن چىقماي، تەييارنى يەپ ئۆتكۈزگەن كۇنلىرىگە ئېچىندى.

— قارا مانا، ئۇچ كۇن ئىشلىسەڭ بىر ئايلىق ماڭاشىڭدەك پۇل چىقتى، بۇ جاي زادى بەرىكەت ياغىدىغان جاي، ئۇ ئوغرىلارغا ئەسلىي بوش كەلمەيدىغان ئىش ئىكەن... — دەپ ھاياجانلىنىپ سۆزلەپ كەتتى باھارخان.

— ئالدىراپ خۇش بولماڭ، بىزنى بەربىر ھەيدەيدۇ، ئەتىلا ئادەم كېلىپ كەشىمزنى توغرىلايدۇ، — دېدى ئابدۇباقى روھسىز ھالدا.

— قويە سەندەك لامزەللىنى، سېنىمۇ ئوغۇل بالا دەپ تۇغۇپتىمەن، ئەر كىشى تۇرۇپ ھېلىتىن ئىشتان بېغىڭ بوشاپ كېتىۋاتسا؟ سانىيخان شۇڭا بىكار يامانلىماپتىكەن-دە! مۇشۇ ھالىڭغا سەن قاچان ئادەم بولارسەن؟! بۇ دېگەن سېنىڭ جايىڭ، سېنىڭ كېرىلىپ ياشايدىغان ماكانىڭ، مۇشۇ ماكانىمىزنى قولدىن بەرمەيدىغان بولساق بىز بېيىپ كەڭتاشا ياشىيالايمىز، مەرھۇم دادامنىڭ روھى قورۇلمايدۇ، مەنمۇ ھەر قايسىڭلاردىن خاتىرجەم بولۇپ ھەرمگە بارالايمەن. ھازىر دېگەن پۇللا بولسا يول

تېپىلدىۇ، ۋاقتى كەلسۇنا، بەش-ئونمىڭ كوينىڭ ئىشى، بېرىپ گېلىنغا ئۇرىمىز، يېگەن ئېغىز ئۈيۈلدىۇ، ھاكىم دېگەن ئوغرىمۇ غىڭ قىلالمايدۇ. ئۆينى ئەگەر تارتقۇزۇپ قويساڭ كېيىن خارلىققا قالىسەن، ئىتنىڭ كۈننى كۆرىسەن، ھازىر جاپا تارتساقمۇ مەيلى، مۇشۇ جاينى زادى قولدىن بەرمەيمىز. ئۇ ئوغرىلار قاچان كەلسە كەلسۇن، 40 مىڭ كويىنى تەييارلاپ قويدۇم، ئالدىغا ئېتىپ بېرىمەن، ئاۋۇ ئۆينىمۇ قايتۇرۇپ بېرىمەن. ئۇنىماي زورلۇق ئىشلىتىدىغانغا ھەددى يوق، ھازىر دېگەن پۇقرانى بوزەك ئېتىپ ئۇرۇپ دۇمبالايدىغان پومېشچىكنىڭ دەۋرى ئەمەس، تۈرمىگە سولايدىغان ئىنقىلاب دەۋرى ئەمەس. كوپراتسىيەدە پومېشچىكنىڭ بالىسى دەپ داداڭنىڭ تارتمىغان كۈنلىرى قالمىغان، شۇنداقتىمۇ داداڭ بۇ ئۆينى تارتقۇزۇپ قويمىغان. ھازىر ۋەزىيەت ياخشى، ئەگەر بۇ ئوغرىلار بىزنى شۇلۇپ يەيمەن دېسە قاراپ تۇرۇپ بېرىدىغان باھارخان يوق، مەن ئۇ ئوغرىلارغا قېرى جېنىمنى تىكىپ قويدۇم!...

ئابدۇباقى تىترەپ كەتتى، ئانىسىنىڭ بۇنداق قىلالايدىغانلىقىغا بىر ئىشىنىپ، بىر ئىشەنمەي ئەنسىز خىيالىلارغا چۆكتى.

ئەتىسى ئەتىگەندە بازار باشقۇرۇشنىڭ ئادەملىرى بۇ يەردە تاۋۇز سېتىشقا بولمايدۇ، - دەپ كەلدى.

— بۇ جاي مېنىڭ، تاۋۇز سېتىپ پايدا تاپسام، باج تۆلىسەم بولىدىغۇ؟— دېدى باھارخان.

ئۇلار باشلىقىنى چاقىرىپ كېلىشتى.

— بۇ يەر ھازىر ناھىيىگە تەۋە، سىلىنىڭ ھەققىلىرى تۆگىگەن! — دېدى ھېلىقى ۋاقىتتا ھوشۇر ھاكىمغا ئەگىشىپ كەلگەن باشلىق.

— بۇ جايدىن مېنىڭ ھەققىم تۆگىمەيدۇ! — دېدى باھارخان چىڭقىلىپ سۆزلەپ، — ھوشۇر ھاكىمغا بېرىپ دېسىلە، مەن ئۆينى قايتۇرۇۋالىمەن، ئىشەنمىسىلە، مانا 40 مىڭ كوي پۇل، بىر

تىينمۇ كەم ئەمەس!...

باھارخانىنىڭ ئەلپازىنىڭ يامانلىقىنى كۆرۈپ ئۇ ئۇدۇل ناھىيىلىك ھۆكۈمەتكە باردى. ھوشۇر ھاكىم بۇ ئىشنى ئاڭلاپ بولغانىدى، بىراق يېغىن كۆپ بولۇپ كەتكەچكە، ئۇنى ھەل قىلىشقا ۋاقىت چىقىرالمىغانىدى. ئۇ باشقا ئىشلىرىنى تاشلاپ قويۇپ بازار باشقۇرۇش كادىرلىرىنى باشلاپ "نەق مەيدان"غا كەلدى. تاۋۇز سېتىۋاتقان ئابدۇباقى ھاكىم باشلىق بىر مۇنچە ئادەملەرنى كۆرۈپ يا ھىجىيىشىنى يا قاپاق تۇرۇشىنى بىلمەي يەرگە ئېگىشىپ تاۋۇزلىرىنى قايتا تىزغىلى تۇردى. بازار باشقۇرۇش كادىرلىرى تۇشمۇ تۇشتىن سۆزلەپ كەتتى:

— بۇ يەردە ھېچكىمنى بىر نېمە ساتقۇزمىغانىدۇق، ئىككى-ئۈچ كۈن بولدى، مۇشۇلار كېلىۋالدى، ئۆزىنى بىلەر دېسەك يا بىلمىدى...

— قاراڭلار، توسما تامدىن ئىشىك ئېچىپ تاغاردىن پەردە توسۇۋاپتۇ...

— ھۆكۈمەتنىڭ تېمىنى توسۇپ ئۆي قىلىۋالغان گەپ!

— مەن ئا كۈنى سورىغان، نېمىشقا مۇشۇنداق قىلىۋالدىڭلار دېسەم، بۇ ئۆي دېگەن بىزنىڭ، ھۆكۈمەتتىن يانداۋۇۋالدۇق دەيدۇ تېخى، يامان خوتۇنكەن. ما ئاداشقا قارىساق ئانىسىنىڭ كەينىگە ئۆتۈۋاپتۇ- ھا-ھا-ھا...

بىر دەمنىڭ ئىچىدە بىرمۇنچە كۈلۈشمەك بولۇپ كەتتى، ھوشۇر ھاكىم كۈلمىدى، ئۇ قوشۇمىسىنى تۇرۇپ توسما تامغا بىر قۇر نەزەر سېلىپ ئاندىن ئابدۇباقىغا تىكىلىپ قادالدى:

— خىزمەت بەرسە ئىشلىمەي باققاللىق قىلىپ يۇرۇپسىنا؟! ئاناڭ قېنى؟!

ئابدۇباقى تاتىرىپ، توسما تامنىڭ ئىچىنى كۆرسىتىپ قويدى.

— ئاناڭنى چاقىرە مەيەگە! — دەپ ۋاقىرىدى ھوشۇر

هاكىم، ــ قانداق كىرىمىز بۇ ئىشىكنىڭدىن؟

قالغانلار پاراقلاپ كۈلۈشۈپ كەتتى، مازاقلاش يەنە باشلاندى.

ــ كۆتىنى تاۋۇزغا چاپلاپ قويغانمۇ نېمە بۇنىڭ، قوپايمۇ دېمەيدا!!

ــ پايدا بار يەردىن ھېچكىمنىڭ قوپقۇسى كەلمەيدۇ!

ــ بۇ ئىشلىسە ئاپىسى ئۆيىدە تاۋۇز يەپ ئولتۇرىدۇ دەڭلا!

ــ ئۆيگە كىرىڭلامۇ دېمەي قولىنى چىنەپ قويىدىكەن بۇ تېخى!

ئابدۇباقى چىدىيالماي قوپۇپ كەتتى:

ــ قانجۇقتەك قاۋاشماي بىرىڭ گەپ قىلىشەۋا ئاناڭنىڭ ھەققى بولمىغاندىكىن مەندە؟

سەپرا بىرسى ئابدۇباقنىغا ئېتىلاي دېگۈچە ھاكىم توسۇپ قويدى. ئابدۇباقى غەزەپ ھەم قورقۇنچتىن تىترەپ، ھاكىمدىن باشقا ھەممىسگە بىر ئالىيىپ قويۇپ، تاغاردىن قىلىنغان مىلەڭزىنى قايرىپلا ئىچىگە كىرىپ كەتتى. كەينىدىن يەنە پاراققىدە كۈلكە كۆتۈرۈلدى، بۇ مەسخىرىلەر ئابدۇباقنىڭ جان-جېنىدىن ئۆتۈپ كەتتى، ھوشۇر ھاكىم بولمىغان بولسا ئۇلار بىلەن قان بولۇشۇپ كېتەتتىمىكىن. مۇشۇ كۈنلەردە ئۇنىڭغىمۇ خېلى جان كىرىپ قالدى، ھەممە نېمىگە پايلىسىمۇ تەنە-مەسخىرىگە قىلچە پايلىمايدىغان ھەم ئۇنىڭغا بۆلەكچە سەزگۈر بولۇپ كېتىدىغان بولۇپ قالدى. مانا شۇ تاپتا ئۇ ئاجايىپ غەلىتە، كۈلكىلىك تۇس ئالغان قارانچۇق كەپىدە ئانىسىنىڭ بىر تال تاۋۇزنى كاسا قىلىپ نان بىلەن يەپ ئولتۇرغانلىقىنى كۆرۈپ، مەسخىرىۋازلارنىڭ گېپىنىڭ دەرھاللا راست چىققانلىقىنى ئويلاپ سەپرايى ئۆرلەپ پەس ئاۋازدا كۈچەپ سۆزلەپ كەتتى:

ــ ۋاي ئانا، تاۋۇزىڭىزنى قويىڭە! ئادەمگە ئىش تېرىپ... ھەممىسى بىزدىن ھېساب ئالغىلى كەپتۇ، سىزنى تۇرمىگە

سولايدىغان چېغى بۇ توڭگۈزلار...

باھارخان بۇ گەپلەرنى پىسەنتىگە ئالمىغاندەك ئاڭلىدى، تاۋۇزنى قىرىپ ئاخىرقى سۈيىنى ئىچىۋەتتى-دە، كەپسىدىن چىقتى:

— قېنى شۇ ھاكىم، مەن بىر كۆرەي، نومۇسسىزلارنىڭ يۈزى ئېشەك تېرىسىدىنمۇ قېلىنكەن، ئوبدان كەپتۇ، پۇلىنى بېرىپ يولغا سالاي...

— باھارخان توسما تامدىن تەمكىن قىياپەتتە چىقىپلا ھوشۇر ھاكىمنىڭ ئالدىغا كەلدى:

— ئۆيۈمنى تۈزلەپ بىر ئوبدان توسما تاپ قويۇرۇپ قويۇپلا ھاكىم، سىلىگە مېڭە رەھمەت. سىلىگە تېخى بۇ ئۆينى چۈۋۈغاندىكى ياغاچ-تاشلارنىڭ گېپىنى قىلمىدۇق. ئۇنىڭدىن ئالمىغان-بەرمىگەن بوللىلى. ما پۇلنى تۇتسىلا. مەن بۇنچە جىق پۇلنى خەجلەپ بولالمايدىكەنمەن، قېرىغاندا ماڭا مۇشۇ ئۆيۈم لازىمكەن، بىر مۇنچە بالىلىرىم بارىكەن، يېقىندا يەنە بىر نەۋرەم تۇغۇلدى... شۇ ۋاقىتتا كالتە پەملىك قىلىپ سىلىگە بۇ ئۆينى ئالدىراپ بېرىۋېتىپ قاپتىكەنمەن، ئويلاپ باقسام بۇ ئۆينى ساتسام بولمايدىكەن، مەرھۇمنىڭ روھى قورۇنۇپ قالىدىكەن، مەن ئۆلسەممۇ گۆرۈمدە خاتىرجەم ياتالمايدىكەنمەن..

— سىلە رەسمىي سارائ بوپلا باھارخان! — دېدى ھوشۇر ھاكىم قاتتىق ئېچىنغاندەك سۆزلەپ، — سىلىگە شۇنچە ياخشىلىقنى قىلساق بىلمىدىلە، ھۆكۈمەت سارائ ئەمەس سىلىدەك بىر خوتۇنغا بوزەك بولىدىغان. بىز بۇ ئۆيلىرىنى قانۇنلىشىپ ئالغان، چىدىماسلىق قىلسىلا بىز سىلىنى خوتۇن كىشىكەن شۇڭا چىدىماسلىق قىلدى دېمەيمىز، ئاۋۋال بەرگەن رازىلىقلىرى، قويغان ئىمزالىرى قانۇن ئالدىدا كۈچكە ئىگە.

— سىلەر مېنى باشتا يالغان گېپىگىلارغا ئىشەندۈرۈپ ئىمزا قويدۇرۇۋالدىگىلار، ھازىر ئىناۋەتسىز قىلىۋەتسەممۇ بولىۋېرىدۇ...

— سىلىگە كىم بەرگەن ئۇنداق ھوقۇقنى؟! — دېدى ھاكىم گۈرەن تومۇرلىرى كۆپكىدەك كاكىراپ، — سىلە خالىغاندا سېتىپ خالىغاندا ياندۇرۇۋالىدىغان بۇ ئۇششاق باللىنىك سودىسىمۇ؟! بۇ سىلە بىلەن ھۆكۈمەت ئوتتۇرىسىدىكى ئىش، ھۆكۈمەتنى ئەخمەق قىلمەن دېمەي ئاستا سىگگەن نانلىرىنى يېسىلە! بۇ ئۆينى ھۆكۈمەت سىلىدىن مەجبۇرلاپ ئالسىمۇ ئالىدۇ، پۇل بېرىپ ئالسىمۇ ئالىدۇ، ئۇنىڭغا بىر نېمە دەيدىغان سىلىنىك ھوقۇقلىرى يوق. يەر-زېمىن ھۆكۈمەتنىك دەپ نەچچە قېتىم دەپ بولدۇم، يەنە قانداق چۈشەنمەيدىغان بەغەرەز خوتۇن سىلە!؟

— يەر ھۆكۈمەتنىك بولسا بىز كىمنىك؟ ھۆكۈمەت، ھۆكۈمەت دەيسىلەر، ھۆكۈمەتمۇ سىلىدەك ھاكىملار بىلەن ھۆكۈمەت بولار!؟ ئەمدى سىلى كېلىپ ھۆكۈمەتنىك نامىنى سېتىپ، بىزدەك تۇل خوتۇن، يېتىم-يېسىرلارنى بوزەك قىلىسىڭلار قانداق بولىدۇ؟ بىزگە ھۆكۈمەت مۇشۇنداق ئىگە بولامدا؟ بىزنىك مۇشۇ يەرچىلىك ئېتىبارىمىز يوقما؟! قۇرۇپ كەتسۇن بۇنداق بەرىكىتى يوق قاسماق پۇللىرى، قۇرۇپ كەتسۇن بۇنداق ئالدامچىلىق! راست دەيلا، مەن شۇنداق بەغەرەز، بەغەرەزلىكىمدىن ئالداندىم، بەغەرەز بولمىغان بولسام بۇ ئۆينى قاراپ تۇرۇپ سىلەرگە تارتقۇزۇپ قويمايتتىم!...

باھارخان جاڭگىلداپ بىر سۆزلەپ كېتىۋېدى ئەتراپقا ئادەملەر ئولىشىپ كەتتى. ھاكىمنىك يانتاياقلىرى خەقلەرنى نېرى ھەيدەپ تۇراتتى.

— يەنە دېسە يەنە چۈشەنمەيدۇ ما تەتۇر خوتۇن، — دېدى ھوشۇر ھاكىم جىلە بولۇپ، — ھوي سىلە بۇ ئۆينى قانداقسىگە تارتقۇزۇپ قويىلا، سىلە بۇ ئۆينى ھۆكۈمەتكە سېتىپ بەردىلا، بىز قانۇنلۇق تۆلەم بىلەن سىلىگە چىقىمنى تۆلەپ بەردۇق شۇ. يەنە نېمىنى چۈشەنمەيلا دەيمەن؟!

— بىز چۈشەنمەيمىز، بىز بەك دۆت، ھەر قايىسىڭلار بەك ئەقىللىق بولغاچقا بىزنى بۇ ياقتىن 40 مىك كويغا گوللاپ قويۇپ

ئۇ ياقتىن نەچچە ھەسسە ھاينىغا سېتىپسىلەرغۇ ئەنە!؟ كۆرۈڭە تېخى ئۇستاتىلىقىنى، ئۇنچىلىك قاملاشقان سودا دېگەننى بىزمۇ قىلالايتتۇق..

ــ يەنە تەتۈرگە تولغىغلى تــۇردى ما خوتۇن! ــ دېدى ھوشــۇر ھاكىم ســەپرا بولۇپ ئالدى-كەينىگە ئۆرۈلۈپ، ئاندىن باھارخانغا قولىنى شىلتىپ توۋلاپ سۆزلەشكە باشلىدى، ــ ھوي بۇ ئەسلىدە سىلىگە تەۋە ئۆي ئەمەس باھارخان، بۇ مۇشۇ بازارلىق ھۆكۈمەت باشقۇرۇشــىدىكى ئۆيلەر، بىز بۇ ئۆيلىرىنى ئالامدۇق-ساتامدۇق، ئۆز ئىختىيارىمىز. سىلىنىڭ ئۇنداق-مۇنداق دەيدىغان ھەققىلىرى يوق!

ــ نېمىشــقا ھەققىم يوقكەن؟! بۇ بىزگە ئاتا مىراس ئۆي، بىزگە گومىنداڭ ۋاقتىدىنمۇ بۇرۇن قاپتىكەن. گوڭسەنداڭمۇ مۇشۇ كەمگىچە ئېلىۋالمىغان، ئەمدى ئالمىز دېسە ئۇنىمايمىز.

ــ گوڭسەنداڭ پۇقرالاغا كەڭچىلىك قىلغاچقا مۇشۇ كەمگىچە ساقلاپ تۇرغان گەپ، كەڭچىلىكنىڭمۇ چېكى بولىدۇ!

ــ ھازىر ۋەزىيەت ياخشــى، جاھان كەڭچىلىك دەيسىلەر، قېنى ئۇ كەڭچىلىك؟! كوپراتســىيىدە قورساق تويمىغان بىلەن ئۆي كەڭرى ئىدى. ئەمدى جاھان كەڭچىلىك دەپ قويۇپ بىزنى قىســتاپ كاتەكتەك ئۆيگە تىقىپ قويســاڭلار، بىزنىڭ جېنىمىز توخۇنىڭ جېنىمۇ؟!

ھوشــۇر ھاكىم نېمە دېيىشىنى ئۇقالماي ئاچچىقىدا بىر دەم شــۇك تۇرۇپ قالدى، ھاكىم جىمىپ قېلىۋىــدى، يانتاياقلىرى جىددىيلىشــىپ قالــدى، ھاكىمغا بولۇشــۇپ بىــر نېمىلەرنى دېيىشتى، لېكىن باھارخان ھەممىسىگە تېخىمۇ يامان گەپ بىلەن رەددىيە بېرىپ تويغۇزۇپ قويدى، ھەيدىۋەتســىمۇ كېلىۋېلىپ گەپ تىڭشاۋاتقانلار: "ياپىرىم، ما خوتۇننىڭ يامانلىقىنى!" دەپ ياقىسىنى تۇتۇشۇپ قالدى. ھوشۇر ھاكىم باھارخاننىڭ قولىدىكى پۇلغا قاراپ جەھلى قېتىپ قاتتىق بىر گەپ قىلىۋەتمەكچى بولدى،

ئەمما جىق ئادەم ئالدىدا ئۆزىنى تۇتۇۋالدى:

ــ مــا پۇللىرىنى تەڭلەپ تۇرۇۋالمىســلا، مەن ســىلىگە چىرايلىق دەۋاتىمەن، ما پۇللىرىنى كۆزۈمگە تىقمىسلا، پۇللىرى ئېشىپ-تېشــىپ تۇرغان بولسا بىر كىمگە سەدىقە قىلىۋەتسىلە. ھۆكۈمەت بىلەن تولا ئېتىشمىسلا، ھۆكۈمەت دېگىنىنى قىلىدۇ، ســىلىنىڭ مۇشۇ قىلمىشلىرىغا جازا كۆرۈپ، پۇللىرىنى مۇسادىرە قىلىۋەتسەكمۇ قىلىۋېرىمىز، لېكىن ئۇنداق قىلمايمىز، نېمىشقا؟ ھازىرقــى ھۆكۈمــەت قانۇنغا ھۆرمــەت قىلــىدۇ، پۇقرالارنىڭ مەنپەئەتىنى قوغدايدۇ...

ــ قېنى نېمىســىنى قوغدىدى ھاكىم، نېمىسىنى؟! خەقنى شۇلۇپ يەپ تۇرۇپ يەنە نېمە چوڭ سۆزلەيلا؟

ــ ئا... ئۆتۈپ كەتكەن ئالىجوقى خوتۇنكەن بۇ، جۇرۇڭلا!

ــ دېدى ھوشۇر ھاكىم چىچاڭلاپ، ــ بۇ سارائ خوتۇنغا ياخشى گەپ ئۆتمىگۈدەك، قېرىغاندا ئالجىپتۇ!...

ــ ئالجــىپ قالغان ئۆزلىرى! پايدىنى كۆزلەپ ھۆكۈمەتنى ئالدايدىغان سىلىدەك ئادەمنى ئىگەكىم...

ــ يەنە نېمە دەيلا، گەپ قىلمىســا ئەجەب ھەددىلىرىدىن ئېشىپ كەتتىلىيا سىلە! ــ ھاكىم كەينىگە يېنىپ باھارخانىنىڭ ئالدىغا دېۋەيلەپ كەلدى، باھارخان مىت قىلىپ قويمىدى، ئەمما ئابدۇباقى قورقۇپ تۇڭۇلۇپ كەتتى.

ــ مــەن ســىلىدىن قورقمايمــەن ھوشــۇراخۇن، ھاكىم بولۇپلىپ تۆل خوتۇننى بوزەك قىلمىسلا، مەن سىلىنىڭ تېگى-تەكتىلىرىنى ئوبدان بىلىمەن!...

ھوشــۇر ھاكىم ئىنجىقلاپ قالدى، بــۇ خوتۇن بىلەن گەپ تالاشســا بىر مۇنچە خەقلەرنىڭ ئالدىدا رەسۋا بولىدىغانلىقىنى ھېس قىلدى.

ــ مەن مەشھەدە دەپ قويايى، ئەمدى مەندىن يامانلىمىسلا، مەن دېگىنىمنى قىلىدىغان ئادەم! ــ ھوشۇر ھاكىمنىڭ كۆزلىرى

ئېتىلىپ كېتىدىغانـــدەك چەكچەيدى، زۇۋانى تېخىمۇ چوڭىيىپ ھەتتا بوغۇلۇپ قالدى، بازار باشقۇرۇشنىڭ ئادەملىرى ئوتتۇرىغا چۈشۈپ ھاكىمغا تەسەللىي ئېيتتى، ھەممىسى قوپۇپ باھارخاننى سارائ بوپتۇ دېيىشىپ، غۇدۇرلاپ تىللىشىپ كەتتى.

ـــ ھەر قايسىڭنىڭ دەستىدىن سارائ بولدۇق! سارائ بىلەن تەڭ بولۇشما! ـــ دېدى باھارخان جاڭگىلداپ سۆزلەپ.

ـــ بۇ يەردىـــن بىر ھەپتە ئىچىـــدە يوقۇلۇش! ـــ دېدى ھوشۇر ھاكىم قولىنى جۇنۇپ، ـــ بولمىسا مەجبۇرىي كۆچۈرىمىز! كوچىدىكى ئەخلەتنى سۈپۈرگەندەك سۈپۈرۈپ تاشلايمىز!

ـــ قولۇڭدىن كەلسە ياغ چاينا! ـــ دېدى باھارخان غۇڭۇڭىدە كەلگەن ئاچچىقىغا بەس كېلەلمەي كۆكرەك كېرىپ ۋارقىراپ، ـــ بىر نېمەڭنى ئەكىلىپ باستۇرۇۋەتسەڭمۇ كۆچمەيمەن، بۇ مېنىڭ جايىم، ئۆلسەممۇ مەشھەدە ئۆلىمەن!

بـــۇ گەپنى ئـــاڭلاپ ئابدۇباقى چۆچۈپ كەتتـــى، كۆڭلىدە ئانام ئۇلارنى قورقۇتۇپ دەۋاتىدۇ دەپ ئويلىســـمۇ، لېكىن ھازىر ئاقىۋەتنى مۆلچەرلەش قىيىن ئىدى.

ـــ قېنى كۆرەرمىز! ـــ ھوشـــۇر ھاكىـــم زەھەرخەندىلىك بىلەن يەرگە تۈكۈرۈپ قويۇپ يولىغا ماڭدى، بازار باشـــلىقى ۋە باشـــقا ھۆكۈمەت خىزمەتچىلىرى ئۇنىڭ كەينىدىن ئەگەشتى، بۇ ھالدا ئۇلار بىر پەي ئەســـكەرگە ئوخشايتتى. باھارخان گويا بىر توپ دۈشمەننى چېكىندۈرگەندەك تۇيغۇغا چۆمۈپ ئىچ-ئىچىدىن خۇرسەن بولدى، لېكىن ئابدۇباقى قاتتىق ئەنسىزلىككە چۈشۈپ قالدى.

ئارىدىن بىر ھەپتە ئۆتكەندىـــن كېيىن نەدىندۇر بىر توپا قېزىش ماشىنىسى توســـما تامنى ئۆرۈپلا باھارخانىڭ كەپسىگە يېقىنـــلاپ كەلـــدى. باھارخـــان كەپىنىڭ يېنىدا شـــام نامىزى ئوقۇۋاتاتتـــى، قاتتىـــق ئاۋازدىن دىققىتـــى چېچىلىپ كەتتى. تەنزىسىنى يېغىشـــتۇرۇۋاتقان ئابدۇباقى تامنىڭ ئىچىگە كىرىپ

ئانسىنى چاقىردى. باھارخان قىسقىنە دۇئا قىلىپ ئورنىدىن قوپۇپلا يەردىن بىر تال خىش ئېلىپ ماشىنىنىڭ ئەينىكىگە قارىتىپ ئاتتى. شوپۇر ئوتنى ئۆچۈرۈپ سىرتقا ماڭدى. بىر دەمدىن كېيىن ساقچىلار پەيدا بولۇپ باھارخاننى تۇتتى، باھارخاننىڭ نالە-پەريادىغا چىدىمىغان ئابدۇباقى ساقچىلارنى تىللاپ، ئۇلاردىن تۇك كالتەك يەپ جىمىپ قالدى. ساقچىلار باھارخاننىمۇ توك كالتەك بىلەن ئۇردىمۇ يا نېمە قىلدى، ئۇنىمۇ ئاخىر جىمقتۇردى. توپا قېزىش ماشىنىسى دەرھال ئوت ئېلىپ كەپىنى بىر قاماللاپلا ئاپىرىپ بىر بۇلۇڭغا تاشلىۋەتتى.

ئانا-بالا ئىككىسى بىر ئاخشام ساقچىخانىدا تۇنەپ ئەتىسى ساقچى ماشىنىسى بىلەن ئۆيگە ئاپىرىپ قويۇلدى. باھارخاننىڭ ھالى ئىنتايىن خاراب ئىدى، بىر ئاخشامنىڭ ئىچىدىلا ئوتتۇز ياش قېرىپ، قاقشال سۆگەتتەك قۇرۇپ قالغانىدى، كۆزىدىن تىنىمسىز ياش قۇيۇلاتتى، ھە دېگەندىلا كىچىك بالىدەك ئۇمچىيىپ: "ئاھ خۇدايىم، بىزنى نېمىشقا ئاجىز يارىتىپ قويغانسەن، نېمە قىلغان گۇناھىمىزغا بىزنى بۇ كۇنگە قويىدىغانسەن" دەپ نالە قىلىپ يىغلايتتى، بۇ يىغا-زارىغا ھېچكىمنىڭ تەسەللىيسى كار قىلمىدى. قەمبەر ئىنجىقلاپ، گاھىدا ئانىسىغا ئەگىشىپ يىغلاپ ياتاتتى. ھېلىماخۇن بالىسىنى تۇتۇپ تامغا يۆلىنىپ گەپ قىلماي ئولتۇراتتى، ئۇنىڭ قېتىپ قالغان چىرايىدىن ئۇنىڭ نېمە ئويلاۋاتقانلىقىنىمۇ بىلگىلى بولمايتتى، قۇچىقىدىكى بالا ھېچنېمىدىن خەۋەرسىز مۆلدۈرلەپ، قولىنى شۇمۇپ ياتاتتى. تاماق قىلىش ۋەزىپىسى گۈلەمبەرگە قالدى، ئۇ تاماقنى مىڭ تەستە ئوخشىتىپ قىلسىمۇ باھارخان بىر-ئىككى قوشۇق يەپلا كۆرپىسىگە يانپاشلاپ كۆزىنى ئازابتا يۇمۇپ، ئېغىر تىنىپ ياتاتتى. ئۇنىڭ ھالى كۈنسېرى يامانلاشتى، نامازنى ۋاقتىدا ئوقۇيالمايدىغان، ئوقۇسىمۇ دىققىتىنى يىغالمايدىغان بولۇپ قالدى. ئەتىدىن كەچكىچە كۆرپىدىن چۈشمەي دەرد-ئەلەمدىن تولغىنىپ، ئىچى زەردەپ بولۇپ ئاغرىپ

يېتىپ قالدى.

ئابدۇباقى هوشۇر هاكىمغا چىش-تىرنىغىچە ئۆچ بولۇپ كەتسىمۇ بەربىر ئۆزىنىڭ بىچارىلىكىنى تەن ئېلىپ: "بىزنىڭ قولىمىزدىن نېمە كېلىدۇ، ئويناشماق ئەربىاب بىلەن، ئەرباب سالۇر ھەر باب بىلەن..." دەپ ئويلاپ، ئانىسى بىلەن تۇرمىگە ئۇزاق سولاپ قويۇلمىغىنىغا، ھۆكۈمەت بەرگەن ئۆيلىرىنىڭ تارتىۋېلىنمىغىنىغا شۈكۈر قىلىپ ئولتۇردى؛ ئەمما بىر ئوبدان خىزمەتتىدىن ئايرىلىپ قالغىنىغا ئىچى پۇشۇپ، ئانىسىغا نارازى بولۇپ، ئۇنىڭ كېسىلىگە ئانچە ئىچى ئاغرىمايدىغان، پۇلى تۇرۇپ داۋالانمىغاندىكىن ئۆزىگە دەپ قېيدايدىغان، ھەتتا ھوشۇر هاكىمنىڭ گېپىنى ئېسىگە ئېلىپ "ئانام قېرىغاندا راست ئالجىپ قالغانمىدۇ" دەپ ئويلايدىغان بولۇپ قالدى.

كونا جايىنىڭ تارتىۋېلىنىشى بىلەن باھارخانىنىڭ تەنزىسىمۇ بىكار قىلىندى، ھازىر ئۇ يەردە بىنا سېلىش ئاللىقاچان باشلىنىپ، يەرنىڭ تېگى ئويۇلۇۋاتاتتى. ئابدۇباقى بېرىپ كۆردى، توپا قېزىش ماشىنىلىرى كېچە-كۈندۈز گۈركىرەپ توپا قازاتتى، بېشىغا سېرىق قالپاق كىيىۋالغان ئىشلەمچىلەر چۈمۈلىدەك تىنىم تاپماي ئىشلەيتتى. ئۇزۇن-ئۇزۇن پولات چىۋىقلار بىر يانغا دۆۋىلەپ قويۇلغانىدى. ئابدۇباقى بوش ۋاقىت تاپسىلا ئىش مەيدانىغا كېلىپ، شۇ يەردىن گويا ئالتۇن چىقىپ قالمىغاندەك قاراپ كېتەتتى، ئىچىنىڭ بىر يېرىدە قۇرتلار ماگىغاندەك بىئارام بولاتتى: "ئالتۇن چىقسىمۇ باشتا بۇلار ئېلىۋالىدۇ، بىز ئەمدى بۇ جايىمىزنىڭ ھېچنېمىسىگە ئىگە ئەمەس! ئون كۈندىن بېرى تاۋۇز سېتىپ چۈندىن قورۇپ يۇرگەندىن مۇشۇ يەرنى كولاپ باققان بولساق بەلكىم بىزگە بىر ئامەت چىقىپ قالاتتى... بۇغۇ بىر خىيال، لېكىن ئالالايدىغان نەپنىمۇ ئالالماي خەققە تارتقۇزۇپ قويدۇق. ئانام زادى باشتا خاتا قىلدى، ئۆيلىرىمىزنى چاقماستىلا دۇكانلىرىمىزنىڭ ھەممىسىنى شۇ دۇكاندارلارغا سېتىۋەتكەن بولساق ئۇلار ئۆپچۆرىمىزدە بىزنى

قوغدايتتى! ھۆكۈمەت ساقتۇزمىدى دېگەن گەپكە ئىشەنگىلى بولمايدۇ، ھۇشۇر ھاكىم ھۆكۈمەتنىڭ نامىنى سېتىپ بىزنى قورقۇتقان گەپ، ساتمىسام ئۆزۈمنىڭ ئۆيى، نېمە قىلالايتتىڭ دېسە، دۇكاندارلارمۇ بۇ دېگەن بازار، بۇنى بىز مانچە پۇلغا سېتىۋالغان دەپ تەڭ قارشى تۇرغان بولسا بۇ كەمگە بۇنچە بوزەك بولمايتتۇق، ھېچ بولمىسا ھۆكۈمەتكە يالغۇز كەلمەيتتۇق، ھوشۇر ھاكىممۇ بۇ يەرگە ئالدىراپ چىشىنى پاتقۇزالمايتتى. پۇرسەتنى، ئامەتنى ئۆتكۈزۈۋېتىپ ئەمدى ھۆكۈمەتكە ئۇششۇقلۇق قىلغان بىلەن ئاقامدۇ؟ ھوشۇر ھاكىم دېگەن قىلنى قىرىققا يارىدىغان بىر ئوغرىكەن ئەمەسمۇ؟ شۇنداق ھېيلىگەر بولمىسا ھوقۇق تۇتۇپ تۇرالمايدۇ-دە! بەرگەن خىزمىتى خېلى ئوبدان خىزمەت ئىدى، ھەممە گۇناھنى ئانىسىغا ئارتىپ ئانىسىنى تىللاپ بەرسە ھاكىم ئۇنىڭ گۇناھىدىن ئۆتۈپ كەڭچىلىك قىلىپ خىزمىتىنى ئەسلىگە كەلتۈرەرمۇ؟... "ئابدۇباقى ھەر كۈنى مۇشۇنداق خىيالغا پېتىپ، ھوشۇر ھاكىمنى ئىزدەپ بارايمۇ دەپ تۇرۇۋېلا جۇرئەتكە كەلسە، يەنە تۇرۇپ قۇرۇق بارسام ھەيدىۋېتەرمۇ دەپ پۇلى يوقلۇقىنى ئويلاپ، ئانىسىدىن پۇل سورىيالماي ئىككى-ئۈچ ھەپتىنى ئۆتكۈزۈۋەتتى. ئۆيدە ئېغىر كېيىمات تۇغدۇرۇپ ئۆز ئورنىدا ئىنجىقلاپ ياتقان باھارخان ھېچكىمگە تۇزۇك گەپ قىلمايتتى. ھېچكىم ئۇنى كېسەل دەپ يوقلاپ كەلمەيتتى. باھارخان ئەسلىي قەشقەرلىك بولۇپ، مەرھۇم ئېرى ياش چېغىدا قەشقەردىكى بىر مەدرىسىتە ئوقۇپ يۈرگەندە نىكاھلاپ ئېلىپ كەلگەنىدى، شۇڭا بۇ يۇرتتا ئۇنىڭ ئۇرۇق-تۇغقانلىرى يوق ئىدى، ھايات چېغىدىمۇ بۇ يۇرتنىڭ ئايالىرى بىلەن ئارىلىشىپ كېتەلمىگەنىدى. ئۇنىڭ ھالى بارغانسېرى ناچارلىشىپ كەتتى، بىر قانچە قېتىم قان تۆكۈردى، ئابدۇباقى ئاخىر ئۇنى دوختۇرخانىغا بېرىشقا كۆندۈردى.

باھارخانغا ئېغىر دەرىجىدە ئۆپكە يالىلۇغى ۋە يۈرەك ئاجىز دەپ دىئاگنوز قويۇلدى، دوختۇرخانىغا ئالدىنئالا بەش مىڭ يۈەن

تاپشۇرۇش كېرەك بولدى، باھارخان "نېمانچە جىق ئالىدىكەن" دەپ ئاچچىق خىيال بىلەن يەنە ئىچىنى ئۆرتىدى: "پۇلىمىز جىق بولغان بولسىمۇ ئىگەكىم، خەپ، ھارام يەيدىغان ئوغرىلار! جايىمىزنى قان يىغلىتىپ ئېلىشتىك، بەرگەن ھارام پۇللىرىك ئاپەت بولدى، ماگا بۇ ھارام سىڭمىدى، كېسەل بولدۇم... بۇ پۇل بىلەن ساقايىپ كەتسەمغۇ مەيلى، ئەمما بۇ ھارامدىن نەسلىك يۇقىدۇ، ساقايىشىمدىن چوڭ ئۇمىد يوق، ساقايالماي ئۆلۈپ كەتسەم قولۇم قىيامەتتە سەن ئوغرىلارنىك ياقىسىدا!..."

ئابدۇباقى ئانىسىدىن بەش مىڭ كوينى ئېلىپ، بەش يۈز كوينى قايرىۋېلىپ قالغىنىنى دوختۇرخانىغا ئۆتكۈزدى، كېيىنى دوختۇرخانىدىن چىققاندا چوقۇم تاپشۇرىدىغانلىقى ھەققىدە ۋەدە بەردى. ئۇ ئانىسىنى گۈلەمبەرگە قارىغىلى قويۇپ، ئۆزى بازارغا چىقىپ بىر رېستۇرانغا كىرىپ تاماق بۇيرۇتۇپ، يالغۇز بىر-ئىككى رومكا قېقىۋالغاندىن كېيىن سودا سارىيىغا كىرىپ داڭلىق تاماكىدىن ئىككى بولاق، ئالىي ھاراقتىن ئۈچ بوتۇلكا ئېلىپ، ئوبدان ئوراپ-قاچىلىتىپ ھوشۇر ھاكىمنىك ئۆيىگە كەلدى. ئۇ ھاكىملارنىك ئادەتتە ئىشتىن چۈشىدىغان ۋاقىتتا ئۆيىگە كەلمەيدىغانلىقىنى بىلەتتى، شۇڭا كەچ كىرىشىنى كۈتۈپ شۇ ئەتراپتا بىر يەرنى تېپىپ تاماكا چېكىپ ئولتۇردى، بىرەر تونۇشنىك ئۇچراپ قېلىشىدىن ئەنسىرەپ ئالاك-بۇلۇڭ قاراپ، گەپنى قانداق دېيىشنى، ئىش تۈگىگەندىن كېيىن يەنە تازا چىلاشقىچە ئىچىشنى ئويلاپ، ھاكىمنى سەۋرچانلىق بىلەن كۈتتى، شۇنداق كۈتۈۋېرىپ كەيپكە چالا چىلانغان بېشى چىگىلىپ كەتتى، ئاندىن تۇرۇپلا ھارغىنلىق ۋە ئۇيقۇ باستى، ئۇخلىماسلىق ئۈچۈن تاماكىسىنى ئۆلاپ-ئۆلاپ چېكىۋەردى. بىر ۋاقىتلاردىن كېيىن سانتانانىك گۈركىرىگەن ئاۋازى ئاڭلاندى، ماشىنىنىك چىرىغى ھاكىمنىك چىرايلىق دەرۋازىسىنى يورۇتۇۋەتتى. ئابدۇباقى نىجاتلىق نۇرىنى كۆرگەندەك روھلىنىپ، ئورنىدىن قوپتى.

ماشىنا كېتىشى، هاكىم دەرۋازىنى يېپىشى بىلەن تەڭلا دەرۋازىنى چەكتى، هاكىم ئىشكنى ئېچىپ ئۇنى كۆردى:

ـــ هە نېمە گەپ؟!

ـــ هاكىم، مەن ئۆزلىرىدىن ئەپۇ سوراي دەپ...

ـــ قولۇڭدىكى نېمە ئۇ؟!

ـــ لايىقلىرىدا بولمىسمۇ ئازراق كۆڭلۈم...

ـــ ئەكە، ماڭا بەر، گېپىڭ بولسا هازىر دە!

ـــ ماڭا شۇ خىزمەتنى...

ـــ ئاناڭ كېلىپ ئەپۇ سورىسۇن!

ـــ ئانام هازىر ئېغىر يېتىپ قالدى هاكىم، دوختۇرخانىدا داۋالىنىۋاتىدۇ، ئۆزى كېلەلمەي مېنى بۇيرۇغان، مەن كەلدىم، ئۇنداق قىلماي ئانامنىڭ گۇناھىدىن ئۆتسىلە، ئۆزىمۇ هازىر مېڭ پۇشمان، قىلغان ياخشىلىقلىرىنى بىلمەپتۇق، ئەمدى بولسىمۇ...

ـــ بوپتۇ، ئاناڭغا دە، ئوبدان داۋالانسۇن. سەنمۇ ئەتىدىن باشلاپ ئىشقا چۈشكىن، مەن دەپ قويماي، ـــ هاكىم دەرۋازىنى تاقاپ كىرىپ كەتتى.

ـــ رەھمەت هاكىم، سىلىگە مېڭ رەھمەت! ياخشىلىقلىرىنى مەن هەرگىز ئۇنتۇمايمەن! ـــ ئابدۇباقى هاياجاندىن تىترەپ كەتتى، ئۇ خىزمەتكە قايتا ئېرىشكەنلىكىدىنلا ئەمەس، ئۆزى مۇستەقىل هالدا بۇ ئىشنى قىلالىغانلىقىدىن خۇشال ئىدى. ئۇ شۇ خۇشاللىقدا بېرىپ بىر قاۋاقخانىغا كىرىپ يالغۇز ئېچىپ چالا كەيپىنى تولۇقلىدى. ئۆيىگە كەلگۈچە ئەمدى ئانىسىغا نېمە دېيىش هەققىدە باش قاتۇردى، ئەمما شاش كۆڭلى هامان شۇنداق دەيتتى: ئاناڭنىڭ ئۆمرى ئۇزۇن قالمىدى، ئۇنىڭ دەۋرى تۈگىدى، مۇستەقىللىقنى قولۇڭغا ئالىدىغان ۋاقتىڭ كەلدى، سەن بىر ئەر، سەنمۇ ئىشنى قىلالاشتۇرالايدىغان بىر ئەر، سەن نەچچە ۋاقىتتىن ئاناڭنىڭ ئاغزىغا قاراپ ياشاپ كەلدىڭ، قىلالايدىغان ئىشلىرىڭنىمۇ قىلالماي كەلدىڭ، ئەمدى سېنىڭمۇ

گەپ قىلىدىغان، بىر ئىش قىلىدىغان ۋاقتىڭ كەلدى، قاچانغىچە ئانام دەپ تىترەپ يۈرۈيسەن، مەردانە ياشىمامسەن، ئاناڭدىن قورقمىساڭلا ھەر قانداق خوتۇن خەقتىن قورقمايسەن، ئەركەك تۇكۇڭنى كۆرسىتىپ قويالايسەن، سەنمۇ ئەمدى مەيدەڭنى كېرىپ ياشاپ باق!

3

ئالىي مەكتەپ ئىمتىھانىغا ئازلا كۈنلەر قالغانىدى. گۈلەمبەر ئۆيدە قەمبەرگە، دوختۇرخانىدا ئانىسىغا قاراپ، سەللا بىكار بولسا كىتابقا قاراپ، ۋاقتىنى سائەت ھېسابلاپ ئۆتكۈزۈشكە باشلىدى. باھارخان ئۇنىڭ دوختۇرخانىدىمۇ كىتاب كۆتۈرۈپ يۈرگەنلىكىنى كۆرۈپ بىر نەچچە قېتىم نارازىلىقىنى ئىپادىلىدى، ئەمما گۈلەمبەر بۇنىڭلىق بىلەن بوشىشىپ قالمىدى. ئۇ ئابدۇباقىغا كۈندۈزى ئانىسىغا قارىشىپ بېرىشىنى، مەكتەپتە ئىمتىھان ئالدىدىكى ئىشلارنىڭ ئالدىراش ئىكەنلىكىنى ئېيتىۋىدى، ئابدۇباقى قاپىقىنى تۇرۇپ قاتتىق تەگدى:

— ساڭا ئانام مۇھىممۇ، ئىمتىھانىڭ مۇھىممۇ؟! ھازىر دېگەن قانداق چاغ!

— كۈنىدە قاراۋاتىمەنغۇ، چۈشتىن بۇرۇن مۇئەللىملەر ئۆگىنىدىغان مۇھىم يەرلەرنى كۆرسىتىپ قويىدۇ، ئىمتىھان ئۇسۇللىرىنى ئۆگىتىدۇ، بېرىپ قاتناشمىسام بولمايدۇ، چۈشتىن كېيىن كېلىپ ئانامغا قارىسام بولىدىغۇ!؟

— ياق، پۈتۈن كۈن قارايسەن، مېنىڭ ئىشىم بار!

— سېنىڭ نېمە ئىشىڭ بار ئاكا، مېنىمۇ ئويلاپ قويساڭ بولمامدۇ؟ مەن مۇشۇ ئىمتىھاننى بېرىۋالساملا ئاندىن مېنى نېمە ئىشقا بۇيرۇساڭ مەيلى!

گۈلەمبەرنىڭ يىغلىۋېتىدىغانىدەك ئەلپازىغا قاراپ ئابدۇباقى

ئاشلىق ئىدارىسىدە ئىشقا چۈشكەنلىكىنى ئېيتماي تۇرالمىدى، ئانامغا دېمە دېدى، بىراق كۈندە مۇشۇنداق بولىۋەرسە گۈلەمبەر ئىمتىھاندىن كېم نومۇر ئالىدىغانىدەك تىت-تىت بولۇپ، ئۇ گەپنى ئاخىر ئانىسىغا دەپ تاشلىدى. باھارخان تاتىرىپ كەتتى، ئابدۇباقى كەچقۇرۇن يوقلاپ كىرگەندە ئۇنىڭ ھالى سەل يامانلىشىپ قالغانىدى. ئابدۇباقى كېلىپ:

ــ قانداقراق تۇرىسىز دەپ سوراپ بولغىچە باھارخان قاتتىق يۆتىلىپ ھەم ھاسىراپ تۇرۇپ:

ــ گۆرگە كېتىۋاتىمەن...ھەي ھارامتاماق... ــ دەپ تىللاپ كەتتى.

ئابدۇباقى شۇ ھامان چۈشىنىپ بولدى، بەربىر دەيدىغان گېپىمنى دەيمەن دەپ ئويلىدى، ئەمما ئانىسىنىڭ بوشاپ كېتىۋاتقان ھالىغا قاراپ دەيدىغان گېپىنى تاپالمىدى، لېكىن ھېچ بولمىسا ئانىسىغا تەسەللىي ئېيتىپ بولسىمۇ ئۇنى خاتىرجەم قىلىشى كېرەك ئىدى.

ــ ھوشۇر ھاكىمنى ئىزدەپ بېرىپ خىزمىتىمنى بېرىشنى تەلەپ قىلدىم، بولماپتىما؟ ــ دېدى ئۇ سىلىق-سىپايىلىق بىلەن.

ــ شۇ ئوغرىغا يېلىنىپ باردىڭما... ساڭا يۇندا تەڭنىسىنى بەرگەندۇ تايىنلىق، قەلەندەر بوپ كەتسەڭمۇ يۇزۇڭنى چۈشۈرمەي ياشىساڭ بولمامدۇ؟! مەن ئۆلسەم شۇ ئوغرىلارنىڭ ھارام پۇلىدىن سالىمۇ قالىدۇ، مەن گۆرۈمگە ئەكەتمەيمەن!... ــ باھارخان يەنە يۆتىلىپ گېپىنى داۋاملاشتۇرالماي قالدى.

ئۇ ھارام پۇل بولغاندىكىن ماڭا سىڭمەيدۇ ئانا، مەن ئۆزۈم ئىشلەپ تاپاي، ــ دېدى ئابدۇباقى ئۇستاتلىق قىلىپ.

ئوغرىلار ئۆزى يەپ ئاشقىنىنى بىزگە بەردى ــ ھۆ... ئۆھۆ... ــ باھارخان مەيدىسىنى تۇتۇپ ھاسىراپ تولغىنىپ كەتتى، ئابدۇباقى ئۇنى ئاستا يۆلىدى، باھارخان كۆزىنى ئاچماي

ياتاتتى، ياشلىرى ياغاق يۈزىدىكى قورۇقلىرىنى بويلاپ توختىماي سىرغىپ چۈشەتتى.

ــ مەن ئىشلىمىسەم بۇ جېنىمنى قانداق باقىمەن ئانا، سىزمۇ مېنى شۇنداق بول دېگەنغۇ؟ 40 مىڭ كويدىن مانا بەش مىڭ كوي بىر دەمدىلا تۈگىدى، سىز ساقايسىڭىزغۇ قانچە پۇل كەتسە مەيلى، ئەمما ساقايماي قالسىڭىز تۆلىگەن پۇللىرىمىز بىكارغا كېتىدۇ. ھازىر بۇ گۈيلارغىمۇ پۇللا بولسا بولدى، ئادەمنىڭ ئۆلۈپ-تىرىلىشى بىلەن كارى يوق، مەنپەئەت قىلمايدىغان ئوكۇللىرىنى ساقلىتىپ ئېسىپ قويغان، ئەگەر سىز ساقايماي قالسىڭىز بۇ گۈيلار بىلەن ئوبدان ھېسابلىشىمەن، ھېچ بولمىسا ئازراق پۇل تۇتۇپ قالىمەن. گۈلەمبەرخان ئوقۇشقا ئۆتۈپ قالسا ئۇنىڭغىمۇ پۇل كېرەك، ئۇنى ئوقۇتمايلىمىكىن دەيمەن، قىز بالا ئوقۇپ نەگە بارىدۇ، ئۇنىڭغا ئوبدانراق گەپ قىلىپ قويايلى، ئۇنىڭغا سىز گەپ قىلمىسىڭىز بىكار...

باھارخان جىمجىت ياتاتتى، يۈزى بايىقىدىنمۇ تاتىرىپ سۈزۈلۈپ كېتىۋاتاتتى، نەپەسلىرى بوغۇلۇپ ئېغىر خارقىرايتتى، ئابدۇباقى چۆچۈپ سېستىرانى چاقىردى. سېستىرا كىرىپ كۆرۈپ دەرھال بۆلۈم باشلىقىمكىن بىرەيلەننى چاقىرىپ كىردى. دوختۇر باھارخاننى تەكشۈرۈپ جىددىيلىشىپ كەتتى:

ــ تېزدىن ۋىلايەتلىك دوختۇرخانىغا يۆتكەڭلار، مەن ئىسپات يېزىپ بېرەي!

ــ نېمە، سىلەر داۋالىيالمامسىلەر؟ تۆلىگەن پۇل قېنى؟! ــ دېدى ئابدۇباقى ئورنىدىن سەكرەپ قوپۇپ.

ــ ھەي ساڭا ما ئاناڭ مۇھىممۇ، پۇل مۇھىممۇ؟ پۇلۇڭدىن خاتىرجەم بول، ئەتىگىچە ھېساباتىڭنى قولۇڭغا بېرىمىز. ھازىر دەرھال ماشىنا تېپىپ ئاناڭنى يۆتكە!

ــ نەدىن ماشىنا تاپىمەن؟! سىلەرنىڭ ماشىناڭلار يوقما؟!

ــ ماشىنا بولغان بىلەن بۇزۇق، شوپۇر يوق. كوچىغا

چىقساڭلا ماشىنا دېگەن تولىغۇ؟!

جىددىيلىكتە ئابدۇباقىنىڭ كاللىسى ئايلىنىپ كەتتى، يېنىدا بارى يۈز نەچچە كوي پۇل، تاكسىغا ئاران چىقىنغان تەقدىردىمۇ دوختۇرخانىغا يەنە پۇل تۆلەش كېرەك، پۇلنىڭ نەدىلىكىنى باھارخانلا بىلىدۇ.

ــ بىزدە ھازىر پۇل يوق! ــ دېدى ئابدۇباقى ھوشىدىن كەتكەندەك ياتقان ئانىسىغا بىر قاراپ قويۇپ، ــ ئاشقان پۇلنى قايتۇرساڭلار ئاندىن ئانامنى يۆتكىيەلەيمەن.

دوختۇر سېستىراغا دەرھال بۇيرۇق قىلدى:

ــ سىز بىللە بېرىپ بۇنىڭ ھېساباتىنى قىلىۋەتسىڭىز!

ــ كاسىر ھازىر ئىشتىن چۈشۈپ كەتتى، ــ دېدى سىستېرا.

ــ سەن ھازىرنىڭ ئۆزىدە بىر ئامالىنى قىلىپ تۇرساڭ بولمامدۇ؟ ــ دېدى دوختۇر جىلە بولۇپ، ــ ساڭا پۇل بېرىپ تۇرالمايمىز، بۇ دېگەن تۇزۇم...

ــ سىلەر پۇل ئېلىشنىلا بىلىسىلەر! ــ دېدى ئابدۇباقى غۇدۇراپ، ــ كىشىگە ياخشىلىق قىلىش دېگەننى بىلمەيسىلەر...

ــ ئاداش، سۆزلىگىنىڭ بىلەن بىزگە نېمە ئامال، خەق بۇنداق چاغدا قەرز ئېلىپ بولسىمۇ كېسىلىنى داۋالىتىدۇ!

ئابدۇباقى ئامالسىز قالدى:

ــ بۇگۈنچە ئەكىتىپ تۇراي، ئاشقان پۇلنى ئەتە تەييارلاپ تۇرۇڭلار، جىق ئېلىۋالماڭلار، ئىنساپ قىلىڭلار، بىزدە ھازىر جان ئاران قالدى!

ــ ئاشىتىمۇ يا گەدىنىڭلارغا ئارتىلدىمۇ تېخى ئەتە ئېنىقلىنىدۇ.

ــ ھەر قانچە بولسىمۇ ئىنساپ قىلىڭلار، خەقتە پۇل زاۋۇتى يوق!ــ دېدى ئابدۇباقى خودىدى بارلىق كېسەللەرگە ۋاكالىتەن

سۆزلەۋاتقاندەك.

ــ ئىنساپ قىلماي پۇلۇڭنى بىكىرىغا ئېلىۋالغىنىمىز يوق، مانا ئىسپات، بېرىپ ۋىلايەتلىك 1 ـ دوختۇرخانىنى تاپساڭلار بولىدۇ.

دوختۇر چىقىپ كەتتى. ئابدۇباقى ئالدىراشلىقتا نېمە قىلارىنى بىلمەي كەتتى، سېستىرانىڭ گېپى بويىچە ئاۋۋال كىچىك ماشىنىدىن بىرنى تېپىپ دوختۇرخانىنىڭ ئىچىگە ئەكىردى، ئاندىن ئانىسىنى كۆتۈرۈپ ماشىنىغا سالدى. شوپۇر ماشىنىسىنى قوزغاتماي تۇرۇپ قىممەت باھا قويۇۋالغانىدى، ئابدۇباقى چىدىمىدى:

ــ ئاداش سەنمۇ بىر مۇسۇلمان بولغاندىكىن، ئازراق ياردەم قىلساڭ بولمامدۇ؟!

ــ مەنمۇ ئاز دېدىمغۇ، ماي پۇلىنىمۇ بەرمىسەڭلا ئەمدى... يېنىپ كەلگۈچە ئادەم چىقمىسا زىيان بولىدۇ ماڭا!

ــ ھە ماڭە بولدى، بارغاندا بىر گەپ بولار.

ــ ھازىر دېيىشمىسەك بولمايدۇ.

ــ ھەي سەندە ئادىمىگەرچىلىك دېگەن نەرسە يوقما؟! مۇشۇنداق چاغدا باھانى ئۆرلىتىۋالامسەن؟ قۇشقاچنى قار يېغىقاندا تۇتىدىغان نوچىكەنسەن ـ دە!

ــ مەن ئۆز باھاسىنى دېدىم، سىلە قارىغاندا بۇنداق ماشىنىغا چىقىپ باقمىغان ئوخشايسىلە...

ــ بۇنداق بىر نېمەڭگە ئادەم مۇشۇنداق زۆرۈر بولۇپ قالغاندا چىقمىسا ھېچكىم چىقمايدۇ!

ــ ئاپتوبۇسدا مېڭىڭلا ئەمىسە، مەن بىكەتكىچە ئاپىرىپ قويايى.

ــ ما كېسەلنى دەپ قالدىم، بولمىسا بىكەتنى بىزمۇ ئوبدان بىلىمىز.

شۇ ئەسنادا باھارخان ئۆپكىسى تىتىلىپ كەتكۈدەك قاتتىق

يۆتىلىپ تىنالماي قالدى، سەل پەسكويغا چۈشكەندە كەينى-كەينىدىن ئاجىز ئۇھ تارتىپ ئىڭرىدى:

— ۋاي... مەن بولالمىدىم... بۇ يەردىن چىقىۋالاي... بالام مەن تىنالمىدىم... مېنى ئۆيگە ئەكەت... مېنى دوختۇرخانىغا ئاپارغۇچى بولما... مەن ئۆيگە كېتەي...

— ماشىنىڭنىڭ دېرىزىسىنى ئېچىۋەتكىنە ئاداش ئادەمنى تىنغىلى قويۇپ!

— ئى بىر نېمىسىنى چۆرىسەڭلا بولىدۇ، قارىغاندا ماشىنىغا چىقىپ باقماپسىلە، مەن بىلەن باھا تالىشىمەن دەپ يۈرمەڭلا، ئۆيۈڭلىگىلا ئاپىرىپ قويايلى، بەش كوي بېرىڭلا...

ئابدۇباقى باياتىن بولۇنغان ھەممە گەپلەرنى ئانىسى ئاڭلاپ تۇرغاندەك ھېس قىلىپ قالدى، يانچۇقتا تۇرۇڭ پۇلى يوق تۇرۇپ تاكسىغا بۇنداق خەجلىگىلى تۇرسا ئۇ شەھەرگە بارغاندا قانداق قىلىدۇ؟ ئانىسىنى دوختۇرخانىغا ئالدۇرالمىغانلىقىڭ ئۈستىگە ئۇنى شۇ يەردە سۆرەشتۇرۇپ تېخىمۇ قىينىاپ يۈرمەمدۇ؟

— ئۇ يەردىمۇ پۇل تۆلىمىگىچە ياتاققا ئالدۇرغىلى بولمامدۇ؟— دېدى ئابدۇباقى شوپۇرغا.

— شۇنىمۇ ئۇقمامسىلەر، سىلە ئەڭ ياخشىسى ئەخمەق بولماي مۇشۇ يەردىكى مىللىي تېۋىپقا ئاپىرىڭلار، چىقىمدار بولمايمىز دېگەن سىلىدەك ئادەمگە شۇ بولىدۇ. لېكىن بۇ يەردىكى دوختۇرخانا داۋالىيالمىغان كېسەلنى تېۋىپلارنىڭ داۋالىيالىشىمۇ تەس جۇمۇ، ئىشقىلىپ ئۆزۈڭلا بىر قارارغا كېلىڭلا...

— تېۋىپنىڭ پاخال دورىلىرىغا ئىشەنگىلى بولمايدۇ! — دېدى ئابدۇباقى ئۆزىنىڭ ئەرلىك قۇۋۋىتىنى كۆچلەندۈرەلمىگەن تېۋىپنى يادىغا ئېلىپ، — بولدى ئۆيگىلا كېتەيلى، ئانامنىڭ ھالى بوشاپ كېتىۋاتىدۇ...

شوپۇر ئۇلارنى ئۆيگە يەتكۈزۈپ قويۇپ بەش كوينى ئېلىپ كەتتى. باھارخان يەنە ئەسلىدىكى ئورۇنىغا ياتقۇزۇلدى. ئابدۇباقى

ئانسىنىڭ بېشىغا كېلىپ ئولتۇرۇپ جىددىي خىيالغا چۆكتى.

ــ ئانام قانداقراق، بىر نەرسە يەمدۇ؟ ــ دېدى گۈلەمبەر.

ــ ئانا بىر نەرسە يەمسىز يا ئۇسسۇلۇق ئىچەمسىز؟ ــ دېدى ئابدۇباقى.

باھارخان بېشىنى چايقىدى، قانداق بولۇپ يىغلىدى، كۆزىدىن يەنە ياش دومىلاپ چۈشتى. بۇنى كۆرۈپ گۈلەمبەرنىڭ يۈرىكى ئېغىپ كەتتى، ئانام ئۆلۈپ كېتەرمۇ؟... بىر دەھشەتلىك خىيال ۋۇجۇدىنى مۇزلىتىپ ئۆتتى. تۇغۇتتىن خېلى كۆتۈرۈلۈپ قالغان قەمبەرنىڭ يۈرىكىمۇ شۇنى تۇيغاندەك بولۇپ، ئېغىر سۈكۈنات ۋە ۋەھىمە ئىچىدە ئانىسىغا قاراپ مۆلۈلدەپ ياش تۆكۈۋاتاتتى، بالىسىنى قۇچىقىغا ئېلىپ ئۇخلىتىپ قويغان ھېلىماخۇن تامغا يۆلىنىپ قېتىپ قالغان ھەيكەلدەك ئولتۇراتتى.

ــ ئانا، ئۇنداق قىلماي سىزنى داۋالىتىلى، پۇل كەتسە كېتەر، مەنمۇ ئىشلەۋاتىمەن، بالىنىڭ بېقىپ كېتەلەيمەن... ــ دېدى ئابدۇباقى يالۋۇرغاندەك سۆزلەپ، ــ ئاشۇ پۇلنىڭ نەدىلىكىنى دەپ بەرسىگىز ئۇنىڭدىن ئاجرىتىپ ئېلىپ ھازىرلا ماڭايلى، دوختۇر بىكار دېمەيدۇ، كېسىلىگىز ھازىر خەتەرلىك ئىكەن، بۇ گۈيلارمۇ ئۆزىگە ئىش تېپىۋالمىساق دەيدۇ، ساقايسا ئۆزلىرىگە ھېساب، ساقايمىسا خەقكە... سىزدىن ئەنسىرەپ قالدۇق، ئۇنداق قىلماڭ، پۇل دېگەن تېپىلىدۇ، سىز دېگەن بۇ جاھاندا تېپىلمايسىز... ــ ئابدۇباقىنىڭ ئاۋازى بوغۇلۇپ، كۆزىگە ياش كەلدى. بۇنى كۆرۈپ گۈلەمبەرنىڭ كۆڭلىگە بىر مۇسىبەت كۆلەڭگىسى چۈشۈپ، كۆز ياشلىرى تارىلاپ ئاقتى، "ئەمدى ئالىي مەكتەپتىمۇ ئوقۇپ بوپتىمەن" دەپ ئويلاپ، تەقدىرىگە ئېچىنىپ تېخىمۇ يىغلىغۇسى كەلدى، ئەمما ئانىسى تېخى ھايات تۇرۇپ ھېلىتىن بۇنداق بولۇپ كېتىشنى خالىمىدى. قەمبەر ئاۋاز چىقىرىپ يىغلاشقا چۈشتى، ھېلىماخۇنمۇ ياش يۇقى

كۆزىده بالسىغا قاراپ ئولتۇراتتى.

باھارخان يەنە قاتتىق يۆتىلىشكە باشلىدى، ئۆپكىسى گويا قاۋۇقىپ چىقىپ كېتىدىغاندەك پارتىلايتتى، غاژ-غۇژ ئاۋازلار، ئېغىر-ئېغىر ھاسىراشلار ئۇنىڭ كېسىلدىن ئۇپراپ ئاز قالغان جېنىنى ئاستا-ئاستا سۇغۇرۇۋاتقاندەك قىلاتتى. ئۇ ئابدۇباقىغا ئۆزىنى يۆلەشنى بۇيرۇدى. يۆتىلى سەل توختاپ دېمىنى ئېلىۋالغاندىن كېيىن كۆزىنى تەسلىكتە ئېچىپ ھەممەيلەنگە بىر قاراپ چىققاندىن كېيىن يەنە ئۇمچىيىپ يىغلاپ كەتتى، ئەمما يۆتىلى ئۇنى يەنە "ئۇرۇش مەيدانى"غا ئەكەتتى، ئەشەددىي پارتىلاشلار ھېچ بېسىقاي دېمەيتتى. بىر ھازادىن كېيىن ئۇ دەممۇ دەم خىرقىراپ سۆزلەشكە باشلىدى:

— ۋاي ئىسسىت... ۋاي جېنىم... ئەجەب قاقشاپ كەتتى بۇ جان... ۋاي شۇڭىچىلار... ئەجەب يەۋالدىڭ ئۆيىمىزنى، ئەجەب يەۋالدىڭ... قىيامەتتە سۇرىغى بولار بۇنىڭ... مەن ئەمدى ساقىيالمايمەن... بالىلىرىم، ماگا بۇ كېسەل چاپلاشتى، ئەمدى ساقىيالمايمەن... دوختۇر دېگەنمۇ ئالداپ يەيدىغان شۇڭىچىلار... نەگە بارسام ئوخشاش... — باھارخان يەنە يىغلاپ، ئارقىدىن يۆتىلىپ قان تۆكۈردى، ھالسىز چىرايىدىن ئاخىرقى پەيتلەردە گەپ قىلۇېلىشقا ئالدىراۋاتقاندەك بىر خىل جىددىيلىك چىقىپ تۇراتتى، ھەممەيلەن ساراسىمگە چۈشۈپ، ئۇنىڭ ئاغزىغا قاراپ ئولتۇرۇۋاتاتتى. باھارخان مىڭ تەسلىكتە سۆزىنى داۋام قىلدى:

— مېنىڭ سىلەرگە قالدۇرىدىغان تۇزۇك نېمەم يوق... بالام... ئاۋۇ كارىۋاتنىڭ تېگىدىكى ساندۇقنى ئاچقىنا... ئاچقۇچ ئاۋۇ كىيىم ئاسقۇدىكى چاپىنىمنىڭ ئىچ يانچۇقىدا...

ئابدۇباقى چەبدەسلىك بىلەن ئاچقۇچنى تېپىپ، ئۆزى بۇرۇندىن كۆز تىكىپ كەلگەن "سىرلىق خەزىنە" — تۇش نەقىشلىك كىچىك ساندۇقنى كۆتۈرۈپ ئانىسىنىڭ يېنىغا ئەكىلىپ ئاچتى؛ لاتا-پىتىلەر ئارىسىدىن ئۇچ بۆلەككە بۆلۈپ ئايرىپ

قويۇلغان پۇلنى كۆرۈپ ئانىسىغا قاردى، باھارخان پۇلنى ئال دەپ ئىشارەت قىلدى. ئابدۇباقى پۇلنى ئاۋايلاپ ئالدى، يۈرىكى دۈپۈلدەپ سوقۇشقا باشلىدى.

ــ مەندىن كېيىن قالساڭلار... بۇنى تالىشىپ ئۇرۇشماڭلار... شۇڭا بۇنى بۆلۈپ بېرەي... بولمىسا... گۆرۈمدە...خاتىرجەم ياتالمايمەن... ئاللاھ تائالا ئالدىدا ئىنسانپلىق بولۇڭلار... بالىلىرىم... پۇلغا ئاچكۆز بولماڭلار، مەن ئۆلۈپ كەتكۈچە... ئالىلاھ تائالانىڭ ھەققىدە سىلەرگە دۇئا قىلىپ قويىمەن... مەندىن كېيىن بىر-بىرىڭلارغا ياردەم قىلىڭلار... ئەگەر كىم مەن بۆلۈپ بەرگەنگە رازى بولمىسا... مىراس تالىشىپ ئۇرۇشسا مەن ئۇنىڭدىن... ئۇ دۇنيا... بۇ دۇنيا رازى ئەمەس... ئەگەر كىم مېنىڭ ۋەسىيىتىمگە ئەمەل قىلمىسا... مېنىڭ دۇئايىم قارغىشقا ئۆزگىرىپ... ئاللانىڭ جازاسىغا ئۇچرايدۇ...

ــ سىز تېخى ياشايسىز ئانا، بىزگە ۋەسىيەت قىلىدىغان ھالغا چۈشۈپ قالمىدىڭىز، بىزگە بۇ مىراسلىرىڭىزنىڭ كېرىكى يوق، سىز بىزگە كېرەك ئانا، سىزنى مۇشۇ پۇللارغا داۋالىتىلى... سىز كەتسىڭىز بىز قانداق قىلىمىز؟! ــ دېدى ئابدۇباقى ھازىرلا يىغلىۋېتىدىغاندەك.

ــ ئاشۇنداق قىلايلى ئانا، ئاۋۋال سىزنى داۋالاپ ساقايتىلى!

ــ دېدى گۈلەمبەر.

ھېلىماخۇن بىلەن قەمبەرمۇ ئۇنىڭ قوللايدىغان كۆچلۈك ئىپادە بىلدۈردى.

ــ جاننى ئالسا خۇدا ئالىدۇ بالىلىرىم... كېسىلىم پىشىپ قالدى... ئاچچىق دەستىدىن ئۆپكەمنىڭ ساق يېرى قالمىدى... ئۇھ... قېرىغاندا بۇ جەۋر-زۇلۇمنى ئەجەب سالدىڭ خۇدا... ئالدىڭدا نېمە گۇناھ قىلغىنىمنى بىلمىدىم... رەھمەتلىككە بەرگەن ئەقىدەمنى ساقلاپ، بالىلىرىمنى بېقىپ كەلدىم... رەھمەتلىك بولغان بولسىمۇ بۇ ھالغا قالماستۇق... شۇ تەۋەررۈك جايىمىزنى

قولدىن بېرىپ قويغاندىن بېرى يۈرىكىم زېدە... مەزلۇم خەق ئاجىز بولىدىكەن... بالىلىرىمنى ئاخىر تالادا قويىدىغان بولدۇم... شەپقەتلىك ئاللا... بۇلارنى ئۆز پاناھىڭدا ساقلىغايسەن... سەن ئىرادە قىلغان تەقدىرگە تەن بەرمەي ئامالىم يوق... ئۇلۇغ خۇدا... مەندىن قالسا بالىلىرىمنى خارلىقتا قويمىغايسەن... ــ باھارخان يىغلاپ دۇئا قىلىپ بالىلىرىنى يىغلىتىۋەتتى.

ــ ئانا... سىز ئەگەر بىزنى داغدا قويۇپ كېتىدىغان بولسىڭىز مەن ھوشۇر ھاكىم دېگەن ئوغرى بىلەن ئۆلگىچە ھېسابلىشىمەن، نېمە قىلىۋەتسە مەيلى، سىزنىڭ ئەنتىگىزنى ئالماي قويمايمەن!

ــ ياق... بالام... ئۇ ئالدامچى... ئوغرىلار بىلەن قىيامەتتە ھېسابلىشىمىز... ھازىر ئويلىسام... ئۆزۈمدىنمۇ ئۆتۈپ كەتكەن يېرى بار... ئۇچ يىلنىڭ... ئالدىدا دۇكانچىلار سېتىپ بېرىڭ دېسە... كېيىن ئۆي-زېمىن ئۆسىدۇ دەپ... پايدىنى كۆزلەپ ئۇنىماپتىكەنمەن... بىزگە تېخى ئۆي سېلىپ بەرمەكچى بولغانىدى... شۇلارغا ساتقان بولسامۇ ... بۇنداق بولماستى... ئاخىر زىيان تارتتىم... ئۆزۈم ئۇقمەن، بۇ ... ئىچىمگە ئۆتۈپ كەتتى... ئويلىماي دەپ باقسامۇ... سىلەرنى ئويلاپ... بىچارە بالىلىرىم... ئىچىم ئاچچىققا... تولۇپ كەتتى... ئۇھ ... ماڭا بىر پىيالە سۇ بېرىڭلار...

گۈلەمبەر سۇ ئەكەلدى، باھارخان سۇنى ئۆزىنىڭ بېشىغا قويۇپ ئايەتلەرنى ئوقۇپ دېمىدە قىلغاندىن كېيىن ئۇنى ئاز-ئازدىن ئىچىپ تۈگەتتى-دە: "گۇناھىمدىن ئۆتكەيسەن خۇدايىم، بالىلىرىمنىڭ گۇناھىدىنمۇ ئۆتكەيسەن، ئۇلارنىڭ دىلىغا ئىنساپ بەرگەيسەن..." دەپ بالىلىرىغا ئاغىلىنا-ئاغىلانماس دۇئالارنى قىلدى.

باھارخان دوختۇرخانىدا ياتقان چېغىدىلا ئۆي جايىنى دەپ تارتقان ئېغىر دەرد-ئەلەملىرى، تۈگىمەس ھەسرەتلىرىنىڭ بۇ قېرى جېنىنى قىينىپ، ئاخىر ئۆلۈمگە قىستاپ بارغىنىنى كۆڭلىدە

ھەر دائىم سېزىپ تۇراتتى ۋە باللىرىغا ۋەسىيەت قىلىپ مىراس بۆلۈپ بېرىشنى ئويلاپ قويغانىدى، ئۇ دۇئادىن كېيىن ئابدۇباقىغا ۋەسىيەت قىلىشقا باشلىدى:

— سەن... مېنىڭ بىر تاللا ئوغۇل بالام... مەن سەندىن رازى بالام... سېنى بېقىپ چوڭ قىلىپ مۇشۇنچىلىك ئادەم قىلىپ قويدۇم... مەندىن كېيىن سەن ... مۇشۇ ئۆينى ئوبدان تۇت... سانىيخاندىن ساڭا ياخشىلىق كەلمىدى... سېنىڭ كۆڭلۈڭنى دەپ ئېلىپ بېرىپ... ياماق قېپتىكەنمەن. پۇلغا تەگكەن بولدى... كۆزۈمنىڭ ئوچۇقىدا ئۆيلەپ قويالمىدىم بالام... ئوبدان خوتۇندىن بىرنى ئېلىپ بېرەرمەن دېگۈچە... بۇ ۋەيرانچىلىققا... ئۇچراپ ... مانا ئەمدى... ھەممىسى يوق بولدى... ئاتاڭلارنىڭ روھىنى قورۇندۇرماي... دېسەم... خەپ ئىگەكىم... بۇ ئاچچىق مېنى كېسەل قىلىپ... ئەجەلگە تاقاپ قويدى... — باھارخان قاتتىق-قاتتىق يۆتىلىپ، ئېغىر-ئېغىر ھاسراپ كەتتى، ھەر يۆتەلگەندە چىرايى ئازابتىن قورۇلۇپ كېتەتتىكى، بۇنى كۆرۈپ باللىرىنىڭ يۈرەكلىرى پۇلاڭلاپ، ئانىسى بىلەن تەڭلا ئېغىر-ئېغىر نەپەس ئېلىپ، ئۇنىڭ ۋەسىيەت قىلۋاتقىنىغا بىر ئىشىنىپ-ئىشەنمەي، تۇيۇقسىز كەلگەن بۇ مۇسىبەت تەشۋىشىدىن تېڭىرقاپ، ئانىسىغا ئېڭىشىپ قاراپ قېتىپ قېلىشتى، ھەممىسىنىڭ بوغۇزىغا يېغا كەپلىشىپ گەپ قىلغۇدەكمۇ جۈرئىتى قالمىدى، يىغلامسىراپ تۇرغان گۈلەمبەر نەچچە قېتىم گەپ قىلاي دەپ تەمشىلىپ، ئابدۇباقىنىڭ تەخىر قىل دېگەن كۆز ئىشارىسى بىلەن توختاپ قالدى، دەرھال ئېسىنى يىغىپ ئانىسىنىڭ ئاران تەستە قىلۋاتقان سۆزىنى بۆلۈۋەتمەسلىككە تىرىشتى. باھارخان يۆتىلىپ، قىينىلىپ تۇرۇپ سۆزىنى تەسلىكتە داۋام قىلدى:

— ... ئاللاھ ئامانىتىنى ئالغىچە دەيدىغىنىمنى دەۋالاي... ئابدۇباقى... بالام... مېنى دوختۇرخانىغا ئاپىرىمەن دېمە... ۋاي مېنى داۋالىتىپ ساقايتىمەن دېمە... جېنىم بالام... بۇ

دوختۇر دېگەن پۇل... پۇل دەپلا تۇرىدۇ... جاننى ئالسا خۇدا ئالىدۇ... شۇ دوختۇرغا بېرىمەن دېگەن پۇلنى سىلەرگە بېرىپ كەتسەملا... خاتىرجەم كېتىمەن... جېنىم بالىلىرىم... ھاكىمنىڭ ھارام پۇلى بولسىمۇ... لېكىن ئۆي ساتقان پۇل... مۇشۇ پۇلنى سىلەرگە قالدۇراي... پۇل دېگەن شۇنداق... شەيتانەڭ لەنىتى... يامان نەرسىكەن... مۇشۇ نەرسىنى خۇدايىم نېمە دەپ ياراتتى... ئۇقمىدىم... ئېھتىمال بىزدەك بەندىسىنى سىناشقا ياراتتى... ھەققىمزنى يەۋالغان بۇلاڭچىلار بىلەن... قىيامەتتە ھېسابلىشارمىز... ھەممىنى بىلگۈچى خۇدا... مەندىن ئۆتكەن گۇناھ بولسا... تۆۋە قىلدىم خۇدا... بالىلىرىمنى ئۆز پاناھىڭدا ساقلىغايسەن! بالىلىرىم... مۇشۇ پۇلنى ئۆزۈم ئويلاپ سىلەرگە ئايرىم بۆلۈپ بېرىشنى... نىيەت قىلدىم...ھەممىڭلارنىڭ ھەققى بار... ئۆزۈم بېرىپ كەتمىسەم... سىلەرنىڭ ھەققىڭلارنى... ئادىل ئايرىپ بەرمىگەن بولىمەن... بۇنى خۇدايىم مېنىڭ دىلىمغا سالدى... ھېچقايسىڭلار مەندىن رەنجىمەڭلار... جېنىم بالىلىرىم... مەندىن رازى بولۇپ قېلىڭلار... ــ باھارخان يىغلاپ كەتتى.

ئابدۇباقى بىلەن گۈلەمبەر بىر ئېغىزدىن تەڭلا: "بىز رازى ئانا... بىز رازى... نېمە دېسىڭىز شۇ..." دەپ يىغلىشىپ ۋەدە بىلدۈرۈشتى، بالىسىنى قۇچىقىغا ئېلىۋالغان ھېلىمالخۇن بىلەن قەمبەر بىر چەتتە خىرتىلداپ يىغلايتتى. باھارخان بارلىق ماغدۇرىنى يىغىپ، ئاخىرقى نەپسى قالغۇچە ۋەسىيەت قىلىۋېلىشقا ئالدىرىدى:

ــ ئابدۇباقى... بالام... سەن پۇل خەجلەشكە ئامراق... سېنى يامان ئۆگىتىپ قويغان يېرىم بار... شۇڭا سەن... مەن بۆلگەن مىراسقا... رازى بول... ساڭا دەي... ساڭا مەندىن قالىدىغان مىراس مۇھىممۇ... يا... دۇنيا مۇھىممۇ؟

ئابدۇباقى يىغلامسىراپ شۇنداق دېدى:

— سىزنىڭ دۇنياڭىز مۇھىم ئانا، ماڭا ھېچ نېمە قالمىسۇن، بىر ياخشى دۇنيا قىلىپ قويسىڭىزلا بولدى... مەن ھېلىمۇ سىزنىڭ جىق پۇلىڭىزنى خەجلەپ بولدۇم... ھەممىنى دېيىشكە تىلىم كۆيىدۇ... گۇناھىمدىن قورقمەن... سىزمۇ ئىنىڭ گۇناھىمدىن ئۆتۈپ ماڭا بىر ياخشى دۇنيا قىلىپ قويسىڭىزلا بولدى... سىزدىن مەن ئۇ دۇنيا-بۇ دۇنيا رازى... — بۇ گەپلەرنى ئۇ ئۆزى چىن يۈرىكىدىن چىقىرىپ دەۋاتقاندەك ھېس قىلدى، لېكىن ئانام ماڭا زادى قانچىلىك پۇلنى ئايرىپ بېرەر دەپ كۆڭلىدە شىددەت بىلەن چوت سوقتى.

— بالا دېگەن... دۇنيا بىلەن كۆكلەيدۇ... شۇنى ئېسىڭدە تۇت... ساڭا مەندىن قالغان نەرسە ئەسقاتمايدۇ... سېنىڭ ھەققىڭدە... ئاللاھ تائالاغا قىلغان دۇئايىم ئەسقاتىدۇ... ساڭا مۇشۇ ئۆيۈ... مىراس قالدى، يەنە ماۋۇ 10 مىڭ كويىنى ئال... مەندىن كېيىن بىرەر ئىش-ئۇقەت قىلارسەن... يەنە بىر ئىش... بۇرۇن مۇشۇ شياڭگاڭغا مەھەللىسىدە... نۇسرەتخان دەپ بىر باي خوتۇن بولىدىغان... ئۆيىنىڭ يېرىمىنى بازارلىق ھۆكۈمەت يول كېڭەيتىمىز دەپ چېقىۋەتكەندە يۇقىرىغا ئەرز قىلىپ ... بېيجىڭغىچە بېرىپ ئەرزىنى ئاقتۇرۇپ كەپتىكەن... مەن ئەمدى باراي دېسەم كېسەل چاپلىشىپ ياتتىم... ئاللانىڭ ئىرادىسى شۇ بولسا بۇنىڭغا مەن رازى... ئەمما ئاللا تائالامۇ سەۋەب قىلىشنى چەكلىمەيدۇ، ئۆمرۈڭ بولسا سەن بولساڭمۇ سوتقا بېرىپ باقارسەن... پۇل تېپىپ قالغۇدەك، يۈرىكىڭ توختىغۇدەك بولۇپ قالسا... بېيجىڭغىچە بېرىپ باقارسەن... ساڭا قىلىدىغان ۋەسىيىتىم شۇ... مۇشۇ ئۆينى بولسىمۇ مەھكەم ساقلا... ئاۋۇ بۇلاڭچىلار... بېرىمىز دېگەن تام ئورنىنى... چوقۇم ئال... ئېلىپ سېتىۋەتسەڭمۇ پۇل... پۇلنى تېجەپ ئىشلەت... خىزمىتىڭ ئەسقاتمىسا... مۇشۇ پۇل... ئۇقەت ئەسقاتىدۇ... ھاراق ئىچمە... ھاراقكەشلەر بىلەن ئارىلاشما... خۇدايىم كۆڭلۈڭگە ئىنساپ بەرسۇن... ئەتىگەندە بىرەر ۋاخ

بولسمۇ ناماز ئوقۇ... مەسچىتكە چىق، جامائەت بىلەن ئارىلاش... يۇز-ئابرۇيىمىزنى تۆكمەي ياشا... ئاچا-سىڭىللىرىڭنى ئاسرا...

ــ باھارخان خىرقىراپ گــەپ قىلىپ كېلىۋېتىپ يەنە تارىلاپ تۆكۈلــۈپ كەتتى، ئۇ يۆتەلدىن ئۈزۈلۈپ ئۈزۈن گەپ قىلســمۇ بالىلىرىغا بۇ گەپلەر ناھايىتى قىســقا، شىددەتلىك، تەسىرلىك ئاڭلىناتتى، ئابدۇباقى تىترەپ تۇرۇپ:

ــ دېگەنلىرىڭىزنى چوقۇم قىلىمەن ئانا، مەندىن خاتىرجەم بولۇڭ! مەن ســىز دېگەندەك ئادەم بولمىسام ئۇ دۇنيا-بۇدۇنيا يۈزۈم قارا بولۇپ كەتســۇن... ــ دەپ قەســەم ئىچتى، ئەمما ئۆزىگە تەقســىم بولغان پۇلنــىڭ ئازلىقىدىن نــارازى بولدى، "قالغانلارغا قانچىلــىك مىراس قالار، قالغان پۇلنى ئانام قانداق قىلار" دېگەن ســوئاللار كاللىســىنى قوچىۋەتتى. باھارخان بىر ئــاز تىنچلىنىۋالغاندىن كېيىن گۈلەمبەرگە ئــۇزاق قاراپ تۇرۇپ كەتتى، گۈلەمبەر ئانىســىنىڭ ئۆزىگە بۇ ئاخىرقى قېتىم قارىشى ئىكەنلىكىگە بىر ئىشىنىپ بىر ئىشەنمەي ۋۇجۇدى تىترەپ كەتتى، بۇ راست ۋىدالىشــىش ئالدىدىكى ھالەتمىدۇ؟ باھاردەك ئىللىق ئانىســى بالىلىرىدىن، ئۆيىدىن، ھەممە نەرسىدىن، قىسقىسى بۇ دۇنيادىن مۇشۇنداق تېزلا خوشلىشامدىغاندۇ؟

ــ قىزىم... مۇشــۇ كەمگىچە مەن ســىنى ئۆز قىزىم دەپ كەلدىم... سەنمۇ ماڭا ئىچىكىپ كەتتىڭ... ھېسابتا مەن سىنىڭ ئاناڭ، لېكىن... ســىنى تۇغقان ئاناڭ ئەمەس... بۇنى مۇشــۇ كەمگىچە... سەندىن يوشۇرۇپ كەلدىم... يوشۇرغان بىلەنمۇ... سەن ئۇنى ئۇقتۇڭ... ئۇقساڭمۇ مېنى يەنە ئانا دەپ كەلدىڭ... مەن ئۆلۈپ كېتىمەن... ئۆز ئاغزىم بىلەن شــۇنى دەپ قويايى... قەمبەر ســىنى تۇغقان ئاناڭ... نېمىلا قىلسا ئۇ سىنىڭ ئاناڭ... دادامنىڭ كىملىكىنى ھېچقاچىســمىز بىلمەيمــىز... قېمبەردىن سورىساڭ... دەپ بېرەلمەيدۇ... بۇ... بۇرۇن گەپ قىلالمايتتى، ھازىــر خېلى تىلى چىقىپ قالدى... ســەن ئۇنــى ئاچام دەپ

ئۆگىنىپ قالدىڭ، مەندىن كېيىن قالغاندىمۇ... ئۇنى ئۇنداق دەپ يۈرمە... ئۇنى ئۆز ئاناڭ كۆرۈپ ئاسرىغىن قىزىم... سەن... شۇنداق تۇغۇلۇپ قالغان... بولسىڭمۇ... لېكىن ئوبدان چوڭ بولدۇڭ... ئوقۇشقا بېرىشىنى بەك ئارزۇ قىلسەن... ئوقۇشقا ئۆتۈپ قالسىڭ ئىشلىتەرسەن دەپ سىڭا ئاز بولسىمۇ 15 مىڭ كوينى ئاتاپ قويدۇم... مە ئالە... ئۆز قولۇڭغا ئال...

بۇنى كۆرۈپ ئابدۇباقىنىڭ كۆزىگە قىزىللىق تىقىلدى، گۈلەمبەرنىڭ ۋۇجۇدى ئوت ئالدى، باغلاقلىق پۇلنى ئېلىپ خۇددى ئانىسىنىڭ چوغدەك يۈرىكىنى تۇتقاندەك تىترەپ، ئەندىكىپ تۇرۇپ ئالدى، شۇ دەقىقىدە كۆزلىرىدىن ئاققان خۇشاللىق ياشلىرى بايا تىن ئاققان قايغۇ ياشلىرى بىلەن ئىختىيارسىز ئالمىشىپ كەتتى، ئۇ ئىلگىرى كۆڭۈل بۆلمەيدىغان ھەم زوھرە دۇنياغا تەڭ قىلمايدىغان ماددىي دۇنيا بىر دەمدىلا ئۇنى ئىسكەنجىگە ئېلىپ، ئۇنىڭ روھىنى بويسۇندۇرۇپ قويدى.

باھارخان دەممۇ دەم خىرقىراپ ئاخىرقى مىراسىنى بۆلدى:

ــ ھېلىماخۇن، مەيەرگە كەل بالام... ئالە ماۋۇ 10 مىڭنى... قەمبەر بىلەن تەڭ خەجلەپ نەۋرەمنى بېقىڭلار... سەن بىزگە جىق ئىشلىدىڭ... بۇ مىراستا ھەققىڭ بار...

ھېلىماخۇن قورۇنۇپقىنە كېلىپ پۇلنى ئېلىپ مەيدىسىگە باستى ـ دە، ھۆكۈرەپ يىغلاپ كەتتى. ئابدۇباقى يۈرىكىگە پىچاق سانچىلغاندەك تولغىنىپ ئولتۇرالماي قالدى. باھارخان بىر پەس دېمىنى ئېلىۋېلىپ ئاخىرقى ۋەسىيىتىنى داۋام قىلدى:

ــ پۇلنى... چىڭ ساقلاڭلار... بانكىغا ئاپىرىپ قويالىساڭلار بانكىدا قويۇڭلار... ئۆزۈم ئاپىرىپ قويۇپ قولۇڭلارغا چەك بېرەي دېسەم... شۇ ئوغرىلارغا ياندۇرالمىغان بۇ سېسىق پۇلنى... يەنە ھۆكۈمەتنىڭ بانكىسىغا... ئاپارغۇم كەلمىدى... قارىسامىلا ئىچىم ئېلىشىدۇ... چۆرۈۋەتكىلى تېخى بولمىغان... مۇشۇنى دەپ خەق جېنىنى سېپ بېرىۋاتقان... ئېلىڭلار بالىلىرىم...

لازىملىق يەرگە ئىشلىتىڭلار... ئون مىڭ كوي دېگەنمۇ چوڭ نېمە ئەمەسكەن... ناھايىتى كەلسە بىر باغلام... ئەمما پۇلنىڭ خارلىقى بەك يامان بالىلىرىم... پۇلـــۇم جىق دەپ بۇزۇپ-چاچماڭلار... گۈلەمبەر قىزىم... سىز ئوقۇشقا ئۆتەلمىسىڭىز... بۇنى شۇنىڭغىلا ئىشلىتىڭ... ئۆتەلمىسىڭىز... تۇرمۇشىڭىزغا ئىشلىتىڭ... سىزمۇ چوڭ بولســـىز... ئەرگە تېگمســـىز... بالىلىق بولمىسىز... پۇل كېرەك... ھەممىگە مۇشـــۇ پاســـكىنىخان بولمىسا بولمايدۇ... بىز دېھقان خەق ئەمەس... ئېتىزدىـــن تېرىۋالىدىغان... پۇلغا ئاش ئېلىپ يەيمىز... پۇلنى ھەر ۋاقىت ئاياپ ئىشـــلىتىڭلار... ئابدۇباقى... بالام... ســـەنمۇ مەندىـــن رازى بولغىن... پۇلنى ئاز بەردى دەپ ئويلاپ قالمىغىن... ســـاڭا ئەزەلدىن پۇل بېرىپ كېلىۋاتىمەن... مۇشـــۇ ئۆي ســـاڭا قالدى... ســـەن دېگەن ئەر كىشى... پۇل تاپالايسەن... بۇ ئانا-بالا ئىككىسى ئايال خەق... ئاجىز... پـــۇل تاپالمايدۇ... ھېلىماخۇۋىنىڭمـــۇ بۇگۈن تاپقىنى ئەتىسىگە يوق...

— مەن رازى ئانا، سىز ھېلىمۇ مېنى جىق يۆلىدىڭىز، تويۇمنى قىلدىڭىز، پۇل دېسەم پۇل بەردىڭىز... سىزدىن مەن جىق رازى...

— دېدى ئابدۇباقى گېلـــى بوغۇلۇپ، ئۇ دوختۇرخانىدا قالغان پۇلنى ئويلىدى، ئۆزىدىن باشقىلارغا قالغان پۇلغا قارىنى ئاغرىپ، بىر تۇرۇپ ئۇنىمۇ ھامان ئۆزىنىڭكىدەك ھېس قىلىپ، ئۇنى قولغا كىرگۈزۈشنىڭ خىلمۇ خىل چارىلىرىنى ئويلىغىلى تۇردى. گۈلەمبەر بىلەن ھېلىماخۇۋىنىڭ قولىدا مەھكەم سىقىلىپ تۇرغان باغلاقلىق پۇللار ئۇنىڭ يۈرىكىنى مۇجـــۇپ ھېچ قويۇپ بېرەي دېمەيتتى، ئاشۇ پۇللار ئۆزىنىڭ نەچچە يىللىق مائاشى ئەمەسمۇ؟ ئاشۇ پۇللار توپ-توپ ھاراق-تاماكا، خوتۇن... موتســـكىلىت... ئىشقىلىپ بارچە نوچىلىقنىڭ، راھەتنىڭ مەنبەسى ئەمەسمۇ؟!

بۇ ئاخشـــىمى ھەممەيلەن باھارخان ياتقـــان ئۆيدە ياتتى. ئابدۇباقىنىڭ ئىچى قىززىپ كەتتى. شۇ كۈنى كەچتە ئۇ تولغىنىپ

ياتالمىدى، پۈلنى ئۇلاردىن قانداق ئېلىۋېلىش ھەققىدە تولا خىيال سۈرۈپ سارائ بولۇپ كەتتى. بىر تۈرۈپ ئۇلارغا ئىچى ئاغرىيتتى، بىر تۈرۈپ "ئۇلار ئۇنچىلىك جىق پۇل تۇتۇشقا لايىق ئەمەس، ئۇلار ئادەتتە قولىغا بىرەر يۈز كويىنمۇ ئېلىپ تۇتۇپ ساناپ باقمىغان تۇرسا، نېمە ئىش قىلالايتتى؟ ئانامۇ سارائ، ماڭا نېمىشقا ئىشەنمەيدۇ، ئۆينىڭ چوڭى مەن تۇرۇپ نېمىشقا گۈلەمبەر دېگەن ھارامليققا مەندىن جىق بېرىدۇ؟ نېمىشقا مېنى ھېلىماخۇن دېگەن چۈپرەندە بىلەن تەڭ كۆرىدۇ؟ بىر تال ئوغۇل دەپ ئۆينى بەرگەندىكىن پۇلنىڭ ھەممىنمۇ ماڭا قالدۇرغان بولسا مەن ئۇلارنىڭ نېسىۋىسىنى تارتىۋېلىپ ئۆيدىن قوغلىۋېتەتتىممۇ؟ ئانام ماڭا زادى نېمىشقا ئىشەنمەيدۇ؟! ئانام زادى ئەزەلدىن ماڭا ئىشەنمەيتتى!..." دەپ ئويلايتتى، مۇشۇنداق ئويلىغانچە ئۇ ئانىسىغا تۇرۇپلا ئۆچ بولۇپ كەتتى، ئانىسى بۆلگەن مىراس ئۈنىڭ روھىنى كەسكىن ئىككى بۆلەككە بۆلۈپ تاشلىدى. مىراستىن ئىلگىرى ئۇ ئانىسىنىڭ ئۆلۈپ كېتىشىدىن ئەنسىرەپ يىغلىغان بولسا، مىراستىن كېيىن بۇ ھېسسىياتى قالمىدى.

باھارخان كېچىچە يۆتىلىپ ئۇخلىيالمىدى، ئۇ گويا شۇ دەمدە جان بېرىدىغاندەك دەممۇ دەم خارقىرايتتى، تۇرۇپ-تۇرۇپ خۇداغا ناله قىلىپ بوغۇلۇپ يىغلايتتى، ئاۋازى غىڭشىغاندەك چىقاتتى. بۇنى ئاڭلىغاندا ئابدۇباقى ئانىسى خۇددى ئۆزىگە ئۆزى قىلغاندەك، ئۆزىنىڭ خاتا قىلغانلىرىنىڭ جازاسىنى تارتىشى كېرەكتەك ھېسسىياتتا بولۇپ، باشتىكى كۆيۈمچانلىقى، رەھىمدىللىكىنىڭ ئورنىنى قاباھەتلىك بىئارامليق ۋە سوغۇق بىر تاش يۈرەكلىك ئىگىلەپ ماڭدى، باھارخان يۆتىلىپ تۇرغاچقا بۇنداق چاغدا ھېچقايسىسىنىڭ كۆزى ئۇيقىغا بارمايتتى، تاڭ سۈزۈلەرگە يېقىن گۈلەمبەر بىلەن ھېلىماخۇننىڭ كۆزى ئۇيقىغا ئىلىنىپ قالدى، قەمبەر تۇيۇقسىز ئويغىنىپ غىڭشىپ يىغلاۋاتقان بالىسىنى پەپلەپ ھەم ئانىسىغا قاراپ ئۇخلىماي ئولتۇردى.

ئەتسسى ئابدۇباقى كۆزى قىزىرىپ قوپتى، قاق سەھەردىلا ھېلىماخۇن بىلەن گۈلەمبەرنى ئويغىتىپ تالاغا چاقىرىپ چىقىپ:

ــ ئانام بولالماي قېلىۋاتىدۇ، بۇنداق كېتىۋەرسە ئانامدىن ئايرىلىپ قالىمىز. مېنىڭچە پۇل كەتسىمۇ ئۇنى داۋالىتىلى، ئانام بەرگەن پۇلغا داۋالىتايلى، ئانىمىز مۇھىممۇ يا پۇل مۇھىممۇ؟ ئانام داۋالانسلا ساقىيىپ كېتەتتى، ئۆزى ئۇنىماي مۇشۇنداق قىينىلىپ يېتىۋەرسە، بىز مىراس ئالغانغا خۇش بولۇپ يۈرىۋەرسەك قانداق چىدايمىز... ــ دېدى، قاتتىق قايغۇرۇپ جىددىيلىشىپ كەتكىنىنى ئىپادىلەپ كۆزىدىن بىر-ئىككى تامچە ياشمۇ چىقىرىۋەتتى.

ــ ئەمىسە قانداق قىلىسىمىز ئاكا، ئانامنى داۋالىتامدۇق!؟

ــ دېدى گۈلەمبەر، ھېلىماخۇنمۇ قېينانىسىنى داۋالىتىشقا ئاۋاز قوشتى.

ــ داۋالاتماي قانداق قىلىمىز، قولىمىزدىكى پۇلغا خۇش بولۇپ يۈرىمىزما؟ خەقمۇ ئۆزىنى باققان ئاتا-ئانىسىنى قەرزگە بوغۇلۇپ كەتسىمۇ داۋالىتىدۇ، بىز مۇشۇنداق قاراپ تۇرامدۇق؟! ئاپىرىپ داۋالاتمىساق، ئانامنى قاراپ تۇرۇپ ئۆلۈمگە تۇتۇپ بەرگەن بولىمىز!

گۈلەمبەر ئانىسىنىڭ كېچىچە يۆتىلىپ قينىلىپ چىققانلىقىنى ئويلاپ:

ــ داۋالاتساق چوڭراق يەرگە ئاپىرىپ داۋالىتىلى، پۇل كەتسە مەيلى، بىز بېرىمىز! ــ دېدى.

ــ ئۇرۇمچىگە ئاپارسام گەپ يوق ساقىيىپ كېتىدۇ، ــ دېدى ئابدۇباقى ئۆزىنى ئىشەنچلىك كۆرسىتىشكە تىرىشىپ، ــ مەن 10 مىڭنى چىقىرىمەن، سەن 10 مىڭنى چىقارغىن ئۇكام، ھېلىماخۇن 10 مىڭنى چىقارسۇن، ئانامنى مەن بۇگۈنلا ئۇرۇمچىگە يۆتكەي، چوڭ شەھەردە پۇل بەك كېتىدۇ، قاتناش دەيسەن، دوختۇر پۇلى دەيسەن، ئانام بىر ئاي ياتمىغۇچە ساقىيالمايدۇ، دوختۇر شۇنداق دېگەن...

— ئانام ساقايسىلا مەيلى... ئۇ بەربىر ئانامنىڭ پۇلى، — دېدى گۈلەمبەر خۇددى ھېلىماخۇننىڭ پۇل بەرمەي قېلىشىدىن ئەنسىرىگەندەك. ھېلىماخۇن بوغۇق ئاۋازدا:

— شۇ... ئۇ دېگەن ئانامنىڭ پۇلى... داۋالىتىلى — دېدى.

بۇ ئىككىسى ھەقىقەتەن ئۇيقۇسىدىن تېخى تولۇق ئويغىنىپ بولالمىغاندەك قىلاتتى، كۆڭلىدە پەقەت ئاخشام كېچىچە يۆتىلىپ جېنى قاقشاپ كەتكەن ھەم باللىرىنى قورقۇتۇپ ئەنسىرىتىپ، ئۇيقۇسىز قويغان ئانىسىنى ئويلايتتى. ئۇلار ئۆيگە پۇلنى ئالغىلى ماڭغاندا ئابدۇباقى پەس ئاۋازدا:

— بۇ ئىشنى ئانام ئۇقۇپ قالمىسۇن، بولمىسا ئۇنىماي تۇرۇۋالىدۇ، — دەپ ئاگاھلاندۇرۇپ قويدى. ئابدۇباقى گۈلەمبەرنىڭ سەزگۈرلۈكىدىن دەماللىققا قېچىش ئۈچۈنلا ئۇنىڭ بەش مىڭ كويىنى دېمىدى.

گۈلەمبەر بىلەن ھېلىماخۇن 20 مىڭ كويىنى ئابدۇباقىغا ساق تۇتقۇزدى، ئابدۇباقى خۇشاللىقىنى ئىچىگە سىغدۇرالماي قالدىيۇ چاندۇرماي:

— ئەسلى مۇشۇنداق قىلساق بولاتتى... لېكىن ھەممىگلار بىلىسىلەر ئانام پۇلغا يامان چىڭ... پۇل تۇرۇپ داۋالانمايمەن دەپ يېتىۋالسا بىز قانداق چىدايمىز... مېنىڭ ماڭاشىم بار... ھەر قايسىگلارنى باقالايمەن... ئانامنى ساقايتىپ كەلسەم... 30 مىڭ كوي دېگەن نېمە ئۇ! — دەپ سۆزلەپ كەتتى، گۈلەمبەر بىلەن ھېلىماخۇنمۇ ئارتۇقچە گۇمانلىنىپ ئولتۇرماي، ئابدۇباقىغا مەدەت بەردى.

ئابدۇباقى شۇ كۈنى چۈشتىن كېيىن ناھىيلىك دوختۇرخانىغا بېرىپ كاسسىر بىلەن بىر مۇنچە جېدەللىشىپ، قولىغا ئاشقان 100 كويىنى ئېلىپ، بىر كىچىك ماشىننى كىرالاپ، ھالى بوشاپ كەتكەن ئانىسىنى ماشىنىغا سېلىپ ۋىلايەت مەركىزىگە

ئەكەتتى. يول ئۈستىدە باھارخان ئىنجىقلاپ، يۆتىلىپ، قان تۈكۈرۈپ خېلىلا قينالدى، ئابدۇباقى ئانىسىغا ئۆزىنىڭ بۇ ھالغا چىدىيالماي قالغانلىقىنى، ئاخىر ئۆزى پۇل چىقىرىپ داۋالتىش قارارىغا كەلگەنلىكىنى ئېيتتى. باھارخان ئۇنىڭغا ھېچقانداق ئىپادە بىلدۈرمىدى، ئىپادە بىلدۈرگىدەكمۇ ھالى يوق ئىدى.

ئابدۇباقى ئانىسىنى ۋىلايەتلىك دوختۇرخانىغا ئەمەس، ئادەتتىكى بىر شەخسىي شىپاخانىغا ئاپىرىپ داۋالاتتى، بۇ يەردە ئون كۈن ياتقانغىمۇ مىڭ كويدىن جىق پۇل كەتتى، بۇ يەرگە ئەكەلگەندىن باشلاپ باھارخان گەپتىن قېلىپ، نەپەس ئېلىشى كۈندىن-كۈنگە قىيىنلىشىپ كەتتى. دوختۇرلار بۇ كېسەلنى بۇ يەردە داۋالاپ ساقايتىشقا ھەقىقەتەن ئامالسىز ئىكەنلىكىنى، چوڭراق دوختۇرخانىغا ئاپىرىش كېرەكلىكىنى ئېيتقان بولسىمۇ ئابدۇباقى پۇل يوق دەپ ۋاقتىنى ئۆتكۈزۈپ، ئانىسىنى ئاخىر شۇ شىپاخانىدا قينىاپ ئۆ ئالەمگە ئۇزىتىپ قويدى.

4

ئابدۇباقىنىڭ كۆزلىرى قورقۇنچتىن پىلدىرلايتتى، ئانىسىنىڭ مېيىتىنى ئۆيىگە ئاپارغاندا ئېغىزى گەپكە كەلمەيتتى. ئانىسىنىڭ ئۆلۈمىنى قوبۇل قىلالمىغان قەمبەر، گۈلەمبەر، ھېلىماخۇن مېيىتنى قۇچاقلاپ يىغلايتتى، ئابدۇباقى بۇلارغا قاراپ قىلمىشلىرىغا پۇشايمان قىلسىمۇ، ئەمما پۇللىرىنى ئويلاپ ئۆزىگە ئىلھام بېرىپ، گۈلەمبەر بىلەن ھېلىماخۇننىڭ يىغلاش بىلەن بولۇپ كېتىپ پۇلىنى ئېسىدىن چىقارغىنىدىن سۆيۈنۈپ، ئەگەر كېيىن سوراپ قالسا "پۇلۇمنى ئوغرى ئېلىۋالدى، بۇلاڭچىغا تارتقۇزۇپ قويدۇم" دېگەندەك گەپ بىلەن قۇتۇلۇشىنى كۆڭلىگە پۈكتى. مېيىت يۇغلى كىرگەن بۇۋىم مېيىتنىڭ قاڭسىق دورا پۇراپ قالغانلىقىنى سەزدى، ئەمما نېرى-بېرىسىنى ئويلاپ ئولتۇرماي مېيىتنى يۇيۇپ،

چاچلىرىنى تاراپ، كېپەنلىككە ئورىدى.

مېيىت تاۋۇتقا سېلىنىپ مەسچىتكە ئېلىپ بېرىلىپ نامىزى چۈشۈرۈلگەندىن كېيىن قەبرىستانلىققا ئېلىپ مېڭىلدى. تاۋۇت كۆتۈرگەن ئابدۇباقى ئانىسى تۇپراققا كۆمۈلۈپ كەتسىلا مۇسىبەت ئۇنتۇلۇپ، ھەممە ئىش جايىغا چۈشۈپ، جاھان ئەمدى ئۆزىنىڭ بولىدىغاندەك ئويلاپ، يەڭگىل قەدەم تاشلاپ كېتىۋاتاتتى؛ يىغلاپ ئۇزۇتۇپ قالغان قەمبەر، گۈلەمبەرلەرنىڭ ئاھۇ-زارىنى، جامائەتكە قوشۇلۇپ ئۇنسىز يىغلاپ كېلىۋاتقان ھېلىماخۇننىڭ ئىچ-ئىچىگە پاتماي قالغان دەرد-ئەلەملىرىنى ئويلاپ ھېسداشلىق قىلغۇدەكمۇ چولىسى يوق ئىدى.

باھارخان قائىدە بويىچە دەپنە قىلىنىپ، ئۈچ نەزىر، يەتتە نەزىرلىرىمۇ ئابدۇباقىنىڭ يۈز چىدىمايلا ئاتىغان پۇلى، ھاراقكەش ئەل-ئاغىنىلىرى، قوشنا-قولۇملىرىنىڭ يېقىندىن يارىمدە بولۇشى بىلەن ئەل قاتارى ئۆزىتىلدى. نەزىر كۈنى قەمبەر بىلەن گۈلەمبەر "ۋاي ئانام" دەپ يىغلاپ ياشلىرى قۇرۇپ، ئۇنى پۈتۈپ كەتتى، نەزىرگە كەلگەنلەرمۇ تەسەللىي ئېيتىپ ھارمىدى.

نەزىر تۈگەپ، يىغا-زارىمۇ پەسىيىپ، تۇرمۇش يەنە ئىزىغا چۈشتى، ھېلىماخۇن ياماقچىلىق ماشىنىسىنى كۆتۈرۈپ ئۆيىمۇ ئۆي ئىش ئىزدەپ يۈرۈپ كەتتى. قەمبەر ئۆيدە بالىسىنى بېقىپ قالدى. گۈلەمبەر مەكتەپكە قاتناپ ئالىي مەكتەپ ئىمتىھانىغا تەييارلىق قىلىشقا باشلىدى، بىراق ئانىسىنىڭ ئۆلۈمى ئۇنىڭ ئىسىدىن چىقمايتتى. ئۆلۈم ئادەمگە نەقەدەر يېقىن-ھە! تۇنۇگۈن تېخى مىدىرلاپ، جاڭگىلداپ سۆزلەپ تۇرىدىغان ئانىسىنىڭ بۇ دۇنيادىن جىمجىتلا كېتىپ قالغىنىغا گۈلەمبەرنىڭ ھېچ ئىشەنگۈسى كەلمەيتتى. ئەمما بۇ رېئاللىق، بۇ تەقدىر! ئادەم بۇ دۇنيادا زادى نېمە ئۈچۈن ياشايدۇ؟ نېمە ئۈچۈن ئالىي مەكتەپكە ئىمتىھان بېرىمىز؟ ئوقۇپ زادى نېمىنى ئىزدەيمىز؟ بەخت نەدە؟ جەننەت دېگەنچۇ؟... دەپ ئويلايتتى، ھاياتلىق،

تەقدىر، كەلگۈسى ھەققىدە خىيال سۈرەتتى. ئۇ يەنە چىمەنگۈل خانىمنى ئىزدەپ باردى، چىمەنگۈل خانىم نەزىرگە كەلگەندە گۈلەمبەرگە تەسەللىي بەرگەن، لېكىن جىق سۆزلىشىشكە ئىمكان بولمىغانىدى. ئۇ چىمەنگۈل خانىمنى كۆرۈپ يەنە يىغلاپ سالدى.

— بولدى، كۆڭلۈڭىزنى بۇزماڭ، بىزمۇ بىر كۈن ئۆلۈپ كېتىمىز، ئۆلگەنلەر ئالدىدا مېڭىپ تۇرىدۇ، قالغانلار كەينىدىن بارىدۇ، بۇ پەقەت ۋاقىتنىڭ ئىلگىرى-كېيىنلىك مەسىلىسى خالاس... — دېدى چىمەنگۈل خانىم ئۇنى يېنىك قۇچاقلاپ.

— لېكىن مەن پەقەت ئىشەنمەيۋاتىمەن، — دېدى گۈلەمبەر يېشىنى سۈرتۈپ، — ئۆيگە كىرسەممۇ، تالاغا چىقسامۇ ئانام كۆزۈمگە كۆرۈنۈپ كېتىۋاتىدۇ ...

— ھازىر شۇنداق بولىدۇ، ئازراق ۋاقىت ئۆتسە ئوڭشىلىپ قالىسىز. ئىمتىھانغا يەنە ئۇچ-تۆت كۈنلا ۋاقىت قالدى، تەييارلىقىڭىز قانداق؟ بەك ئازابلىنىپ كېتىپ ئىمتىھانىڭىزغا تەسىر يەتكۈزمەڭ يەنە!؟

— كاللامغا ھازىر ھېچنېمە چۈشمەيدۇ، كىتابقا قارىسامۇ دىققىتىمنى يىغالمايمەن، بۇ ئۇچ كۈندە قانچىلىك بىر نېمە ئۆگىنىپ بولارمەن؟! ئىمتىھاندا بىر گەپ بولار...

— ھازىرچە كاللىنى ئارام ئالدۇرغانمۇ ياخشى، ئەمما ئىمتىھاننى كۆڭۈل قويۇپ بېرىڭ، خىيالىڭىز باشقا يەرگە كېتىپ قالسا چاتاق. ھازىرقى ھالىڭىز بىلەن ئىمتىھانغا كىرسىڭىز ئىمتىھاننى ياخشى بېرەلمەسلىكىڭىز مۇمكىن.

— ۋاقتى كەلگەندە بىر گەپ بولار، — دېدى گۈلەمبەر روھسىز ھالدا، — مۇشۇ ئىككى كۈندىن بېرى نۇرغۇن ئىشلارنى ئويلىدىم. كۆپىنچە قىزلار ئاتا-ئانىسىدىن قۇتۇلۇپ ئەركىن ياشاش ئۈچۈن ئالىي مەكتەپكە بارسام دەيدىكەن، ئىمتىھاننى دەپ تىرىشىدىكەن، ئالىي مەكتەپكە بېرىۋالغاندىن كېيىن

ئويۇن-تاماشىنى باشلايدىكەن، مۇھەببەتلىشىدىكەن، ئەپلەپ-سەپلەپ مەكتەپ پۈتتۈرىدىكەن، تەلىيى كەلسە چوڭ شەھەردە قالالايدىكەن، يۇرتىغا كەلسە ھاكىملارغا يېلىنىدىكەن. ئۆتكەندە مەن شىنجاڭ داشۆنى پۈتتۈرۈپ كەلگەن بىر قانچە قىز بىلەن ناھىيىلىك كۈتۈپخانىسىڭ قىرائەتخانىسىدا تونۇشۇپ قالدىم، ئۇلارمۇ ئەدەبىياتقا قىزىقىدىكەن، بىر دەم پاراڭلاشتۇق، ئۇلارنىڭ گەپلىرىنى ئاڭلاپ كۆڭلۈم سوۋۇپ كەتتى. مانا ئەمدى بىردىنبىر يۆلەنچۈكۈم بولغان ئانام ئۆلۈپ كەتتى. ئوقۇشقا ئۆتسەممۇ مېنى ئوقۇتىدىغان ئادەم يوق. ئانام كېسەل چاغدا ئوقۇشۇمنى دەپ قولۇمغا 15 مىڭ كوي بەرگەنىدى، 10 مىڭ كوينى ئاكام ئاپامنى داۋالىتىمەن دەپ ئەكىتىپ يوق قىلدى، ئانامنى نەگە ئاپىرىپ داۋالاتتىى، نېمىگە خەجلىدى، ئۇقمىدۇق، ئاخىر ئانامنىڭ جەسىتىنى يالدۇرۇپ ئەكەلدى...

— بۇ بولماپتۇ، پۈلىڭىزنى نېمىشقا سۈرۈشتۈرۈپ باقمايسىز؟

— ئۇياقتىن ئانام ئۆلۈپ كېتىپلا بۇياقتىن پۇلنى نەگە ئىشلەتتىڭ دەپ سورىغىلى نومۇس قىلدىم.

— نېمانچە ئىنسابسىزلىق بۇ! لېكىن بۇنى بەك ئويلاپ تۇرۇۋالماڭ، ئىمتىھانىڭىزغا دەخلى قىلماڭ. ئالىي مەكتەپكە چوقۇم بېرىڭ، ھېلىقى قىزلارنىڭ گېپىنى ئاڭلىماڭ، سىزدە مۇستەقىل ئىدىيە بولۇشى كېرەك، بولمىسا خاتا گەپلەرگىمۇ ئىشىنىپ كېتىسىز. ئۆزىڭىز توغرا دەپ بىلگەن يولدا مېڭىۋېرىڭ، ياشاشنىڭ مەنىسى مانا شۇ!

— لېكىن بۇ ئىش كاللامغا كىرىۋالدى، پۇل شۇنداق يامان نەرسىمىدۇ؟ — دېدى گۈلەمبەر ئىچ-ئىچىدىن ئاھ ئۇرۇپ، — ئانامۇ توختىماي پۇلنىڭ گېپىنى قىلاتتى، ئاكامۇ شۇ پۇلنى دەپ بىزنى ئالدىغاندەك قىلدۇ.

— پۇل دېگەن ئاشۇنداق يامان نەرسە، پۇلنى دەپ

قېرىنداشلارمۇ ياتلىشىپ كېتىدۇ، مىراس تالىشىپ بىر-بىرىدىن ئادا-جۇدا بولۇپ كەتكەنلەرمۇ تولا! قارىغاندا ئاكىگىز سىزنى كىچىك كۆرۈپ ئۇ پۈلىگىزنى ئالداپ ئېلىۋاپتۇ. ئانىگىزمۇ ئاكىگىزغا ئىشەنمىگەچكە ئۇ پۈلنى سىزگە ئۆز قولى بىلەن تۇتقۇزغان گەپ، ئانىگىزنىڭ كاللىسى ئىشلەپتىكەن، ئەمما ئاكىگىز يەنىلا سىزنى بوزەك قىلىپتۇ.

بۇ گەپ گۈلەمبەرنىڭ ئېچىشقان يېرىگە تۇز سەپكەندەك بولدى، ئانىسىنى ئويلاپ كۆزىگە ياش كەلدى، ئاكىسىنىڭ قىلمىشلىرىدىن تېخىمۇ گۇمانلىنىپ، غەزەپ-نەپرەتكە تولدى.

5

كۆز ئالدىدىكى رېئاللىق، پۈلنىڭ ئىشى ۋە پۈلنىڭ گېپى گۈلەمبەرنىڭ بۇرۇنقى رومانتىك روھىغا، ئايىغى چىقماس چوڭقۇر خىيالىرىغا زەربە بېرىشكە باشلىدى؛ ئۇ ئانىسىنىڭ ئۆلۈمىگە ئاتاپ مەرسىيە يازىدىغان ئىشىنمۇ قايرىپ قويۇپ، ئاكىسى ئابدۇباقى بىلەن پۇل مەسىلىسى توغرۇلۇق نېمە دېيىشىنى، قانداق تاكاللىشىشنى ئويلىدى. ئىشتىن چۈشۈپ ئۆيگە كەلگەن ئابدۇباقى خۇددى خىيانەتنى سۈرۈشتۈرۈلمەيدىغان ئەمەلدارەك بىخارامان يۈرەتتى. گۈلەمبەر كىتاب كۆرۈۋاتقاندەك قىلسىمۇ دىققەت نەزىرى ئۇنىڭدا، خىيالى پۈلدا ئىدى؛ ھېلىماخۇنمۇ ياماقچىلىق قىلىپ ئولتۇرغان بىلەن كۆڭلىدە تاغدەك ئېغىر دەرد-پىغانى بار ئىدى. بالىسىنى زاكىلاپ قويۇپ، تاماق قىلىمەن دەپ ئوچاق بېشىدا ئىس پۈدەپ يۈرگەن قەمبەرمۇ بالىغا قاراۋاتقان ھېلىماخۇنغا تۇرۇپ-تۇرۇپ "بالا...بالا، ھەي مەتو... ئانىڭ قارا" دەپ ۋارقىراپ كېتەتتى.

— ئاكا، — دېدى گۈلەمبەر ئاخىر غەيرەتكە كېلىپ قولىدىكى كىتابنى قويۇپ، — سەندىن شۇنى سوراپ باققۇمىز

بار، ئانامنى سەن زادى نەگە ئاپىرىپ داۋالاتتىڭ، بىزدىن ئالغان پۇلنى زادى نېمىگە ئىشلەتتىڭ؟ سەن 10 كۈننىڭ ئىچىدە شۇنچە جىق پۇلنى خەجلەپ بولدۇڭما؟

ئابدۇباقىنىڭ كۆزى ھەيرانلىقتىن چەكچىيىپ، قارىچۇقلىرى نەچچە پىقىراپ ئايلىنىپ بولدى.

ــ پۇلنى ئانامغا ئىشلەتمەي نەگە ئىشلىتىمەن؟! ــ دېدى ئۇ گۈلەمبەرگە ھوميىپ، ــ 10 نەچچە مىڭ كويىنى كوچىدا ئوغرىغا بەردىم. ساڭا ئەمدى ھەممە نەرسىنىڭ ھۆججىتى كېرەكمىدى؟

ــ ئانام بەرگەن پۇل تۇرسا ئۇ، ساڭا ئىشىنىپ بەرسەك ئۇنى ئاشۇنداق يوق قىلساڭ بولامدۇ؟! ــ دېدى گۈلەمبەر ھازىرلا يىغلىۋېتىدىغاندەك بوغۇلۇپ سۆزلەپ. بۇ گەپلەرنى ھويلىدا تۇرغان ھېلىماخۇن بىلەن قەمبەرمۇ دىققەت بىلەن ئاڭلاۋاتاتتى.

ــ ئۇرۇمچىدە 10 نەچچە مىڭ كويىنى ئوغرىغا بەردىم دەۋاتىمەن، گېپىمنى ئاڭلاۋاتامسەن؟! مەنمۇ بۇنىڭ دەردىنى تارتالمايۋاتسام يەنە ماڭا پۇل دەيسەنغۇ! سېنىڭ پۇلۇڭلا ئەمەس، ھېلىماخننىڭ پۇلىمۇ شۇنىڭ ئىچىدە، ھېلىماخۇن گەپ قىلمىسا، سەن نېمىگە گۇمانخورلۇق قىلىسەن؟! كىچىككىنە تۇرۇپ پۇلنىڭ غېمىگە چۈشۈپ كەتتىڭما!؟

ــ ئوقۇشقا ئۆتسەم پۇل لازىم، ئانام ماڭا شۇنى دەپ بەرگەن!ــ دېدى گۈلەمبەر يىغلاپ، ــ داۋالاتتىم دەيسەن، سەن ئۇرۇمچىگە بېرىپ باقمىساڭ، خەنزۇچە ئوقمىساڭ نەدە، قايسى دوختۇرخانىدا داۋالاتتىڭ؟!

ــ يىشۆيەندە، ــ دېدى ئابدۇباقى قاچانلاردۇ بىر سورۇندا بىرەيلەندىن ئاڭلىۋالغان ئىسىمنى دەرھال يادىغا ئېلىپ.

ــ قانداق تېپىپ باردىڭ؟

ــ تاكسىغا چىقىپ يىشۆيەن دېسەڭ بىلمەيدىغان شوپۇر يوق، ھەممە ئادەم سەندەك دۆت-كالۋا ئەمەس. سەن بىر نېمە تولا مېنىڭ ئاچچىقىمنى كەلتۈرمە، ئاكسىغا ئىشەنمەيدىغان قانداق

نېمە سەن؟! سەنغۇ ئەزەلدىن مېنىڭ ئۆز سىڭلىم ئەمەس...

ــ شۇڭا سەن مېنىمۇ ئۆز ئەمەس دەپ، ھېلىماخۇننىمۇ يات ئادەم دەپ شۇنداق قىپسەن-دە! ــ دېدى گۈلەمبەر ئاچچىق ئەلىمگە پايلىماي.

ــ مەن نېمە قىپتىمەن ھەي ماڭقا، ھېلى بىكا زۇۋانىڭغا دەسسەيمەن، مېنىڭ ئۇنچىلىك پۇلۇم بولسا بۇ ئۆيدە نېمە ئىش قىلىمەن؟! بۇنداق قوتۇ خىزمەتنى ئىشلىمەي چىقىپ سودا قىلمامدىمەن؟! ھەر قايسىڭنى باقمەن دەپ كۈندە ئىشلەپ ماڭا نېمە كەپتۇ! ساڭا دەپ قويايى، مۇشۇ گېپىڭنى خەقتىن ئاڭلاپ قالدىڭغان بولسام مەندىن بوش قۇتۇلالمايسەن، زۇۋانىڭنى يىغىپ يۈر! يا بولمىسا داشۆسىڭلىككە ئۆتۈپ ئىتتىكرەك يوقال!

ــ داشۆگە پۇل كېرەك! مەن ئەمدى نەگە يوقىلىمەن؟! بۇ دېگەن ھەممىمزنىڭ ئۆيى!

ــ بۇ دېگەن مېنىڭ ئۆيۈم، ئانام بۇنى ماڭىلا مىراس قالدۇرغان، ۋەسىيەت قىلۋاتقاندا قۇلىقىڭغا پاختا تىقىۋالغانمىدىڭ؟!

ــ بۇ سېنىڭ ئۆيۈڭ بولسا بىز نەگە بارىمىز؟!ــ دېدى گۈلەمبەر يىغلاپ، ــ پۇلىمىزنىڭ ھەممىنى ئېلىۋالدىڭ، يەنە تېخى ئۆيدىن قوغلامسىنا!

ــ كىم پۇلۇڭنى ئېلىۋاپتۇ ھەي مەينەت، ئانام ئاشۇنداق ياتسا قاراپ تۇرامتىڭ؟! سەن بىر نېمە قاچاندىن بېرى پۇلغا تويماس بولۇپ قالدىڭ؟!

ــ پۇلغا تويماس دېگەن سەن، ئانامۇ شۇنى بىلىپ پۇلنى بىزگە بۆلۈپ بېرىپتىكەن، گېپىڭگە ئىشىنىپ ئۇنى ئەچىقىپ بېرىپتىمىز. ئانام دەپ تۇرسا يەنە پۇلغا تويماي بىزنىڭ ھەققىمزنى يەۋالدىڭ...

ــ ما ھاراملىقنى... ئاناڭنى... كىمنىڭ ھەققىنى يەۋاپتىمەن... گەپ قىلمىسام ئەجەب ھەددىڭدىن ئاشسىنا...

ــ ئابدۇباقى ئېتىلىپ بارغىنىچە گۈلەمبەرنىڭ يۈزىگە نەچچە

تەستەك ئۇرۇۋەتتى. ھېلىماخۇن بىلەن قەمبەر يۈگۈرۈپ كىرىپ ئابدۇباقىنىڭ قولىغا ئېسىلدى.

گۈلەمبەر دۈم يېتىپ ئۇزاقتىن ئۇزاق بوغۇلۇپ يىغلىدى، رەھمەتلىك ئانىسىنى سېغىنغانچە كۆز ياشلىرى بۇلاقتەك قاينىپ تاشتى. ئۇ ئىككى كۈن تاماق يېمىدى، كىتاب كۆرمىدى، يېتىپ يىغلىدى، ئويلاندى، كەلگۈسىنى ئويلاشتىن قورقتى، ئۆمىدسىزلەندى. ئەمما ئۇزاقتىن بېرى ئۇنىڭ خىيالىدىن نېرى بولمىغان چوڭ ئىمتىھان بىر كۈندىن كېيىنلا باشلىنىش ئالدىدا تۇراتتى. ھەممە ئوقۇغۇچىلار شەھەرگە كىرىپ ياتاقلارغا ئورۇنلىشىش، ئىمتىھان مەيدانىنى كۆرۈش تەييارلىقىنى قىلىشۋاتاتتى. گۈلەمبەر ئىنتايىن روھسىز ھالدا چىمەنگۈل خانىمنى ئىزدەپ باردى.

— خانىم، مەن ئىمتىھان بەرمەيمكىن...

— نېمىشقا؟ — دېدى چىمەنگۈل خانىم ھەيران قېلىپ، — سىزگە نېمە بولدى!

— ...

— زادى نېمە ئىش بولدى؟ نېمە گەپ بولسا ماڭا دېمەمسىز؟

— ئاكامغا پۇل قېنى دېسەم مېنى تىللاپ ئۇردى، — گۈلەمبەرنىڭ كۆزىدىن تارامлап ياش تۆكۈلدى، — ئوقۇشقا ئۆتكەن بىلەنمۇ پۇلۇم بولمىسا داشۆدە قانداق ئوقۇيمەن؟! يېنىمدا بەش مىڭ كويدەك پۇل قالغان، ئۇ ھېچنېمىگە يەتمەيدۇ...

— ئۇ ئاكىڭىز ئادەم ئەمەس ھايۋانكەنغۇ! ئۆز سىڭلىسىنىمۇ مۇشۇنداق ئۇرغان بارمۇ؟

— مەن ئۇنىڭ ئۆز سىڭلىسى ئەمەس.

— باھارخان سىزنىڭ ئۆز ئانىڭىز ئەمەسما؟!

— ئۇ مېنىڭ ئانام، لېكىن مېنى ئۆزى تۇغماپتىكەن...

— ئۇنداقتا سىزنى كىم تۇغقان؟

ـــ قەمبـــەر ئاچام تۇغۇپتىكەنمىش... ـــ دېدى گۈلەمبەر، ئاندىن "بۇ گەپنى نېمىشـــقا دەپ يۇرۇيمەن" دەپ ئويلاپ ئىچى پۇشۇپ كەتتى.

ـــ بولدى، بۇ گەپ ھازىر مۇھىم ئەمەس، مۇھىمى سىزنىڭ ئىستىقبالىڭىز، سىز چوقۇم ئىمتىھان بېرىشىڭىز كېرەك.

ـــ ئەمـــا كېيىن قانداق قىلىمەن، بەك ئۈمىدســـىزلىنىپ كېتىۋاتىمەن...

ـــ ئۇنداق ئويلىماڭ، ئۈمىدۋار بولۇڭ. ســـىز ئەدەبىياتتىن ھامان بىر يول تېپىپ چىقالايسىز، بۇنىڭ ئۈچۈن ئاۋۋال ئوقۇڭ. ھېلىتىنلا ئىمتىھان بەرمەيمەن دەپ بەل قويۇۋەتســـىڭىز، كېيىن ئىستىقبالىڭىزنى قانداق تاپسىز؟

ـــ پۇل بولمىسا ئىستىقبالمۇ بولمىغۇدەك، ـــ دېدى گۈلەمبەر ئويچان ھالدا، ـــ پۇل تاپامدىم، ئوقامدىم، جېنىمنى باقامدىم، قايسى بىرىنى قىلىمەن، بۇنداق چاغدا ئەدەبىيات، شېئىر دېگەنلەر ئاقامدۇ؟! مەن بۇنىڭدىن ھازىر گۇمانلىنىۋاتىمەن خانىم...

ـــ مەن ســـىزنىڭ ھازىرقى كەيپىياتىڭىزنى چۈشىنىمەن، لېكىن بۇ ئىمتىھان نەچچە يىللىق ئوقۇشـــىڭىزنىڭ نەتىجىسىنى سىنايدىغان ئىمتىھان، تەقدىرىڭىزنى ئۆزگەرتىدىغان ئىمتىھان! بۇ ئىمتىھاننى قولدىن بەرسىڭىز "ئالتە ئاي ئاتقان پاختام بىر پوغا يارىماپتۇ" دېگەندەك ئىش بولىدۇ. ئاۋۋال ئىمتىھانغا قاتنىشىڭ، ئىمتىھاننى ياخشى بېرىپ ئۆتۈڭ، چاقىرىقنى قولىڭىزغا بىر ئېلىڭ، ئاندىن بارمايمەن دېسىڭىزمۇ ئۇلگۈرىسىز. ھازىرلا ئىمتىھاندىن ۋاز كەچســـىڭىز خـــۇددى جەڭ مەيدانىغـــا كىرمەيلا چېكىنگەن قورقۇنچاق ئەســـكەرنىڭ ئۆزىلا بولمامسىز، سىزدىكى روھ نەگە كەتتى! ئەگەر مۇشـــۇنداق قىلســـىڭىز ئوقۇغۇچىلار ئارىسىدىكى ئىناۋىتىڭىزنى يوقلا قىلســـىز! ســـىز ھازىر خېلـــى نامىڭىز بار شـــائىرە، ھەممە ئوقۇتقۇچى-ئوقۇغۇچىنىڭ كۆزى سىزدە، مەنمۇ سىزدىن چوڭ ئۈمىدلەرنى كۈتۈپ كېلىۋاتىمەن، مۇشۇنداق قىلسام

مەكتەپتىكى ئۇستاز- ساۋاقداشلىرىمغا قانداق يۈز كېلەرمەن دەپمۇ ئويلىمىدىڭىزما! مېنىڭ سىزگە نەچچە ۋاقىتتىن قىلغان گەپلىرىم، ئىككىمىزنىڭ قىلىشقان نى گەپلىرىمىزنىڭ تەسىرى قېنى! بۇرۇنقى خىياللىرىڭىز، پىلانلىرىڭىز، ئارمانلىرىڭىزنى ئوبدان ئويلاپ بېقىڭ، سىز ئەمدى كىچىك بالا ئەمەس، مۇستەقىل ياشايدىغان دەۋرىڭىز كەلدى. تۇرمۇش دېگەندە بۇنداق بېسىم- زەربە بولۇپ تۇرىدۇ، بۇنىڭلىق بىلەن چۈشكۈنلىشىپ كەتسىڭىز ئۆزىڭىزنى نابۇت قىلىسىز. غەلىبە ھامان تىرىشچانلارغا مەنسۇپ، بۇ ھەرگىز قۇرۇق گەپ ئەمەس!

گۈلەمبەر بۇنچىلىك ياشاش قائىدىسىنى بىلەتتى، ئەمما ھەممە ئىش قائىدىگە چۈشەرمىدى؟ خانىم بۇنداق مۇسىبەت، دەرد- ئەلەمگە ئۇچراپ باققانمىدى؟! شۇنداقتىمۇ گۈلەمبەر ئويلىنىپ قالدى، تۈيۇقسىز زەربىگە ئۇچراپ ئۆزىنى تاشلىۋەتكەنلىكىنى ھېس قىلدى. بۇنداق كېتىۋەرسە بۇرۇنقى ئۆزىنى تاپالماي قالاتتى، بارلىق ئىستىقبالىنى يوقىتىپ قويىاتتى. كىم ئۇنىڭ مۇشۇنداق بولۇشىنى ئۈمىد قىلىدۇ؟ دۈشمەنلىرى... ئادەم نېمىشقا ئۆزىگە ئۆزى دۈشمەن!

6

ئابدۇباقىنى پۇل شەھۋانىيەتكە داۋاملىق قۇتراتتى. ئاغىنىلىرى بىلەن ئولتۇرغان سورۇندا خوتۇنلارنىڭ پارىڭى بولۇپ قالسا بۇرۇنقىدىنمۇ دىققەت بىلەن ئاڭلايتتى. شۇ ھەققىدىكى قىزىق، ئەپسانە گەپلەر ئۇنىڭ قۇلىقىغا شۇنداق خۇش ياقاتتىكى، سىياسەت، سودا، دۇنيا ۋەزىيىتى... ھەققىدىكى پاراڭلارغا پەقەت قىزىقمايتتى. ئەمما ئۇنىڭ ئاغىنىلىرى ئاشۇنداق پاراڭلارنى بىر باشلىغىلى تۇرسا بىر- بىرىگە گەپ بەرمەي خۇددى زۇكۇتۇكىدەك سۆزلىشىپ كېتەتتى. ئىچىپ سەل مەست بولۇشقاندىن كېيىن

ئاندىن خوتۇنلارنىڭ شېرىن-سۇخەنلىكى، قىلىشقان ئىشلىرى ھەققىدە ھەزىل، بەزەپ گەپلەرنى قىلىشىپ، چاقچاقلىشىپ، "خوتۇن مەندىن ئەنسىرەپ كەتمىسۇن" دېيىشىپ خوشلىشاتتى. بىر ئابدۇباقىدىن باشقا ھەممىسى ئۆيىگە ئالدىرايتتى. بەلكىم ئۇلار كەيپ بولۇپ ئۆيىگە بارسا خوتۇنلىرى ئالدىغا چىقىپ كۈتۈۋالىدۇ، ئېرىنىڭ چاپانلىرى، ئاياغلىرىنى سالدۇرۇپ، ھەتتا پۇتىنى ئىسسىق سۇدا يۇيۇپ، ئاندىن بىللە يوتقانغا كىرىپ ئېرىنى ئۇخلىتىدۇ... ئابدۇباقى ئۆمرىدە بۇنداق ھۇزۇرغا ئېرىشىپ باقمىغانلىقىنى ئەلەم بىلەن ئويلايتتى، ئاغىنىلىرىغا ھەسەت قىلاتتى.

بىر كۈنى سورۇندا تاماكىچى چوكانىڭ گېپى چىقىپ قېلىۋىدى، ئۇنى پات-پات ئويلاپ قالىدىغان ئابدۇباقىنىڭ كونا دەردلىرى ئانچە-مۇنچە قوزغالدى.

ــ ئەجەب پەيزى بار نېمىتى، نەشىلىرى، ناۋات دەملىگەن چايلىرى ئاچچان ئۇچەيگىلا باراتتى. ئۆينى تاقاپ يوقالغىلى خېلى بولغانىدى، يېقىندا شياڭگاڭ بازىرىدا گەزمال دۇكىنى ئېچىۋاپتۇ، ھازىر كۆرسەڭلا تونۇيالماي قالىسىلە، چىرايلىرى پارقىراپ كېتىپتۇ، كۆزلىرىدە ئوت بار كاساپەتنىڭ... بىراق قارىسا ئانچە شوخ ئەمەس، بۇۋىمدەك قارا ياغلىق چىگىۋاپتۇ، بىزنى ھازىر كۆرسە تەتۇر قارايدىغان بولۇپ قاپتۇ...

ــ شوخ جۇۋان قېرىسا بۇۋىم بولىدۇ، ھاراقكەش قېرىسا موللام بولىدۇ... بۇنداق ئىش دېگەن تولا ھازىر، ئۇنىڭغا ھەيران قالمىساڭلارمۇ بولىدۇ.

ــ ئۇنىڭ بىلەن بولغان ئىشىنى ئەمدى چۈشەمزدىمۇ كۆرەلمەيدىغان بولدۇق-دە!

ــ ئۇنىڭ بىلەن نېمە ئىش قىلغانتىڭ؟

ــ ما گۇيىنى، نەشە چەككەندە ئۇنىڭ ئۆيىدە سەن يوقما؟

ــ نەشە چەكتۇققۇ شۇ، سەن ئۇنىڭ بىلەن يەنە نېمە ئىش قىلغانتىڭ؟

— ساڭا ئەمدى ھەممىنى دەپ ئولتۇرىمەنما؟ مەن قىلغانىنى سەنمۇ قىلغانسەن؟

— مەن سەندەك پاھىشۋاز بولمىسام...

— قاملاشمىغان گۈيكەنسىناۋا، ئۇنىڭ ئەمدى بۇۋۇم بولۇپ قالغانلىقىنى ئاڭلاپلا گۇناھىڭدىن تېنىۋېلىپ بارىسىنا؟

— مەن نەشە چەككەندە ئۇنداق ئىشنى ھەرگىز قىلمايمەن، يىلىكنى قۇرۇتىدۇ، سارىق بولسەن. بىرلا ۋاقىتتا ئىككى كەيپ قىلساق چاتىقى چىقىدۇ.

— ماڭە-ماڭە، يوق گەپنى تاپماي، مىجەزىم بوش دېگىنە!

— ۋاي-ۋاي، پو ئاتمىغىنا، ئەمدى ماختانمىغان شۇ نېمەڭ قالدىما! سەندەك ئۇنى كەچكىچە ئەسلەپ، خەققە داۋراڭ قىلمايمىز...

— بولمىغاندىكىن ماختىنالمايسەن-دە!

— بولدى قىلىڭلار ھېي ئاغىنىلەر، سەن قىلدىڭمۇ، مەنمۇ دەپ گۇمان قىلىشقىنىڭلارغا قارىغاندا ھەر ئىككىڭلار ھېچ نېمە قىلالمىغاندەك تۇرىسىلەر، قاراڭلا، ئابدۇباقى ھېجىيىپ كەتتى، بۇ گۈيدا چوقۇم بىر گەپ بار. قېنى ئېيتە، سەن ئۇ چوكانىنى نېمە قىلغانتىڭ؟

ئابدۇباقى بۇ گەپتىن ئەندىكىپ كەتتى:

— ھېچ...نېمە، مەنمۇ شۇ نەشە چەككەن.

— باشتا پاك بولدۇڭ، كېيىنچۇ؟

— ئابدۇباقى پو ئاتالمىدى، خۇدۇكسىرەپ جىددىيلەشتى:

— ماڭەۋە ئاداش، خوتۇنۇم تۇرسا ئۇنداق...

— قويەۋە ئۇنداق خوتۇنۇڭنى، سەن خوتۇنۇم دەپ يۈرگەن بىلەن ئۇ ھېكىم پاشۋاز بىلەن كۈلىغا قېچىپتىغۇ!

— ئۇ قانجۇقنى ئۆزۈم ئۇرۇپ ھەيدىۋەتكەن، كونا خوتۇننىڭ پەيزى قالمايدىكەن، يېڭىسىنى تېتىپ باققۇمىز كېلىدىكەن، پۇللا

بولسا جاھاندا خوتۇن خەق دېگەن تولا!

ــ قارىغانــدا ئاناڭدىــن خېلــى جــق مــراس قالغان ئوخشىمامدۇ؟

ــ ئاز دېگەندە بىرەر يۈز مىڭ كوي قالدى بۇنىڭغا...

مۇشۇ سوروۇنۇنىڭ چىقىمىنى ئۈستىگە ئېلىپ كېرىلىپ ئولتۇرغان ئابدۇباقى ئۈلپەتلىرىنىڭ ھەۋەستە چاقناۋاتقان كۆزلىرىدىن ئۆزىنى قالتىس ھېس قىلدى.

ــ جىق ئەمەس، 30ـ20 مىڭ شۇ، مۇشۇنىمۇ جىق دېگىلى بولامدۇ؟ ــ دېدى ئۇ ھەسرەت بىلەن.

ــ ئۆيۈڭلىنىــى زادى قانچــە پۇلغا ســاتتىڭلار؟ ــ دېدى بىرسى.

ــ ئۇ ئۆينى ھۆكۈمەت سېتىپ يېدى! ــ دېدى ئابدۇباقى تاماكىسىنى ئاچچىق شوراپ، ــ ئانام شۇنىڭ دەردىدە قان يۇتۇپ ئۆلۈپ كەتتى ئەمەسمۇ!

باشقىلار ھەيران بولۇپ ئۇنىڭغا قارىشىپ قالدى. ئابدۇباقى ھوشــۇر ھاكىمنى تىللاپ بالاغا قېلىشــىدىن ئەنسىرەپ گېپىنى توختاتتى.

ــ نېمە دەردىڭ بولســا مۇشۇ ســوروۇنغا تۆك، دەردىڭگە ئورتــاق بولايلى! قېنى مانى ئىچىۋەت، ئاچچىقنى باســىدۇ! ــ دېدى ساقى.

ئابدۇباقى ئاچچىق ھاراقنى بىر كۆتۈرۈپلا ئىچىۋەتتى، ئاندىن چاي ئىچىپ چوڭ سۈپەت ئولتۇردى، ئاغىنىلىرىنىڭ ھەر تەرەپتىن ئېيتقان تەسەللىي، ماختاشلىرىدىن بارا-بارا كۆڭلى كۆتۈرۈلۈپ، يۈرەكلىرى يايرىدى.

ئىچىپ تەڭشــىلىپ قالغان ئابدۇباقــى تاماكىچى چوكاننى ئەسلەپ قالدى، ئۇنىڭ "نوچى بولسىڭىز خوتۇنۇڭىزنى قويۇۋېتىپ مېنى ئېلىڭ، بولمىسا ئىشىڭىزنى قىلىڭ" دېگەنلىرىنى ئويلىدى، مانا ئەمدى ۋاقتى كەلگەندى، بېرىپ پاراڭلىشىپ باقسا بولاتتى.

ئەگەر گەپلەر قاملىشىپ، ھېسسىياتلار ئالمىشىپ قالسا راست گەپنى دەيتتى، لېكىن ئۇ چوكان ئۇنامدۇ؟ ئۇنىڭغان بىلەن خوتۇن قىلغىلى بولامدۇ؟! ئاغىنىلىرى، ئۇلپەتلىرىدىن بىرسىمۇ مەيلى ساق، مەيلى مەست بولسۇن ئۇ چوكان بىلەن بىللە بولغانلىقىنى ئېيتمىدى، چوكانىنىڭ بۇزۇقلۇقى يالغان چىقتى... ئۇنداقتا ئۇ چوكان پەقەت ئابدۇباقىغلا مەيلىنى بەردىمۇ؟ پەقەت ئابدۇباقىغلا قوينىنى ئاچتىمۇ؟

ئابدۇباقى گاڭگىراپ قالدى، پەخىرلەندى، گۇمانلاندى، ئەمما يەنە ئويلاندى: ئۇ چوكان ھەقىقەتەن بۇزۇق بولسا، بۇزۇقچىلىقتىن شۇنچە ئاسان ۋاز كېچىپ تۈزىلىپ كېتەرمىدى؟ ئەسلىدە ئۇ ئوبدان چوكان، ئابدۇباقىنىڭ باشقا ئەرلەرگە باققاندا يۈزى، سەمىمىي ئىكەنلىكىنى بىلدۇ... ئۇنىڭغا ئىچ ئاغرىتقان بولۇشى، ئىچى كۆيگەن بولۇشى، ياكى شۇ پەيتتە ئەر سېغىنىپ قالغان بولۇشى مۇمكىن. دېمەك، چوكانىنىڭ پەقەت ئۇنىڭغىلا قوينىنى ئېچىشى تۇنجى قېتىم تاساددىپىي ئامەت بولغان بولسا، كېيىنكى قېتىملىقى كۆنۈپ قالغان يامان ئادەت...

ئابدۇباقى مۇشۇ كەمگىچە ئۇ چوكانىنى ئۇنتۇمايلا كېلىۋاتقانلىقىنىڭ سەۋەبىنى بايقىدى، ئۇ چوكان بىلەن ئۆتكۈزگەن تۇنجى ۋە كېيىنكى مۇناسىۋەتلىرىنى يېڭىۋاشتىن ئەسلەپ ھاياجانغا تولدى، خوتۇنى قېشىدا ياتقاندا ھەر دائىم ئۇ چوكان بىلەن خوتۇنىنى سېلىشتۇرۇپ ھەسرەت چېكەتتىغۇ! خوتۇنلار ئوتتۇرىسىدىكى پەرق شۇنچە چوڭ ئىدى، يامان خوتۇن بەربىر يامان ئەر بىلەن قاچتى. يۈۋاش ئەرگە ئۆزىنىڭ خىلى ئېشىپ قالدى...

ئۇ "شياڭگاڭ بازىرى"غا كېلىپ خۇمار چوكانىنى ئىزدەپ تاپتى. چوكان گەزمال دۇكانلىرىنىڭ بىرىدە مال سېتىپ ئولتۇراتتى. ئۇلپەتلىرى تەسۋىرلەپ بەرگەندەك، بېشىغا قارا ياغلىق چىگىۋالغان بولۇپ، ئېغىر-بېسىق، لاتاپەتلىك كۆرۈنەتتى. ئۇ ئابدۇباقىنى

كۆرۈپ سەل ھەيران بولدى:

ــ بۇ ياققا ئۆتۈپ قاپلىغۇ؟

ــ سـەزنى... ياق... سىلىنى مەشـەدىكەن دەپ ئاڭلاپ كۆرۈشكىلى كېلىشىم...

ــ بىرەر ئىش بارمىدى؟

ــ باشقا ئىشمۇ يوق، شۇ كۆرۈپ كېلەي دەپ... مەن ھازىر سودا قىلاي دەپ ئويلاۋاتىمەن، لېكىن بۇ ئىشنىڭ ئەلمى-تەلمىنى بىلمەيمەن، سىلىدىن مەسلىھەت سورىغاچ، شېرىكلىشىپ سودا قىلساق بولامدىكىن دەپ...

ــ بولـدۇ، قانچە پۇللـرى بار؟ خېلـى بايۋەچچەدەك كۆرۈنىلا!

ــ جىق ئەمەس، شۇ 30-20 مىڭ كويلا پۇلۇم بار، دەسمىي سېلىشقا يېتەمدۇ-يەتمەمدۇ، ئۇقمايمەن.

ــ خېرىدارلار كېلىۋاتىدۇ، باشـقا ۋاقىتتا دېيىشەيلى بۇ گەپنى!

ــ سىلىگە دەيدىغان يەنە باشقا گەپمۇ بار، كەچتە ئۆيلىرىگە ئىزدەپ بارسام بولامدۇ؟ ئەپسىز بولۇپ قالارمۇ يا!

ــ سودا ئىشى بولغاندىكىن بولار، لېكىن خەقنىڭ كۆزىدىن نېرىراق بولۇپ كەلسىلە!

ــ ماقۇل-ماقۇل، بۇنى بىلمەن...

ئابدۇباقى قاراڭغۇ چۈشـكەندە ئوغرىـدەك دىققەت بىلەن كېلىـپ، چوكانىنىڭ ئىشـكىنى ئاۋايلاپقىنـا چەكتى. چوكان ئۇنـى دەرھال ئۆيگە باشـلىدى، ئالدىغا نـاۋات دەملەپ چاي ئەكەلدى. ئابدۇباقىنىڭ يۈرىكى گويا قاينىقسـۇغا چۈشكەن شۇ ناۋاتتەك ئېرىشـكە باشلىدى. چوكانىنىڭ ئۆيى بۇرۇنقىدىن جىق ئۆزگەرمىگەن بولۇپ، پەقەت گىلەمدىن بىر قانچىسـى كۆپىيىپ قالغاندەك قىلاتتى. ئابدۇباقى كارىۋاتقا تىزىلغان مەخمەل تاشلىق يېڭى يوتقان-كۆرپىلەرنى كۆرۈپ ھاياجانلىنىپ كەتتى.

— پۇلنى بېسىپ ياتماي ماڭا مەبلەغ قوشسىلا، سودىدىن پايدا تاپساق تەڭ ئۇلۇشسىلى! — دېدى چوكان ئۇنىڭغا چاي لىقلاۋېتىپ.

— مەنمۇ شۇنى دەي دەپ كەلدىم، ئالدىمدا ئىككى ئىش بار، بىرى سودا قىلىش، بىرى توي قىلىش...

— تويىنىڭ گېپى چىقىپ قالدىغۇ ئەمدى؟

— خوتۇننىڭ قويۇۋەتتىم، مۇسۇلمانچىلىقتا ئەمدى توي قىلمىساقمۇ بولماس.

— بىرەرسىنى تاپقان ئوخشىماملا؟

ئابدۇباقى چوكاننىڭ ئۆزىنىڭ تەقۋا قىياپىتىگە ئانچە ماسلاشمىغان ئويناق كۆزلىرىگە قاراپ، بۇ چوكانمۇ ئەر سېغىنىپ ئاران تۇرۇۋېتىكەن دەپ خىيال قىلدى-دە، نېرى-بېرىسىنى ئويلاپ ئولتۇرمايلا:

— سىلى بىلەن توي قىلايمىكىن دەيمەن... — دېدى.

— چاقچاق قىلمىسىلا! — دېدى چوكان چىرايىنى ئۆزگەرتمەي، — پۇلۇم بار دەپ بىر چالمىدا ئىككى پاختەكنى سوقاي دەملا!

— ئۇنداق ئەمەس، بۇ سىلىگە قويغان تەكلىپ، مەسلىھەت... ئەگەر ماقۇل كۆرمىسىلە بۇ گەپنى دېمىگەن بولاي!

— سىلىنى نوچى قىلغان شۇ پۇلغۇ، قانچىلىك پۇللىرى بار زادى؟

— 25 مىڭ.

— شۇ پۇلغا ھەممىنى قىلغىلى بولامدا؟

— سىلىگە پەقەت دەپ باقتىم، بولمىسا گېپىمنى ياندۇرۇۋالاي... — ئابدۇباقى ئوڭايسزلىنىپ جايىدا ئولتۇرالماي قالدى.

— ئەر كىشى بولغاندىكىن ئەمدى چىققان گەپكە ئىگە بولسىلا، نىيەتلىرى دۇرۇس بولسىلا مېنىڭ باشقا گېپىم يوق. سىلى

ماڭا راست گەپ قىلسىلا، خوتۇنلىرى بىلەن راست ئاجرىشىپ كەتتىلمۇ؟ ئاجراشقىلى قانچىلىك بولدى؟

ئابدۇباقى بىردىنلا ئۇمىد شولىسىنى كۆرگەندەك بولۇپ شادلاندى:

ــ ئاجرىشىپ بولدۇم، ئاجراشقىلى خېلى بولدى.

ــ نېمىشقا مۇشۇ چاغقىچە باشقا خوتۇن ئالمىدىلا؟

ــ ھېچقايسىسى كۆڭلۈمگە يارىمىدى، مېنىڭ سىلىدەك تەقۋا، پاكىز... خوتۇن ئالغۇم بار.

ــ خېلى ئىمانغا كىرىپ قالغان ئوخشىمامىلا، لېكىن مەن بىلەن توي قىلسىلا خەق نېمە دەپ قالار؟ نامىم بۇرۇن ياخشى ئەمەس، ئىككىمىزنىڭ بۇرۇنقى گۇناھىنى سىلىمۇ بىلىلا...

بۇ گەپتىن ئابدۇباقى ئىلگىرى پەقەت ئۆزىنىڭلا خۇمار چوكان بىلەن ھەيران قالارلىق دەرىجىدە بىللە بولغانلىقىغا، چوكانىنىڭمۇ پەقەت ئۆزىگىلا مەيلى بارلىقىغا ئىشەنىدى، ئۇ ھۆرمەتلىنىش ۋە ھۆزۈرلىنىشقا ئۆلگىدەك تەشنا بولغاچقا، بۇ تاساددىپىيلىق ھېچقانداق يالغان تۇيۇلمايتتى.

ــ خەق نېمە دېسە دېمەمدۇ! ــ دېدى ئۇ خۇمار چوكانغا ھاياجاندا تىكىلىپ، ــ ئىشىمغا ئارىلىشىۋالىدىغان ئانامۇ تۇڭگەپ كەتتى، ھازىر مەن ئۆزۈمگە خوجايىن!

ــ ئەمدى ئەر كىشىدەك گەپ قىلدىلا، ئۇنداق نىيەتلىرى بولسا بوپتۇ، مەن سىلە بىلەن توي قىلىشقا قارشى ئەمەس. لېكىن مەسىلە تويدىن كېيىن چىقىدۇ...

ئابدۇباقى بۇ گەپنى ئاڭلاپ تۇرۇپ قالدى. چوكان سۆزىنى داۋاملاشتۇردى:

ــ مەسىلەن، مال-مۈلۈك مەسىلىسى، قاملىشىش مەسىلىسى... مەن سودىگەر ئايال، گەپنى ئوچۇقلا قىلىمەن، ماڭا تويلۇققا ئاز دېگەندە 15 مىڭ كوي بېرىلا، قالغىنىنى قولۇمغا تاپشۇرىلا، سودىغا ئىشلىتىمەن، پايدا-زىيان بولسا ئەر-خوتۇن

بولغاندىكىن تەڭ تارتىمىز، مال-مۈلۈكنى سېنىڭ-مېنىڭ دەپ ئايرىپ ئولتۇرمايمىز، شۇنداق قىلساق نىكاھتىن چاتاق چىقمايدۇ. پۈل تۆتۈشنى، پۈلنى نەگە خەجلەشنى سىلىدىن مەن ئوبدانراق بىلىمەن، شۇڭا پۈلنى مەن تۇتىمەن. مەن ھازىر ئىمان-ئەمەلنى تاشلىمايدىغان ئايال. مەن نامازغا ئوقۇپ يۈرسەم، سىلە ھاراق ئىچىپ، تاماكا چېكىپ يۈرسىلە ھەرگىز قاملاشمايدۇ. شۇڭا مەن بىلەن توي قىلغاندىن باشلاپ ھاراق-تاماكىنى چورت تاشلايلا، ئاغىنىلىرى بار سورۇنغا بارمايلا، ھەر كۈنلۈك بەش نامازنى كامىل ئوقۇيلا، جۈمەگە بارىلا. مۇشۇ شەرتلىرىمگە كۆنسىلە سىلىنىڭ ئەمرلىرىگە ئۆتىمەن، كۆنمىسىلە مەيلى...

ئابدۇباقى ئويلىنىپ قالدى، چوكان ئېيتقان بۇ مەسىلىلەر ئۇ ئەندىشە قىلغان ھېلىقى مەسىلىلەردىنمۇ چوڭدەك قىلاتتى. پۈلنى ئەركىن خەجلەپ، ئاغىنىلىرى بىلەن ئەركىن ئارىلىشىپ يۈرگەن ئابدۇباقىغا بۇرۇنقى تۇرمۇشىدىن ئايرىلىش تەس كېلەتتى. بۇغۇ خۇمار چوكاننىڭ خوتۇنلۇق لەززىتى ئالدىدا ھېچقانچە بىلىنمەس، ھەممىسى ئۆتۈپ كېتەر، ئاغىنىلىرىمۇ ئۇنى "خوتۇننىڭ سايىسىدىن چىقالمايدىغان سايماخۇن" دەپ ېپقىپ ئاخىر ئاغزى بېسىقار، لېكىن ھۆكۈمەتنىڭ ئادىمى تۇرۇپ ھاراق-تاماكىنى تاشلاپ، ھېچكىمگە ئارىلاشماي كۈندە بەش ۋاق نامازغا ئوقۇش... پۈلى، مائاشى تۇرۇپ ھەممىنى خوتۇنىغا ئۆتكۈزۈپ ئارقىدىن خوتۇنىغا پۈل دەپ سارغىيىش... ئۇنىڭغا ئېغىر كەلمەسمۇ؟!

ــ قانداق، شۇكلەپ قالدىلىغۇ، تەلەپلىرىم ئېغىر كېلىۋاتامدۇ؟

ــ دېدى چوكان ئۇنىڭغا سىنچى كۆزلىرىدە قاراپ.

ــ تەلەپلىرى سەل ئېشىپ كەتكەندەك قىلىدۇ، ــ دېدى ئابدۇباقى ئېغىر تىنىپ، ــ پۈل دېگەنغۇ قولنىڭ كىرى، لېكىن ھاراقنى بىراقلا تاشلاپ بەش ۋاق نامازغا ئوقۇش ئاسان ئىش ئەمەس، ئۇنداقتا مەن ئىدارىدە ئىشلىمىسەم بولىدۇ؛ ئەر كىشى

دېگەننىڭ ئاغىنىلىرى بولىدۇ، دېيىشىدىغان گەپلىرى بولىدۇ، ئۇنىمۇ چەكلەپ قويسىلا، مەن ئۆيدىن چىقماي ئولتۇرسام بولىدۇ. خوتۇن خەق مېنى بويسۇندۇرىمەن دېسە، بۇنىڭغا مەن ئەمدى كۆنمەيمەن. راستىنى دېسەم، ئانام رەھمەتلىكمۇ مېنى تولا باشقۇرۇپ بىزار قىلغان، ئەمدى مۇستەقىل بولدۇم دېسەم، سىلى ھېلىتىنلا پۇلنى مەن تۇتىمەن، سېنى مەن باشقۇرىمەن دەپ يۈرسىلە بۇ ماڭا ئېغىر كەلمەمدۇ؟!

— پۇل دېگەننى تۇتالايدىغان ئادەم تۇتىدۇ، مەن سىلىنى باشقۇرىمەن دېمىدىم، ئائىلىنىڭ ئىقتىسادىنى باشقۇراي دېدىم. سىلىنى مەن ھاراق ئىچمە، نامراز ئوقۇ دەپ توغرا يولغا باشلىدىم، ھەرگىز چەكلىۋالمىدىم. ئاغىنە دېگەنمۇ يولدا ئاغىنە، پۇلى بار چاغدا ئاغىنە، پۇلى يوق چاغدا سېنى كىم كۆردى دەيدىغان ئاغىنىلىرىنىڭ قانداقلىقىنى مەن ئوبدان بىلىمەن، شۇڭا مېنىڭ تەلەپلىرىمنىڭ ھەرگىز چەكتىن ئاشقان يېرى يوق، ئەگەر ئۇنىڭغا كۆنمىسىلە مەن سىلىنى زورلىمايمەن.

— مۇنداق قىلساق بولمامدۇ... — دېدى ئابدۇباقى خۇمار چوكانىنىڭ ئويغا چۆكۈپ قالغان پاكىز چىرايىدىن، تولغان كۆكسىدىن كۆزىنى ئۈزەلمەي، — تويلۇقنىمۇ 15 مىڭ دەپ تۇرۇۋالمىسلا، 10 مىڭ كوي بولسۇن، قالغان پۇل ئۆزۈمدە تۇرۇپ تۇرسۇن، كېيىن ئەھۋالغا قاراپ سودىغا ئىشلىتەيلى. ھاراق-تاماكىنى ئازلىتىپ، كەيپىتىن ئاستا-ئاستا قول ئۈزەي، ئاغىنىلەر بىلەن بىراقلا ئادا-جۇدا بولغىلى بولمايدۇ، يولدا ئارىلىشىپ ئۆتەي. ئەتىگەندە بىر ۋاق نامراز ئوقاي، بوپتۇ جۇمەگىمۇ باراي، مېنىڭ ئاتاممۇ موللا ئادەم، بۇرۇنمۇ ئۆزۈم جۇمەگە بارغان. مېنى پۈتۈنلەي ھېچنېمە ئۇقمايدۇ دەپ ئويلاپ قالمىسلا...

— ئىمان دېگەن سودىلىشىدىغان ئىش ئەمەس، رازىلىقلىرى بولسا دېگىنىمگە كۆنۈپ ئادەم بولسىلا، بولمىسا يول تۈز، ئىشكىم ئوچۇق! — دېدى چوكان خاپا بولۇپ.

ئابدۇباقى قاپاقلىرى تۇرۇلۇپ كەتكەن چوكاننى كۆرۈپ سانىيەنى ئېسىگە ئالدى ۋە بۇ چوكان بىلەنمۇ قاملىشالمايدىغانلىقىنى ھېس قىلدى. بۇ چوكان بۇرۇن شۇنداق ئاددىي، مۇلايىم ئىدى، ئابدۇباقىنىلا كۆتۈشنى بىلەتتى، ئەمدى كىبىرى ئۇستۈن، يامان بولۇپ قالغانىدى. بۇنداق خوتۇننى ئەمرىگە ئالسا كېچىلىك ئىشلار بۇرۇنقىدەك قاملىشارمۇ؟ ئىشلارغۇ قاملىشار، لېكىن ئەتىسى بۇ چوكان يەنە قاپاقلىرىنى تۇرۇپ "قوپسلا، يۈيۈنۈپ مەسچىتكە چىقسىلا" دەپ ئۇنىڭ شېرىن ئۈيقۇسىنى بۇزۇپ مەسچىتكە ھەيدىگىلى تۇرسا، ھەپتىدە نەچچە كۈن مۇشۇنداق بولىۋەرسە ئۇ قانداق چىدايدۇ؟ بۇ چوكان بىلەن توي قىلىپ راھىتىدىن تولا جاپاغا قالغانىنىڭ ئۈستىگە ھاراق-تاماكىنىڭ ھۆزۈرىدىن، ئاغىنىلىرىدىن، سورۇنلاردىن، قىزىق-قىزىق پاراڭلاردىن ئايرىلسا، ئەڭ مۇھىمى شۇنىڭغا كاپالەت بولىدىغان پۇللىرى ۋە ئەركىنلىكىدىن مەھرۇم قالسا بۇ چوڭ زىيان، كېلىشمەسلىك ئەمەسمۇ؟!...

ئابدۇباقى بۇ چوكانغا قانداق تېز قىزىغان بولسا شۇنداق تېز سوۋۇپ كەتتى، بۇ خۇددى ئۇنىڭ جىنسىي تۇرمۇشتىكى مەغلۇبىيىتىگە ئوخشايتتى. بۇرۇنقى شېرىن ئىشلار ئۇنىڭ پەقەت شەيتان ئاتلىغان بىر چۈشىلا بولۇپ قالدى، ئۇنى تەكرارلاش ئەمدى نېسىپ بولمىدى... ئۇ بۇنى ئويلاپ سەل ئىچى پۇشتى، ئەمما چوكاننىڭ ئۆيىدىن چىقىپلا يەڭگىللەپ قالدى. كوچىغا چىقىپ مەززىلىك پۇراۋاتقان ئاشخانىلارغا، ئويۇن-كۈلكە قاينىۋاتقان رېستۇرانلارغا، ئاندا-ساندا ئۆتۈپ كېتىۋاتقان ياش قىزلارغا قاراپ، بىردىنلا ھوشىغا كەلگەندەك بولۇپ "مەن نېمە دەپ نامى سېسىق، پۇلغا پىششىق بىر خوتۇننىڭ ئالدىغا بېرىپ مازلىشىپ يۈرۈيمەن، ئۇ يا مەن تەمىنى تېتىپ باقمىغان خوتۇن بولمىسا... تېخى 15 مىڭ كوينىڭ گېپىنى قىلىدا؟ ئۆزۈمچە ئون مىڭ كوي دەپ بېقىپتىمەن تېخى... 10 مىڭ كوي دېگەنگە بىر

قىز كەلمەمدۇ ھازىر! تاس قاپتىمەن قىلتاققا چۈشكىلى، شەرت قويۇپمۇ ئوبدان قىپتىكەن، بولمىسا نەچچە قىز كېلىدىغان پۇللىرىمنى سېلىپ بېرەركەنمەن. ئەمدى بۇ ئەتراپتىن خوتۇن ئالمايمەن، ئالسامۇ كەمبەغەللىكى كىچىك قىزىنى ئالىمەن، قاراپ باقمەن، يامان چىقىپ قالسا، يېزىدىن ئەكىلىمەن، ئىشقىلىپ گېپىمنى ئاڭلايدىغان، سىزنىقمىدىن چىقمايدىغان بىر ياۋاش قىزنى تېپىپ خوتۇن قىلىمەن، ئۇنىڭ ھۆزۈرى بۇنداق جۇۋاندىن مىڭ ھازا ياخشى!..." دەپ ئويلاپ كەتتى، ئىچى قىزىپ، شېرىن خىياللار مەستخۇشلۇقىدا قاۋاقخانىغا كىرىپ بىر بوتۇلكىنى يالغۇز ئۆزىدى، ئاندىن لەيلەپ ئۆيىگە ماڭدى.

7

بىر كۈنى ئاشلىق ئىدارىسىنىڭ باشلىقى ئابدۇباقىنى ئىشخانىسىغا چاقىرتىپ كېلىپ قاپىقىنى تۇرۇپ:

— سەن بۇ يەردە ئىشلىسەڭ قوڭاڭنى قىسىپ تۇزۇڭ ئىشلە، بولمىسا باشقا يەردىن ئىش تاپ! — دەپ ئۇنى چۆچۈتىۋەتتى:

— نېمە بولدى... نېمە، نېمە ئىش قىپتىمەن؟

— ھاكىمنىڭ ئۇستىدىن نېمىشقا گەپ تارقىتىپ يۈرۈيسەن؟

— مەن نەدە گەپ تارقىتىپتىمەن، توۋا ما گەپنى، بىرسى ماڭا تۆھمەت قىلىپ سىلىگە چېقىشتۇرۇپتۇ-دە؟!

— ھاراق سورۇنىدا ئاغزىڭنى يىغىپ يۈر، ھاكىمنى تىللىغىنىڭ قۇلاققا يېتىپ قالدى، ھاكىم "بىرىنچى قېتىم مەيلى" دېگەچكە ئىشلەپ قالدىڭ، بولمىسا كەشىڭنى توغرىلايتتىڭ!

— ئابدۇباقى سورۇنلاردا بىر-ئىككى قېتىم "ھۆكۈمەت بىزنى بوزەك قىلدى" دېگەندەك گەپلەرنى دەپ سالغانلىقىنى ئېسىگە ئالدى، ھۆكۈمەتنى تىللىغىنى ھاكىمنى تىللىغىنى ئەمەسمۇ! بۇنىمۇ

بىرسى ھاكىمغا چاققان گەپ! ئابدۇباقىنىڭ چىرايى تاتىرىپ كەتتى.

ــ ھوشۇر ھاكىم يېقىندا باش ھاكىملىققا ئۆسىدۇ، دىققەت قىل! ئەمدى ئىككىنچى ئانداق-مانداق سۆزلەپ يۈرۈيدىغان بولساڭ يۇز-خاتىرە قىلمايمەن!

ئابدۇباقى سالپىيىپ يېنىپ چىقتى، ھوشۇر ھاكىمنىڭ ئۆسىدىغانلىقىنى ئۇمۇ سورۇندىكى پاراڭلاردىن ئاڭلىغانىدى. ھوقۇقى بارنىڭ پۇلى، پۇلى بارنىڭ ھوقۇقى بولىدۇ، ئۇلار ئېسىل يەپ-ئىچىدۇ، ئاشنا ئويناپىدۇ... بۇنىڭغا ئابدۇباقى ئەزەلدىن ئىشىنەتتى، شۇنداق كاتتىلارغا ھەۋىسى كېلەتتى، ئىچى قاينايتتى، ئەمما ئويلاۋەرسەمۇ شۇ، يېيەلمىگەن ئۈزۈم ئاچچىق! ئەمدى شۇ كاتتىلارغا باش ئەگمەي، يېلىنماي، خۇشامەت قىلماي ئامال يوق، بولمىسا خىزمەتتىن قۇرۇق قالىدۇ، يېقىندا ئىشتىن بوشۇتۇش شامىلى چىققىلى تۇردى، ئەگەر شۇ ھاكىمغا يۆلەنمىسە يىلتىزى يوق سۆگەتتەك ئۆرۈلۈپ چۈشىدۇ. ئۇ "مۇشۇ گۈيلارنىڭ تۆت تەگكىسىگە سارغىيىپ يۈرگۈچە ئۈزۈم ئوقەت قىلىپ پۇل تاپاي" دەپمۇ نەچچە ئويلىدى، لېكىن ئىشەنچىلىك بىر پىلان قۇرالمىدى. سورۇندىكى پاراڭلاردىن قارىغاندا، بۇرۇن سودا قىلىپ پۇل تاپقانلارنىڭمۇ ھازىر دۇمبىسى ئاپتاپتا قالغان، سودا-سېتىقنىڭ ئايىغى پىشىپ قالغانىدى. بۇ ناھىيە بازىرىدا بىرسى تاللا بازىرى ياكى رېستۇران ئېچىپ ئەمدى بېيىسا، بىر نەچچە ئايدىن كېيىنلا شۇنداق دۇكان ۋە رېستۇران ئاۋۇپ، ھەممىسىنىڭ بازىرى كاسات بولۇپ كېتەتتى. ئىش-ئوقەتنى كومموناڭ داشقازىنىدەك بەرىكەتسىز قىلىۋەتكەن بۇ دورامچى خەقلەرنىڭ ئارىسىدا ئابدۇباقى ئۆزىنىڭ ئوقەت قىلىپ تۇرۇڭ پۇل تاپالمايدىغانلىقىنى ھېس قىلاتتى. بىرەر ئىش قىلاي دېسىلا كەينىدىن دورىغىلى، بۇزغىلى ئادەم بار دەپ ئويلاپ، يەنىلا ھۆكۈمەتنىڭ تۆت تەگكىسىنى ئىشەنچلىك ھېسابلايتتى.

ئابدۇباقى "يۇۋاش، كىچىك قىز ئالاي، يېزىدىن ئالاي، تويلۇقمۇ ئەرزان، كۆندۈرۈشكە ئەپچىل" دەپ ئويلىغاندىن باشلاپ، ئاغىنىلىرى سايە قىلغان ھەر قانداق قىز-چوكانغا قىزىقمىدى. بىر كۈنى سورۇندا يەنە ئابدۇباقىنىڭ توي ئىشى توغرۇلۇق پاراڭ چىقىپ قالدى. ئۇلپەتلەر سورۇندا ئابدۇباقىنى ئۆرۈشىنىڭ ئېپىنى تېپىۋالغاندى، يالغاندىن كۆكۈل بۆلۈپ، يالغاندىن ماختاپ ئۇنىڭ ھارىقىنى ئىچەتتى.

ــ سەن بەك ئاقسالىشىپ كەتتىڭ جۇمۇ ئابدۇباقى! قىز تاللايمەن دەپ مۇشۇنداق يۈرىۋېرەمسەن؟

ــ بۇ چاغقا تاللاپ قويغىنى بارىدۇ بۇنىڭ!

ــ ھەممىگلار شۇنى دەيسىلە، ئانامنى ئۇ ياقتىن كۆمۈپ قويۇپ، بۇ ياقتىن توي قىلسام قانداق قاملىشىدۇ؟ ــ دېدى ئابدۇباقى كېرىلىپ.

ئۇلپەتلەر قىزغىن ئىدى، بىر-بىرىگە گەپ بەرمەيتتى:

ــ ئۆلگەننىڭ كەينىدىن ئۆلگىلى بولمايدۇ، پۇلۇڭنىڭ بارىدا نوچى قىز ئېلىۋالمىساڭ، كېيىن پۇشايمان قىلىسەن!

ــ ئۆزۈم ئۆيلەيمەنغۇ سېنى!

ــ ئۆزۈڭ ئۆيلەپ سىگلىڭنى بېرەمتىڭ گۇيى!

سورۇننى مەسخىرىلىك كۈلكە قاپلىدى، ئابدۇباقى ئوسال بولغۇچىغا قاراپ بۇ گەپنى خۇددى ئۆزى دېگەندەك ھۇزۇرلىنىپ كەتتى.

ــ يا بولمىسا سەن "ئانارخان" دېگەن كىنودىكى قۇربانىدەك توي قىلساڭمۇ بولىدۇ!

ــ ئابدۇباقىنى نېمىگە ئوخشىتىۋەتتىڭ سەن، ئۇ دېگەن قايسى زاماندىكى ئىش، ئابدۇباقىدەك بىر بايۋەچچىنى سەن ئاشۇ قۇربانىدەك يالاڭتۆش كۆرۈۋاتامسەن؟!

ــ بولىۋېرىدۇ، ئاشۇنداق توي تېخى ئەڭ پەيزى بولىدۇ! ھازىرمۇ دەۋاتمامدۇ ئاددىي-ساددا توي قىلىڭلا دەپ...

— قويەۋا بۇنداق گەپىڭنى، سەن ئاددىي قىلىمەن دېگەن بىلەن خوتۇن خەق ئۇنامدا؟ ھازىرقى خوتۇن خەقلەر ئانارخاننى سارالىڭ دەيدۇ، ھازىر كەم دېگەندە 60 گرام ئالتۇن ئالمىساڭ خوتۇن تەگمەيدۇ!

— سەن يېزىنىڭ قىزلىرىنى دەۋاتىسەن، شەھەرلىك خوتۇنلارغا 90 گرامدىن كەم ئالتۇن ئالساڭ مۇمكىن ئەمەس، ساڭا تەگمەيدۇ، تېخى ئۆي دەيدۇ، موتوغا مىنىمەن دەيدۇ... بۇنداق خوتۇننىڭ جېدىلى جىق، ھېلى رېستۇرانغا بارىلى دەۋاتقان، ھېلى بىر كىيىم مودا بويتۇ دەۋاتقان...

— راست دەيسلەر ئاغىنىلەر، — دېدى ئابدۇباقى ھاراق نۆۋىتىنى ئىچىپ بولۇپ، — شەھەرلىك خوتۇننىڭ زادى نەپسى تويمايدۇ. شۇڭا مېنىڭ بۇ يەردىن توي قىلغۇم يوق، يېزىدىن قىز ئالغۇم بار، بۇنىڭغا پىكرىڭلار قانداق؟!

— بۇمۇ بولىدىغان گەپ! قېنى قايسىڭلارنىڭ يېزىدا تۇغقانلىرى بار، تونۇشتۇرىدىغانلار بولسا ئەمدى تونۇشتۇرۇڭلار!

— مەن بىرنى تونۇشتۇراي، ئۆزى ئىشچان، قىلىقى ئوبدان، مېڭىشى چاققان، باغلاپ قويسىمۇ جىم تۇرىدۇ...

سورۇن ئەھلى بىر-بىرىگە قاراپ سەت كۈلۈشۈپ كەتتى، ئابدۇباقى گەپنىڭ تېگىگە يېتىپ قۇلىقىغىچە قىزىرىپ كەتتى، ئوسال بولغانلىقىنى چاندۇرمىدى، ئەمما ئاچچىقى كەلدى. بۇ ئاداش بايىمۇ بىرسىنى ئوسال قىلغانىدى، ئۇ پات سۆزلىمەيتتى، سۆزلىسە سېپىستىچاقچاقتىن بىرنىلا قىلىپ سورۇننىمازاق-كۈلكىگە كۆمۈۋېتەتتى. نېمىلا بولسۇن، ھېچقايسىسى ئابدۇباقىنىڭ جان يېرىگە چېقىلىدىغان، غۇرۇرىغا تېگىدىغان گەپلەرنى قىلمىدى، ئېشەكنىڭ گېپىنى چىقارسىمۇ، لېكىن ئۇنى يارىماسقا چىقارمىدى. بۇنىڭدىن ئۇ بەك تېرىكىپ ئازابلىنىپ كەتمەي، سورۇندا باشتىن-ئاياغ ئوبدان ئولتۇرۇپ، ئۆيىگە خۇشال قايتتى.

ئۇ ئۆيگە كەلگەندە قەمبەر ئۇنىڭغا خۇشخەۋەر يەتكۈزدى:

— ئابدۇباق... گۈلەمبەر... ئۆتەپ...تۇ!

ئابدۇباقى گۈلەمبەرنىڭ ئىمتىھاندىن ئۆتۈپ كېتىدىغانلىقىنى كۆڭلى تۇيۇپ يۇرگەچكە بۇ خەۋەردىن ھەيران قالمىدى، خۇشالمۇ بولمىدى، گەپ قىلمايلا ئۆيگە كىرىپ، چاپىنىنى تاشلاپ ياتتى. گۈلەمبەرنىڭ ئىستىقبالىنى ئۇ ئاللىقاچان ئويلىنىپ بولغانىدى: داشۆگە ئۆتسە ئۆزىنىڭ بەش مىڭ كويىغا ئوقۇيدۇ، قالغىنىغا مەن ئىگە ئەمەس. ئوقۇمىسا ياكى پۇلى يوق ئوقۇيالماي يېنىپ كەلسە ھوشۇر ھاكىمنىڭ ئالدىغا بېرىپ خىزمەت دېسە، ئۇ ئوغرى بىر نېمە دەيدۇ. قىز بالا ئوقۇپ نېمە قىلىدۇ، ئوقۇپ كەلسىمۇ تېخى ئالدىراپ خىزمەت يوق! ئوقۇپ كاتتا خىزمەتكە ئېرىشىپ كەتسىمۇ يەنىلا ئەرگە تېگىپ، ئېرىگە ئىشلەيدۇ، بۇ ئۆيگە ھەرگىز ئەسقاتمايدۇ...

ئاردىن ئون نەچچە كۈن ئۆتۈپ گۈلەمبەرگە شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ ئەدەبىيات فاكۇلتېتىدىن چاقىرىق كەلدى، چاقىرىقنى چىمەنگۈل خانىم ئېلىپ گۈلەمبەرنىڭ ئۆيگە كەلدى. قەمبەر ئۆيدە كەچلىك تاماق قىلىۋاتاتتى.

— گۈلەمبەر ئۆيدە يوقما؟ — دېدى چىمەنگۈل خانىم قەمبەرگە قىزىقسىنىپ قاراپ.

— بى دوستى... ئۆيگە كەتتى.

— قاچان كېلىدۇ؟

— ھېلى... كېلە...

قەمبەر ھەر ھالدا سۆزلىيەلەيتتى، چىراي ئىپادىسى، مۇئامىلىسى تەبىئىي، سۆيۈملۈك ئىدى، بۇنداق ھالەت نۇرغۇن نورمال چوكانلاردىمۇ تېپىلمايتتى. قەمبەر چىمەنگۈل خانىمنى ئۆيگە تەكلىپ قىلىپ ئالدىغا چاي ئەكەلدى.

شۇ ئەسنادا بالىسىنى كۆتۈرۈۋالغان ھېلىماخۇن ھويلىدا پەيدا بولدى، قەمبەر ئۇنىڭغا دالاڭ ئۆينى شەرەتلىدى، ھېلىماخۇن ئۆيگە كىرىپ، خانىم بىلەن كۆرۈشۈپ، بېشىنى قاشلاپ كەينىگە

يانماقچى بولۇپ تۇرغاندا خانىم:

ــ ئولتۇرۇڭ، سىزگە دەيدىغان گەپ بار، ــ دېدى.

ھېلىماخۇن سۈپىغا قورۇنۇپقىنە كېلىپ تامغا يۆلىنىپ، داستىخانغا يېراق ئولتۇردى. چىمەنگۈل خانىم ئىچ-تېشىدىن ئەبگالىق تۆكۈلۈپ تۇرغان بۇ موزدۇزغا ئىچ ئاغرىتىپ قاراپ:

ــ گۈلەمبەرگە ئۇرۇمچىدىن چاقىرىق كەلدى، ئوقۇتامسىلەر؟ ــ دېدى.

ھېلىماخۇن باشتا خۇش بولدى، ئاندىن شۈكلەپ قالدى، گەپ قىلىشقا مەجبۇرلانغىنى ئۈچۈنلا گەپ قىلىۋاتقاندەك ئېغىر پۇشۇلداپ:

ــ باھارخان ئانام ئوقۇسۇن دېگەن، قولىغا پۇل بەرگەن، ئاكىسى يوق قىلدى، ئوقاي دېسە ئەمدى پۇلى يوق، بىز ئوقۇتىلى دېسەك... مانا كۆردىلا، قۇچاقتا ما بالام بار... ياماقچىلىق ماشىنام بۇزۇلۇپ قالدى، ئوكشتاي دېسەم... قەمبەرخان ئاش تۇگىدى، تۇز تۇگىدى دەيدۇ... ــ دېدى.

چىمەنگۈل خانىم گۈلەمبەردىن ھەمىنى ئاڭلىغاندى، ھېلىماخۇننىڭ شۇنچە ئېغىر دەرد-ئەلەمنى كۆتۈرۈپ چىداپ ياشاۋاتقانلىقىنى، ئەمدى تېخىمۇ ئېغىر كۈنلەرگە دۇچ كېلىدىغانلىقىنى ھېس قىلدى.

ــ گۈلەمبەر كەتكەندىن كېيىن ئاكىسى سىلەرنى بۇ ئۆيدىن قوغلاپ چىقارماس؟!

ھېلىماخۇن نەق شۇنىڭدىن ئەنسىرەۋاتقاندەك، جىمىپ ئولتۇرۇپ كەتتى. چىمەنگۈل خانىم ئۇنىڭ بۇ تۇرقىغا قاراپ ئېچىنىپ سۆزلەپ كەتتى:

ــ ھەي، سىزمۇ بىر ئەر كىشى بولغاندىكىن جانىنى چىڭ تۇتسىڭىز بولمامدۇ! جان كۈچ كەلگەندە ئىككى ئېغىز گەپنى راۋرۇس دەپ، بەك بولمىسا ئۇنداق ئادەمنىڭ قۇلاق تۇۋىگە ئىككىنى قويۇپ، مەن مەيەردە ياشامدىمەن-ياشىمامدىمەن دېمەمسىز؟!

قاچانغىچە قورقۇپ تىترەپ تۇگۈلۈپلا يۈرۈيسىز؟ سىز دېگەن ئەر كىشى، بىر بالىنىڭ ئاتىسى، ھازىر ئىككى جان سىزگە قاراشلىق. ئەگەر جانىنى چىڭ تۇتۇپ، بىر تۇرمۇش يولىنى تاپمىسىڭىز، ياۋاشلىق قىلىپ خەققە بوزەك بولۇپ يۈرۈۋەرسىڭىز، بۇ جاھاندا قانداق ياشايسىز؟ ئايالىڭىز، بالىڭىز قانداق ياشايدۇ؟!

ھېلىماخۇن بالىسىنى قاماللاپ، يەرگە قاراپ ئولتۇراتتى.

ــ بالىڭىزنى ئۇنداق سىقىۋالماي ئەركىن تۇتۇڭ، ــ دېدى چىمەنگۈل خانىم ــ بالىڭىز ئوغۇل بالىدۇ؟ ھە ئاناداق بولغاندىكىن ئەركىن قويۇۋېتىڭ، ئەركىن ياشىسۇن، ناھەقچىلىككە سىزدەك چىداپ ئولتۇرماي، كۆكرەك كېرىپ مەيدانغا چىققۇدەك ئەر بولسۇن! سىزنىمۇ ئانىڭىز ئوغۇل بالا دەپ تۇغقان بولغىيتى، ئەركەك بالام دەپ بېقىپ چوڭ قىلغان بولغىيتى؟ نېمىشقا ئەر كىشىدەك مەزمۇت ياشىمايسىز؟!

ئاش ئۈسۈپ ئەكىرىۋاتقان قەمبەر ئىشىك تۈۋىدە بىر پەس توختاپ، ئاندىن ئاشىنى چىمەنگۈل خانىمنىڭ ئالدىغا ئەكىلىپ قويدى. ئاشقا قاراپ چىمەنگۈل خانىم ئاخىرقى گېپىنى ئېيتتى:

ــ كۆڭلىڭىزگە كەلسىمۇ دەي ھېلىماخۇن، دۇمبىسىنى پاشا ـ چۈنى چاقسىمۇ مىت قىلماي ئولتۇرغان ئادەمنى شۇ نەرسە چېقىپ ئازابلايدۇ، ھەتتا ئۆلتۈرىدۇ...

ھېلىماخۇن ئۆمرىدە مۇنداق قاتتىق گەپ ئاڭلاپ باقمىغانىدى، ئويغا چۆكۈپ ئولتۇرۇپ كەتتى، تۇرۇپ قاتتىق ئىزا ئىشتقانلىقىغا قورسىقى كۆپسە، تۇرۇپ ئورۇنلۇق گەپ ئاڭلىغاندەك ھېس قىلىپ، بالىسىنىڭ ئىسسىق بېشىنى سىلاپ "خۇدايىم بەختىڭنى بېرىدۇ بالام، سېنى بۇ يەردە خارلىققا قويمايمەن..." دەپ ئويلايتتى.

8

ئابدۇباقى بىر ئاخشىمى چۈش كۆردى، چۈشىدە سانىيە

بىلەن ناھايىتى ئەرزان بىر مېھمانخانىدا ياتتى، يۈزلىرى ئاناردەك قىزىرىپ، كۆزلىرى ھەۋەسىتە يېنىپ تۇرغان سانىيە قات-قات قىزىل كۆسار كىيىۋالغانىدى، ئابدۇباقى بىرسىنى سالدۇرسا يەنە بىرسىنى سالدۇرالماي كۆپ ئىكىلەشتى، ئىچىدىكى كۆسارلار بىر-بىرىدىن تار، رېزىنكىسى چىكىڭ ئىدى، لېكىن بۇنداق كۆسارلار سانىيەنىڭ يوتا-ساغرىلىرىنى تېخىمۇ شەھۋانىي كۆرسىتەتتى. ئابدۇباقى كۆسارلارنىڭ ھەممىسىنى سالدۇرۇپ بولغىچە ئۆزىنىڭ بالدۇر ھاياجانلىنىپ كېتىپ يەنە ئوسال بولۇشىدىن ئەنسىرەپ، ئاچقۇچىغا ئېسىۋالغان كىچىك قەلەمتۇرىچىنى ئېلىپ كۆسارلارنىڭ رېزىنكىسىنى كەستى. سانىيە قورقۇپ ئۇنداق قىلما دەپ باقتى، ئابدۇباقى ئۇنىمىدى، ئەسەبىيلەشتى، ئاخىر ھەممە كۆسارنىڭ رېزىنكىسىنى كېسىپ، يەنە سالدۇرالمىغانلىرىنى يىرتىپ تاشلاپ، ئىشىرەت قاينام‌لىرىغا چۆكۈشكە باشلىدى، لېكىن لەززەتكە چوڭقۇرلاپ كىرمەي تۇرۇپلا توگەشتى. ئۇنىڭ ئەرۋاھى ئۇچۇپ، شۇ يەرگە سىنچىلاپ قاراپ، سانىيەنىڭ يەنە بىر قات كۆسار كىيىۋالغانلىقىنى بايقىدى. ئۇ سانىيەنىڭ چىرايىغا قاراشقىمۇ پېتىنالماي قورقۇپ ئويغىنىپ كەتتى...

سانىيە ئۆيىگە قايتىپ كېلىپ ئانىسىغا كەچۈرمىشلىرىنى سۆزلەۋاتاتتى:

— بېيجىڭ دېگەن ئانداق شەھەر، مانداق شەھەر، پۈل دېگەننى توپىنى ئوسقاندەك ئوسۇپ يېنىپ كېلىمىز دېسە ئىشىنىپ بېرىپتىمەن. ھېكىمنىڭ تاغىسى ئوسمىناخۇن ئوبدان كۆتۈۋالدى، مېنى باشتا كۆرۈپ بەك قاراپ كەتكەنىدى، شۇ ۋاقىتتىلا كۆڭلۈمگە بىر گۇمان چۈشكەن. كېيىن راست دېگەندەك، ھېكىمنى كىچىك ئاشخانىسىغا، مېنى چوڭ رېستۇرانىغا ئاپىرىپ، ئىككىمىزنى ئايرىۋەتتى. ئارىلىقىمىز خېلى بار، ئۇنىڭ ئۇستىگە كېچە سائەت ئون ئىككىگىچە ئىشلەيمىز، سائەت بىردە ئۇخلايمىز، ئۇخلاپ قېتىپ كېتىمىز. ئەتىسى قوپۇپ يەنە ئىشلەيدىغان گەپ. ھېكىم

باشتا ئەپ تاپسا كېلىپ تۇراتتى. كېيىن ئانچە كەلمەس بولدى. ئوسمىناخۇن ئۇنداق قىلىپ، مۇنداق قىلىپ مېنى ھېكىم بىلەن پەقەت بىر يەردە تۇرغۇزمىدى. ھە دېسە ماڭا "خوتۇنۇمنى قويۇۋېتىپ سىزنى ئالىمەن" دەپ تۇرىۋېلىپ، كەينىمگە بەك كىرىۋالدى. ئۇ ئادەمنىڭ خوتۇنىغۇ ئەسكى ئەمەسكەن، مېنى بەك كۆنلەپمۇ كەتمىدى، ئۇ خوتۇنىنىڭ سۆلىتىنى دېمەيسىز، قاچانلا قارىسام سىرتتا يۈرەتتى، ئىككىسى ئاخىر ئاجرىشىپ كەتتى، ئاڭلىساق ئېرىدىن 250 مىڭ كوي نەق ئۇندۇرۇپ، گۇاڭجۇغا ئاشخانا ئاچقىلى كېتىپتۇ، ئۇ خوتۇنىنىڭ ھېكىم بىلەن چاتىقى بارمۇ قانداق، ئۇقمىدىم، ھېكىمنىمۇ بىللە ئېلىپ كېتىپتۇ، ئۇنىڭ مازلىقىنى دېمەيدىغان، ماڭا بىر ئېغىز گەپمۇ قىلماي كېتىپتۇ. خوتۇنىنى قويۇۋېتىپ ئوسمىناخۇنىڭ گۈلقەلىرى ئېچىلىپ، مېنى ئۇنىمسام ئۇنماي ئۆيىگە ئەكىرىۋالدى. مەن توي قىلىپ ئاندىن بىر ئۆيگە كىرىلى دەپ چىڭ تۇرۇۋالدىم. سىز بىلمەيسىز ئانا، ئۇنداق چوڭ شەھەردە ئوسمىناخۇندەك ئادەمگە ۋاي دەيدىغانلار جىق، رېستۇراندا مەندىن باشقا قىزلارمۇ بار بولمىسا، ئوسمىناخۇنىڭ ھېچقايسىسىغا كۆزى چۈشمەي مېنى تاللىغىنىغا خۇش بولدۇمىيۇ، لېكىن كۆڭلۈمدە بەك ئىشىنىپ كەتمىدىم، بۇنداق ئادەم نەچچە خوتۇننى يولغا سېلىپ بولماي تۇرامدۇ دەيسىز، لېكىن قويۇۋەتسىمۇ خوتۇننى رازى قىلىپ، نۇرغۇن پۇل بېرىپ قويۇۋېتىدىكەن، ئۆزىمۇ ئادەتتە مەرت بولغاچقا ئۇنى-بۇنى ئېلىپ بېرىپ كۆڭلۈمنى ئۇتۇۋالدى. "نېمە بولسا بولار، توي قىلىپ ئاندىن قالغىنىنى كۆرەي" دەپ ئويلىدىم. شۇنداق قىلىپ ئوسمىناخۇن بىلەن توي قىلدىم. تويغا خېلى جىق ئادەم كەلدى، ئۇ يەردىمۇ بىر مەھەللىنىڭ ئادىمىدەك خەقلەر بار ئىكەن، ئوسمىناخۇنىڭ ھۆرمىتىنى بەك قىلىدىكەن. توي كۈنى ئىككى-ئۈچ سائەت گىرىم قىلدۇرۇپ، ئۆزۈم تاللاپ توي كۆينىكى كىيگەنىدىم، ئەينەككە قاراپ ئۆزۈمنى

تونۇيالمىغلى تاس قالدىم، يىغلاپ سالدىم، شۇ خۇشلۇقۇمدا ئوسمىناخۇن بىلەن ئەتە ئاجرىشىپ كەتسەممۇ مەيلى دېدىمغۇ زادى... توي بەك قىزىدى، چوڭ بىر رېستۇراننى ئاپتىكەن، ناخشا-ئۇسسۇلچىلار سورۇندىن ئوت چىقىرىۋەتتى، ئىشقىلىپ بەك كۆڭۈللۈك بولدى، ئۆمرۈمدە توي قىلدىم دېگۈچىلىكى بار ئۇنتۇلماس بىر توي بولدى. رەسىملەرگىمۇ چۈشكەنتۇق، ھېلى سىزگە كۆرسىتىپ قويىمەن... شۇغىنىسى توي ئاخشىمى بىر ئاز كۆڭۈلسىزلىك بولدى...

— نېمە ئىش بولدى؟ — دېدى ئانىسى ئەجەبلىنىپ، — سوقۇشۇپ قالدىڭلارما؟

— ياق سوقۇشمىدۇق، سىزگە ھەممىنى دەۋېرەي، ئوسمىناخۇن يامان سېمىز، قورسىقى يوغان بولغاچقا توي ئاخشىمى مۇنى بەك جىلە قىلىۋەتتى، توي ياخشى ئۆتكەچكىلا نېمە دېسە بويسۇنۇپ ئىختىيارىغا قويدۇم، تولا تارتقۇشلاپ ھالىمنى قويمىدى، ھەممىگە چىدىدىم. ئاخىر ئۇمۇ شۇ ئابدۇباقى دېگەن لاتىغا ئوخشاپ قالدى قاراڭ...

— ئابدۇباقى نېمە بولغان؟! — دېدى ئانىسى ھەيران قېلىپ.

— مەن سىزگە بۇنى دېمىگەن...ھە... راست، ھەي بۇنى بىر كىمگە دېيىشكىمۇ ئادەم نومۇس قىلىدۇ... سىزگە تېخىمۇ دېگىلى بولمايدۇ. بۇنى شۇ ئەرلەرنىڭ ئۆز خوتۇنىنى رازى قىلالماسلىقى دەپ چۈشەنسىڭىزلا بولىدۇ... مەن سىزگە ئابدۇباقىغا تەگكەن ئالتە ئايىنىڭ ئىچىدە ھېچنېمە بولمىدىم دېسەم ئىشىنەمسىز؟

— نېمە دەپ يۇرۇيسەن ئەمدى؟!

— دېسەم ئىشەنمەيسىز، شۇ ئالتە ئايىنىڭ ئىچىدە مېنىڭ قىزلىقىم ھېچنېمە بولمىغان، ئوسمىناخۇنغا تەگكەن توي كېچىسىدىن كېيىنكى نەچچە كۈن ئىچىدىمۇ ھېچنېمە بولمىدىم، لېكىن بەك قىينىلىپ كەتتىم، ئۇ ئىشقىمۇ بەك ئۆچ بولۇپ كەتتىم.

ئوسمىناخۇن ئاخىر، بۇ بولمىدى، كۈندە مۇشۇنداق بولىۋەرسە قىينىلىپ كەتكۈدەكسىز، دوختۇرخانىغا بارلى دېدى، نېمىشقا دېسەم، قىزلىق پەردىڭىز بەك قېلىن ئوخشايدۇ، ئوپراتسىيە قىلمىسا بولمىغۇدەك دەيدۇ، ھەيران قېلىپ تۇرۇپلا قاپتىمەن!

ــ نېمە؟ سېنىك قىزلىق پەردەڭ بەك قېلىنمىكەن؟! توۋا ما ئىشىنى! بەزى خوتۇنلاردا مۇشۇنداق ئىش بولىدۇ دەپ ئاڭلىغان... ئۆزەڭ نېمىشقا ئۇقمايسەن بۇنى؟ نېمىشقا ماڭا بۇرۇنراق دېمەيسەن؟!

ــ ۋاي بۇنى مەن نەدىن بىلەي! مېنى تۇغقان ئادەم سىز تۇرسىڭىز، سىز بىلمىسىڭىز مەن قانداق بىلىمەن؟!

ــ ھە بولدى، گېپىڭنىك ئاخىرىنى دېگىنە، ئاخىرى قانداق بولدى؟ ئوپراتسىيە قىلدۇردۇڭمۇ؟

ــ قىلدۇردۇم، بىردەمدىلا قىلىپ بولىدىكەن. ئوسمىناخۇن دېمىگەن بولسا ھېچنېمىنى ئۇقماي قىينىلىپ يۇرگىدەكمەن...

ــ نەچچە خوتۇننى يولغا سالغان ئادەم ئۇنچىلىك ئىشنى بىلمەي قالامدۇ؟ ئۇنىڭدىن كېيىن قانداق ئۆتتۇڭلار؟

ــ خېلى ياخشى، شۇ قورسىقى يوغان، ئۆزى سېمىز بولغاچقا تولا ھاسىرايدۇ، يۇرەك كېسىلى بارمىكىن دەپمۇ ئەنسىرەيمەن...

ــ سەن ئەمدى خوتۇنى بولغاندىكىن بەزى جەھەتتىن ئانچە-مۇنچە باشقۇرۇپ تۇر، كەيپ-ساپاغا ئازراق بېرىلسۇن. بۇدا كېلىشىگدە قانچە كۈن تۇرىسەن؟

ــ قانچە كۈن ئەمەس، نەچچە ئاي تۇرىمەن ئانا، سىزگە يەنە بىر خۇشخەۋەر، ھازىر بويۇمدا بار، بېيجىڭدىكى چاغدىلا تەكشۈرۈتكەنتۇق، ھازىر ئىككى ئايدەك بولدى. ئوسمىناخۇن بەك خۇشال، ئۆيگە بېرىپ دەم ئالغاچ كۈتۈنەي دېسەم ماقۇل دەپ، مېنى بىرمۇنچە پۇل بىلەن يولغا سالدى، ئىنىسى بىلەن بىللە كەلدۇق، ئىشلىرىم بولسا ئەمدى شۇ ياردەملىشىدۇ.

ــ ئوسمىناخۇن ئۆزى نېمىشقا بىللە كەلمەيدۇ، بىز بىلەن

كۆرۈشمىسە قانداق بولىدۇ؟

— كېلىدۇ ئانا، خاتىرجەم بولۇڭ، ئۇ ھازىر سەل ئالدىراش، رېستۇراننىڭ سودىسى ھازىر ياخشى دەڭا، ۋاقىت چىقىرىپلا قالسا ئايروپىلان بىلەن بىر نەچچە سائەتتىلا كېلىپ بولىدۇ. مەنمۇ بۇ قېتىم پويىزدا ماڭماي دېسەم، بالىغا تەسىرى بولىدۇ دەپ ئۇنىماي ئايروپىلاندا يولغا سالدى ئەمەسمۇ! تېخى تۇغۇلمىغان بالىسىغا شۇنداق قىلىپ كېتىدۇ، ماڭمۇ بەك كۆيۈنىدۇ. بۇنداق ئەرنى ئەمدى ئىككىنچى تاپالماسمەن، سىزگە دېمەيلا قېچىپ چىققىنىمغا يارىشا ئەردىن تەلىيىم چىقىپ قالدى. ھېكىمدىنمۇ يامانلىشىم يوق، مېنى كۆلىغا شۇ ئەچىقمىغان بولسا، ماڭا بۇنداق بەخت-ئامەت نەدە دەڭا!

— بۇ يەردىمۇ بىر توي قىلمىساڭلار بولماس، خەلقئالەم ئالدىدا مېنىمۇ ئويلاپ قوي، سېنى كۆلىدا ئەرگە تېگىپتۇ دېسە كىم ئىشىنىدۇ؟

— بۇنىمۇ مەن ئوسمىناخۇنغا دېگەن ئانا، خاتىرجەم بولۇڭ، ئوسمىناخۇن كەلگەن ھامان كاتتا چاي بېرىمىز. خەقلەر ئۆمرىدە بۇنداق مەرىكىنى كۆرۈپ باقماپتىكەنمىز دەپ قالىدۇ، قاراپ تۇرۇڭ!

— ئەمدى مېنىڭ قىزىمغا ئوخشىدىڭ، ئابدۇباقىدىن ئاجراش دېسەم بىر ۋاقىتتا قوڭاڭنى چۆرۈپ چىقىپ كەتكەنتىڭ، ئاجراشمىغان بولساڭ ئولتۇراتتىڭ ئۆز گۆشۈڭنى ئۆزۈڭ يەپ!

— شۇنى دەڭا، چوڭلارنىڭ سۆزىنى زادى ئاڭلىماي بولمايدىكەن... ھە راست، ئوسمىناخۇن توي كېنىشكىسىنىڭ گېپىنى قىلغان. بىزنىڭ ئۇ يەردە نوپۇسىمىز بولمىغاندىكىن توي خېتى ئالالمايدىكەنمىز، ساقچىلار تولا كېنىشكا تەكشۈرىدۇ. مەن تېخى ئابدۇباقىدىن خېتىمنى ئالمىغان، ئۇ چىدىماس بەرگىلى ئۇنىمىغانتى...

— ئەمدى بېرىپ ئال، قاچانغىچە سوزىدىكەن ئۇ

قەلەندەر...

ئانا - بالا ئىككىسى ئۇزاق مۇڭداشتى، سانىيەنىڭ دادىسى قىزىنىڭ قېچىپ يۈرۈپ بەختىنى تاپقانلىقىدىن ئانچە خۇش بولۇپ كەتمىدى، ئۇ ئادەمگە ئۆزىنىڭ تاماكىسىلا بولسا بولاتتى، خۇشاللىقى بىلەن خاپىلىقىنىڭ تايىنى يوق ئىدى، بىر خىللا ياشايتتى.

9

— بىر ئىشقا ئالدىراپ خۇش بولغىلى بولمايدۇ. خۇشاللىقىنىڭ كەينىدىن غەم - قايغۇ بىللە كېلىدۇ. مەسىلەن، بويىدا قالغان ئايال پەرزەنت كۆرىدىغان بولدۇم دەپ خۇشال بولىدۇ - يۇ، بۇ بالىنىڭ بىر يېرىنىڭ كەمتۈك تۇغۇلۇپ قېلىشىدىن ئەنسىرەيدۇ، بالىسى ساق تۇغۇلغاندا خۇشال بولىدۇ - يۇ، ئۇنى قانداق ئەي قىلىشنىڭ غېمىگە چۈشىدۇ... سىز ئۆزىڭىز كۆتكەن نەرسىگە ئېرىشتىڭىز، چاقىرىقنى ئېلىپلا خۇشال بولىدىڭىز - يۇ، ئارقىدىن غەم - قايغۇ باشلاندى. شۇنداق بولىدۇ، ئادەم ئارزۇ - ئۈمىد، غەم - قايغۇ ئىچىدە ياشايدۇ. سىز ھازىر پۇلدىن غەم قىلىۋاتىسىز، مۇشۇ غەم ئەڭ چوڭ غەم. بۇ غەمدىن قۇتۇلماق تەس. مېنىڭ سىزگە شۇنداق ياردەم قىلغۇم بار، لېكىن مەكتەپ مائاشىمىزنى كولاپ، قولىمىزغا تەگكىنى ئۆزىمىزدىن ئاشمايدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە يولدىشىم ھېسابقا بەك چىڭ، ماڭا پەقەت پۇل تۇتقۇزمايدۇ...

— خانىم، ئۇنداق دېمەڭ، سىزنىڭ نەچچە ۋاقتىتىن ماڭا بەرگەن ئىلھامىڭىزنى ھېچنېمە بىلەن سېلىشتۇرغىلى بولمايدۇ، سىزگە رەھمىتىمنى بىلدۈرەلمەي تۇرۇپلا، پۇل دېيىشكە يۈزۈم قانداق چىدايدۇ، سىزنىڭ قىيىنچىلىقىڭىزنى مەنمۇ بىلىمەن...

— ئەجەب ئەبىگا بىر ئەپەندىگە تېگىپ قاپتىكەنمەن، تۇرمۇشىمىز ئاشۇنداق سەۋىيىسىز ئوتتىدىغان ئوخشايدۇ...

— ئاكام دېگەن ئاچكۆز شۇ پۇلنى ئالداپ يەۋالمىغان بولسا، بۇنچىلىك غەم قىلىپ كەتمەيتتىم، ھېلىمۇ بەش مىڭ كوي قاپتىكەن، بولمىسا ئالىي مەكتەپنىڭ دەرۋازىسىدىن ھەرگىز كىرەلمەسكەنمەن. ئاۋۋال مەكتىپىمگە بېرىپ ماكانلىشىپ تۇراي، كېيىنچە بىر ياقتىن ئوقۇپ، بىر ياقتىن ئىشلەپ پۇل تاپارمەن.

— سىرتتا ئىشلىگىنىڭ جەمئىيەتكە ئاسان ئارىلىشىپ قالىسىز، شېئىر يېزىپ تېخىمۇ پۇل تاپالمايسىز. ھازىرچە بار پۇلىڭىزنى ئېلىپ مېڭىپ تۇرۇڭ، كېيىنچە بىر ئامالى بولۇپ قالار، مەكتەپمۇ قاراپ تۇرماس...

— نەچچە ئايىنىڭ ئالدىدا مۇشۇ كۈنلەرنى كۈتۈپ ئۇخلىيالمايتتىم، چاقىرىقنى قولۇمغا ئېلىپ پەقەت خۇشال بولالمىدىم، ئانامنى ئەسلەپ يىغلىدىم... ئانام بولغان بولسا بۇنداق بولمايتتى، — دېدى گۈلەمبەر ياش تۆكۈپ.

— ئىرادىلىك بولۇڭ، بۇ بەلكىم ۋاقتىلىق قىيىنچىلىق بولۇپ قېلىشى مۇمكىن، بەزى ئىشلار ۋاقتى كەلگەندە ھەل بولىدۇ.

— ئالىي مەكتەپتە بىر يىل ئوقۇيالسامۇ مەيلى، — دېدى گۈلەمبەر يېشىنى سۈرتۈپ، — تىرىشسام بىر يول چىقىپ قالار...

— سىز چوقۇم ئوقۇپ كېتەلەيسىز، مەن بۇنىڭغا ئىشىنىمەن!

— ئۇ مەكتەپتە مەن بىلەن سىزدەك پاراڭلىشالايدىغان خانىم چىقارمۇ؟! — دېدى گۈلەمبەر چىمەنگۈل خانىمغا قىيالماسلىق نەزەرىدە قاراپ.

— چىقىدۇ، ئالىي مەكتەپ ئوقۇتقۇچىلىرىمۇ ئادەم-دە، دوست بولۇپ ئۆتسىڭىز بولىدۇ.

— ماڭا بەرگەن تەربىيىڭىزنى، ياردىمىڭىزنى ھەرگىز ئۇنتۇپ قالمايمەن خانىم، بارغاندا خەت يېزىپ، تېلېفون قىلىپ تۇرىمەن.

ـــ مەنمۇ سىز بىلەن داۋاملىق ئالاقىلىشىپ تۇرىمەن، مېنى ئەمدى ھەدىگىزدەك كۆرسىگىز بولىدۇ...

بىر نەچچە كۈندىن كېيىن گۈلەمبەر قاق سەھەردە يۈك-تاقنى جىق ئالماي، يەڭگىل قەدەم بىلەن ئۆيىدىن چىقتى، ئابدۇباقى ئاخشام ئىچكەن ھاراقتىن بېشىنى كۆتۈرەلمەي ياتاتتى، ھېلىماخۇن بىلەن قەمبەر ئۇنى ئۇزىتىپ چىقتى، ئاپىسىنىڭ يېشىنى كۆرۈپ گۈلەمبەر تەسىرلىنىپ:

ـــ سىزنى خۇدايىم ساقلىسۇن ئاپا، ئۆزىگىزنى كۆپ ئاسرىڭ، ئۇكامنى ياخشى بېقىڭ، مەن يەنە كېلىمەن ـــ دېدى، ئاندىن ھېلىماخۇنغا قاراپ:

ـــ ھېلىمكا، ئاپامنى، ئۇكامنى ياخشى بېقىڭ. بۇ يەردە جان باقالمىسىگىز يېزىدىكى تۇغقانلىرىگىزنىڭكىگە كېتىڭ... ـــ دېدى.

ـــ مەنمۇ شۇنى ئويلاۋاتىمەن ئۇكام، ئاز بولسىمۇ ماۋۇ 30 كوينى يانچۇقىگىزغا سېلىپ قويۇڭ، چاي پۇلى بولۇپ قالار...

ـــ ياق، ياق ھېلىمكا، بۇ پۇل سىزدە قالسۇن، مېنىڭ ئورنۇمدا ئۇكامغا ياخشى نەرسىلەرنى ئېلىپ بېرىڭ.

ھېلىماخۇن ئۇنىماي تۇرۇۋالدى، گۈلەمبەر ئىچ ئاغرىقىغا چىدىماي پۇلنى ئالغىلى ئۇنىمىدى، كۆزلىرىگە يىغا ئولاشتى. ئىككىسى شۇنداق تالىشىپ تۇرغاندا قەمبەر ئۆيگە كىرىپ ئابدۇباقىنى بىر دەمدە ئويغىتىپ چىقتى. ئابدۇباقى كۆزىنىڭ چاپقىنى ئۇۋۇلاپ، مەيدە يانچۇقىنى كوچىلاپ ئىككى يۈز كوينى چىقاردى:

ـــ نېمانداق ئەتىگەندىلا ماڭسەن، ماڭا خوش دېمەيلا كېتەمسەن، ئاله ئاز بولسىمۇ ما پۇلنى، قولۇمغا جىق ماڭاش تەگمىدى، رازى بولۇپ ئال. ئوقۇما دېسەم ئۇنىمىدىڭ، قېنى بېرىپ ئوقۇپ باق، ئوقۇيالماي قالساڭ يېنىپ كېلەرسەن.

گۈلەمبەر پۇلنى گەپ قىلماي ئالدى، ھېلىماخۇنىڭ پۇلنى

ئۇنىڭ ئۇنىمىغىنىغا قارىماي ئاپىسى قەمبەرگە تۇتقۇزۇپ قويدى. گۈلەمبەرنىڭ چىڭ تۇرىۋېلىشى بىلەن ئۇلار ئۆيدىلا خوشلاشتى، گۈلەمبەر بېكەتكە بېرىپ ئاپتوبۇسقا چىقتى، ئۆيدىن ئايرىلىش پىراقىدا مۇڭلاندى، ئەمما هاياتىنىڭ يېڭىلىنىۋاتقانلىقى، تەقدىرىنىڭ ئۆزگۈرۈۋاتقانلىقىنى ئويلاپ بۆلەكچە روهلاندى.

باللىرىنى ئۇزاتقىلى چىققان ئاتا-ئانىلار ئاپتوبۇس يېنىدا باللىرىدىن كۆز ئۈزمەي قاراپ تۇرۇشاتتى. گۈلەمبەر ئۇلارغا قاراپ ئانىسى باھارخانىنى ئەسلەپ كۆڭلى بۇزۇلدى. بىر چاغدا يالقۇن پەيدا بولدى، ئۇ ئالىي مەكتەپكە بېرىپلا پۈتبول ئويناۋاتقاندەك ناھايىتى قىزغىن، ئالدىراش كۆرۈنەتتى. ئۇ ئاپتوبۇس ئەينىكىدىن ئۆزىگە قاراپ تۇرغان گۈلەمبەرنى كۆرۈپ كۈلۈمسىرەپ باش لىڭشتىپ قويدى.

گۈلەمبەر كېتىپ، ئابدۇباقى تېخىمۇ ئەركىنلىشىپ، هاراق ئىچىپ كېلىپ قالايمىقان سۆزلەپ هېلىماخۇن بىلەن قەمبەرنى پاراكەندە قىلىشقا باشلىدى. ئۇ ئۆيدە بولغان چاغدا ئەر-خوتۇن ئىككىسىنىڭ بىرەر ئىشى كۆڭلىگە ياقماي قالسا ياكى قەمبەرنىڭ بالىسى يىغلاپ كەتسە جىلە بولۇپ سۆزلەپ، ئۇلارنىڭ كۆڭلىگە ئازار بېرەتتى. بەزىدە ئوچۇقتىن ئوچۇق "سەن نېمىلەرگە ئاشۇ يېزا ياخشى..." دەپ دارتىملاپ گەپ قىلاتتى.

بىر بازار كۈنى هېلىماخۇننىڭ بىر تۇغقان ئاكىسى سېلىماخۇن يېراق يېزىدىن هېلىماخۇننىى يوقلاپ كەلدى، ئۆيدە ئابدۇباقى يوق ئىدى. هېلىماخۇن ئاكىسىغا دەردىنى ئاز-تولا تۆكۈپ، ئىچ-قارىنىنى بوشۇتۇۋالدى.

— بۇنداق تار يەردە قىستىلىپ يۈرگۈچە خوتۇن-بالاڭنى ئېلىپ بىزنىڭكىگە بار، — دېدى سېلىماخۇن — سەھرا دېگەننىڭ قوينى كەڭ، كېۋەزلىرىمىز ئېچىلىپ، قوغۇنلىرىمىز پىشىپ كەتتى. بىر كۈن پاختا تېرىشىپ بەرسەڭمۇ پۇل. مەنمۇ ئەسلىي سېنى بۇ يەردە ئىشى بولمىسا بىزگە پاختا تېرىشىپ بېرەرمىكىن دەپ

كەلگەنىدىم. بىزگە بىر كۈن ئىشلىسەڭمۇ قولۇڭغا پۇل تېگىدۇ ئۇكام، خوتۇن-بالاڭنى ئوبدان باقالايسەن...

ــ ئەمىسە ئاكا، شۇنداق قىلىلى ــ دېدى ھېلىماخۇن يېنىك ئۇھ تارتىپ.

ــ خوتۇنۇڭ ماقۇل دەمدۇ؟

ــ ماقۇل دەيدۇ، ئۇنىڭمۇ بۇ ئۆيدە تۇرغۇسى يوق.

ــ ئابدۇباقى كەلسۇن، ئۇنىڭغا دەپ قويۇپراق ماڭىلى.

ئۇلار كەچكىچە ئابدۇباقىنىڭ كېلىشىنى ساقلاپ ئولتۇردى، ئابدۇباقى قارىسىنى كۆرسەتمىدى. ھېلىماخۇن ئاكىسىنى بۇ ئاخشام قونۇشقا تۇتۇپ قالدى. قەمبەر تاماق قىلدى، ئۇلار تاماق يەپ پاراڭلىشىپ، ئاخىر ئۇيقۇغا چۆككەندە ئابدۇباقى مەست كەلدى؛ ھۇجرىسىغا كىرىپ، كىيىمىنى سالمايلا ياتتى، ئۇخلىيالمىدى، كاللىسى مۇئەللەقتە لەيلەپ، ئاللىقانداق شېرىن خىيالنى بويلاپ ئايلىناتتى، نەپسى قانداقتۇر بىر مەقسەتكە ئىنتىلەتتى، يېتەي دەيتتى، يېتەلمەيتتى. كەيپىلىكتە ئەمەس، ساق ۋاقتىدىمۇ ئۇ كۆڭلىدە بىر كىملەرنى ئۇرۇپ ھەيۋىسىنى سۇندۇرۇشنى، خوتۇن تېپىپ ھەۋىسىنى قاندۇرۇشنى، پۇلنى جىق تېپىپ ئۇنىڭ ھەممىسىنى ئاشۇ لەززەتكە ئايلاندۇرۇشنى دائىم ئويلايتتى.

مۇشۇ كەمگىچە ئۇ نەچچە مىڭ كويىنى ھاراق سورۇنلىرىغا خەجلەپ تۈگەتتى، ئاغىنىلىرى چىللىغان يەرگە بارسا، سورۇندا تۇل چوكانلار بىلەن تانسا ئويناپلا بولدى قىلدى. ئىشلار چىڭغا چىقاي دېسە، سورۇندىن غىپپىدە تىكئوپتىپ قۇتۇلدى. بىرەرسى "پالانى چوكانىڭكىگە بېرىپ قونۇپ كېلىلى" دەپ زورلىسا، "ئانام ئۆلۈپ قالغىلى ئۇزاق بولمىدى، سەت تۇرىدۇ..." دەپ بارغىلى ئۇنىمىدى. ئىچى پۇشۇپ ئۆيىگە كەلسە ھېلىماخۇن بىلەن قەمبەر كۆزىگە سەت كۆرۈنۈپ، ھەر قىسما گەپلەرنى قىلىپ، ئۆينى كۆڭۈلسىز قىلدى. ئۇ يانچۇقى قۇرۇقدىلىپ قېلىۋاتقانچە خەجلىگەن پۇللىرىغا قارنى ئاغرىپ، ئەمدى ئازراق نوچىلىق

قىلىپ، يېزىلىق يۇۋاش قىزدىن بىرنى ئېلىۋېلىشنى ئويلاپ يۈرگەن بولسىمۇ، ئويلىغىنىنى قىلىپ بولالمايۋاتقان سۆرۈلۈپ يۈردى، هاراقنى تولا ئىچىۋېلىپ، ئاخشىمى مەست بولۇپ، كۈندۈزى سولۇشۇپ يۈرگەچكە، خىزمەت ۋاقتىدا ئىشنى بېرىلىپ قىلمايۋاتقان نەچچە تەنقىد ئاڭلاپ بولدى.

ئەتىسى ئەتىگەندە قەمبەر ئابدۇباقنىنى ئويغاتتى. ئابدۇباقى بالىسىنى كۆتۈرۈۋالغان قەمبەرنىڭ هېلىماخۇن بىلەن كېتىدىغانلىقىنى ئاڭلاپ مەڭدەپ قالدى-يۇ، ئېغىر يۈكتىن قۇتۇلىدىغانىدەك يەڭگىللەپ قالدى. ئاڭغىچە سېلىماخۇن كىردى:

— بىز كېتىدىغان بولۇپ قالدۇق، ئۆي سىلىگە ئوڭچە قالدى.

— نېمانچە ئالدىراپ...

— هېلىمۇ سىلىنى ساقلاپ بۈگۈن ماڭدۇق...

— بۇلار قاچانغىچە تۇرىدىغان گەپ؟

— هېلىماخۇننىڭ بالىسى ئېڭەككە تاقاشقىچە.

— قەمبەر قانداق قىلىدۇ؟

— بالىسىنى باقىدۇ.

— بوپتۇ، ماڭغان بولسىلار خۇدايىمغا ئامانەت.

— ئۆزەڭلىنى ئوبدان بېقىڭلا، بىز كەتتۇق!

سېلىماخۇن هېلىماخۇن ئەر-خوتۇننى ئەگەشتۇرۇپ كېتىپ قالدى. ئابدۇباقى سېلىماخۇننىڭ دېھقاندەكمۇ تۇرمايدىغان تەقى-تۇرقى، گەپ-سۆزلىرىنى ئويلاپ، هېلىماخۇننىڭ شەھەر يېرىدە تۇرۇپمۇ ئاكىسىدىن ياۋاش ۋە كالۋالىقىغا ئەجەبلەندى.

ئابدۇباقى ئۇلارنى ئۇزۇتۇپ قويۇپ، ئىشقا ماڭاي دەپ تۇرغىنىدا ئۆيىنىڭ ئالدىدا سانىيە پەيدا بولدى. ئابدۇباقى ئۇنى كۆرۈپ خۇددى چۆش كۆرۈۋاتقاندەك تۇيغۇغا كېلىپ، بىر نەچچە دەقىقە داڭقېتىپ تۇرۇپ قالدى، سانىيە چىرايلىق

ياسىنىۋالغانىدى. تۇرقىدىن بۇرۇنقىغا ئوخشىمايدىغان تەمكىنلىك، سالاپەت چىقىپ تۇراتتى.

ئابدۇباقى سانىيەنىڭ "خېتىمنى ئالغىلى كەلدىم" دېگەنلىكىنىلا ئاڭقىرالىدى، مۇشۇنداق بىر كۈننىڭ ھامان كېلىدىغانلىقىنى بىلگەچكە كىرىپ توي خېتىنى ئېلىپ چىقتى. ئىككىيلەن بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلىشماي سوتقا باردى. ئىككىسىنىڭ بالىسى بولمىغاچقا، ھەق-تەلەپ دەۋالىرى مۇرەككەپ بولمىغاچقا ئىشلىرى تېزلا ھەل بولدى، كۆك تامغىنىڭ ئۇرۇلۇشى بىلەن ئىككىسى ئاخىر ئاجرىشىپ ئەركىنلىككە چىقتى.

— رەھمەت ساڭا، — دېدى سانىيە ئابدۇباقىغا خەيرخاھلىق نەزىرىدە قاراپ، — ئاڭلىسام مۇسىبەت بوپتۇ...

— ئەمدى گەپ قىلىشقانىنىڭ پايدىسى يوق... — دېدى سولۇشۇپ كەتكەن ئابدۇباقى تەستە ئېغىز ئېچىپ، — ئەمدى يولۇڭغا ماڭساڭ بولىدۇ...

10

ھوشۇر ھاكىم ئۆزىنىڭ ھەشەمەتلىك ئىشخانىسىدا ئولتۇرۇپ گۈلەمبەردىن كەلگەن خەتنى ئوقۇۋاتاتتى:

ھۆرمەتلىك ھوشۇر ھاكىم، ياخشىمۇ تۇرۇۋاتاملا؟ ئاۋۋال باش ھاكىم بولغانلىقلىرىنى قىزغىن تەبرىكلەيمەن، خىزمەتلىرى ئالدىراشمۇ؟ بۇ خەتنى تاپشۇرىۋالغاندا بەلكىم ھەيران قالغانلا، مەن سىلىگە ئۆيىنى ساتقان مەرھۇم باھارخانىنىڭ قىزى گۈلەمبەر. مەرھۇم ئانام مېنى سىلىگە دېگەن بولسا كېرەك. مەن ئۆتكەن يىلى شىنجاڭ داشۆگە ئۆتۈپ، ئۇرۇمچىگە كەلگىلى مانا يېرىم يىل بولدى، ھازىر قىشلىق تەتىل، پۇلۇم يوق، ئۆيگە قايتالمىدىم، ھەتتا بىر قىشلىق چاپان ئېلىپ كىيەلمىدىم. ئۇرۇمچىنىڭ سوغۇقى جاندىن ئۆتىدىكەن...

ھۆرمەتلىك ھاكىم، بىز ئۆي ساتقاندا سىلە ئاتا قىلغان 40 مىڭ

كوي پۈلدىن ئانام هايـات چېغىدا ماڭا ئوقۇڭ دەپ 15 مىڭ كوي مىراس قالدۇرغانـدى. ئابدۇباقى ئۇنـڭ 10 مىڭ كويىنى مەندىن ئېلىۋېلىپ، قەمبـەر ئاچامغـا مىراس قالغـان 10 مىڭ كوينىمـۇ ئېلىۋېلىپ ئانامنى داۋالىتىمەن دەپ ئەكىتىپ يوق قىلدى. ئانام ۋەسـىيەت قىلغاندا ئۇنىڭغا ھازىرقى ئۆيىنى، 10 مىڭ كوي پۇلنى ئېنىق ئايرىپ بەرگەن، ئىنسـاپلىق بول دەپ تەربىيە بەرگەن، ھەتتا ئۇنىڭ ئىنسـاپىغا ئاتاپ دۇئا قىلغانىدى، ئەمما ئۇ قارا يۈز ئەتىسـىلا ئانام ئـۆز قولى بىلەن بىزگە تۆتقۇزغان پۇلنى ئالداپ ئېلىۋېلىـپ، ئانامنى داۋالاتماي مېيىتىنـى ياندۇرۇپ ئەكەلدى. نەگە ئاپىرىپ داۋالاتتى، قانچە پۇلغا داۋالاتتى، ئۇقمايلا قالدۇق. يىغلىدۇق، قاقشىدۇق، گۇمانلاندۇق. مەن ئاخىر سورىسام، پۇلنى ئۇرۇمچىدە ئوغرى ئېلىۋالدى دەپ يالغان سـۆزلىدى، ئۇنىڭغا ئىشەنمىسـەم "ماڭا تۆھمەت قىلدىڭ" دەپ مېنى ئۇرۇپ، ئاغزىمنى ئاچۇرمىدى، "خەققە بۇ گۇمانىڭنى يايسـاڭ، مەندىن بوش قۇتۇلالمايسـەن" دەپ تەھدىت سـالدى. ئۇنىڭ رەزىل ئەپتى-بەشىرىسىنى ئېچىپ تاشلاپ، ئۇنىڭ جاجىسىنى بېرىشكە قۇدرىتىمىز يەتمىدى. شۇ كۈنلەردىكى ئاچچىق ئەلەم ئىچ-ئىچىمگە ئۆتۈپ كەتكەچكە ھازىرغىچە ئۇنتۇيالمىدىم. شۇ ۋاقىتتا ئۇنىڭ نېمىشقا مەندىكى 15 مىڭ كويىنىڭ ھەممىسىنى ئالمغانلىقىغا ھازىرغىچە ئەجەبلىنىمەن، بەلكىم بۇمۇ ئۇنىڭ ھىيلە-نەيرىڭى بولسـا كېرەك. ئۇ قالدۇرۇپ قويغان بەش مىڭ كوي بولمىسا داشۇنىڭ دەرۋازىسىدىنمۇ كىرەلمىگەن بولاتتىم.

ھۆرمەتلىك ھاكىم، ئانام ئۆلۈپ كېتىپلا بىزگە ئىقتىسادىي جەھەتتىن كۆڭـۈل بۆلىدىغان بىر ئىنسـان چىقمىدى، ئانامنىـڭ زادى قانداق ئۆلۈپ كەتكەنلىكى ھەققىدە ھېچ-ناھەقنى ئايرىيدىغان ئادەم چىقمىدى، يا ئاتىمىز يوق، يـا تاغىمىز يوق، قەمبەر ئاچامنىڭ يولدىشـى ھېلىماخۇنكام ئۆتۈپ كەتكـەن ياۋاش بىر ئادەم، ئاغزىدىن بىر كىم نانىنى تارتىۋالسـمۇ، جانىنى ئالمغانغا شۈكۈر دەپ قاراپ ئولتۇرىدۇ. مەن بىلەن قەمبەر ئاچام باھارخان ئانامنىڭ ئاجىز قىزلىرى، ئابدۇباقى نېمىلا دېگەن بىلەن ئاكىمىز بولغاچقا مىراس تالىشىپ جېدەللىشىشكە جۈرئىت قىلالمىدۇق. قەمبەر ئاچامنىڭ قۇچقىدا تېخى بىر بالا بار، ئانام ئۆلارغا قالدۇرغان 10 مىڭ كوي مىراستا شـۇ بالىنىڭمۇ ھەققى بار ئىدى. مۇشـۇنى ئويلىسام تېخىمۇ ئازابلىنىمەن. ئاكا بولغان ئادەم ئەسلىي ئانام قازا قىلغاندىن كېيىن بىزگە ئاتا ھەم ئانىنىڭ ئورنىدا قارىشـى كېرەك ئىدى، ئەمما پۇل دېگەن نەرسـە ئۇنىڭ ئىنساپ-

ۋىجدانىنى ئاللىقاچان بۇلغاپ بوپتۇ، ئۇنىڭ يۈرىكى ئىت-چوشقىنىڭ يۈرىكىگە ئالمىشىپ قالغانمىدۇ دەپ گاھىدا ئويلاپ قالىمەن.

ھۆرمەتلىك ھاكىم، ئۇرۇمچىگە كەلگەندىن كېيىن پۇل دېگەن نەرسىنىڭ دەھشەتلىك قۇدرىتىنى چوڭقۇر ھېس قىلدىم. ئانامنىڭ نېمىشقا پۇلنى دەپ ئازاب تارتىپ كېسەل بولۇپ يېتىپ قالغانلىقىنى، ئابدۇباقىنىڭ نېمىشقا پۇلنى دەپ ئادەم سۈرەتلىك يالماۋۇزغا ئايلىنىپ قالغانلىقىنى چۈشەندىم. پۇل بولمىسا بولمايدىكەن، قولىمىزدىكى كىتاب ۋاراقلىرى پۇل بولغان بولسىمۇ، يىرتىپ ئېلىپلا خەجلىگىلى بولسا دەپ كېتىدىكەنمىز. ماڭا ھەر ئايدا ئۆيدىن بىرەر يۈز كوي كېلىدىغان بولسا بېشىم كۆككە يېتىپ، ئوقۇشۇمنى خاتىرجەم ئوقۇيتتۇم. ھەر قانچە قىلسامۇ مۇشۇ مەۋسۇم ئىچىدە بارى يوق پۇلۇم ھەر خىل چىقىملارغا كېتىپ، مېنى تاغدەك غەم باستى.

ھۆرمەتلىك ھاكىم، مۇشۇ تاپتا كېلەركى مەۋسۇم باشلىنىدۇ، پۇلۇم بولسا داۋاملىق ئوقۇيالايمەن، بولمىسا قانداق قىلارمەن دەپ بېشىم قېتىپ، تولا ئويلاپ، يىغلاپ، ئاخىر سىلىنى ئېسىمگە ئالدىم. مەن سىلىنى كۆرۈپ باقمىغان، ئەمما تەرىپلىرىنى كۆپ ئاڭلىغان. ئاڭلىسام، مېنى تولۇق ئوتتۇرىنى پۈتتۈرگەندە خىزمەتكە ئورۇنلاشتۇرۇپ قويماقچى بوپتىكەنلا. بۇنى ئاڭلىغاندا مەن "بۇ ھاكىم نېمانداق ياخشى نىيەتلىك ئادەمدۇ" دەپ ئويلىغانىدىم. شۇ ئىشىنچ ماڭا مەدەت بولدى. شۇڭا سىلىگە بۇ خەتنى يېزىپ ياردەم سوراش قارارىغا كەلدىم. باشتا ئېيتىپ ئۆتكىنىمدەك، ئاكام ئابدۇباقىنىڭ قىلمىش-ئەتمىشلىرى مېنى ئازابلاپ كېلىۋاتىدۇ. مەن بۇ جاراھەتنى سەۋرىتمىسەم كۆڭلۈم ئارام تاپمايدۇ. سىلىنىڭ ئېغىر كۆرمەي شۇ ئىنساپسىزنى ئالدىلىرىغا چاقىرىپ قاتتىق تەنقىد بېرىپ، ھەقىقىي ئەھۋالنى ئۆقۈپ، ھەققىمنى ئېلىپ بېرىشلىرىنى چىن قەلبىمدىن ئۈمىد قىلىمەن. سىلە بەرگەن خىزمىتى بولغاندىكىن ئۇ شۇنىڭغا قانائەتلىنىپ، ھالال ئىشلەپ جېنىنى باقسۇن، بىزنىڭ ھەققىمىزنى يەپ ھاراق ئىچىپ ئوينىاپ يۈرمىسۇن. بىز بۇ يەردە پۇل يوق سارغىيىپ شۇمشىيىپ يىغلاۋاتساق، ئۇ ئۇ يەردە ئويناپ-يايراپ يۈرەمدىكەن؟! ماڭا نېمىشقا پۇل ئەۋەتمەيدىكەن؟ نېمىشقا مېنىڭ ھەققىمنى يەۋالىدىكەن؟! ئانام بەرگەن مىراس پۇلۇمنى ئېلىپ، ياخشى ئوقۇپ ئانامنىڭ ئۈمىدىنى ئاقلىمىسام بولمايدۇ، بۇ مېنىڭ ئىرادەم.

ھۆرمەتلىك ھاكىم، ماڭا بىر يارەم قىلسىلا، مەندەك بىر بىچارە يېتىم قىزنىڭ ئاھۇزارىنى تىڭشاپ قويسىلا. خىزمەتلىرى ئالدىراش بولسىمۇ، ۋاقىت چىقىرىپ مېنىڭ ئىشلىرىمغا كۆڭۈل بۆلۈپ قويسىلا. بۇ ياخشىلىقلىرىنى مەن ھەرگىز ئۇنتۇپ قالمايمەن.

سىلىگە سالامەتلىك تىلەپ: گۈلەمبەر

ھوشۇر ھاكىم خەتنى ئوقۇپلا خىيال سۈرۈپ ئولتۇرۇپ كەتتى. ئىشخانىسىغا يولىيورۇق سوراپ كىرگەن بىر نەچچە ئادەمگە قىسقىچىلا جاۋاب بېرىپ، يەنە ئۆزىنىڭ خىيالى بىلەن بولدى: بۇ جاھاندىكى ئىشلارنىڭ تەرەققىياتى نېمانچە تېز، باھارخان ئۆلۈپ كېتىپتۇ، ئابدۇباقى مىراسنىڭ ھەممىنى يەۋاپتۇ، قىزى ئوقۇشقا ئۆتۈپتۇ. ئۇلارنىڭ كونا زېمىن-جايىدا ھازىر ئۇچ قەۋەتلىك بىنا سېلىنىپ، ئۇ جاي تونۇغۇلى بولماس بولۇپ كېتىۋاتىدۇ. ئۆزى مانا باش ھاكىملىققا سايلىنىپ، بۇرۇنقىدىن زور ئىناۋەت تېپىپ، ھاياتى كاتتا، كۆڭۈللۈك ئۆتۈۋاتىدۇ...

ھاكىم بىر شەنبە كۈنى ئابدۇباقىنى ئۆيىگە چاقىرتتى. ئابدۇباقى پۈزۈر كىيىنىپ، موتوسىغا مىنىپ، سوۋغا-سالامنى مول ئېلىپ ھاكىمنىڭ ئۆيىگە ماڭدى، كۆپكۈندۈزدە يولدا ھېچكىمدىنمۇ خىجىل بولمىدى. ئۇ ھاكىمنىڭ ھويلىسىغا كىرىپ، سوۋغاتلىرىنى ئايالىغا تاپشۇرۇپ، مېھمانخانىغا كىرىپ ئولتۇردى. ھوشۇر ھاكىم بېغىدىكى ھاجەتخانىسىدىن چىقىپ، قولىنى يۇيۇپ، مېھمانخانىغا كىرىشىگە ئابدۇباقى توپتەك قاڭقىپ ئورنىدىن تۇرۇپ ھاكىم بىلەن ھاياجان ئىلكىدە قوش قوللاپ كۆرۈشتى.

— ھوي، بۇ ئۇستىۋاشلىرىڭ خېلى كاتتىغۇ، پۇل دېگەن ئادەمنى مەدەنىي قىلىۋېتىدىكەن جۇمۇ! — دېدى ھاكىم ئۇنىڭ تۇرقىغا قاراپ.

— نەدىكىنى ھاكىم، ئادەمنى خىجىل قىلمىسىلا، ئالدىلىرىغا ئەمدى ئەسكى كىيىم بىلەن كەلگىلى بولمايدۇ.

— ھە ياخشى گەپ، ئۆزگىرىش چوڭ جۇمۇ سەنده! ھە

قېنى ئولتۇرە، ئالدىڭدىكى نەرسىلەردىن ئالغاچ ئولتۇر، ئاڭلىسام ئاناڭ قازا قىلىپ كېتىپتۇ.

ــ ھە، شۇ ئۆپكە، يۈرەك، جىگەر... ھەممە كېسىلى پىشىپ قاپتىكەن، داۋالاتساقمۇ ساقىيالماي ئۆلۈپ كەتتى، ھازىرقى دوختۇرخانىلار پۇلنى ھارام يەيدىكەن.

ــ خىزمەتنى قانداق ئىشلەۋاتسەن؟

ــ ياخشى، شۇ يېقىندا ئىدارىنى ئىككىگە بۆلىدىكەن، ئادەم قىسقارتىدىكەن دەۋاتىدۇ...

ــ سېنىمۇ قىسقارتىمىز دەۋاتىدۇ، ئاڭلسام سەن تولا ھاراق ئىچىپ تۇرۇك ئىشلىمەيدىكەنسەن.

ــ ھازىر ئانچە جىق ئىچمەيمەن ھاكىم...

ــ ھاراق سورۇنلىرىدا مېنىڭ ئۇستۇمدىن غەيۋەت قىلغىنىڭ راستمۇ؟

ــ ياق، ياق، ھاكىم، كىمۇ مېنى ئۇنداق چېقىشتۇرغان، مەن ئانىسىنى كۆزىگە كۆرسىتىمەن، يۈزلەش دېسىلىمۇ بېرىپ يۈزلىشىمەن...

ــ سېنى ئۇلار ئىشتىن بوشاتمىز دېگىلى خېلى بولدى، مېنىڭ ئاغزىمغا قاراپلا ئۇنداق قىلالمىدى. يېقىندا يەنە ئىسلاھات بولىدۇ. بايا دېگىنىڭدەك، ئاشلىق ئىدارىسى ئىككىگە بۆلۈنىدۇ. سەن دۆلەتلىك كارخانا ئورۇننىڭ رەسمى خىزمەتچىسى ئەمەس، تەمىنلەش شىركىتىنىڭ رەسمىي ئىشچىسىمۇ ئەمەس، پەقەت مېنىڭ يۈزۈمدىنلا تۇرۇپ قالغان ۋاقىتلىق ئىشچى. سەن ھاراق ئىچىۋېلىپ، خىزمەتكە سۈس قارىغانلىقىڭ ئۈچۈن ئۇلار ساڭا ئىشەنچ قىلالمايى، ئامبارغا ئەمدى رەسمىي تەربىيەلەنگەن ئەسكەرنى ئورۇنلاشتۇرىدىكەن. مەيلى تەدە ئىشلە، ساڭا ئەمدى ھېچكىم مائاش بېكىتىپ بېرەلمەيدۇ. شۇڭا ساڭا قارا ئىشچى بولىدىغان بىرلا يول قالدى، ئىشلەيمەن دېسەڭ تەمىنلەش شىركىتىنىڭ قارىمىقىدىكى مايى زاۋۇتىغا ئورۇنلاشتۇرۇپ قويايى،

شــۇ يەردە ياغ تارتىپ، كۇنجۇر چىقىرىسەن. ئايلىق ھەققىڭنى ئۇلار ئىشلىگىنىڭگە قاراپ بېرىدۇ.

ئابدۇباقىنىڭ بېشــى ســاڭگىلاپ، دېمى ئىچىگە چۈشۈپ كەتتى.

ــ قولۇمغا 30 مىڭ كوي بېرىپ ئىشتىن بوشاتسا مەيلىتى، ــ دېدى ئۇ ھاكىمغا تەلمۈرۈپ قاراپ.

ھوشۇر ھاكىم مېيىغىدا كۈلۈپ قويدى:

ــ نەدىكــى گەپنى دەۋاتىســەن؟ ســەن گېپىمنى تېخى چۈشەنمىدىڭما؟

ــ بەزىلەر شۇ پۇلنى ئېلىپ ئاندىن ئىشتىن بوشايدىكەنغۇ؟!

ــ دېدى ئابدۇباقى ئۇۋالىققا قالغان ئادەمدەك زارلاپ.

ــ ئۇلار دېگەن رەسمىي ئىشچىلار، ئۇلار ئون نەچچە يىللىق خىزمەت ستاژىغا ئىگە. سېنىڭ ئۇنداق سالاھىيىتىڭ يوق، سەن پەقەت مېنىــڭ يۈزۈمدىنلا ماڭاش ئېلىــپ كېلىۋاتقان ۋاقىتلىق ئىشچى.

ئابدۇباقى ئۆزىنىڭ ســالاھىيىتىنى ئەمــدى تونۇۋاتقاندەك بولۇپ، ئېغىر تىنىپ ئولتۇرۇپ كەتتى.

ــ بۇنداق سولۇشۇپ كەتمە، ــ دېدى ھاكىم تاماكىسىنى تۇتاشتۇرۇپ، ــ ئىشــنىڭ يولى مۇنداق، گەپنى ساڭا ئوچۇقلا قىلاي، ماڭا 15 مىڭ كوي بەرســەڭ، باشــلىقىڭ سېنى ئەتىلا رەســمىي ئىشــچىلىققا ئالىدۇ. ئاندىن تۆت-بەش يىل ئىشلەپلا چىقىۋالســاڭ، ئۇ چاغدا ئىداره ساڭا 30-20 مىڭ كوينى بېرىپ يولغا سالىدۇ.

ئابدۇباقى بېشــىنى ئىتتىك كۆتۈرۈپ ھوشــۇر ھاكىمغا بىر قــاراپ قويۇپ، "بــۇ ئوغرىنىڭ گەپلىرى راســتىمىدۇ، يا ئادەم ئالدامــدۇ؟ پۇلۇم بارلىقىنى نەدىن بىلىدۇ؟ ئۇ قاچانقى گەپ..." دەپ ئويلىدى.

ــ مەندە ئۇنچىلىك پۇل يوق... ــ دېدى ئۇ بېشىنى يەنە

ساڭگىلىتىپ ــ توي قىلدىم، موتو ئالدىم. ئۆي ياسىدىم...

ــ ئاناڭدىن قالغان پۇلىڭ ھەممىنى خەجلەپ تۈگەتتىڭما؟ ئەجەب نوچىكەنسىنا سەن!

ــ ئانامنى داۋالاتتىم، سىڭىلچاقنى داشۆگە يولغا سالدىم. ئۆزۈمگە ئىشلەتتىم... شۇنىڭ بىلەن تۈگىدى. 40 مىڭ كوي دېگەنمۇ بىر دەمدە تۈگەيدىكەن.

ــ ما قوڭالتاق گۈينى، ئەجەب پوچىلىشپ كېتىپسىنا سەن، 40 مىڭ كوي پۇل كۆزۈڭگە كۆرۈنمىگۈدەك شۇنداق نوچىلىشپ كەتتىڭما سەن؟! ئۇنداق ئادەم ئەمەسە نېمىشقا ھۆكۈمەتنىڭ ماڭاشىغا سارغىيىپ يۈرۈيسەن، ئۆزۈڭ بىر ئىش قىلساڭ بولمامدۇ؟! ھەممە پۇلنى شۇنداق قىلىپ تۈگەتتىڭما؟ سىڭىلىڭنى قانداق ئوقۇتسەن؟!

ــ ئۇنى مەن ئوقۇ دېمىگەن، ئۇنى سىلە ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇپ قويىدىغان بوپتىكەنلا، ئوقۇيالماي يېنىپ كەلسە...

ــ ھەر قايسىڭنىڭ چوڭ دادىسىمۇ مەن؟! قاچانغىچە پوقۇڭلارنى ئادالايمەن! ئۆي-زېمىنىڭنىڭ ھەققى قاچانغىچە تۈگىمەيدۇ؟ شۇنچە يۈز-خاتىرە قىلساممۇ ئاناڭ بۇ ياخشىلىقنى بىلمەي بىزگە خىلى جاپا سالدى. بولدى، ئۇ دۇنياغا كەتكەن ئادەمنىڭ يامان گېپىنى قىلماي. ئىشقىلىپ، مەن ھەر قايسىڭغا قىلىدىغانلىكى ياخشىلىقنىڭ ھەممىنى قىلدىم. ئەمدى تۈگىدى، سېنىڭ ئىشلىرىڭمۇ تۈگىدى. بايا مەن دېگەندەك قىلساڭ قىل، قەرز ئېلىپ بولسىمۇ 15 مىڭ كوينى تېپىپ ئەكەل، بولمىسا كارىم يوق. بايۇەچچە بولغاندىكىن ئىشلىمىسەڭمۇ بولىدۇ، موتورىڭنى مىنىپ، ھارىقىڭنى ئىچىپ، ئۆيۈڭدە خوتۇنۇڭنى قۇچاقلاپ يېتىۋەر...

بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ ئابدۇباقى خەجلىگەن پۇللىرىدىن سۇرگەن راھەتلىرىنى بىر قېتىم ئەسلەپ چىقتى، بۇنىڭدىن كېيىن قانداق جان بېقىشنى ئويلاپ بېشى قاتتى. "ئەگەر ھازىر 15 مىڭ

كويۇم بولسا ئۇنى هاكىمغا تۇتقۇزۇپ ساراڭمۇ مەن، ئۆزۈم بىر ئىش قىلمامدىمەن" دەپ ئويلىدى؛ شۇنداق ئويلىغان بىلەن ئۇ پۇلى بار چاغدىمۇ ھېچ ئىش قىلالمىدى، تەييار پۇلنى خەجلەپ تۈگىتىپ، ئاخىر بىر نەچچە مىڭ كويىلا قالدى. مانا ئەمدى مائاشىدىن قۇرۇق قالىدۇ، ھازىرقى ئۆيىدىنمۇ قۇرۇق قالامدۇ تېخى، كىم بىلىدۇ، ھاكىم ۋەدە قىلغان تام ئورنىنىڭ گېپى يوقاپلا كەتتى. بۇنى ئەمدى بولسىمۇ ئەسكەرتىپ قويۇش كېرەك.

ــ ھېلىقى تام ئورنىنى تېخى كۆرسىتىپ بەرمىدىلە ھاكىم...

ــ قايسى تام ئورنى؟ ھازىر يەر قىس، ئۇنىمۇ سەن مېنى بىكارغا ھەل قىلىپ بېرىدۇ دەپ قالدىڭمۇ؟ پۇل ئەكەل پۇل، پۇل بولمىسا قۇرۇق گەپ بىلەن ئىش ھەل بولمايدۇ.

ــ ئۇنى سىلە بېرىمىز دېگەنغۇ ھاكىم، مېنى خىزمەتتىنمۇ ھەيدىۋەتسىلە، تام ئورنىنىمۇ بەرمىسىلە...

ــ تام ئورنىنى بەرسەك ئۇنىمۇ سېتىپ يەپ قۇرۇتىسەن، سەن پۇلنى ساماندەك خەجلەيدىغان نوچىكەنسەن ئەمەسمۇ!

ئابدۇباقى غۇدۇڭشىدى:

ــ پۇلنى خەجلەيدىغان يەرگە خەجلىدۇق ھاكىم، مېنى ھەممىدىن قۇرۇق قويسىلا مەن بۇ جاننى قانداق باقمەن، خوتۇنۇمنى قانداق باقمەن...

ــ قانداق باقسالا باق، بېشىڭغا كۈن چۈشمىگىچە ئادەم بولمايدىغان نېمىكەنسەن، كەچكىچە ئۆزۈڭنىلا ئويلامسەن؟! سىڭلىڭ ئۇرۇمچىدە قانداق ئوقۇۋاتىدۇ، ئۇنى ئويلىمامسەن؟! مۇبادا ئۇ پۇلنى دەپ شۇ چوڭ شەھەردە بۇزۇلۇپ كەتسە قانداق قىلىسەن؟

ــ "ھاكىم سېنى ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇپ قويىدۇ" دېسەم ئۆزى ئۇنىماي كەتكەن، نېمە بولسا ئۆزىگە...

ــ سەندىنمۇ نوچى قىز بالىكەن ئاشۇ! سەنمۇ ئەر كىشى

بولغاندىكىن ماڭا يۆلەنمەي ياشساڭ بولمامدۇ!

ــ ئۇنىڭ قولىدا بەش مىڭ كوي بار ئىدى، شۇڭا كەتكەن ئۇ نوچىلىق قىلىپ، ئۇرۇمچىدە ئويىنىغۇسى كېلىپ...

ــ بەش مىڭ كويى تۈگەپ بولماي تۇرامدۇ، سەن ئۇنىڭغا بىرەر قېتىم پۇل ئەۋەتمىدىڭما؟

ــ ياق، ــ دېدى ئابدۇباقى ھاكىمنىڭ ئۇنىڭغا كۆڭۈل بۆلۈپ كەتكەنلىكىگە ئەجەبلىنىپ، ــ پۇل ئەۋەتەي دېسەم ماڭاشىم ئۆزۈمگىمۇ يەتمىسە، مانا ئەمدى بۇ ماڭاشىمۇ بولمىسا نېمىنى ئەۋەتىمەن... ھەممىمىز تەس كۈنگە قالدۇق، نېمە قىلسا قىلىپ جېنىنى باقار ئۆزى...

ھاكىم كاستۇم-بۇرۇلكىنى قاتۇرۇپ كىيىپ كۈچۈكلىنىپ ئولتۇرغان ئابدۇباقىغا قاراپ ئىچى قاتتىق پۇشتى. چوپچوڭ ھاكىم تۇرۇپ بۇ كىچىك ئىشلارغا ئارىلىشىپ يۈرگەنلىكىنى ھېس قىلىپ، گەپنى ئۆزدى:

ــ سىڭلىڭنىڭ قانداق يۈرۈش مەسلىسى بۇ يۇرتنىڭ ئىناۋىتىگە بېرىپ تاقىلىدۇ، شۇڭا سوراپ قويدۇم. ئەمدى كەتسەڭ بولىدۇ، مېنىڭ يەنە قىلىدىغان ئىشلىرىم جىق، ئەمدى ھېچقايسىڭنىڭ ئىشى بىلەن كارىم يوق، مېنى ئەمدى ئىككىنچى ئىزدەپ كەلمە!

ئابدۇباقى ھاكىمنى ئىچىدە مىڭنى تىللاپ، ئۇنىڭ ئۆيىدىن سالپىيىپ چىقىپ كەتتى. موتوسىنى غارقىرىتىپ مىنىپ "ۋاي ئاناڭنى تويماس ئوغرى، نومۇس قىلماي 15 مىڭ كوي دەيدۇ تېخى، قوتو خىزمىتىڭنى نەگە ئاپارساڭ ئاپار، ماڭاش ئالمىغانغا ئادەم ئۆلۈپ قالمايدۇ، جان بولسا جاھان..." دەپ ئويلاپ، يولبويى ئىچى پۇشۇپ، ئالغان سوۋغاتلىرىغا قارنى ئاغرىپ كەلدى. ئۆيىگە كېلىپ، كىر يۇيۇپ ئولتۇرغان ياۋاش خوتۇنىغا قاراپ، ئېغىر غەم-قايغۇغا چۆمدى. دەسمايە غالتەككە چىقسا بۇ خوتۇنمۇ بىر كۈنى ئۇنىڭغا ۋارقىرايدۇ، خېتىنى ئالىدۇ.

11

قىشلىق تەتىلدىن كېيىن چىمەنگۈل خانىم گۈلەمبەردىن كەلگەن خەتنى تاپشۇرۇۋېلىپ، ئىنتىلىك ئېچىپ ئوقۇشقا باشلىدى:

قەدىردان ئۇستازىم، ياخشى تۇرۇۋاتامسىز؟ ئۆيۈ ئىچى، مەكتەپلەر تىنچلىقتۇ؟ مەندىن ئەھۋال سورىسىڭىز، كۈنۈم بەك تەستە ئۆتۈۋاتىدۇ. ھازىر دەسلەپكى ھاياجانلىرىمنىڭ بىرسىمۇ قالمىدى. موھتاجلىق بېسىمىدا كۆزۈمگە پۈلدىن باشقا ھېچنېمە چىرايلىق كۆرۈنمەيدىغان بولۇپ كېتىۋاتىدۇ. ھوشۇر ھاكىمغا خەت يازغانىدىم، ھېچقانداق سادا يوق، ياردەم ئەسلا يوق. قارىغاندا خېتىم بەلكىم تەگمىدى، يا بولمىسا تەگكەن بولسىمۇ ئۇ ئادەمنى تەسىرلەندۈرەلمىدىم. بۇنداق ئادەمنىڭ قەلب دېرىزىسىگە قاپقارا كىرلىشىپ كەتكەن 100 كويلۇق، 50 كويلۇق پۈللار چاپلاپ قويۇلغان بولسا كېرەك. بۇ ئادەم شۇنىڭغا قاراپ ھۆزۈرلانسا ھۆزۈرلىنىدىكەنكى، ئۇنى سويۇپ ئېلىپ، ئاچ-يالىڭاچ قالغان موھتاجلارغا بېرەي دېمەيدىغان ئوخشايدۇ. بۇ شەھەرنىڭ ھەممە يېرىگە قارىسىڭىزلا دېرىزە ئەينەكلىرىگە چاپلانغان رەڭگا-رەڭ ئېلان، باھا، سېرىق رەسىم... كۆزگە چېلىقىدۇ. بىزنىڭ بەزى قىزلار ئۆزىنى پەردازلاپ كوچىغا ئاشكارا چىقىشقا باشلىدى. بەزى ئوغۇللار ئوقۇماي يۈرتىغا كېتىۋاتىدۇ. غۇرۇرىنى ساتقانلار كوچا-كويلاردىكى مەرەزلەرگە چاپلىشىپ، نەچچىسى قوغلىنىپ كېتىۋاتىدۇ. بىز ئەينى چاغدا تەلپۈنگەن يەر مۇشۇ ئىدىغۇ؟ مەكتەپ ئىچى، بىنالار، گۈلئالەر خېلى چىرايلىق، ئەمما مەن ئۆزۈم تەلپۈنگەن ئوقۇش كەيپىياتىنى بۇ يەردىن ھېچ تاپالمىدىم. مېنىڭ تەسەۋۋۇرۇم ئەزەلدىن بەك گۈزەلمۇ ياكى موھتاجلىقتىن سەقلىپ يۈرگەچكە ھەممە نېمە كۆزۈمگە خۇنۈك كۆرۈنۈپ كېتىۋاتامدۇ، ھېچ بىلمىدىم...

سىز دېگەندەك، ئەھۋالمنى سىزنىپ مۇدىرىغا دېدىم، مۇئەللىم مەن فاكۇلتېتقا ئەھۋالنى دەپ باقاي، ھەر ئايدا مەكتەپتىن ئازراق تۇرمۇش ياردەم پۇلى ھەل قىلىپ بېرىشكە تىرىشايلى دېدى. ئەمما بۇ پۇل تېخى قولۇمغا تەگمىدى. ئاڭغىچە يەنە ياشىشىم، ئوقۇشۇم كېرەك. خېلى بىر شېئىرلارنى يېزىپ باقتىم، ھېكايىلارنى يېزىپ باقتىم، پوچتا ماركىسىغا ئاران چىقىنىپ ئۇنى ئەۋەتسەم ھېچ جاۋاپ يوق، قەلەم ھەققى دېگەندىن

ئەسلا ئېغىز ئاچقىلى بولمايدۇ. مېنىڭ يازغانلىرىم بەك ئەركىن بولۇپ كېتىپ، مۇھەررىرلەرگە يارىماي قالدىمكىن دەپ ئويلىدىم. لېكىن جاپا چەككەنچە ئەدەبىي قىزغىنلىقىم ئېشىپ كېتىۋاتىدۇ، قورسۇقۇم ئاچ قالغاندا بىر نەرسە يازسام خېلى ياخشى يازىمەن. يازمىلىرىمنى شېئىر يېزىپ خېلى نامى چىققان بىر مۇئەللىمىمزگە كۆرسەتسەم، سىز ئاۋۋال مېنىڭ يازغانلىرىمنى چىرايلىق كۆچۈرۈپ مەشىق قىلىپ ماڭا يارەملىشىڭ، ئاندىن مەن سىزنىڭ شېئىرىڭىزنى گېزىت- ژۇرناللارغا يارىغۇدەك قىلىپ ئۆزگەرتىپ تەھرىرلەپ بېرەي، دېدى. مەن ماقۇل دەپ ئۇنىڭ شېئىرلىرىنى ئاققا چىرايلىق كۆچۈرۈپ بەردىم، يازغانلىرىنى مەن ياراتمىدىم. ئۇزاق ئۆتمەي ئۇ مۇئەللىم، مەن ئۆيۈمگە كومپيۇتېر ئالدىم، شېئىرنى ئەمدى شۇنىڭدا يازىدىغان بوپ قالدىم، دېدى. ئەمدى مېنىڭمۇ ئىشىم قالمىدى.

شەنبە-يەكشەنبىدە ئاشخانا-رېستۇرانلاردا ئىشلەي دەپ بارسام، خوجايىنلارنىڭ ھاكاۋۇرلىقى جېنىمدىن ئۆتتى، خۇددى بىر شىركەتكە ئادەم ئالىدىغاندەك خىللاپ كېتىدىكەن. بىر كۈن ئىشلىسە قورساقنى ئاران باققىلى بولىدىكەن، پاسكىنا ئىشنىڭ تولىلىقى، ۋاقىت ئىسراپچىلىقى مېنى ئۇ يەردىنمۇ تويغۇزدى. بالىلاردىن تىلەپ ئالغان قەرز بىلەن ياشاۋاتىمەن، بەزىدە نان بىلەنلا كۈن ئۆتىدۇ. ئەھۋالىمغا ياتاقداشلىرىم ئانچە-مۇنچە كۆڭۈل بۆلىدۇ، ئەمما ھە دېسىلا ئۇلارغا ئېغىرچىلىقى سېلىۋەرگىلى يۈزۈم چىدىمىدى. بىر كىمدىن بىر نەرسە سوراش ماڭا ئەزەلدىن ئېغىر كېلەتتى، لېكىن بۇ يەردىكى موھتاجلىق يۈزۈمنى قېلىن قىلىۋەتتى. موھتاجلىقنىڭ تاشتىن قاتتىق ئىكەنلىكىنى، مېنى ئاجايىپ چىداملىق قىلىۋېتىپ بارغانلىقىنى بارا-بارا ھېس قىلىۋاتىمەن. خەير، بۇ كۈنلەرمۇ ئۆتۈپ كېتەر. ئۈمىدىمنى ھەرگىز ئۈزمەيمەن.

خەير، خۇشۋاق بولۇڭ خانىم!

ئوقۇغۇچىڭىز ھەم سىڭلىڭىز گۈلەمبەر

چىمەنگۈل خانىم خەتنى ئوقۇپ ئېغىر ئۇھ تارتىپ، چوڭقۇر ئويغا چۆمدى، دەرسى يوق ئىككى سائەتتىن پايدىلىنىپ ئىشخانىسىدا ئولتۇرۇپلا دەرھال جاۋاب خەت يازدى:

گۈلەمبەر، ياخشى تۇرۇڭاتامسىز؟ خېتىڭىزنى تاپشۇرۇۋېلىپ كۆڭلۈم تولىمۇ يېرىم بولدى. ئۇ مەكتەپنىڭ ئەھۋالى ئۆزگىرىپ كەتكەن بولسا ھېچ ۋەقەسى يوق، بەلكىم نۇرغۇن نەرسە ئىسلاھ قىلىندى، يېڭىلاندى. سىزنىڭ شۇنىڭغا كۆنۈپ ياشىماي ئامالىڭىز يوق. ئەتراپىڭىزدىكى خۇنۈك نەرسىلەرگەقاراپ ئېچىنىپ، ئىچىڭىزنى سىقماڭ، سىز ئۆزگەرتەلمەيدىغان ئىشلارغا ئارتۇقچە ئازابلانىپ كەتمەڭ. سىزنىڭ ھازىر پەقەت بىلىم ئېلىش مەجبۇرىيىتىڭىز بار. توغرا، موھاتاجلىق غېمىدىن قۇتۇلمىغىچە خاتىرجەم ئوقۇغۇلى بولمايدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن تىرىشىش كېرەك، بۇنىڭغا سىز مۇداۋاملىق ئامال قىلىڭ، جان بولسا جاھان دەيدۇ. بىز مۇ ئامال قىلىشقا تىرىشايلى.

ئالدىنقى ھەپتىدە خەنزۇ تىلى ئوقۇتۇش ئىشخانىسىدىكى گۈزەلنۇر بىلەن ھوشۇر ھاكىمنىڭ چوڭ ئوغلىنىڭ تويى بولدى، گۈزەلنۇر ھازىر ئىشقا چۈشتى. ئەھۋالىڭىزنى گۈزەلنۇر ئارقىلىق ھوشۇر ھاكىمغا دەپ، ناھىيىلىك مائارىپ ئىدارىسىدىن سىزگە ئاز-تولا ئوقۇش ياردەم پۇلى ھەل قىلىشنىڭ يولىنى مېڭىپ باقاي. بۇنىڭدىنمۇ ئومىد بولمىسايەنە باشقا ئامالالارنى قىلىپ باقايلى. پەقەت ھېچقانداق ئامال تېپىلماي قالغۇچە چىداپ ئوقۇپ تۇرۇڭ. جاھاندىكى مۇڭەپپەقىيەتلەرنىڭ ھەممىسى ھېچقانداق ئۈمىدقالمىغان ئەھۋال ئاستىدىمۇ ئۈمىدنى يوقاتماي تىرىشقان كىشىلەرگەن مەنسۇپ.

سىزگە ئارانلا يۈز كوي ئەڭەتەلىدىم، مېنىڭ ئەھۋالىم ئۆزىڭىزگە ئايان، ئۆزىڭىزنى ئاسراڭ، پۇل يوق بولسىلا چۈشكۈنلىشىپ كەتمەڭ. سىز دېگەن شائىر، جۇشقۇن، قىزغىن ياشاشنى ئۇنتۇپ قالماڭ. كىشىلەرنىڭ قەلبىگە ياخشى تەرەپتىن تەسىر كۆرسىتىشنى ئادەتكە ئايلاندۇرۇڭ، ياخشىلار ئەتراپىڭىزدا چوقۇم بار، ئۇلاردىن سەمىمىي ياردەم سوراپ بېقىڭ، بەرەرسى بولسىمۇ چىقىپ قالىدۇ.

مەن يەنە تەكىتلەي، بىر نەرسە يازمىسىڭىز مۇھەر كۈنلۈك ھايات ئىڭىزنى خۇددى بىر پارچە ياخشى ئەسەرەك مەزمۇنلۇق، تەسىرلىك ئۆتكۈزۈڭ. ئاچ قورساق ئادەم ھەرگىز بوشۇشۇپ كەتمەي، چوقۇم جان-جەھلى بىلەن كۈرەش قىلىشى كېرەك. جەمئىيەت مېنىڭچە تېخى پۇل بىلەن كۆيۈڭاتقان قاباھەتلىك دوزاخقا ئايلىنىپ كەتمىدى. سىزدىن چوڭ ئۈمىدلەرنى كۈتىمەن.

ئۈستازىڭىز ھەم دوستىڭىز چىمەنگۈل.